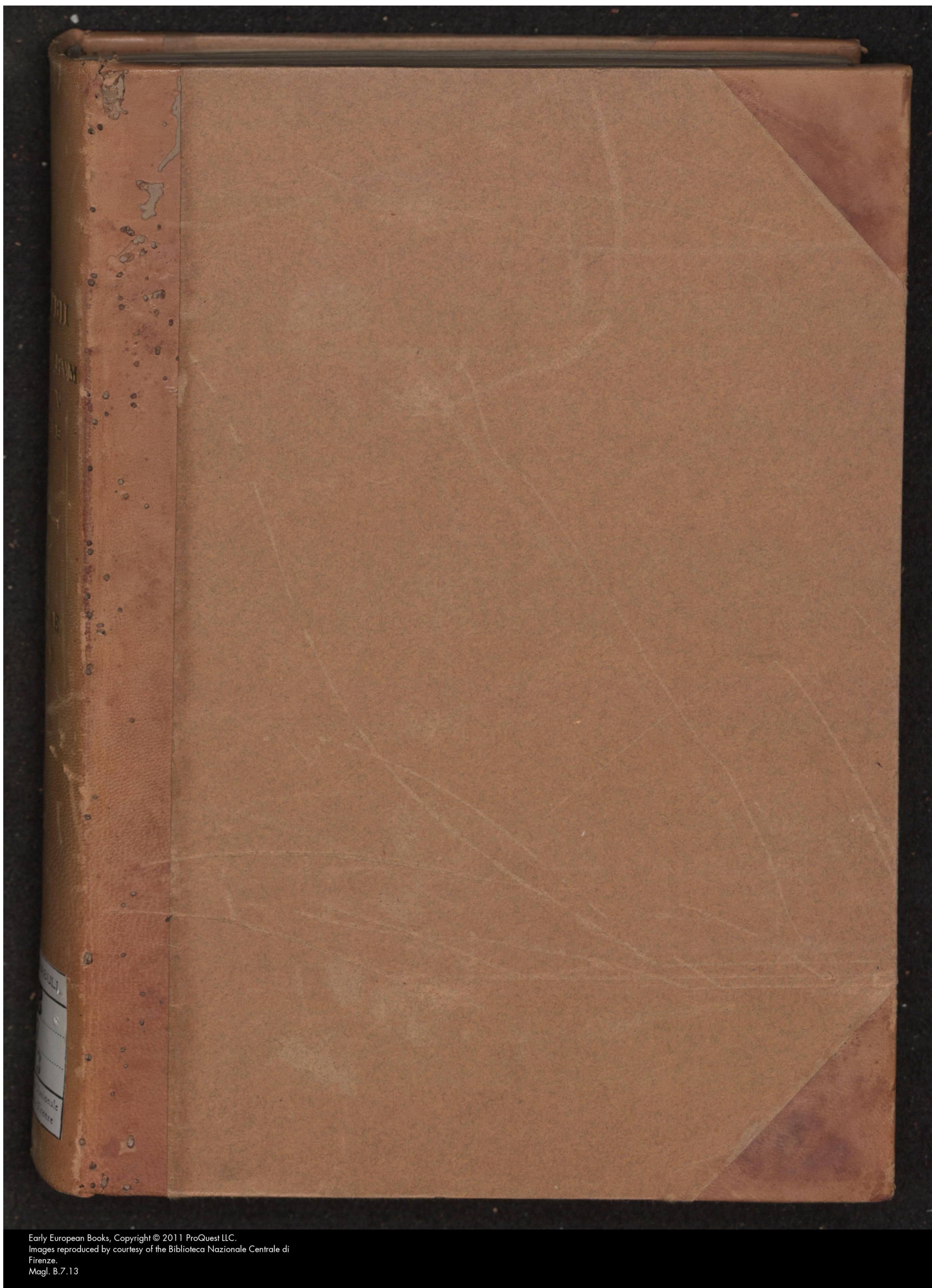
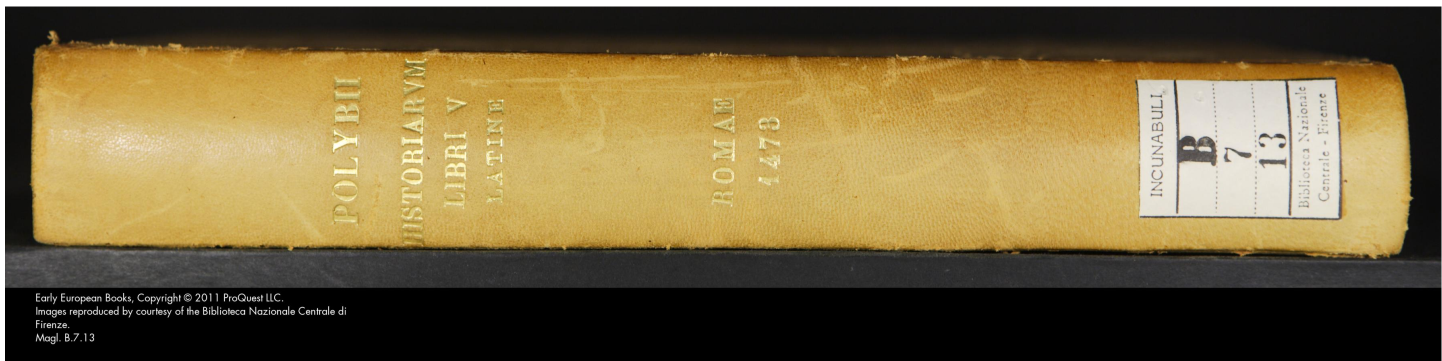
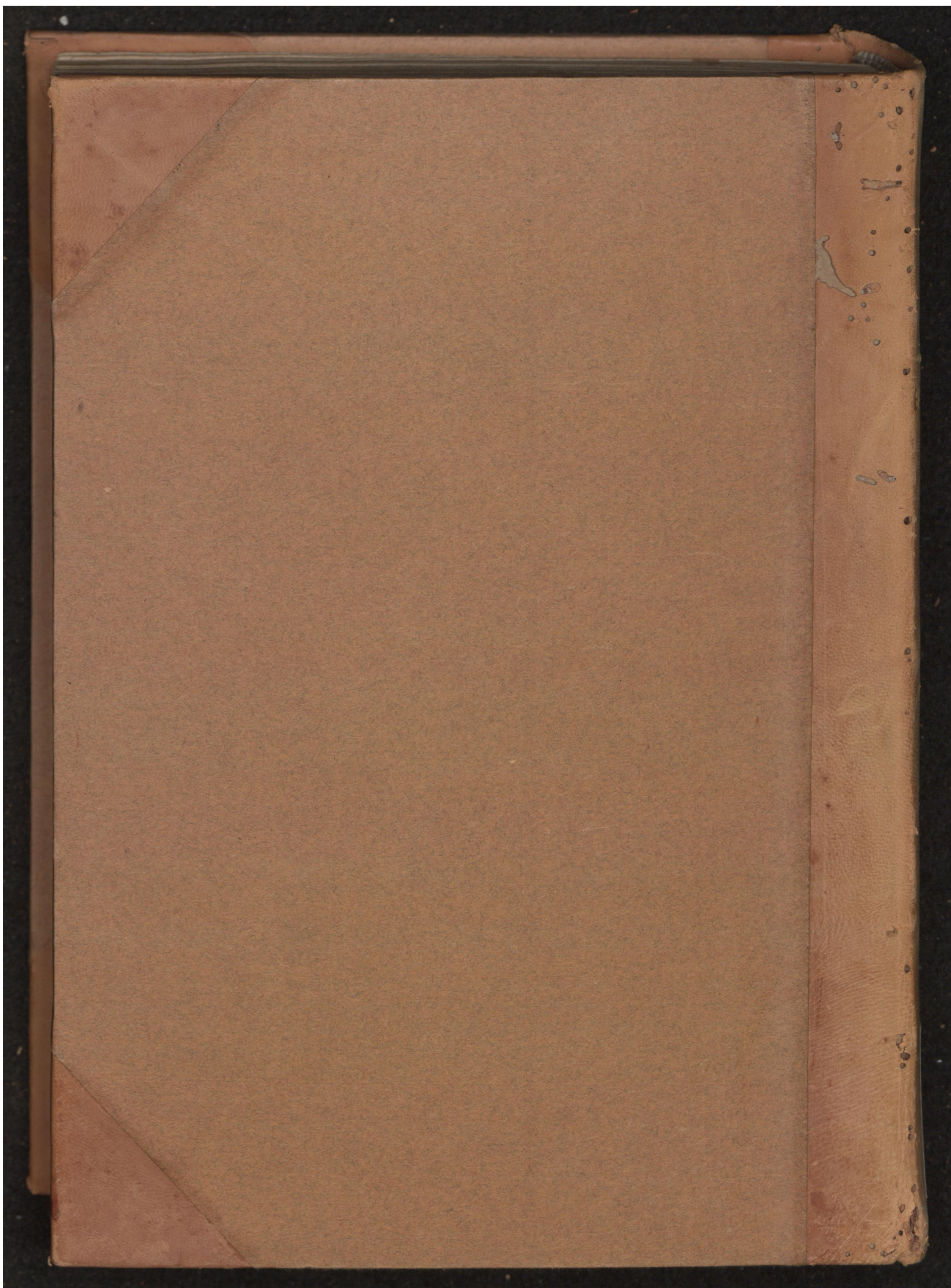

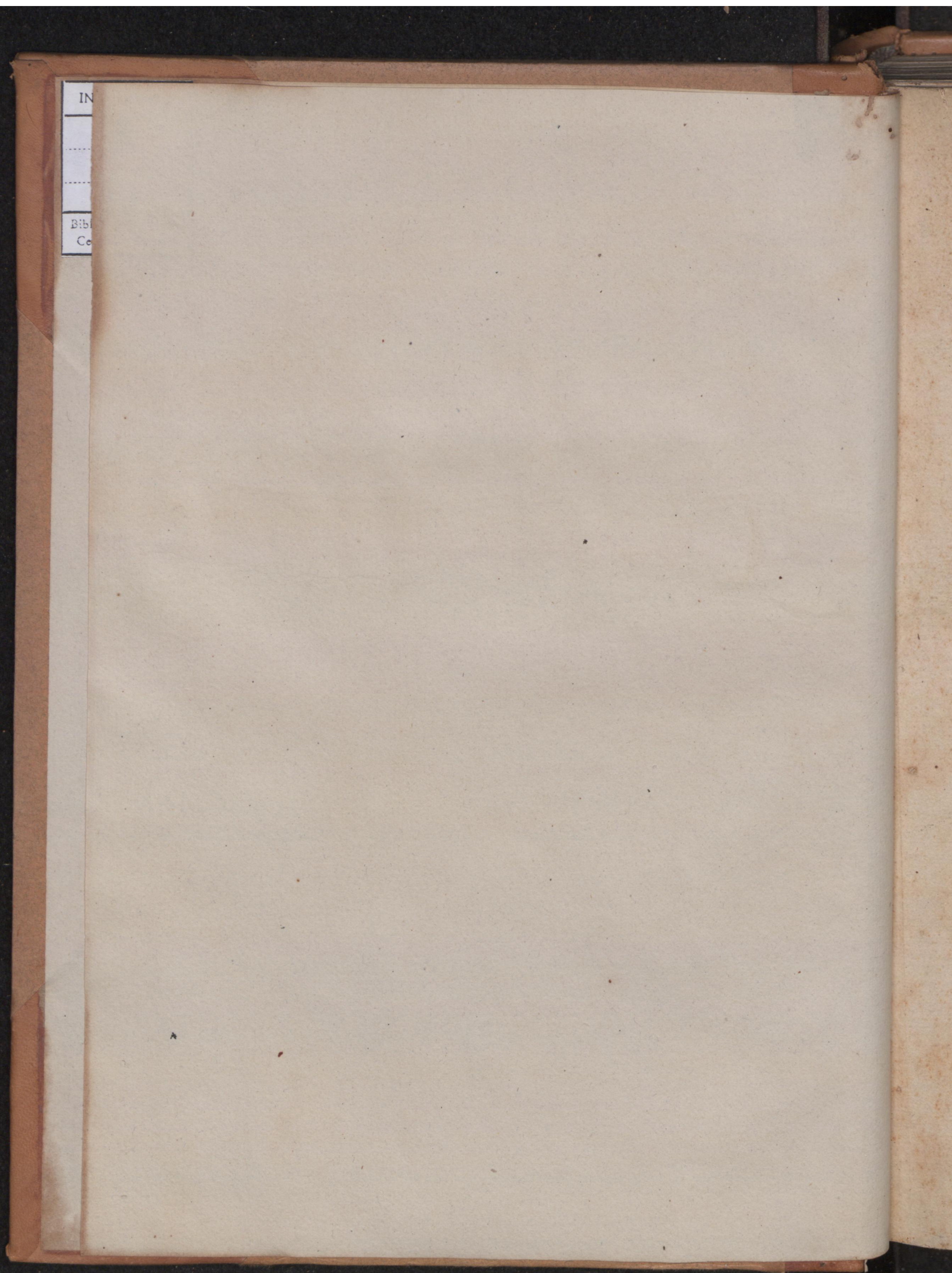

POLYBII
HISTORIARVM
LIBRI V
LATINE
ROMAE
1473
INCUNABULI
B
7
13
Biblioteca Nazionale
Centrale - Firenze

Hystoria delle Guerre fra la Republica di Roma, e quelle di Cartagine, Sparta, Atene et altre della Grecia

Stampato in Roma l'Anno MCCCCLXXIII.

Anni 10489.

Nicolai Perotti in Polybii historiarũ libros prohemiũ incipit feliciter ad Nicolaum. V. pontificem maximũ.

Bsolui tandẽ aliqñdo delegatũ mihi abs te munus Põtifex maxime conuersis in latinũ sermonẽ quinq; libris Polybii: qui soli nobis supstites ex amplissima illius historia remã/sere. Quare immortalem superis habeo gratiam: quorũ maiestate suggerente mihi fauorem opus perfeci: ut optatũ Sanctitati tue ita nisi me animus fallit gratissimum futurum. Tibi uero ingẽtes ago gratias: agamq; dum uiuam: qđ me unum ex multis: cui hoc munus delegares elegisti. Nam per immortalem deum quid mihi uel impresentiarum gratius: uel ad posteritatis memoriã gloriosius iniungi potuit: q̃ ut ueterem atq; reconditam: sed tamen egregiam ac luculentam prestantis et sinceri auctoris historiam in lucem proferrem: & quasi de nouo scribens: nostris hominibus tanq̃ per manus traderem. Mihi quidẽ ita iocũdus hic labor fuit: ut maiorẽ mihi fingere uoluptatem ne uoto quidem potuissem. Primũ quod morem gerebam uoluntati tue: cuius maxima semper ac pene im/mortalia fuerunt erga me & meos beneficia. Deinde quod tanta uarietate rerum & copia mirum immodum oblectabar. quis enim suauior animo cibus offerri potest: q̃ lectio historie? huius pser/tim in qua cum magnitudine ac diuersitate rerum gestaꝝ splẽdor quoq; uerborum coniunctus est: & suauitas orationis quibusdã q̃si luminibus sententiarum respersa: ut mihi uideatur uno in opere Polybius: & summus historicus: & orator maximus: & optimus phi/losophus fuisse. Postremo ꝙ nõ mediocrẽ me apud nostros hoĩes gloriam consecuturũ sperabam: si mea opera tam pclarus auctor ex peregrino aliquando romanus factus esset: & ommissa gentili lingua latine loqui didicisset. Verũtamẽ omnem hanc meam uo/luptatem atq; hoc omne solatium nõ paꝝ ad extremũ cõturbauit imperfectio operis qđ ex quadraginta ab illo editis uoluminibus uix quinq; prima nobis supersunt. atq; hec quidem ad apparatum ceterorum scripta: ut mihi certe uideatur quasi de industria huius auctoris sermo ĩterruptus dum cõparata ueluti quodam exordio auditorum beniuolentia: atq; omnium auribus sibi conciliatis: rem ipsam aggressurus erat: de qua agebatur. O grauem detestabileq; iacturam. o cladem eo magis ab omnibus deplorandam: quo nemo

non modo ex grecis: uerũ etiã ex latinis historicis: Romanorum
res gestas uel uerius uel copiosius uel maiori cum diligentia com/
plexus est. Scripsit.n.ut facile ex his quinq; libris intelligi potest:
quecunq; a Romanis sunt gesta a tempore: quo primum extẽdere
manus extra latium ceperũt quousq; totius orbis imperium adepti
fuere. Atq; hec ita scripsit ut latini fere omnes eum deinceps sint
secuti. Nã ut de reliq̃s taceã: manifestissimis argumentis: deprehẽdi
potest Titum liuium patauinum: historicorum apud latinos prin/
cipem hũc potius q̃ Fabium pictorẽ aut Pisonẽ quos ipse mẽorat
secutum fuisse. quippe & in iis in quibus Polybius illos reprehẽdit
Polybii sententiam haud obscure sequitur: & ita nonnunq̃m illius
uestigiis inheret: ut mihi quidem uigesimus primus liber Liuii ex
tertio Polibii libro fere ad uerbum translatus esse uideat. Ac nihil
sane inter eos interest nisi ꝙ Liuius aliquãto breuius res gestas
refert. Polybius diffusius. Liuius portenta ac prodigia plurima &
oracula ac uisiones deorum commemorat. Polybius his omnibus
dimissis precepta quedam inserit ad uite institutionem necessaria.
Postremo Liuius cõtiones integras atq; directas: Polybius obliq̃s
exponit. Quibus in rebus uter eorum magis sit probandus: nõ est
mei uel ingenii: uel etatis iudicare. quippe qui ne admirari quidem
satis eorum uirorum doctrinam pro merito possem. Verum eqdẽ
in Polybio breuitatem non desidero: in Liuio interdum fortasse
aliquid latius. Flosculi uero sententiarum quos operi suo Polybi/
us inserit: magis profecto mihi mentem implent: q̃ portenta Liuii
atq; prodigia. Quid enim dici minus credibile potest q̃ aut appa/
ruisse deũ Hãnibali: aut ĩgeniũ infantẽ semestrẽ in foro olitorio
triumphum clamasse: aut bouem sua sponte in tertiam contigna/
tionem ascendisse: aut in agro piceno lapidibus pluuisse: aut aliud
quippiam huiusmodi factum esse: que res ne ab eo quidem sũt cre/
dite a quo scribuntur: nec digne sunt que in somniis uise referant.
Nam de obliqua oratione manifestum est quid Trogus pompeius
senserit qui ut Iustinus refert in Liuio & Sallustio reprehendere
solebat ꝙ contiões directas pro sua oratione operi suo inserendo
historie modum excessissent. Sed quo magis in hoc uagatur ora/
tio mea: eo magis augetur mihi luctus & commiseratio quedam
de tanta clade iacturaq; librorum. O si reminisceret Polybius
atq; hãc deformatam operis sui faciem agnosceret uix octaua sui

parte supstitis: q̃ moleste: q̃ grauiter: q̃ acerbe ferret perlatos a se in cassũ tot labores: tot frustra euigilatas noctes: tot a se susceptas tam breui tempore euanituras atq; occasuras cogitationes. Quãq̃ eandem fortunam alii quoq; infiniti tam greci q̃m latini auctores sunt experti. Quantum enim in utraq; lingua a doctissimis uiris relictum legimus: quantulũ est qđ superest librorum? Quod uitio temporum accidisse manifestum est. Nam quia homines longo iã tempore optimarũ artium ac disciplinarum rudes atq; ignari erãt nullo in pretio habebantur libri: & aut situ squaloreq; paulatim marcescebant aut aromatibus ac pensis mulieribus tegendis dilacerabantur. Omnem autem huius rei culpam in principes eius seculi refundendam arbitror: neq; enim idcirco illiteratos fuisse eos hoĩes existimo: ꝙ aut tardiori ingenio: aut imbecilliori memoria essent q̃ uel presentes sint: uel ueteres illi fuerint. Sed quia ea tempestate ciuitatum prĩcipes nimio luxu ad segnitiem se torporemq; cõuerterunt similes quoq; reliquos ciues euadere necesse fuit. Est enim ita comparatum ut qualescunq; summi ciuitatis uiri fuerint: talis quoq; sit reliqua ciuitas. Et quecunq; morum immutatio in principibus extiterit: eadem semper in populo sequatur. Quoniã ergo illiterati principes erant: ceteri quoq; rudes erant atq; indocti. ꝙ si q forte ad studia se cõtulissent: nullus honor nullũ premiũ proponebat᷑: que res in primis accendere atq; inflammare homines ad studia consueuit. Nam sicuti temperies ac clementia aeris copiam atq; ubertatem frugũ: ita humanitas & honor & beneficentia p̃ncipis bonas artes excellentia atq; ingenia producit. Quid tandem cause fuisse arbitramur ꝙ tempore Alexãdri regis multa clarissimorum uirorum ingenia floruerunt. Nempe quia & ipse doctus erat: & doctos maximo in honore pretioq; habebat. Fuerunt.n. cum interiecto post illius mortem tempore Archestratus nobilis poeta preter modum inopia promeretur dixisse ei quendam: Tu uero si Alexandri etate fuisses in premium cuiuslibet carminis Cyprum aut Phenicem habuisses. Lycon uero Scharpẽsis comicus poeta Alexandri equalis cũ audiente illo comedam recitasset: in qua uersum quendã nescio quid eris petentem inseruerat cõfestĩ decem talentis donatus est. Hac eadem ratione Atheniensium & Lachedemoniorum & Romanorum tempore multi clarissimi uiri floruerunt. Sed ne ueterum dũtaxat exempla sectamur: que cã

est q impresentiarum ita uigeāt studia litterarum: & tot se īgenia hominum proferant atq; ostentent? Profecto quia te principem habent Nicolae quinte pontifex maxīe: qui ut es in omni doctri/narum genere excellens: ita doctos & studiosos omnis sustentas: suscipis: foues: amplecteris. Quando enim memorie proditum est in tanta ueneratione litteras seu litteratos homines habitos fuisse: quanta hoc tempore habentur: quo uel primi abste uel soli ho/norantur. Sub quo rege siue imperatore siue re.p. tantam unq̄m liberalitatem ac beneficētiam sunt experti: quantam sub te optīo ac clementissimo pontifice experiuntur? Testes huius rei possem afferre q̄plurimos nisi excedere prohemii modum uererer. quis est. N. non modo in italia uerum etiam in grecia atq; adeo omni orbe terrarum uel mediocriter doctus: qui hactenus liberalitatis tue periculum non fecerit: ut iam uulgatum apud omnes gētes sit munera tue Sanctitatis omnium ueterum. principum & impera/torum & regum munificentiam non modo equare: uerum etiam longo ut aiunt interuallo excedere. Quamobrem omnes iam spe premii glorieq; erecti ad studia litterarum incumbunt & pro sua quisq; facultate aut componūt nouum aliquid aut grecum trāsfe/rūt multi etiā uetera & iam obsoleta ac fere depdita congrūt. Ex quo fit ut ego maximas immortali deo habeam gratias quod mihi datum sit nasci temporibus uite tue: neq; desperem aliquando fu/turum ut sicuti multa antehac tuis auspiciis reperta sunt que prius abdita erāt ac prorsus ignota ita reliqui quoq; Polybii libri in lu/cem redeant. Quod si nobis fata concesserint: non recuso quantu/lūcunq; mihi uite deinceps superum uoluntate erit: q̄ntūq; a cura & seruitio principis mei mihi dabitur ocii ad eorum translationem conferre: tuum modo mihi numen absit Summe pontifex: tantūq; ingenii aspiret: quantum eius operis magnitudo uidebitur postu/lare. Interea si quādo te a gubernaculis ecclesie Romane ad otiū transtuleris: horum quinq; uoluminum lectione animū oblectabis.

Vale.

Nicolai Perotti historiarũ Polybii liber primus incipit feliciter.

SI ab iis qui res gestas ante nos scripserũt laudẽ historie ꝑtermissam esse contingeret: fortasse necessarium uideretur ut in nostri operis initio uniuersos ad suscipiẽdam capescẽdãq; historiã hortaremur: quũ nulla hominibus facilior ad uite institutionem uia sit q̃ rerũ ante gestarũ cognitio. Verum cũ nõ aliqui neq; aliq̃tenus: sed omnes ut ita dicam hoc principio hocq; fine utantur: ut uerã, disciplinam exercitationemq; ad res ciuiles historie cognitionẽ esse dicant: eamq; solam ob exempla alienorum incõmodorũ effectricem & magistram: ut quis possit fortune uarietatem equo animo ferre: profecto neminem puto iudicaturum necessarium fuisse: ut de iis que recte & a multis dicta sunt: denuo sermo haberetur: a nobis presertim quibus nouitas ipsa rerum de quibus scribere instituimus: satis superq; est: ad hortandos alliciendosq; omnium: tum iuuenum: tum natu grandiorum ad hanc nostram historiã aios. Quis enim adeo est hominum uel prauus uel ignauus qui nosse refugiat quo modo: quo ue regẽdi genere uniuerse totius fere orbis nationes domite & intra trium & quinquaginta annorum spatium imperio populi Romani subiecte fuerint? id quod ante id tẽpus uisum fuerat nunq̃. Aut quis rursus ita ceteris spectaculis ac disciplinis deditus atq; affectus est ut aliquid huic cognitioni ꝓponẽdũ ducat? At q̃ grande q̃q; excellens sit hoc nostrum opus palã erit: si pricipatus qui maxime & dignitate & gloria floruerũt de qbus ãplissime scripserũt historici Romani ipii excellẽtie cõparabimus. Digni autẽ hi tandẽ sunt qui cõparẽtur. Persarum quibusdã tẽporibus magna potentia fuit. Sed quotienscunq; transgredi Asie terminos ausi fuere: non in principatus solum uerum etiam in ꝓpi capitis periculum inciderunt. Lacedemonii quum diu de grecorũ imperio certauissent: tandem desiderii sui compotes facti: uix ãnos duodecim imperare libere potuerunt. Macedones in Europa qdẽ dominati sunt ab Adria ad flumen Istrum: que exigua quedam eius regionis pars est: postea debellatis Persis Asie quoq; ꝑncipatũ habuerunt. Sed tamen hi quoq; & si complurium rerũ atq; locoꝝ domini sũt uisi: magnam tamen orbis partem intactam reliquerũt.

Nulla Eo[…] ho[…]ior, ad uit[…] uia est, q̃ […] cognitio.

omnes fere totius […] spatium 53 an[…] Romano subiect[…]

Persarum magna […]

Lacedemonii i[…]

xii. annos libere Lacedemonij regnaru[n]t.

Macedones.

Adria

Istrum.

Nam de Sicilia Sardinia Africa ne contendere quidem ceperũt: ferociores uero Europe natiões & que magis ad occidétẽ uergũt uix ut sic dixerim cognouere. Romani non aliquam orbis partẽ sed uniuersum fere orbem subiugarunt.

140 Ceterum initium nostri operis erit: a temporibus quidẽ Olympias centesima & quadragesima: a rebus uero gestis: apud grecos quidẽ bellum sociale appellatum: quod primum cũ acheis aduersus etolos Philippus incepit Demetrii filius ac Persei pater. Apud eos uero qui Asiam colunt bellum Syriacũ quod Antiochus & Ptolemeus philopater inuicem gesserũt. In Italia uero & Africa bellũ Romanorum Carthaginensiũq; quod complures bellũ Hannibalis appellant. Hec autem ea sequentur: que sunt ultimo loco a Sicyonio scripta.

Ante hec igitur tempora bella diuersis in locis sparsim gesta sunt. Postea uero euenit ut in unum quasi corpus calesceret historia: & res italice libyceq; cum Grecis atq; Asiaticis miscerentur: & ad unũ finem omnia tenderent. Quapropter & exordium nostri operis ab eo tempore sũpsimus: etenim cũ in eo bello Romani Carthaginenses superassent: maiorem a se partem iam gestam rati quo uniuersum aggredi possent: eo primum tempore ausi fuerũt ad reliq̃ manus extendere & cum potentia ac uiribus in Greciam Asiamq; traicere. Quod si eorũ mores atq; instituta q de principatu orbis inter se contenderunt cognita perspectaq; haberemus fortasse nõ esset opus altius repetere quibus uiribus quaue potentia freti tales tantasq; res aggressi fuerunt. Verum quum neq; Romani populi neq; Carthaginensium instituta compluribus grecorum nota sint neq; eorum uires neq; res geste: necessarium arbitrati sumus hunc & sequentem librum anteq̃m historiam ingrederemur prescribere: ne quis forte quũ ad lectionem nostri operis se contulerit dubitare possit quo cõsilio qbusq; uiribus aut facultatibus fretus Romanus populus eo animũ induxerit: quo & orbe terrarum & uniuerso mari nostro potiretẽ. Quũ potius ex his principiis atq; hac nostra preparatione manifeste omnes intelligant: necessarias Romanos facultates habuisse quibus & rem talem tantamq; aggredi & desiderii sui compotes fieri potuerunt. Nam & huius nostri operis & rerum hac tempestate gestarum pulchritudo in primis hec est: qđ quẽadmodum fortuna omnes fere totius orbis terrarũ res ad unã partem inclinauit & omnia ad unum eũdẽq; finem referri coegit.

ita etiam per historiam uniuersa eo ordine quo gesta sunt facile scribi & simul omnia cerni atq; uideri possunt. Hoc autem uel in primis nos animauit ad scribendam historiam: simul quod temporibus nostris nemo adhuc fuit: qui in uniuersum res gestas scribere uoluerit. Nam id multo minus nos fecissemus. Verũ qum plerosq; uideremus singillatim bella quedam pticularia & res in illis gestas annotasse: uniuersalem uero & ut dicam coniunctam rerũ gestaꝝ cõmemorationem: quando aut unde ĩceperint quomodo geste sint quem finem habuerint: neminem prorsus quod mihi notum esset usq; in presentem diem attigisse: operepretium fore censuimus si nostra opera daretur hominibus nostris facultas legendi id quod optimum simul & utilissimum fortune opus fuit. Nam quum multa in uita hominũ fecerit preclara illa quidem & admiratione digna: nihil tamen usq; in presentem diem fecit quod sit rebus nostri tẽporis comparandũ. que res quidem ex iis qui priuatas scripserũt historias minime intelligi posset. Nisi forte qs sit qui quum preclaram aliquam ciuitatem trãsierit: aut seorsum pictam uiderit: putet se propterea uniuersi orbis situm: figuram: atq; ordinem intellexisse. Quod nullo modo ueresimile est. Ac mihi quidẽ uidentᵉ qui p pticularem historiam satis ĩtelligi posse uniuersa existimat non minus a uero deflectere q̃m si quis cum animati atq; formosi corporis separatas inuicem partes consideret: putet se propterea omnem eius animalis pulchritudinem atq; ornatum intellexisse. Etenim si quis distinctas illas ac separatas partes sumat cõiungatq; inuicem & animal adhibita forma atq; ornatu animi perfectum efficiat: deinde id rursus illis ostendat: profecto fateantur se lõge antea aberrasse: similesq; somniantibus fuisse. Quendam enim cõceptum totius uisis partibus facere certe licet certam uero scientiã ac cognitionem eius habere impossibile est. Quapropter paululũ conferre posse particularem historiam putandum est ad uniuersi noticiam ac cognitionem: ex cõmixtione uero rerum & similitudine & differentia: accidere ut nemo sit qui ea legens singularem non capiat ex historia fructum ac uoluptatem. Faciemus autẽ principium huius libri primam Romanorum ex Italia transfretationẽ: que est iis cõtinua: que Timeus ultimo loco scripsit. Fuit aũt Olympiade centesima & uigesima nona. Quamobrem dicẽdũ quidem est: quomodo quoue tempore res italicas composuerint. quibus facultatibus freti in Siciliam transfretauerit: nam in eam

terram primo extra italiam sũt profecti: & eius qdẽ trãsfretatiõis causa simpliciter & ut ita dicam nude dicenda est: ne causa causam querente totius rei prĩcipium & consideratio perplexa sit. Sũmẽ/dum etiam tale principiũ quod sit temporibus ac rebus cõsẽtaneũ & uniuersis cognitum: quodq; ipsum ex seipso considerari possit etiam si oportuerit temporibus paulo altius repetitis res interea loci gestas summatim commemorare. Nam principio quidẽ ignoto uel per Iouem sub obscuro: neq; ea quidẽ que sequuntur persua/dere aut facere fidem possunt. Quod si opinio de principio uera sit: tunc omnis quoq; consequens sermo: facile auditorum auribus satisfacit.

Annus erat post eam naualem pugnam: qua Cimon Atheniensis Xerxen superauerat decimusnonus: ante bellum uero in leuctris gestum quo Lacedemonii pacẽ cũ rege Persarum inierant sextus decimus quum Dionysius senior grecis qui italie oram incolebant circa Elleporũ superatis: Rhegium Calabrie ciuitatem obsidebat. Galli uero Romam Capitolio duntaxat excepto: occupabant. Quo tempore Romani percusso cum Gallis federe & preter spem recuperata iterum patrie libertate gerere cum Finitimis bella ce/perunt: & mox Latinis omnibus superatis bellum Tyrrenis deĩde Celtis: postmodum Sannitibus intulerunt. Non multo interiecto tempore cum Tarentini ob ea que in Romanorum legatos pa/trarant se nõ satis tutos putantes anno uno ante Gallorũ in Italiã aduentũ Pyrrũ regẽ ad se uocassent: & simul ii qui apud Delphos erant bello superati in Asiam confugissent. Romani deuictis iam Tyrrenis atq; Sãnitibus. Celtis uero in Italia compluribus preliis profligatis: tunc primum in reliquas Italie partes facere impetum ceperunt ueluti iam non de alienis sed de propriis & ad se pertinẽ/tibus rebus contendentes: pugnandi artem ex bellis que iam cum Celtis atq; Sannitibus gesserant optime edocti. Acriter igitur huic bello insistentes: Pyrro eiusq; copiis tandem ex Italia expulsis rursus eos quoq; qui cum Pyrro senserant: persequebantur. Ac mox ueluti ex insperato omnium domini facti & uniuersis q Italiã habitabãt preter Celtas subiugatis: deinceps Romanos q Rhegiũ tenebant obsidere ceperunt. Proprium enim quiddam ac par du/abus ciuitatibus que in freti illius angustiis site sunt ea tempestate accidit Messane & Rhegio. Messanam enim non multo ante hec tpa Campani sub Agathocle in Sicilia militantes urbis splẽdorem

atq; opulentiam admirati quumprimum patrande rei oblatam sibi oportunitatem uiderunt per amicitiã intra menia recepti uiolata federis fide in urbem impetum faciunt. Ciues partim urbe eiiciunt partim trucidant. Vxores liberosq; eorum prout cuiq; in ipso cõflictu sors tulit item postea fortunas agrosq; inter se partiuntur. Ita pulcherrime opulentissimeq; urbis compotes facti: confestim huius sui facinoris imitatores repererunt. Rhegini.n.tẽpore quo Pyrrhus Epyrotarum rex in Italiam copias traiecit aduẽtu eius deterriti simul q̃d Carthaginẽses tunc mari dominãtes metuebãt: Populi Romani opem atq; presidium postularunt. Missi ab Romanis ad Rheginos: milites aliquãdiu urbem tutati fidem Ciuitati seruauerũt. Erant numero quatuor milia hominum quibus duces preerant Decius & Campanus. Sed tandem Mamertinorũ exẽplo permoti & eos tanti facinoris conspiratores habentes ipsi quoq; Rheginis fidem uiolant tum rei oportunitate tum Rheginorum opulẽtia pellecti. Ciues alios ex urbe depellũt: alios cedũt. Deniq; ut Mamertini fecerant Ciuitatem detinent. Romani & si hanc Rheginorum Calamitatem graui & iniquo animo ferrent: supioribus tamen bellis occupati subsidium ferre non poterãt. Cõfecto autem bello Rhegiũ ut mox dicebamus profecti: urbem obsederũt ac tandem expugnarunt. Interfectis compluribus qui in ipsa etiam uictoria prescii que passuri forent si superuiuerent usq; ad extremum fortissime repugnarunt. trecenti solũ uiui in potestatẽ redacti: quos Romam ẽ uestigio missos consules in forũ produci ac uirgis cedi & tãdem scd̃m patrie morem securi percuti fecerũt: quo & illi scelerati facinoris penas darent: & ipsi suam erga socios fidem quantum fieri posset confirmarent. Vrbem & agros ceteraq; que superfuerant Rheginis continuo restituerũt. Mamertini Sic eni Campani se capta Messana nuncupabant quamdiu legio illa Romanorum Rhegium detinuit presidio eorum freti nõ solũ ciuitatem & agrum suum tutabantur: uerum etiam finitimas plerasq; tum Carthaginẽsium: tum Syracusanorũ ciuitates magnopere infestabant. Nõnullas etiam Sicilie urbes sibi tributarias fecerãt. Mox uero restituta Rheginis urbe Romana legiõis p̃sidio destituti ipsi quoq; a Syracusanis obsidionem passi sunt: ob causas q̃s dicemus. Non multo ante tempore Syracusanorum copie cum inter se atq; eos qui Reipublice preerant orta seditio foret duces sibi creauere Artemidorum & eum qui postea rex fuit Hieronẽ:

5 Campani fe[cerunt] Rhegini capti a Romanis Decius Campanus 300. Virgis cedi. Mame[rtini] Arte[midorus] Hie[ro]

admodum quidem adoleſcẽtem: ſed ita uniuerſiſ nature atq; ĩgenii
dotibuſ ornatum: ut nihil ſibi Rhegium preter regnum deeſſe ui/
deretur. Hic ſuſcepto magiſtratu quum tandem caterua amicoꝝ
ſtipatuſ in urbẽ ĩtroiſſet ac diuer ſe factioniſ ciueſ ſupaſſet: adeo
clemẽter moderateq; uictoria uſuſ fuit: ut conſentiente unanimi
Syracuſanorum omnium: qui non facile in huiuſmodi rebuſ con/
uenire conſueuerant: fauore dux iterato crearetur. Hieron igitur
confeſtim maiora ſe q̃ ut dux eſſet animo cõcipere manifeſtiſſimiſ
argumentiſ oſtendit. Principio enim cum Syracuſanoſ animad/
uertiſſet quotienſcunq; copiaſ duceſq; eoꝝ extra urbem mitterẽt:
ſeditionibuſ inter ſe uexari conſuetoſ. Leptinẽ autem ĩtellexiſſet
fide atq; auctoritate ĩter ceteroſ Syracuſanoſ plurimum pollere
& multitudini gratiſſimum eſſe: non inutile futurũ putauit ſi affi/
nitatem cum ipſo contraheret: quo haberet quẽ pro ſe in ciuitate
poſſet relinquere: quotienſ eum ad reſ gerendaſ exire copiaſq; in
expeditionem educere oporteret. Accepta itaq; in matrimonium
Leptiniſ filia quum ſciret uetereſ Syracuſanorum copiaſ que ex
conductiſ militibuſ erant inſtabileſ eſſe rerumq; nouarum auidaſ
dedita opera exercitum ĩ barbaroſ qui Meſſanam tenebãt educit
caſtriſq; iuxta cẽtoripã poſitiſ ac ſtrictiſ circa Cyamoſſorũ fluui/
ũ aciebuſ Syracuſanoſ equiteſ pediteſq; ſecũ tenet quaſi per aliud
iter hoſteſ aggreſſuruſ foret. Gregarium uero ac Conducticium
militẽ circumueniri ab hoſtibuſ ac profligari patitur. Ipſe diuerſo
itinere cum Syracuſaniſ omnibuſ profectuſ incolumiſ in ciuitatẽ
reuertitur. Liberato per hunc modum ueteraniſ gregariiſq; mili/
tibuſ exercitu: nouum ipſe fidum militem iterato conducit. Itaq;
rebuſ omnibuſ diligẽter compoſitiſ quum barbaroſ cerneret ſupe/
riori uictoria ſtulte nimium temerarieq; elatoſ ipſe cum armatoꝝ
& iam ſatiſ a ſe exercitorum ciuium manu extra urbem profectuſ
citato itinere ad Nyleum agrum peruenit. Ibiq; iuxta Longani
fluminiſ ripaſ ingẽſ cum barbariſ prelium collatiſ uiribuſ cõmiſit:
Quibuſ tandem ſuperatiſ ducibuſq; eorum captiſ cum barbarorũ
petulantiam hac uictoria repſſam cerneret Syracuſaſ cum copiiſ
reuerſuſ conſentiẽte omnium ciuium fauore rex a ſociiſ appellatᷓ.
Mamertini primum Romane legioniſ ut ſupra diximuſ preſidio
deſtituti deinde hoc graui prelio affecti cum iam fere animiſ ce/
cidiſſent: pleriq; ad Carthaginenſeſ cõfugiunt: eiſq; & ſeſe & arcẽ
dedũt. alii ad Romanoſ legatiõe miſſa ciuitatẽ illiſ tradũt pſidiũq;

ueluti ab eiusdem generis hominibus postulāt. Romani diu inter se quid faciendum esset dubitarunt. Perabsurdum enim putabāt se qui paulo ante in proprios ciues ob occupatū cōtra fidē Rhegiū tam grauiter animaduertissent. Nunc Mamertinis qui eiusdē sce/leris rei essent presidium ferre. Verūtamen quum Carthaginēses cernerent iam nō Affricam modo uerum etiam pleraq; Hispanie loca īsulas preterea omnes Sardonii ac Tyrreni maris ui atq; ar/mis subegisse: periculosam sibi eorum uicinitatem fore suspicabant si Sicilie quoq; domini fierent. Hanc autem facile in Carthagi/nensium potestatem uenturam intelligebant/nisi Mamertinis sup/petias mitterent. Etenim Messana capta: que eis a nonnullis ut supra diximus offerebatur/confestim Syracusas quoq; recupera/turos haud dubium erat: presertim quū reliquum Sicilie sub eorū ditione foret. Hec quum Romani cogitarent: seruare Messanam omnino necessarium putabant: neq; pati ut Carthaginenses quasi pontem quendam sibi constituerent per quem transire in Italiam pro libidine possent. Diu tamen hec res in Senatu agitata. Tā/demq; cū iuuare Mamertinos turpius esse q̄ cōmodius ob patrata scelera uideretur/rē īfectam Senatus dimisit. At populus Roma/nus cum tot bellis defatigatus atq; contritus: iam quiete aliq̄ egere uideretur: & simul ostendentibus ducibus utilitatem & commodum quod ex ea re prouenire poterat: prestādum Mamertinis subsidiū iudicauit atq; ea sententia per plebem cōfirmata: confestim alteꝝ ex consulibus Appium Claudium traducere in Siciliam exercitum & Mamertinis ferre suppetias iubent. Mamertini de Romanorū presidio certiores facti: Carthaginensium Prefectum quem su/perius positum in arce diximus: partim terrore: partim dolo ex urbe eiciunt. Appium Claudium ad se uocant: ciuitatem in eius manibus ponunt. Carthaginenses prefectū presidii quod formidīe simul atq; ignauia arcem āmisisset cruci affigūt: ac repente terra mariq; coactis copiis: classeq; circa pelorū posita: terrestribus uero copiis circa Messanam castrametati urbem diligentissime obsidēt. Interea temporis Hieron oblatam sibi oportunitatē ratus ad ex/pellendos fugandosq; e Sicilia barbaros qui Messanam tenebant: percusso cum Carthaginensibus federe Syracusis profectus: posi/tisq; ad aliam partem castris iuxta mōtem quem Calchidicum uo/cant eum quoq; exitum Mamertinis abstulit. At Cōsul per noctē

nõ sine periculo traiecto freto Messanam peruenit. Cũq; hostes cerneret acriter undiq; urbem prementes: quippe qui non modo terra: uerum etiam mari potentiores erant: obsidionem sibi partim turpem: partim periculosam ratus: primum legatis ad utrũq; missis an bello liberare Mamertinos rebus pace cõpositis ualeret experiri uoluit. Sed cum neuter hostium Consuli preberet aures tandẽ coactus subire periculum decernere primũ cum Syracusanis statuit. Igitur copias aduersus Hieronem educit: hortatur milites: acies struit. Nec Syracusanorum rex certamini moram facit. Diu acriterq; pugnatur. Tandem uictoria penes Romanos fuit. q̃ppe qui magna parte hostium cesa Regem usq; in castra persecuti sũt. Consul interfectorum corporibus spoliatis se cum exercitu in urbem recipit. Hieron iam plane omnibus rebus suis metuens: proxima nocte Syracusas properat. Postridie eius diei Appius cum Syracusanorum fugam persensisset: auctis animis persequi eos decreuit. Conuocatis itaq; militibus iubet ut curent corpa: dein cũ prima luce e castris proficiscitur: collatisq; cum hoste uiribus partim trucidat: alios cogit in proxima oppida se recipere. In hunc itaq; modum soluta obsidione: per Syracusanorum atq; sociorum agros intrepidus: nemine obuiam eunte incursiones facit: deuastat cuncta: tãdemq; ipsas Syracusas obsidet. Hec prima populi Romani cum exercitu extra Italiam profectio fuit ob eas quas diximus causas: quam cum iudicauissemus totius nostri propositi cõmodissimum fore principium: ob ea potissimum incepimus: repetitis paulo altius que necessaria uidebant̃: ne quam in reddendis causis dubitationem relinqueremus. Nam quo tẽpore quo ue modo Romani sũmo in discrimĩe fuerint ipsam quoq; urbem Romam amittendi: & quando rursus supata Italia exteros subiugare cepit necessarium existimauimus ante omnia exponere: quo magnitudo imperii eorum: que postea sequuta est intellectis eiusmodi principiis simillima ueri uideretur. Quod si in sequentibus quoq; cum de claris ciuitatibus loquamur aliq̃d forte paulo altius repetimus nemo sit qui miret̃. id enim eo consilio facimus: ut principia nostra talia sint. Ex quibus aperte liceat intelligere quo modo q̃busue rationibus ad eum quisq; statum peruenerit: in quo in presentia permanet quod hoc loco de Romanis fecimus. Verum his õmissis tempus est ut iam ad id quod propositum erat reuertamur ea p̃mo

breuiter summatimq; exponentes que ante ea tempora de quibus scribere precipue intendimus gesta sunt: quorum primum est bellum a Romanis Carthaginensibusq; in Sicilia gestum proximum huic bellum punicum: quod res gestas primo Amilcaris: deinde Asdrubalis cum iis que sunt a Carthaginensibus gesta coniungit. quo tempore prima Romanorum in Illyrium atq; eas Europe partes transfretatio fuit: Preterea certamina Romanorum aduersus Gallos qui ea tempestate in Italiam uenerant. Eodem tpe apud Grecos quoq; bellũ gestũ qđ Cleomenicum appellatur: ad quod nostra hec omnis ꝑparatio tendit. Nã singillatim res gestas omnis commemorare neq; nobis necessarium uidetur: neq; audiẽtibus utile. Neq; enim historiam de illis scribere instituimus: sed summatim ea que ad futuram historiam necessaria uidebuntur attingere. Quapropter breuiter ea commemorantes quantũ in nobis erit enitemur: finem eorum que preparationis gratia referemus cum principio nostre historie coniungere. Ita enim continuata narratiõis serie: & nos recte existimabimur ea que a ceteris historiis conscripta sunt tetigisse: & discendi cupidis apertam facilemq; ex omni parte uiam parauisse. Verum nobis uel in primis libuit primum hoc Romanorum cum Carthaginẽsibus pro Sicilia bellũ paulo diligentius conscribere: quod neq; diuturnius bellum reperire facile foret: neq; maiores appatus: neq; frequẽtiora facinora: neq; plura certamĩa: neq; maiores utrimq; rerum uarietates: q̃ndo quidem ea tempestate uterq; populus legibus suis ĩteger erat: fortuna mediocris: uiribus par. Vnde siquis utriusq; ciuitatis uires atq; imperium considerare uoluerit non tam ex sequentibus bellis q̃ ex hoc facere comparationem debebit. Illud quoq; nos ad hoc bellum scribendum maxime impulit: quod ii qui optime uidentur de eo scripsisse Philinus & Fabius ñ parũ a uero deflexisse mihi uident. quãq̃m illos quidem de industria mentitos esse non ausim dicere. Sed eos puto ut amantes consueuerunt suorum beniuolentia deceptos. Nam & Philino quidem ex affectu Carthaginẽses omnia bene prudenter fortiterq; egisse uidentur: Romani cõtra. Fabius uero sententie est plane diuerse. quam modestiã in ceteris uite partibus nemo fortassis sit qui reprehendat. Siquidem bonũ uirum amicorum patrieq; amicum esse decet: & amicorum amicos colere inimicos odisse. At eũ qui scribende historie munus suscepit

Philinus

omnia huiuscemodi moderari decet: & nonnunq̃m summis laudi-
bus extollere inimicos cum res geste eorum ita exigere uidentur:
interdum amicos necessariosq; reprehendere: cum errores eorum
digni sunt qui reprehendantur. Ac ueluti si quis oculos animanti
effoderit: q̄cquid superest corporis inutile fit: ita dēpta ex histo-
ria ueritate narratio omnis inutilis est. Quamobrem neq; a repre-
hensione amicorum neq; ab inimicorum laudibus cum ita res ferat
abstinendum: neq; turpe putandum si eosdem aliquando repre-
hendamus interim laudemus. Siquidē eos de quibus scribimus neq;
sēp recte facere neq; continue errare uerisimile est. Quod aūt hec
ita sint ex his que Philinus scripsit facile intueri licet. Is enī stati
in p̄ncipio secundi libri ita scribit. Carthaginenses atq; Syracusāi
Messanam obsidebāt: quo cum Romani milites traiecto freto ad-
uenissent confestim aduersus Syracusanos exeuntes & ab iis uicti
ac profligati in urbem regressi sunt. Rursusq; aduersus Carthagi-
nenses profecti non solum fusi fuerunt. uerum etiam magna pars
eorum uiui capti. Statimq; cum hec dixisset: Hieronem inqt post
id prelium adeo timore perculsum fuisse. Vt non solum incensis
castris atq; tentoriis per noctem Syracusas fugerit: uerum etiam
munitissima queq; loca: que inter Messanam ac Syracusas erant
dereliquerit. Carthaginenses quoq; refert eo prelio pari modo p̄-
territos relictis castris per Sicilie oppida se diuisisse: neq; post eum
diem educere exercitum fuisse ausos: quin duces eorum cum po-
pulorum animos adeo perculsos cernerent: suasisse ne amplius res
eorum fortune belli committendas ducerent. Romanos autē Car-
thaginenses insecutos nō solum prouintiam deuastasse Carthagi-
nensium & Syracusanorum: uerū ipsas quoq; Syracusas obsidisse:
que res adeo omni ratione caret ut eam refellere sit protinus sup̄-
uacuum. Quos enim paulo ante Messanam obsidentes: collatis
manibus uictores fecerat: eosdem mox in fugam conuersos castra
reliquisse: & perculsis animis sese in ciuitatem recepisse: tandemq;
obsidionem passos esse commemorat. Quos uero prelio superatos
a Carthaginensibus obsideri dixerat eos sine mora uictores factis
per agros hostium incursionibus: ad extremum Syracusas obsi-
dentes facit. Hec uero inuicem conuenire nequaq̄ possunt. At enī
quod primo posuit: aut quod mox subiecit falsum sit necesse est.
Constat autem hoc uerum esse cum neminē lateat Carthaginēses

atq; Syracusanos relictis castris se in urbem recepisse: Romanos uero citato gradu oppugnatū isse Syracusas: Superest igitur qd' primo posuerat falsum esse: & cū ī eo prelio quod prope Messanā gestum est uictoria penes Romanos fuerit: auctorem tamē illos bello a Carthaginensibus superatos finxisse. Talem frequenter reperias Philinum: neq; secus etiam Fabium: ut suis utrumq; locis ostendemus. Quapropter ut eo reuertamur unde discessimus: nos pro uirili nostra operam dabimus: ut studiosis nostri operis facile ueritas historie dilucescat. Cum igitur fama rerum ab Appio ceterisq; Romanis militibus bene strenueq; gestarū ex Sicilia Romā peruenisset. Consules declarati. M. Valerius & C. Octacilius. Vterq; cum omnibus copiis in Siciliam missus est. Erant in Romanorum exercitu legiones quatuor. Romani omnes p̄ter auxilia que singulis annis a sociis accersebantur. Harum singule continebant peditum quatuor milia equites trecentos. Igitur aduētu Cōsulum plereq; ciuitates tum Carthaginensium tum Syracusanorū ad Romanos defecerūt. Hieron cum iam Sicilie populos cecidisse animis cerneret & simul Romani exercitus multitudinem ac uires adauctas: tutius sibi fore ratus Romanorum q̃ Carthaginensium partes sectari: legatos ad Consules mittit qui de pace atq; amicitia tractarent. Romani quod Carthaginenses undiq; maria tenentes cernebant: & ne aliquando intercludi cōmeatus possent uerebāt. Commodissimam fore huic rei Hieronis amicitiam rati: pacem cū Syracusanis his fere conditionibus firmauerunt. Vt rex captiuos quos in uinculis habebat Romanis sine precio restitueret: argenti insuper talenta centum ponderet: & ut deinceps Syracusani socii atq; amici populi Romani appellarētur. Hieron rex iā sub Romanorum tutela sponte constitutus: auxiliis & commeatibus quoties necessariū fuit populo Romano abūde subministratis reliquū etatis sue felicissimus Grecorum omnium fortūatissimusq; peregit. Etenim hic mihi inter ceteros clarissimus uidetur fuisse: & consiliis suis omnibus diu feliciter usus: cum publicis tum priuatis in rebus. Verum cum primum earum rerum fama Romam peruenit populus Romanus approbatis conditionibus pacis cum Hierone inite post eum diem haud necessariū putauit Romanos omnes copias extra Italiam mittere: duas tantummodo legiōes satis superq; esse ratus: simul quod ascito in societatem rege leuius fore bellum

existimabat. simul quod per eum modum maior futura erat copia rerum exercitui necessarium. Ceterum Carthaginenses ubi Hieronem uident hostem sibi factum: Romanos uero maiore Sicilie partem occupatam tenere: ualidiori ad resistendum potentia opus esse rati. Lygurum atq; Gallorum multitudinem: preterea etiam plerosq; ex Hispania milites in supplementum scribunt. Quibus in Siciliam traductis cum Agrigentinorum urbem ad belli apparatum poportunam esse cernerent quod in fronte aduersus hostes munitissima erat contractis in eam undiq; copiis & cõmeatu abũdantissime parato illa ueluti quadã arce belli aduersus Romanos utuntur. Consules federe cum Hierone percusso e prouintia decessere. Post eos uero Lucius Postumius & Q. Emilius consules creati in Siciliam cum exercitu ueniunt. Hi primum Carthaginensium rebus diligentissime consideratis intellectoq; appatu circa urbem Agrigẽtum facto audacius q̃m superiores fecerant Sicilie rebus incumbendum censuerunt. Quamobrem coactis in unum õnibus copiis ipsum Agrigentum inuadunt: & non longius octo ab urbe stadiis castrametati hostem menibus inclusum tenẽt. Erat iã messis tempus & longam fore obsidionem omnes rebantur. Quãobrem milites relictis castris audacius q̃ res postulabat colligendis frugibus intenti erant. Carthaginenses conspicati hostem palantẽ & uagum per prouintiam securum discurrere: magnam in spem adducti Romanorum exercitum eo die opprimi posse: magna ui pars in castra hostium pars in ipsos frumẽtatores impetum faciũt. Sed diuersitas morum cum sepe alias tum maxime eo die rem romanam tutata est. Nam apud Romanos mors pena est iis qui in bello locum in quo constituti sunt reliquerint aut aliquo modo e castris fugerint. Quo factum est ut cum Carthaginensium longe maior numerus foret: Romani tamen fortissime resistentes multis quidem ex suis ammissis longe plures ex Carthaginensibus interfecerint: tandemq; nõ solum hostes a castris auerterint: uerum etiã eos insecuti partem trucidarint: reliquos ouantes ipsi redire in menia precipites coegerint. Ceterum tantus utrosq; metus ex huius diei periculo inuasit: ut deinceps neq; Carthaginenses inconsultius impetũ facere in castra Romanorum auderent neq; Romani temere suos frumentatum abire paterentur. Cumq; Carthaginẽses iam non amplius in Romanos exirent sagittis tantũmodo eminus

pugnanteſ : Conſuleſ in duaſ parteſ diuiſo exercitu alteram ad Eſculapii templum poſuerunt: altera ad eam partem que ad Heracliam ſpectat caſtrametati. Quod uero inter duo caſtra medium erat ex utraq; parte urbiſ duplici cinxere uallo. Et unam quidem foſſam inter ſe ac menia urbiſ fecerunt: quo ab egredientibuſ tuti forent: alteram uero extrinſecuſ ne aliunde uenire ſubſidia poſſēt: que plerumq; a uiciniſ ciuitatibuſ preſtari obſeſſiſ urbibuſ conſueuerunt. Loca inter foſſaſ atq; exercitum media preſidiiſ militum diligentiſſime firmarunt. Commeatum ceteraq; exercitui neceſſaria ſocii omneſ in Erbeſum oppidum ſummo ſtudio congerebant. Hec poſtea ex eo oppido haud enim procul aberat : militeſ Romani cōmodiſſime ferebant in caſtra. Quinq; in hunc modū mēſeſ Carthaginenſeſ Romaniq; manſerunt neutram fere in partem iclinantibuſ rebuſ. Tandem uero cum fameſ premere Carthaginenſeſ cepiſſet ob ingentem multitudinem que incluſa menibuſ tenebatur: erant enim ultra quingenta milia hominum. Hannibal peneſ quem ſumma imperii erat iam rebuſ ſuiſ prorſuſ diffidenſ cōfeſtim Carthaginem miſit qui & circūuallatiōem urbiſ nunciarent & opem atq; ſuſidium peterent. Quibuſ rebuſ permoti Carthaginēſeſ inſtructo exercitu magnoq; elephantorum numero coacto ac paratiſ nauibuſ omneſ ad Annonem alterum Carthaginenſium ducem in Siciliam miſerunt. Hic coactiſ omnibuſ copiiſ Heracleā profectuſ: principio rebuſ omnibuſ diligentiſſime conſideratiſ: Erbeſum oppidum quod uſq; in eum diem horreum populi Romani fuerat per proditionem recepit: & facultatē commeatuum ac ceterarū rerum exercitui neceſſariarum hoſtibuſ ademit. Quo factū eſt ut Romani non minuſ obſiderentur q̄ obſiderent. Eo enim ob penuriam annone & ceterarum rerum neceſſariarum redacti ſūt: ut ſepenumero de diſſoluenda obſidione conſilium ceperint: quod tandem proculdubio feciſſēt niſi Hieron Syracuſanorum rex ſūmo ſtudio commeatū & cetera neceſſaria exercitui ſuppeditaſſet. Poſt hec Anno cum uideret Romanoſ morbo ſimul atq; inopia rerum neceſſariarum grauiter urgeri: ingenſ enim exercitū peſtilentia inuaſerat & ſuoſ promptoſ paratoſq; ad prelium intelligeret coactiſ ultra quinquaginta elephantiſ & ſimul paratiſ omnibuſ copiiſ exercitum omnem ex Heraclea educit: iubet equitibuſ numidiſ ut precedant: & conſerendo cum hoſtibuſ manuſ eoſ irritent: &

quantum in eis sit hostium equites prouocare in prelium conentur deinde insequentibus uertant terga: neq; prius desistant fugere q̃ ad se reuersi sint. Numide mandata Ducis exequi collatisq; cum altero exercituum manibus hostes irritare: Romani equites con/festim in eos erumpere: numidas temere insequi: Libyes prout eis mandatum fuerat quousq; ad Annonem redirent fugere. Tum Romanis terga dantibus: insequi complures eorum interficere: reliquos usq; in castra fugare. His rebus ita gestis Carthaginenses cum exercitu profecti collem occupant nomine Torum non am/plius decem stadiis a castris hostiũ remotum. Hũc in modũ duobus mensibus commorati nihil omnino faciunt preterq̃m quod sagittis interdum telisq; eminus pugnant. Interea Hãnibal multis ac cre/bris per noctem ignibus etiam plerisq; nuntiis ad Annonem missis multitudinem amplius famem perpeti non posse significat. multos ex suis ob penuriam annone ad hostes defecisse. His tandem causis permotus Anno in aciem copias educit. Nec segniores ad prelium Consules accedunt ob eas quas diximus difficultates. Vtriq; copias in locum equum deducũt. conferuntur uires: acriter inter se con/currũt. Prelium diu atrox fuit. Tandem Romani primam Car/thaginensium aciem in fugam uertunt. Fugientes in elephantos precipites eunt. Qua re conterrite pecudes agmina conturbant. Per earum stragem subsequuti Centuriones ad extremum terga uertere penos cogunt. Per hunc modum profligati Carthaginẽ/ses pars in prelio occisi: reliqui Heracleam se recipiunt. Romani elephantis fere omnibus qui in prelio fuerant ceterisq; Carthagi/nensium rebus potiti in castra copias reduxerũt. Aduenĩete uero nocte cum propter ingentem letitiam que ex benegestis rebus e/uenire frequenter consueuit: nec non ob laborem superioris prelii negligentius a Romanis custodie fierent Hannibal desperatis re/bus commodissimum tempus ad suam suorumq; salutem ob eas q̃s diximus causas adesse ratus in tempesta nocte cũ copiis quas Agri/genti habebat egressus per medias hostium munitiones manipulis palearum equatis aggeribus nemine penitus sentiente cum suis om/nibus incolumis euasit. Romani uero sub primam lucẽ re ĩtellecta insequuti parum per uestigia hostium mox omnes ad urbem capi/endam reuersi: nullo iam repugnante in portas ciuitatis impetum faciunt: exercitum omnẽ intra menia inducũt: urbẽ locupletissimã

dirripiunt multitudine seruorum uariisq; prede generibus potiti. Postq̄m Rome nuntiatum est Agrigentum profligatis Carthaginensibus in populi Romani potestatem uenisse. Romani sublatis animis: maiora mente agitare ceperunt. Neq; iam iis rationibus quibus principio inducti fuerant insistentes: aut Mamertinos Messanamq; seruasse aut Carthaginensium opes cōtriuisse in Sicilia contenti erant: sed longe maiorum rerum spe concepta Carthaginenses omnino e Sicilia expellere cupiebant. Ea re patrata maximum sperabant incrementum res suas habituras. Huic igitur rei atq; his de Sicilia cogitatiōibus ōnes intēti erant: haud ignari pedestribus copiis Romanos sine dubio longe potētiores esse. Igit̄ expugnato Agrigento. L. Valerius & . T. Octacilius Consules creati magno militum delectu habito in Siciliam mittuntur. Ita Carthaginensibus mari sine cōtrouersia dominantibus quasi equatum erat bellum. Cuius rei argumentum est quod post expugnatum Agrigentum pleraq; Sicilie mediterranea oppida ob metum pedestrium copiarum ad Romanos defecerant: post uero aduentū classis longe plures maritime ciuitates metu adducte potentie sese Carthaginensibus dediderant. Sic par utrinq; ratio belli constabat. Sed Italia sepenumero ob nauales copias uariis hostium incursionibus uexabatur. Africa uero cladis omnino expers erat. His rebus diligēter consideratis populus Romanus mari quoq; cū hostibus congrediendum statuit: que res me uel in primis hortata est: ut presens bellum pluribus uerbis conscriberem. ne quis forte hoc quoq; principium ignoraret quomodo quando & quibus causis adductus populus Romanus parandam sibi classem & naualibus quoq; copiis cum hostibus dimicandum cēsuerit. Cum igitur bellū aliter nullum finem habiturum uideretur. Romani cētum & uiginti nauium classem edificari curant. ex iis centum quinqueremes faciunt: reliquas uero triremes. In huius classis apparatu perq̄m difficilis fuit quinqueremium edificatio: quod nemo eiusmodi nauigiis per id tempus in Italia utebatur. Quo magis admiranda est Romanorum excellentia ac magnitudo animi. homines enim maritimarum rerum prorsus ignari: quiq; nullā prorsus cogitationē maris ante eum diem habuerant: ita intrepide pelagus ingressi sūt ut prius nauali bello cum Carthaginensibus certarint q̄m ullum eius rei periculum fecissent: cum per id tempus Carthaginenses

Agrigentū in potestatem pop. Rom. deuenit.

L. ualerius
T. octacilius

Classis contra ...

centū, uiginti naues Rom. parant, centū quinqueremes, reliquas triremes.

concessione omnium principatum maris partum olim a maioribus
suis & quasi hereditario iure sibi relictũ tenerent. Quod singulare
testimonium est & rerum a nobis scriptarum & audacie Romano/
rum. Nam cum primo Messanam traducere copias tentauerunt
non solum armatam nullam nauim habebant sed ne paulo quidem
longiorem & ne lembum quidem ullum. At Tarentinorum & Lo/
crensium & Neapolitanorum nauibus usi cum exercitu in Siciliã
transfretarunt. Erat eo tempore circa fretum Sicilie complures
Carthaginensium naues: quorum una quinqueremis cum longius
a ceteris uagaretur casu fracta ad manus Romanorum peruenit.
hec exemplar eius generis Romanis prebuit eius istar omnis eorũ
classis edificata. Dũ uero quinqueremes parabantur: interea mul/
titudo omnis ad remigiũ exercebatur per hunc modũ. Subselliis
in harena per ordinem dispositis remiges insidentes ad uocem pre/
cipientis qui in medio eorum erat: omnes una protendere brachia
ac reducere remosq; per harenam mouere pariter docebantur ad
illius uocem simul omnes incipiebant: simul desinebant. Per hunc
modum nauigandi artem edocti: & ꝑfectis interea nauibus mare
ingressi post paucos dies uerum in undis periculum fecerũt. Caius
Cornelius consul qui paucis ante diebus classi ꝑpositus fuerat: om/
nibus nauibus ad fretũ perductis ipse cum decem & septẽ Messanã
proficiscitur: reliquas iuxta Italie oram relinquit. Paratis Messa/
ne que ad classis usum necessaria erant cum res ita poscere uideret
iisdem cum nauibus Liparas nauigat. Per id tẽpus Hannibal dux
Carthaginensium Panormi cum classe erat. Is audito consulis ad/
uentu: Boodem quendam ex Senatu Carthaginensi ad ea loca cũ
uiginti nauibus misit qui eo noctu superueniens naues Romano/
rum in portu nactus inclusit. Consul inopinato malo circũuentus
nescius quid consilii caperet tandem sese hostibus dedit. Carthagi/
nenses nauibus & Duce earum potiti: confestim ad Hannibalem
reuertuntur. Non multis interiectis diebus post adeo apertam re/
centemq; Cornelii cladẽ Hãnibal cui arrisisse fortune benignitas
uidebatur non dissimili iactura affectus. Audierat Romanorum
classem secus Italie littus nauigantem haud procul a Sicilia esse.
Multitudinem hostium atq; ordinem structuramq; nauium cer/
nere mirum in modũ ardebat. Delectis igitur quinquaginta na/
uibus Italiã petit. Ibi cũ ꝓpter oram Italie contrario q̃ Romani

cursu ferretur in classem hostium bene instructam paratamq; ex improuiso incidit. Subitaq; atq; inopinata ui oppressus naues fere omnes amisit. Ipse preter spem suam atq; opinionem omnium cum paucis suorum difugit. Romani post hec Sicilie magis appropinquantes aduerso casu Consulis p captiuos cognito citato cursu ad C. Duellium alterum consulem qui pedestribus copiis preerat mittunt. Hunc aliquandiu prestolati cum tandem ad eos platū foret classem hostium non longe abesse. Omnes nauali prelio se parant Sed quia eorum naues tarde nimis & ad celeritatē parum cōmode erant singulis qbusq; munimenta quedā aptant que postea coruos appellauere. Ea fuit machina huiusmodi. Lignea columna prorisinerat longitudinis qbatuor ulnarum: latitudinis palmorum trium In eius apice rotam constituerant. Huic preterea tabule inherētes scalas conficiebant. quarum latitudo erat pedes quatuor longitudo sex ulne. Foramen tabulati per longitudinem erat. Scale ab utroq; latere usq; ad genu munite. In ligni extremo ferrum erat instar malei peracutum: preterea anulus fune alligatus: ita ut hec machina machinis frumentariis simillima uideretur. Igitur simul ac nauis hostium aduentabat laxato fune scale dimittebanť. ferrū pondere ac ui ligni super hostium nauim delapsum figebatur. Si aduersa prora erat: bini milites per scalas descendebant duo primi preferentes scuta reliqui latera scutis protecti. Si uero obliq̄ erat hostium nauis in eam ex tota pariter naui desiliebatur. Facto igitur huiusmodi apparatu ad nauale prelium. C. Duellius casu alterius Consulis qui naualibus copiis preerat q̄ celerrime cognito pedestrem exercitum tribunis militum reliquit: ipse ad classē maturat iter. Hic cū intellexisset Carthaginenses nō longe a Mylis stationem habere eo cum omni classe proficiscitur. Carthaginēses simulac aduentare hostem intellexerunt magna spe adducti quod maritimarum rerum rudes esse Romanos arbitrabantur: centum & triginta nauibus paratis omnes aduersus hostes in altum ferunť: nullum prorsus periculum timentes perinde ac si in manifestā p̄dam pergerēt. Dux eorum erat Hānibal quem noctu Agrigēto eduxisse copias & per medias hostium munitiones effugisse memorauimus. Is septiremem habebat que olim Pyrrhi Epirotaꝝ regis fuerat. Vt ergo appropinquare inter se classes ceperunt corui in singulis quibusq; proris prospecti ancipites penorum animos ob rei

Annibal naues fere oēs amisit.

Corui

maturat iter.

Septiremem Annibalis rem Phyrri Epirotaꝝ regis.

nouitatem aliquamdiu tenuerunt. Tãdem uero quicquid id foret re contempta infestis signis in hostes feruntur. Implicitis iam ac simul colligatis nauibus militibusq; romanis ex suis in hostium nauigia per machinas prorumpẽtibus: Carthaginenses pleriq; trucidati: alii ob machinas hostilium nauium stupefacti sese hostibus dediderunt. Visũ ẽ id certamen pedestri certamini q̃ simillimum: nec periculum impar fuit. Triginta Carthaginensium naues que prime aduersus Romanos impetum fecerant capte. Inter q̃s fuit nauis pretoria quam paulo ante Pirrhi regis fuisse diximus. Hãnibal preter spem atq; opinionem suam aduersãtibus rebus in scapham prosiliens fuga saluti sue consuluit. Reliqua Carthaginẽsiũ multitudo pari modo aduersum classem hostium cum impetu ferebantur. Vt uero hostilium nauium machinis primas suoꝝ naues per artem captas intellexere: ad ludificandi artem conuersi non iam contrario impetu sed obliquo in Romanos ferebantur: freti celeritate nauium suarum & per eum modum uiolentiam corporũ declinare se posse existimantes: Verum ita instructe parateq; erãt machine ut ũdecũq; appropinq̃ntes hostes facile colligare possẽt. Quamobrem Carthaginenses nouitate coruorum perterriti tãdẽ in fugam uertũtur quinquaginta nauibus in prelio ammissis. Romani iam preter spem in mari potentiam adepti multo acrius bello insistere: factoq; in Segestanam oram itinere urbem obsidione liberare. Mox inde profecti Macellam urbem expugnauerunt. Post nauale bellum Amilcar Carthaginensium dux qui tum pedestribus copiis in Sicilia preerat cum audisset: in exercitu Romanorum inter milites Romanos atq; auxilia sociorum uarias de uirtute ac gloria pugnandi contentiones agitari: ob eamq; rem socios a Romanis superatos per seipsos castrametari: citato itinere ad socios profectus eosq; ex improuiso aggressus circiter quatuor milia hominum interfecit. His rebus ita gestis Hannibal cũ paucis illis que a prelio superfuerant nauibus Carthaginem rediit. Inde non multis interiectis diebus cum classe & quibusdam claris triremium ducibus in Sardiniam mittitᷣ. Hic paucis post diebus a Romanis in quodam portu inclusus classem fere omnem amisit. Ipse per hostiũ manus dilapsus mox a Carthaginensibus captus & cruci fixus occiditur. Romani ut qui iã pelago dominari ceperant omni studio Sardiniam inuasere. Proximo dehinc anno ab exercitu

la urbs

Amibal cruci fixus à Carthag

12

Romanorum nihil sane memoria dignū in Sicilia gestum. Creati deinde consules C. Sulpitius & A. Rutilius Panormum mittunt quod illic p id tempus Carthaginensium copie erant. Hi confestim eo traiectis omnibus copiis ante urbem aciem struere: Carthaginenses menibus inclusi pugnandi copiam hostibus n̄ facere. Quod cernentes Romani rursus relicto Panormo Hippanam oppidum petunt: & breui post tempore expugnant. Myssistratum quoq̄ interiecto tempore: quod obsidionem oportunitate loci diutius tolerauerat a consulibus capitur. Super hec in Camerinenses que ciuitas paulo ante a Romanis defecerat: ducto exercitu ea quoq̄ urbs machinis atq̄ torm̄tis expugnat. Capta ē etiā ab iisdē cōsulibus Enna & alia pleraq̄ Carthaginēsiū oppida. Lippare quoq̄ ab eisdem obsesse. Per idem tempus Aulus Rutilius Consul qui classi Romanorum preerat: apud Tyndaritanos stationem habebat. Hic Carthaginensiū classē non longe a littore conspicatus mādat suis ut sese q̄m celerrime sequantur. Ipse cum decem tantummodo nauibus ante alteram classem in altum nauigat. Carthaginenses cū hostes cernerent alios adhuc naues conscendentes: alios mare intrantes primos longe a sociis remotos sibi propinquos esse: subito conuersi incredibili celeritate Romanoꝝ naues circūsistūt: plerasq̄ submergunt: parūq̄ abfuit quin nauis pretoria cum omnibus qui in ea erant Carthaginensium potestatem ueniret. In remorum ac nimia celeritate freta tandem uix euasit. Inter hec reliqua Romanorum classis in altum delata obuia fit hostibus: Carthaginēsiū naues decem onustas capit: octo mari submerse. Relique arrepta fuga Liparas se recepe. Ex ea pugna hac opiniōe utriq̄ discessērunt: ut primas uictorie partes sibi ascriberent. Quare ardentius multo sese ad nauale bellum p̄abant. Maritimis rebus longe magis intenti erant. Pedestres uero copie p id tēpus nihil memoria dignū fecere: paruis quibusdam & nullius momenti rebus immorati. Adueniente uero estate instructis paratisq̄ rebus ut supra ostēdimus ad bellum exeunt. Romani quidem cum quinqueremibus trecētis & triginta Messanam conueniunt. Vnde postea mouentes preter dextrum Sicilie latus superato Pachini promuntorio Ecnomon nauigant: quo in loco pedestres copie classem prestolabant. Carthaginenses uero cū trecētis & quinquaginta nauibus mare īgressi Lilybei cōsistunt. Romanorum consiliū erat nauigare in Africā:

& eo omnem uim belli transferre: quo Carthaginenses n̄ in Sicilia solum uerum etiam in propria domo periclitarentur. Cõtra Carthaginenses cum cernerent q̄ facilis esset in Lybiam descensus q̄m imbelles populi hostibus semel prouintiam ingressis pugnare ꝑtinus cum Romanis cupiebant: atq; ita eorum transitum in Africam impedire. Per hunc modum his ad resistendum illis ad inferendã uim paratis haud dubie ex utriusq; obstinatiõe futurum certamẽ apparebat. Igitur Romani iis que ad nauale bellum & ad transfretationem in Africam necessaria uidebantur diligẽtissime paratis: delectos e pedestribus copiis ꝑstãtiores milites in nauibus collocãt. Classem omnem quadripartito diuidunt. Partes singulas duplici appellatione uocitant. Prima quidem classis acies: & prima classis appellata. Relique eodem modo per ordinem preter quartã que ut in pedestri exercitu Triarii uocati. Fuere in classe Romana supra centum & quadraginta milia hominũ. Singulis quibusq; nauibus trecenti remiges & legionarii milites centum & uiginti ĩponebantur. Carthaginẽses dũtaxat aptis ad nauale bellum hoĩbus classem refertam habebant. Eoꝝ omnis multitudo erat supra cẽtũ & quinquaginta milia hominum. Quo fit ut non modo presentes uidentesq;: uerum etiam audientes magnitudinem periculi potẽtiã partium utriusq; exercitus preclara facinora uirorumq; & natiũ multitudinem obstupescant. Romani cum animaduerterent necessariũ fore ut nauigatio obliq̃ fieret: simulq; intelligerẽt hostes peritia celeriter uauigandi plurimum pollere firmum atq; superabile perficere agmen conati. Duas igitur sexremes in quibus. M. Attilius &. L. Manlius uehebantur eque distantes in fronte collocant. has prima & secunda classis ab utroq; cornu nauibus oĩbus per ordinẽ singillatim dispositis sequebant: ita ut continue distãtia que inter duas classes media erat ãplior fieret. Rostrũ uniuscuiusq; nauis extra respiciebat. Per hũc modũ ꝑtractis dilatatisq; per duas classes aciebus duo trianguli latera resultabãt: iis tertiam classẽ quasi basẽ pari modo addiderũt. Ita ut tres acies sic disposite plenam trianguli figuram perficerent. Post tertiam classem singillatim ordinate erant naues q̃bus eq uehebant. He tertie classi funem prebebãt. Post eas triarii sequebantur per ordinẽ singule queq; naues disposite adeo ut ex utroq; latere ãtecedẽtes supparẽt Omnis Romanorum classis per hunc modmu instructa. Prime

M. Attilius
L. Manlius

ptes hoc est duo latera trianguli in medio uacua erãt: posteriores uero id est que basim sequebantur solidiores. Classis tota firma ac prorsus indissolubilis erat. At Carthaginensium duces p idẽ tempus conuocata multitudine hortari milites ut magno fortiq; aio essẽt: si uincerent bellũ deinceps p Sicilia futurũ ostendere: sin uictoria penes Romanos foret: non iam se pro Sicilia: sed pro patria pro laribus pro liberis dimicaturos. In hunc modum hortati militum animos naues conscendere iubent. Quod cum omnes alacri animo fecissent: per ea que a ducibus commemorata fuerant futura coniectantes: ad bellum audacissime exeunt. Duces interea ordinem Romane classis conspicati in quatuor ipsi quoq; partes copias diuisere. Harum tres in altum delate extẽso longius dextro cornu tanq̃ hostem circũdature consistunt: proris omnibus in hostem cõuersis. Quarta ad sinistrum cornu propter littus firmatur. Duces Carthaginensium erant Anno & Amilcar. Anno cum uelocioribus nauibus dextro cornu preerat. Sinistri curam habebat Amilcar: quem apud Tyndaridas nauali bello profugisse diximus. Is tunc cũ omni robore in medio agmine uersatus usus est huiusmodi cõsilio. Consules primo statim congressu tenuem Carthaginensium aciem conspicati facto in medium agmẽ impetu in hostes prorũpunt. Illi sicuti eis ab Amilcare mandatum fuerat simulata fuga quo Romanorum classem disiungerent statim cedunt. Romani cupidius insequuntur. Igitur prima & secunda Romanoꝝ classis post hostes audacius profecta: tertia uero quartaq; tardius sequebatur. Quamobrem due prime classes statim a reliquis separant. Quod simul ac Carthaginẽses sẽserũt facto e naui Amilcaris quẽadmodum ante conuenerat: signo repente simul omnes conuersi: insequentium Romanorum naues inuadunt. Fit atrox prelium. Ac celeritate quidem & arte ambiendi eludendiq; longe prestabãt Carthaginenses: robore uero ac uirtute militum postq̃ ad pugnã uẽtum & collate simul uires erãt Romani plurimum excellebant Tale itaq; naualis pugne principiũ fuit. Dehic Anno quẽ dextro Carthaginẽsium cornu prefuisse diximus ubi pugnam cum prima Romanorũ acie ĩceptã uidet: superato mari triarios inuadit. Hic quoq; ingens fit prelium: dubioq; euentu belli aliquandiu certat. Interim quarta quoq; Carthaginensium acies que propter littus cõstiterat conuersis in hostẽ proris classem cui hippagines alligate

erant a fronte aggrediũt: illi dimissis uinculis cum hostibus acerrime dimicant. Tres totius certaminis partes & tres pugne nauales di/uersis longeq; disiunctis locis uno tempore cernebantur: & quoniã numerus nauium in singulis pugnis erat pene par certamen quoq; par erat. Vtriq; enim fortissime dimicare: omnia inter certantes q̃ simillima esse. Tandem superatus Amilcar & qui cum eo erant fugam arripiunt. Lutius Manlius reliquias hostium persequitur. At. M. Attilius ubi Triariorum atq; hippaginum certamen uidet cum integris secũde classis nauibus illis cõfestim succurrit. Triarii qui iam pridem ab Annone oppressi summo in discrimine uersa/bant aduẽtu Consulis instauratis uiribus rursus acerrime dimicãt. Ita ancipiti malo circũuenti Carthaginenses quod a fronte simul & a tergo hostes haberent freti celeritate nauium in altum profi/ciscuntur. atq; ita saluti sue fuga consulunt. Interea tertia classis Romanorum que circa littus erat a Carthaginensibus grauiter opprimi. L. Manlius & . M. Attilius triariorum atq; hippaginum rebus in tuto relictis diuerso itinere laborantibus succurre: illi iam ueluti obsidionem pati: res eorum in extremo site esse: quippe qui proculdubio iam pridem perissent: ni coruos ueriti Carthaginẽses adherere hostili classi formidassent: tantum propellere hostes ad littus conati. Verum Consules repente circũuentis Carthaginẽ/sibus quinquaginta eorum naues plenas capiunt: pauce ad littus adacte fugiunt. Singillatim igit᷑ tria prelia a Romanis Cartha/ginensibusq; uno die commissa huiuscemodi fuere. Tandem uero totius pugne uictoria penes Romanos fuit. Fregerunt ipsorum naues quatuor & uiginti: Carthaginẽsium amplius triginta: plena nulla Romanoꝝ nauis a Carthaginensibus capta. Carthaginẽsiũ quatuor & sexaginta plenis Romani potiti. Non multo post id ꝑlium interiecto tẽpore Romani ĩstauratis quas ceperãt nauibus & ad classem adiunctis: commeatuq; ac ceteris necessariis rebus pa/ratis ueluti in Lybiam nauigaturi discedunt. Est in Africa locus quod Mercurii promuntorium uocatur longe in pelagus contra Siciliam protendens. Eo primum Romani peruenere. Mox inde structis ac reparatis nauibus Clipeam nauigãt. Ibi non procul ab urbe expositis in terram copiis naues subducunt: ualloq; & fossa diligenter muniunt. Ipsi obsidere urbẽ parant nisi q urbẽ tenebãt. sponte sese populo Romano dederent. Carthaginenses qui paulo

ante periculum naualis pugne fugiētes Carthaginem peruenerāt rati classem Romanorum re bene gesta recto itinere Carthaginē nauigaturā equestribus pedestribusq; copiis ac necessariis nauibus oportuna urbis loca muniuerāt. Verum postq̄ expositis in terram copiis Clipeam urbē obsideri a Romanis intelligūt: deposito domi metu copias ad terrestre naualeq; bellum necessarias parare: domi forisq; intenti esse: nihil quod ad urbis prouintieq; custodiam pertineat pretermittere. Consules inter hec expugnata urbe Clipea presidioq; militum imposito: missis preterea Romam legatis: qui Senatū & de rebus gestis certiorem facerent & quid in posterū agēdū foret consulerent: postremo omnibus copiis in agrum Carthaginensem adductis: impetum in ꝓuintiam faciunt. Ac nemine obuiā procedente regionem populantur. pulcherrima ornatissimaq; edificia incendunt. predam omnis generis rapiūt. nexorū supra uiginti milia ad naues adducūt. Interim nuntii Roma ueniētes Mādare Senatum dicunt: ut e dnobus Consulibus unus in Africa cum necessariis copiis maneret: alter cū classe Romā reuerteret. Cognita igitur Senatus uoluntate. M. Attilius Regulus cum quadraginta nauibus & q̄ndecim milibus peditū eq̄tibus uero q̄ngentis in Africa remanet. Manlius cum reliqua classe atq; omnibus aliis copiis cumq; omni multitudine captiuorum ex Africa soluens: Siciliam primo mox Romam incolumis peruenit. Carthaginēses diuturnum fore Romanorum apparatum ad bellum animaduertētes: primū duos exercitus duces creant. Asdrubalem Annonis filium & Bostarum: preterea ex Heraclea Amilcarem missis ad eum nuntiis accersunt: Is confestim Heraclea soluēs cum quinq; milibus peditū equitibus quingentis Carthaginem traiicit. tertiusq; ipse dux additur: curam belli una cum Asdrubale & Bostaro suscipit. Ducibus igitur inter se de belli administratione consultātibus placuit prouintie subsidiū ferre neq; tantam regionis stragem populationemq; amplius pati. M. Attilius paucis interiectis diebus ad urbem quam Adim uocāt profectus obsidere illam atq; expugnare nititur. Quod ubi Carthaginenses sentiunt summo studio urbi suppetias ferre eamq; obsidione liberare cupientes aduersus Romanos cum omnibus copiis profecti proximū collem ad dextram hostiū positum occupauere. in eo quoniam omni ex pte cōmodissimus uidebatur castrametati. Victorie spem oēm in eq̄tatu atq; elephantis habebant. Relicta

itaq; planitie in altum atq; preruptum locum exercitum ducunt: ueluti hostes quid agendum esset edocturi. Quod proculdubio fecerunt. Nam Romani cum elephantos quibus maxime hostes cõfidebant in ꝑrupto monte ꝑrsus inutiles esse ad bellũ cõsiderarent minime expectandum censuerunt donec hostium copie in planitiẽ descenderent. Verum oportunitate temporis usi ex utroq; latere mõtem cinxere. Quo factum est ut equi elephantiq; Carthaginẽsibus prorsus inutiles forent. Mercenarii tantum milites ex sup̃iori loco egregie dimicabant. Iamq; legiones Romanas referre aliq̃to pedem coegerant. cum repente ex alia parte superato mõte reliq̃ apparent. Carthaginenses cinctos sese undiq; ab hostibus animaduertentes: per abruptum montem derelictis castris precipites fugiunt. Belue quoq; atq; equites postq̃m planitiem tetigere tuto omnes euadunt. Romani aliquantisper pedestres copias persequuti spoliatis deinde castris factisq; per uniuersam prouinciam incursionibus agros atq; urbes populãt. Interiectis paucis diebus Tunes oppidum circunsistunt atq; expugnant. Ibiq; quod peroportunũ bello id oppidum uidebatur eratq; Carthagini & prouĩtie oppositum: castra locant. Carthaginenses paulo ante mari nunc etiam terra diuersis preliis a Romanis superati non q multitudo hostiũ maior foret sed & quod duces illorum prudentia & milites fortitudine prestarent maximis preterea cladibus afflicti exiguam spem salutis trahebant. Post nouissimum enim prelium quo fusi fugatiq; a Romanis fuerant. Numidarum ingens multitudo acta spe p̃de contra eos aduenit. ab iis maiorem prope iacturam q̃ a Romanis indies pati: gens uaga & rapax omnia populari: Carthaginenses metu Numidarũ trepidãtes e prouincia ad urbẽ confugere: fame atq; merore: cum propter multitudinem hominum: tum propter timorem diuturne obsidionis: pariter uexari. Marcus Attilius tam & si Carthaginenses cerneret terra mariq; grauiter oppressos: ac proinde non multo interiecto tempore urbem in eius potestatem uenturam speraret: tamen ueritus ne nouus Consul qui prope diẽ uenturus in Africam credebatur res a se egregie gestas sibi eãdem ascriberet. de federe agere cum Carthaginensibus cepit. Carthaginenses eam rem letissimo animo accepere. Mittũtur igĩ ad cõsulẽ legati principes ciuitatis qui de pace agant. Hi cum ad eum peruenissent tãtũ abfuit ne fedus cum Romanis iniret: ut ne audire

Num: di uag. et rapac.

quidem responsum Consulis equo animo potuerint. Etenim. M.
Attilius iam rerum omnium potitus quicquid Carthaginensibus
offerret id eos loco bñficii ac muneris accepturos sperabat. Contra
uero Carthaginensibus uidebat̃ nihil sibi etiam ad extremũ uictis
a Consule grauius nihil acerbius responderi potuisse. Quapropter
legati non solũ re infecta discordes discesserunt: ueꝝ etiã respõsũ
Consulis ut nimis graue atq; superbum mirum in modum detestati
sunt. Ea uero cum in Senatu Carthaginẽsium retulissent tam &
si Carthaginenses rebus suis iam pridem prorsus desperauerãt: tãtã
tamen auditis Consulis petitionibus indignationem simul atq; au/
daciã aĩo conceperunt: ut subire potius extrema omnia mortẽq;
ipsam prius experiri decreuerĩt q̃ aliquid aut nomini suo ignomi/
niosum aut rebus a se antea preclarissime gestis indignum perpeti
Redierat forte ea tempestate Carthaginẽ quidam ex iis qui pri/
cipio ad conducendos mercenarios milites missi in Greciam a Car/
thaginensibus fuerant. Hic secũ magnũ militũ numeꝝ adduxerat:
inter quos fuit Xantippus quidam Lacedemonius uir rei militaris
peritissimus & in bello non mediocriter exercitus. Is audito Car/
thaginensium conflictu & quemadmodum quoue loco aut tẽpore
id accidisset cognito: considerato preterea Carthaginẽsiũ appatu
equitũq; atq; elephantorũ multitudine confestim ad amicos con/
uersus: mĩme ingt hãc a Romanis cladẽ accepunt Carthaginẽses:
uerum ipsi a seipsis ob suorum Ducum imperitiam. Ea uoce stati
per uniuersam urbem ac principes ciuitatis sparsa Carthaginenses
uocare uirum atq; eius sententiam experiri decreuerũt. Cum igit̃
ad eos uenisset Xantippus: rationẽ rerum a se dictaꝝ ante oculos
eorum posuit: causam cladis quam a Romanis acceperant ostẽdit:
si sibi audire uellent & relictis mõtibus deinceps ꝑ loca eq̃ grassari:
illicq; locare castra atq; acies struere: se eos docturum quo pacto
& res eoꝝ in tuto esse & hostes facile superari queant. His Xan/
tippi uerbis permoti Carthaginẽsiũ Duces cõfestim omnẽ totius
rei bellice sũmã in eius manibus ponunt. Erat iã ob hãc Xantippi
uocem ꝑ omnem exercitum coortus rumor: & qdam in ore omniũ
spe atq; letitia plenus sermo. Vbi uero eductis ex urbe copiis per
ordinem cũcta disposuit tantam inter ipsum atq; superiores duces:
qui rei militaris rudes atq; imperiti fuerant: differentia apparuit:
ut mox omnis multitudo clamore indicauerit: nihil se magis q̃ pluũ

cupere: adeo nihil mali pati se posse existimabāt duce Xantippo. His ita gestis Carthaginensium Duces cognito militum ardore ac cohortatis p̱ tēpore animis paucis īteriectis diebus aduersus hostē copias dimisere. Erāt in exercitu Carthaginēsium plus q̃ duodeci milia peditum: equitum quatuor milia: Elephanti prope centum. M. Attilius cognito hostium aduentu: quanq̃ & Carthaginensiū iter per loca equa: & castra in planitie posita preter consuetudinē uerebatur: tamen dimicādi cupidus obuiam hostibus p̄cessit: suaq; castra non amplius mille ducentorum passuum interuallo longe a castris hostium collocauit. Postridie eius diei duces Carthaginensiū quid quoue modo agendum foret inter sese consulere. Multitudo omnis in Xantippum cōuersa noīe eum appellare: sese ad maxīa queq; pericula subeūda promptam paratāq; ostendere: ut in pliū q̃ celerrime copias educeret hortari. Duces Carthaginensiū simul quod animatam accensamq; ad belligerandum multitudinem conspiciebant: simul Xantippo adesse iam prelio commodissimū tēpus testante: & multitudini ut se pararet & Xantippo ut rebus oībus pro arbitrio uteretur permisere. Xantippus accepta a Ducibus Carthaginensium potestate: pugnandi copiam hostibus facit. In instruēdaq; acie elephantos singulos quosq; per ordinē ante ōnem exercitum in fronte disponit: post hos aliquo interuallo legionē Carthaginensium collocat. Dextro deinde ac sinistro cornu mercenariorum multitudinem distribuit: expeditissimum quenq; militē īter alias equitum ab utroq; cornu pugnare iubet. Romani paratos iam instructosq; ad pugnam hostes conspicati nullam prelio moram faciunt. Aduersus elephantos expeditissimum quenq̃ toto exercitu delectum militem opponunt. post hos multiplici subsidio aciem firmant: equitatum in utrumq; cornu distribuunt. Signa militaria non in fronte: sed intra aciem continent. fit tota acies in fronte āgustior: multiplicīq; subsidio firmatur ne prerūpi mediū agmen ab elephantis posset. Verum ut ad uiolentiam elephantoꝝ optime id a Romanis prouisum: ita ad periculum circumuentionis inutiliter. Nam cū longe multitudine equorum prestarent Carthaginēses coartatio ipsa aciei facilē hostibus circūdādi facultatē prebitura erat. Structis itaq; utrinq; aciebus uterq; initium prelii ab altero expectabat. Simul ac uero Xantippus elephātos cōcitari in hostes iubet equitatūq; ab utroq; cornu in hostes īfestissime

duodecim milia peditū, equit quatuor milia, elep Santippi centu in exercitu Cartagin.

ruere. Romani quoq; more patrio tubas canere & in cõfertissimos hostes acerrime concurrere iubent. Ingens initur prelium. Verum equites Romani multitudine hostilium equitum ꝑterriti cõfestim ab utroq; cornu fugam arripiũt. Pedites uero in sinistro cornu positi declinato elephantorum impetu & simul multitudine mercenariorum contẽpta in dextrũ Carthaginensiũ cornu ĩfestissime ruunt: conuersosq; in fugam usq; in castra persequũtur. At ii qui iuxta elephantos constiterant feda beluarum strage cateruatim conculcantur. Anceps aliquandiu ob resistentium fortitudinẽ pliũ fuit. Sed postea ꝙ̃ extreme Romanorum legiões ab eqtibus ũdiq; circũuente coacte sunt Carthaginensibus resistere: ii uero quos in media acie elephantis oppositos diximus impetu ferarũ in firmissimam hostium cateruam acti fusi ab illis oppressiq; fuere tũc omni ex parte laborãtes Romani partim feda immaniũ pecudũ strage cõculcati atq; oppssi: alii eodẽ in loco quo initio constituti fuerãt ab equitibus occisi. Pauci ad extremum nullam amplius rebus suis spem relictam cernentes celeritate pedum salutem quesiuere. Sed ii quoq;: quoniam in iis locis ubiq; planicies erat: alii ab elephantis equitibusq; profligati: alii numero quingenti cum. M. Attilio fugientes mox in hostium potestatem uenerũt. In exercitu Carthaginensium octingenti mercenarii milites: qui aduersus sinistrum Romanorum cornu constiterant ĩterfecti. E Romanis uero dũtaxat duo milia quos ꝑsecutos ad castra hostes paulo ãte diximus salui cum militaribus signis euasere: reliqui omnes trucidati preter M. Attilium atq; alios paucos: quos una cum eo fuge se commisisse diximus. Carthaginenses spoliatis hostium cadaueribus: cũ cõsule ceterisq; captiuis in urbem leti atq; ouantes reuertũtur. Hic si qs recte considerare uoluerit multa inueniet ad humane uite emendationem utilissima. Siquidem prĩo ꝙ̃m bãnum ꝙ̃q; ridiculum sit ob res secundas: atq; exanimi sententia egregie gestas aliquam in fortuna spem sitam habere singulare uniuersis exemplum prebuit M. Attilius: qui cum modo tot uictoriis gloriosissime partis nulla erga Carthaginenses ad extremũ redactos misericordia mouerẽt pacemq; suppliciter orãtibus negaret: mox ipse eo redactus est: ut eadem illa suppliciter a Carthaginensibus petere cogeretur. Preterea quod olim ab Euripide Sapientissime dictum ferũt: unicum rectum consilium magnam militum manum uincere hoc tempore

ex iisdem operibus fidem accepit. Si quidem unus homo atq; una sententia multitudinem que antea inuicta semper atq; isupabilis fuerat uicit supauitq; ac profligatam urbem & collapsos tot uiroꝝ animos instaurauit atq; erexit. Equidem hec libēter cōmemoraui quod me non latet ꝗ utilia sint ad humane uite emendationē. Nā cū duo hominibus modi propositi sint qbus facile mutari in melius queant: unus ob suam cuiusq; calamitatem: alter ob aliene calamitatis exemplum: proculdubio primus efficax quidem magis est ueꝝ non sine detrimento eius cui accidit. Secundus uero & si nō habet in se tantum uirium ideo tamē prestat quod omnis damni prorsus est expers. Quo fit ut priorem quidem modum nemo sit q sponte eligat: quando quidē absq; dolore atq; periculo accidere id nemini potest: hunc uero libenter omnes uenantur: quod per eum sine aliquo suo detrimēto id qđ melius ē cernere unicuiq; liceat. Iccirco recte consideranti optima ad ueram uitam institutio uidetur esse experientia que fit ex comemoratione rerum ab aliis gestaꝝ. Hec enim duntaxat semoto prorsus omni detrimēto optimos ueri boni iudices perficit. Sed de his hactenus. Carthaginenses rebus ex sētētia felicissime gestis nullū letitie genus ꝑtermisere siue in agēdis deo gratiis uictimisq; patrio ritu imolandis: seu in faciendis ludis dandisq; atq; accipiēdis muneribus. Xantippus restitutis in ꝑstinū statum Carthaginensiū rebus non longe post in patriam reuertit optime rebus suis consulēs. Nam preclara facinora & res a quoq̄m egregie geste magnam plerumq; inuidiam & grauis calunnias conflare solent quibus ciues quidem affinium atq; amicoꝝ multitudine freti: facile resistunt: hospites uero omnis presidii expertes utroq; malo ꝗ celerrime conteruntur. Afferunt & aliā discessus Xātippi causam quam suo loco latius referemus. Rome ubi profligatum in Africa exercitum captumq; Cōsulē ac reliqs copias in urbe Clipea obsideri nuntiatum est: confestim ad salutem eorum qui relicti in Africa erant conuersi magnam classem parandam statuunt: & in Africam dimittendam. Carthaginēses interea Clipeam urbem obsidere ac summa ui oppugnare nitebantur. sperantes se propediem compotes fore eorum qui prelio superfuerant. Sed tāta erat propugnantium Romanorum uirtus & magnitudo animi: ut omnes hostium conatus in irritum caderent. Quamobrem desperata ad extremum expugnatione obsidionem soluerunt. Nuntiat iterea

> preclara facin[ora] et res a quoq[ue] egregie geste magnam plerum[que] inuidiā confla[re] solent.

classē a Romanis parari que rursum in Africam mitteretur: quo rumore permoti Carthaginenses ad ueterem classem reficiendam nouamq; parandam omni studio incumbunt. Statim igit̃ instructis armatisq; ducētis nauibus obseruare atq; impedire Romanorum nauigationem in Africam conabantur: Romani facto apparatu trecentarum & quinquaginta nauium. M. Emilium & Seruium Fuluium Consules principio ueris cum omnibus copiis traicere in Africam iubent. Igit̃ Consules qui Siciliã primo deinde in Africã nauigaturi oras soluunt. Iamq; non longe distabant a Mercurii promuntorio cum ex improuiso classem Carthaginensium quam obseruare hostium aduentum diximus obuiam habuere. Factoq; in eam repente impetu centum & quatuordecim Carthaginensium naues plenas cepere. Dehinc facto in Clipeam urbē itinere susceptaq; Romana iuuētute paucis diebus in Africa cōmorati Siciliã repetunt. Traiecto prospere pelago quod Africam Siciliãq; interiacet cum nō ꝑcul a Camerina urbe cōstitissent in tãtã ꝑcellã calamitatemq; incidere: ut ne referri quidem satis pro rei magnitudine possit. Ex quatuor enim & sexaginta supra quadringētas nauibus uix octuaginta incolumes a tēpestate supfuere. Relique omnes aut submerse undis: aut scopulis infracte uniuersum littus naufragiis cadaueribusq; complerunt. Maiorem iacturã uno tpe mari factam nemo ante nostram etatem meminit. que res nō tam fortune culpa accidit q̃m consulum temeritate. Nautis enim sepe monentibus uitandum esse externum Sicilie latus qđ importuosũ atq; infestum esset presertim eo anni tempore inter orionis enim & canis signa nauigabant illi spretis ac pro nihilo habitis nautarũ uocibus dum superioris uictorie fiducia elati urbes quasdã hostiũ ꝑ id littus capere ꝑperant. exigue ad modũ spei gratia in maxīas calamitates inciderũt. Ita rebus a se paulo ante ꝑclarissime gestis turpi hoc naufragio fedatis temeritatis sue penas luũt. Enimuero Romani cũ uiribus in omni re utantur & quod semel decreuerũt omnino perfici necessarium ducant: nihilq; sibi impossibile factu existiment quod semel eis uisum fuerit: & si plerumq; ob eã animi obstinationē recte faciunt interdũ tamen in apertissimos errores dilabuntur: maximeq; in maritimis rebus. Nam in terrestri prelio cum hominibus belligerantes quia certamen inter pares est nō ab re sepenumero uictoria potiuntur: quanq̃ hic quoq; superantur

aliquando. In mari uero cum sese omnino fortune credant nihil pensi habentes: in maxima non nunq̄m pericula incidunt: quod & nūc & alias sepenumero illis accidit: accidetq; posthac sepius: quo/usq; eam animi temeritatem qua sibi cuncta eque licere existimāt represserīt ac cohibuerīt. Carthaginēses cognitis iis que Romane classi acciderāt: quoniā nec terra īferiores se eē Romanis putabāt propter profligatum. M. Attilii exercitum: nec mari propter in/gētē iacturam ex naufragio factā maiori iā studio ad pedestres simul atq; maritimas copias parandas īcūbunt. Mox Asdrubalem cum omni ueterano exercitu nouisq; insuper militibus ac centum & quadraginta elephantis in Siciliam mittunt. preterea ex uete/ribus nouisq; rostratis classem ducētarū nauium efficiūt. Asdrubal igitur copiis omnibus tuto Lilybei expositis: elephantos militesq; continue exercere: Romanorum socios per Siciliam infestare: deniq; ōnibus rebus intentus esse. Romani: & si calamitas ex nau/fragio accepta omniū aīos fregerat: tn̄ ne cedere Carthaginēsibus uiderent̄r nouam ducētarum & uiginti nauium classem edificādā curant quod tanta celeritate factū ē ut intra trium mensiū spatiū edificate naues fuerint atq; in mare deducte: quod uix credibile cuiq̄ uideatur. Cum ea classe. A. Aquilius &. C. Cornelius Cōsules petere Siciliam bellumq; penis inferre iussi: repente traiecto freto Messanam peruenerunt. Ibi acceptis que ex naufragio superfu/erant nauibus totam simul classem trecentarum nauium fecere. hic Panormum profecti: que precipua Carthaginensium ciuitas erat eam magna ui aggrediuntur: duobusq; e lateribus castrametati: paucoꝝ dierum interuallo machinis ac ui tormētoꝝ deposita arce ingressisq; cū īpetu militibus eā partē urbis ceperūt: que Neapolis appellatur: quo facto reliq̄ ps urbis quam urbem ueterem uocant metu exanimatis ciuibus consulibus deditur. Capto Panormo Cō/sules relicto in urbe presidio Romam reuertūtur. Proxio dehīc Anno. C. Seruilius &. Cn. Sēpronius Consules creati accepta classe in Siciliam traiciunt: mox inde in Africam profecturi Simul ac uero in prouintiā uentū diuersis locis copias exponunt: magnasq; ubiq; inferunt clades nihil tamen memoratu dignū faciētes. Tādē in Lotophagorum īsulam puenere: que Mirmix dicitur: nec lōge abest a parua Syrte. Ibi ignari locorum per que proficiscebant: in arcta quedā loca deuenere: ubi refluxu maris ī arido destituta

classe in opes consilii aliquandiu constiterunt. Mox cum pene desperata iam salus foret rediens unda eos recepit. Verum non nisi euacuatis nauibus omnique onere abiecto euadere incolumes potuerunt. Post eum diem perterriti tot periculis Romani continue per undas ita iter fecerunt: ut fuge similis eorum nauigatio uideretur. Interiecto tempore rursus in Siciliam reuersi superato Lilybeo Panormi constiterunt. Hinc cum non longe post in Italiam nauigarent: tanta repente coorta tempestas fuit ut supra centum & quinquaginta naues ex ea classe procella maris per uaria loca disiecte tandem naufragio perierit. Tantis calamitatibus acceptis populus Romanus & si honorem ac maiestatem imperii sui ceteris rebus anteponendam existimabat: tamen magnitudine miseriarum superatus mari omnino abstinendum decreuit. Paratis itaque duntaxat pedestribus copiis. L. Cecilius & C. Curius Consules in Siciliam cum omni exercitu mittuntur. His naues duntaxat sexaginta importandi frumenti gratia date. Quo facto accidit Carthaginensium rem denuo superiorem esse: quippe qui & mari sine controuersia imperitabant sublata Romana classe & in pedestribus copiis ingentem spem sitam habebant. Neque id iniuria Perlata enim Romam fama de bello in Africa gesto: profligatisque Romanis cum cognouissent id in primis ui atque impetu elephantorum accidisse: quod illi acies disiecissent quod ordines perturbassent: quod maximam in exercitu stragem fecissent: tantus elephantorum terror post eum diem Romanos tenuit: ut proximo biennio cum sepe in Africa sepe etiam in aliis locis obuii hostibus fuissent: nunquam tamen aut congredi cum Carthaginensibus: aut in locis equis castrametari ausi sint collibus semper ac montibus nullo alio quam elephantorum metu se tutantes. Quamobrem Romani pauore exercitus cognito parande classi rursus omni studio incumbunt. Habitis per id tempus Romae comitiis. C. Attilius & L. Manlius Consules designati nouas quinquaginta naues edificant: ueterem preterea classem & necessarias copias parant. Asdrubal Carthaginensium dux cui nota Romanorum formido erat cum ex perfugis intellexisset alterum Consulum cum parte copiarum in Italiam reuersum: solumque Metellum uix cum media exercitus parte Panormi relictum instante iam tempore messis Lilybeo profectus exercitum in Panormitanum agrum induxit. Metellus cognito hostium aduentu cum Asdrubalem uoluntatem pugnandi habere intelligeret: intra menia exercitum continebat.

Naufragium classis

Quibus rebus maiori fiducia elatus Asdrubal quod Metellū cernebat pauidum sese intra urbem continere: deuastato undiq; atq; incenso agro tandem exercitum uersus Panormum mouit. Consul tamdiu in sententia non educēdi exercitum ꝑmansit quoad hostē traiicere flumen quod iuxta menia urbis erat coegit. Postq̃ igitur elephantos omnemq; exercitum appropinquantes uidet Metellus uelocissimum quenq; & maxime expeditum militem exire atq; iritare hostem iubet quousq; uenire ad manus uniuersi cogantur. Animaduertentes itaq; non longe post que cogitauerat ex sētētia successisse: quosdam ex iis qui maxime leues atq; expediti erant ꝓ menibus supra fossam cōstituit: iubetq; ut contra elephantos telisq; uerubusq; eminus pugnent. Quod si quando irate pecudes cū īpetu contra ipsos ferantur in fossas se dimittant. Inde rursus elephātos telis petant. Mandat preterea ingentem telorū multitudinē extra urbem ferri & in fossis collocari. Ipse cum signis militaribus diuersa regione urbis que leuū hostiū cornu spectabat constitit. Simul ac igit̄ pugnari ceptum: magistri elephantorum qui cupidine glorie sibi attribui uictoriam cupiebant non expectato Asdrubalis mādato beluas īexpeditos concitāt. Illi sicuti eis a Cōsule iussū fuerat statim terga uertunt: infestiusq; insequentibus beluis in fossas se dimittūt. Belue cumprimum ad aggerem fossarum peruenere uno tēpore & a multitudīe urbana ex menibus & a militibus ex fossis sagittis telisq; multifariam feriūtur: cumq; ultra aggerem ꝓgredi non possent necessario terga uertentes in suos ruunt: agmina perturbant. magnam suorum stragem faciunt. Inter hec Metellus alia urbis parte eductis repente copiis in hostes impetum facit. Illi iam pridem a bestiis turbati & tunc tumultuario impetu a Cōsule oppressi facile profligantur. pars eorum trucidatur: ceteri fuga salutem querūt. Elephanti cum indis decē capti. Reliqui disiectis indis finito prelio omnes in potestatem Consulis peruenere. His rebus feliciter gestis magna fuit gloria Metelli Consulis: quippe q confessione omnium solus fuisse causa uidebatur: ut Romani milites non iam per saltus montesq; discurrerēt sed eq̄s locis dimicare cum Carthaginensibus auderent. Verum cum fama eius uictorie Romam peruenisset īcredibili omnes letitia affecti non tam quod captis elephantis longe iam inferiores essent hostium uires q̃ quod sui ꝗa potiti beluis fuerant audaciores iam facti ad bellū uidebāt.

Igitur quemadmodum ab initio decreuerant: parata rursus classe Consules in Siciliam mittūt: cupiētes aliquando bello finē facere. Hi commeatu ceterisq; necessariis rebus paratis cū ducētis nauibus in Siciliam traiciunt. Erat hic annus huius belli quartusdecimus. Postq̄ igitur in Siciliam uentum consules acceptis pedestribus copiis que in insula erant: obsidere Lilybeum pergūt: quod ea urbe expugnata facile se sperabant bellum in Africam traducere posse. Verum Carthaginenses iisdem plane quibus Romani rationibus moti omni studio Lilybeum seruare constituernnt: haud ignari ammisso Lilybeo nihil eis in Sicilia reliquum fore. Nam preter Drepanum reliqua fere omnis insula sub Romanorū ditiōe erat. Ceterum ne cui forte ob ignorationem locorū que a nobis de Sicilia dicuntur obscuriora uideantur: eius insule situm paucis referemus. Sicilia omnis eodē fere mō se ad Italiā atq; Italie termīos habet quo Peloponnesus ad reliquam Greciam ac terminos eius. Verum hoc inuicem differūt: quod hec paruo admodum freto ab Italia diuiditur: illa exigua terra cum reliqua Grecia coniungit. Siqdem ex Peloponneso in Greciā pedibus iri ex Sicilia in Italiā non nisi nauibus traiici potest. Forma Sicilie triquetra specie figuratur: quotq; eius anguli sūt totidem promuntoria ad extremū efficiunt. horum quod in meridianam plagam dirigitur abluiturq; siculo pelago Pachynus uocat̄. Quod uero ad septētriones uergit fretiq; terminus est neq; amplius ab Italia distat mille & quingētis passibus pelorum appellatur. Tertium quod in Africam ac hyemalem occasum extenditur in ipsamq; Carthaginem spectat: neq; amplius abest a littore Africe q̄ millia passuū centū & uigintiseptē Lilybeum incole uocant: diuiditq; Sardonicum pelagus a siculo. In hoc promuntorio urbs est eiusdem nominis quam Romani eo tempore obsiderunt menibus fossisq; munitissima: preterea etiam stagnis quibus nauigantibus in portum iter est: difficilisq; admodū ingressus nec nisi pitis exptisq; obtinendus. Romani igit̄ Lilybeū obsidentes binis castris ex utraq; parte urbem cingere: fossam & aggerē & crebra castella p media loca excitare: machinas struere nihil deniq; quod ad expugnationem urbis conducere uideret̄ ptermittere. In primis turri q̄ndā que ī littore sita erat Africanūq; pelagus spectabat omnifariam machinis aggrediunt̄: debic nouas quotidie addunt disponuntq; per ordinem. Tandem sex turres ei

14. ann. belli in Rom. & Carthag.
Lilibeo
Drepanus
Siciliae
Pachinus
Pelorus
Lilibea

quam modo dixi propinquaſ omneſ uno tempore arietibuſ muroſ ferientibuſ euertunt. Itaq; cum ardua periculoſaq; obſidio foret turribuſ partim laborantibuſ partim impetu tormẽtorum euerſiſ: machiniſ preterea indieſ magiſ magiſq; urbem infeſtantibuſ ingẽſ pauor atq; formido obſeſſorum animoſ occupat. Erat eorum nu/ meruſ qui in urbe obſidebantur preter urbanã multitudinẽ ultra decem milia hominum. Inter hec Imilcon qui ea tempeſtate urbi preerat: obſidionem Romanorum magnitudine animi & conſilio ſuſtinebat. Vbicunq; Romani menia arietibuſ cõquaſſabãt noua ipſe menia intra urbem ſufficiebat. Sicubi hoſteſ cuniculoſ facie/ bant ipſe aliſ cuniculiſ factiſ illiſ obuiabat. Ita ſemper operã atq; laborem hoſtium fruſtrabatur. Interdum erupcioneſ faciebat: opa hoſtium turbabat: ſi quo modo incendere machinaſ poſſet expe/ riebatur. Sepe etiam uel interdiu uel per noctẽ hoſteſ iuadebat: adeo ut plureſ eiuſmodi certaminibuſ perirent q̃m perire in ueriſ preliſ conſueuerint. Per id tempuſ quidam ex conductiſ militibuſ qui ordinem in preſidio Carthaginenſium ducebant: de prodenda Romaniſ urbe conſilium ineunt: conſenſuq; commilitorum freti p noctem menia proſilienteſ in caſtra Romanorum proficiſcũtur. Conſulibuſ rem omnem exponunt. Erat ea tempeſtate Lilybei Acheuſ quidam nomine Alexon qui ſuperioribuſ temporibuſ Sy/ racuſaniſ urbem tenentibuſ Agrigentum a proditione liberauerat. Hic cognitiſ iiſ que de proditione agitabantur: e ueſtigio rẽ õnẽ Imilconi pãdit. Ille celeriter omnibuſ qui ordineſ in exercitu du/ cebant conuocatiſ preter eoſ qui noctu menia tranſgreſſi fuerant uniuerſa que de proditione ĩtellexerat eiſ aperit: rogat obteſtatq; ne per ignominiam dedere ſeſe atq; urbem hoſtibuſ uelint: magna inſuper premia ſi in fide permanſerint pollicetur. Cũ reſpondiſſẽt omneſ nihil ſibi eſſe antiquiuſ fide cõfeſtim una cũ ipſiſ ad galloꝝ quidem multitudinem placandam Hannibalem mittit Hãnibaliſ filium eiuſ quem in Sardinia poſt ammiſſam claſſem cruci a Car/ thaginenſibuſ fixum diximuſ: gratiſſimũ hũc fore uniuerſiſ ratuſ quod ſimul cum illiſ ſub patre militauerat: ad ceteroſ uero merce/ narioſ militeſ Alexona ire iuſſit quod magnam in eo uiro omneſ fiduciam habebãt. Hi confeſtim uocata ad ſe multitudine partim p̃cibuſ partim pollicitationibuſ tãdem effecere ut omneſ unanimi/ ter in fide atq; beniuolentia erga Carthaginenſeſ permanerent.

Quamobrem aduentantibus mox principibus pditionis: rogareq; eos: & que cum Romanis egerant aperire uolentibus: non modo non paruerunt eis: sed ne audire quidem eorum uoces uoluere. qn telis lapidibusq; eos isequuti procul a menibus fugarunt. Ita Carthaginenses ex manifesto proditionis periculo summo in discrimie positi: parum abfuit quin in hostium potestatem uenirent. Sed Alexon qui superiori tempore ob suam in Agrigẽtinos fidem nõ solum urbem uerum etiam patriam: leges: libertatem seruauerat. nunc quoq; ne Carthaginenses ad extremam pernitiem deuenirec confessione omnium causa fuit. Carthaginenses etsi nihil ex iis que Lilybei agebantur intellgere poterant: suspicati tamen difficultates eorum qui iampridem obsidebantur quinquaginta nauibus ad hoc ipsum paratis decem milia militum imposuere. Classi preficiunt Hãnibalem Amilcaris filium. eum paucis pro tempore hortati omni conatu Lilybeum penetrare: suisq; subsidium ferre iubent. Hannibal cum decem milibus militum primo ad Egusam insulam que media est inter Carthaginem ac Lilybeum nauigat. Nactus deinde secundam auram passis uelis in ipsas fauces Lilybetani portus ferebatur. suos omnis instructos armis & ad belligerandũ paratos habebat. Consules partim repẽtino aduẽtu hostiũ perculsi: partim ueriti ne si congredi cum hostibus tentarent nimia ui uenti sue quoq; naues in portum agerentur nauigationem hostium nequaq̃ impedire decreuerunt. armati tantum ad littus si forte hostem deterrere ab ingressu possent: concurrũt. Interea multitudo omnis que in menibus erat aduentum suorũ conspicata animos erigere: spe simul atq; leticia trepidare: aduenientes plausu sublatisq; in celum clamoribus hortari. Hannibal incredibili audacia fretus cum suis nauibus aduolat. portumq; preter spem atq; expectationem omnium ingressus incolumes copias Lilybei exponit. Accepto menibus presidio: incredibili omnes leticia affecti: non tam aduentu nouarum copiarum: q̃ q; Romani impedire Carthaginensiũ naues non fuissent ausi. Imilcon dux Carthaginẽsiũ quoniam omnes suos promptos animatosq; ad bellum cernebat: ueteres quidem milites ob aduentum noui supplementi: nouos uero quia anteactorum malorum expertes erant: minime pretereũdã esse eam oportunitatem ratus: omni studio ad incendia machinarum incumbere decreuit. Igitur omnibus in contionem uocatis longa oratione uniuersos hortatur: eorum animos confirmat: premia

singulis quibusq; qui se fortiter gesserint pollicet: Carthaginẽses uniuersis gratiam relaturos affirmat. Eiusmodi oratione commoti milites paratos sese esse omnes annuũt: uociferantes ꝑterea rogãt ne cũctetur amplius: iamiam exire in hostes iubeat. Dux exosculata militum fortitudine confestim eos dimisit: mandans omnibus ut corpora curarent: dein presto essent facturi quicquid ab eorũ ducibus sibi imperaretur. Paulo post conuocatis ducibus: quid facturus sit indicat: partes distribuit: suum cuiq; locum designat: iubet ut ipsi ante omnes alios ĩ cõticinio locis sibi designatis adsint. Illi mandata ducis exequuntur. Imilcon eductis cum prima luce copiis: pluribus simul locis in machinas impetũ facit. Romani consilium hostium cõiectura quadam facile suspicati haud segniter se habere: arma capere: rebus omnibus q̃maxime intenti esse. Igitˀ ubi primum egredi Carthaginenses ceperũt: a Romanis occurritˀ: ingens circa menia tumultus fit: Carthaginenses circiter uiginti milia hominum erant: Romani etiam plures. Quoq; magis relicto omni ordine pugnabatur: eo apertiora pericula erant. In tanta enim multitudine militum uir aduersus uirum quasi singulari certamine congressus depugnabat. Verũ maxima pugna atq; ĩgens tumultus circa machinas erat. Nam qui ab utroq; exercitu in eo loco constituti fuerant: illi quidem ad expugnandum: hi uero ad propugnandum omni studio innixi: in tantum tamq; atrox certamen deuenere ut tandem in iisdem in quibus constituti fuerant locis permanentes incredibili animi magnitudine occiderint. Sed qui inter eos cõmixti inter certandũ fuerant: tãta audacia cõtra Romanos ferri: eorum machinas ferro: igne: telis: ceterisq; huiusmodi rebus impetere: ut Romani eo die cum nullo modo ĩceptis hostium resistere possent: res suas in extremo prope sitas uiderĩt. Post longum certamen Imilcon quoniã multas in exercitu cedes fieri: nihil tamen sese proficere posse ĩtelligebat: receptui canere iussit. Romani etsi eo die in periculo fuerint omnẽ belli apparatũ ãmittendi: tamen incredibili fortitudine animi hostibus resistẽtes tandem machinas cunctaq; opera sua tutati sunt. Post hec Hannibal cum iis quas secũ adduxerat nauibus intempesta nocte nihil sentientibus hostibus Lilybeo soluens Drepanum ad Aterbalem Carthaginensium ducem proficiscitur: quoniam tum propter loci oportunitatem tum ob speciem ac pulchritudinem portus ꝑcipua semper cura Carthaginẽsibus fuerat eam urbem seruandi. Distat

autem a Lilybeo millia passuũ non amplius quindeci. Carthagi/
nenses iterea: etsi quid Lilybeo ageret: scire magnope cupiebãt:
tamen quia ita iam post discessum Hannibalis pressa obsidio erat:
ut neq; ingredi quisq̃ nec egredi urbem ualeret: compotes desiderii
fieri nullo mõ poterant. Per id tempus Rhodius quidã nomine
Hannibal clarus sane uir cognito Carthaginensium desiderio:
pollicetur sese naui iuitis omnibus Lilybeum aditurum: ĩspectisq;
omnibus rebus Carthaginensibus renũtiaturum. Id quanq̃ hilari
animo audirent Carthaginẽses: tamẽ quia Romana classis in ipsis
prope faucibus portus erat: impossibile esse eam rem oẽs rebãt.
Rhodius nihilominus intrepide deducta naui: proficiscitur. cumq;
in proximã insulam que cõtra Lilybeum est applicuisset: nactus
postridie secundam auram Lilybeũ nauigat: per diemq; spectã/
tibus hostibus atq; omni conatu profectionem eius impedire labo/
rantibus portum ingreditur: cuncta que animo cõceperat pficit.
Alter consulum tantam uiri audaciam admiratus quo intercipere
abeuntem posset per noctem decem uelocissimas naues in faucibus
portus continet. cum iis discessum Rhodii ipse q̃diligentissime ob/
seruat. itidem reliquum exercitum factitare iubet. Naues igitur
que in faucibus portus erant ex utraq; parte proxime paludem
extensis remis aduentum Rhodie ratis expectabãt: hanc e uesti/
gio in eorum potestatem futuram arbitrantes. At Rhodius non p
noctem neq; ex abdito sed palam medio die per medias hostium
naues adeo instructas ac paratas audacia simul atq; celeritate fre/
tus preteruectus est. Nec euasisse cõtentus ubi paululum hostes
pterit conuersa prora eos prouocauit. Nemine omnium ob stu/
pendam eius nauis celeritatem adire eũ auso: Rhodius unica rate
quasi triumphatis hostibus Carthaginem redit. Senatui omnia
que uiderat enarrauit. Eius exemplo moti postea complures idem
facere ausi. Quibus ex rebus accidebat nihil eorum que Lilybei
agebantur a Carthaginensibus ignorari. Romani eam hostium
ludificationem grauiter & iniquo aĩo ferentes fauces portus ob/
struere temptauerunt. Quamobrem primũ onerarias naues q̃plu/
res sabulo onustas in profundum mittuut. Hinc supra eas ĩfinitã
pene uim aggeris ingerunt. frustra tamen omnia factitantes. Nã
& uasta profunditas cũcta simul absorbebat: & fluxus refluxusq;
maris iniecta omnia passim diffundebat. Egre tandẽ ex una pte
nonnihil aggeris constitit. Eo confestim uelocissima quedam

Hanniba

Carthaginenſium nauiſ uaſto ĩpetu ꝓrupit: qua confeſtim potiti Romani armatam inſtructamq; in portu tenenteſ aduentũ cete/rarum & maxime illiuſ Rhodie cupide expectabant. Illa caſu ꝑ noctem adueniens ſolita uelocitate portum ingreditur. Sed dum redire uellet ſequuta ex improuiſo quadriremiſ premere fugientẽ cepit. Rhodiuſ principio uelocitatem nauiſ admiratuſ: ubi eam diligenter perſpexit: & quadriremem Carthaginẽſium a Romãiſ captam agnouit: iam deſperata fuga congredi cum hoſtibuſ ſta/tuit. Poſtq̃ ad manuſ uẽtũ: qa & numero nauiũ & pſtãtia militũ Romani longe ſuperioreſ erant: nauiſ Rhodia nullo negocio

Rhodius capitur

expugnatur: Rhodiuſ ipſe capitur: Romani hac naue potiti & ad quadriremem addita: ambaſ inſtructaſ parataſq; continue in portu tenenteſ facile deincepſ aditum in Lilybeum prohibuere. Vrbſ iterea acriter a Romaniſ oppugnari: menia pleriſq; i lociſ ui tormentorum euerti: Imilcon nouũ continuo murũ ꝓ euerſo ſufficere: in eruptionibuſ & machinarũ incendiſ nullam ampliuſ ſpem habere. In hunc modum cum aliquandiu perſeueratum eſſet tanta repente uentorum tempeſtaſ coorta eſt: ut machinaſ om̃eſ atq; opera ſtridore ac procella conflictaret: quarũdam etiã tur/rium tabulata alta deiceret: Tantum uentorũ turbinem grecuſ

miles quidam grecus cogitationem suam de incendendis machinis Rom. duci aperuit.

quidam mileſ ex iiſ qui intuſ erant aptiſſimũ fore ad incendia ma/chinarum ratuſ: cogitationem ſuam duci aperit. Dux probata militiſ ſententia neceſſariiſq; omnibuſ e ueſtigio paratiſ: confeſtim eruptionẽ facere ſuoſ: ac ignẽ machiniſ: tribuſ lociſ iniicere iubet. Quo confeſtim a militibuſ peracto: igniſ ui uentorum facile in opera depellitur. que quia arida erant ac iam diu ad ſolem uſta: igni facillime abſumebantur. & dominante uento nulla humana ope reſiſti poterat. ſiquidem nouitate rei ita omneſ ꝑteriti erant: ut neq; uidere quid agerent: nec conſiderare quippiam poſſent: quin & cadentibuſ ex alto lignorum fruſtriſ percuſſi & fumo ob/cecati interdum cadebãt: dum ferre preſidium machiniſ nitebãt. Quoq; maiorẽ ob ꝑdictaſ cauſaſ Romani difficultatẽ habebant: eo Carthaginenſibuſ omnia commodiora erant: ſi quidem & cer/nere hoſteſ & omneſ eorum machinaſ conſpicari facile poterant: & ſi quid aduerſuſ Romanoſ iactabant id uiolentia uenti facillĩe ferebatur: maiorẽq; in machinaſ impetum faciebat. Tandẽ uero tanta uiſ igniſ fuit ut & baſeſ qbuſ ſtabilite turreſ erant cremarẽt & arietum capita liquefierent. Poſthec conſuleſ in reficiendiſ

22

machinis operam ponere destiterunt: Aggere tm̄ atq; fossa urbē undiq; cingentes lenta obsidione superare hostes decreuere: nec ꝓus cum castris abscedere q̄ Lilybeo potirentur. Lilybetani refectis que conuenerant menibus: ociose iam obsidionem tolerabāt. Hec cum Rome nuntiata essent: Senatus quod multi in obsidone intererant: & pene uacuefacta classis erat nouo delectu habito in supplementum decem millia hominum in Siciliam mittit. Hi ꝑmo Messanam traducti: inde pedibus in Lilybetana castra iter fecere. Iam Appius Claudius consulatum inierat: prioribusq; consulibus Romam reuersis ipse apud Lilybeum exercitui preerat. Hic simul ac aduenisse supplemētum uidet uocatis ad se centurionibus tempus inquit sibi uideri ut cum omni classe Drepanum nauigēt: Aterbalem Carthaginensium ducem qui illic erat nihil tale suspicantem ex improuiso aggrediantūr: eum nouarum copiarum in Siciliam aduentum ignorare neq; existimare classem Romanorū que tātam in obsidione Lilybei iacturam hominum passa sit aliquo modo nauigare posse. Post ea uerba consulis oībus cōsilium eius apꝓbantibus ex ueteribus nouisq; copiis milites delegit: naues optimis quibusq; e toto exercitu delectis uiris compleuit. Nam qđ & nauigatio propiqua erat: & premiorum spes maxima: omnes id munus hilari aīo suscipiebāt. Paratis igitᷓ omnibus que necessaria uidebantur: nocte intempesta nihil sentiētibus hostibus Drepanum uersus nauigat. Adueniente uero luce cum iam non longe a Drepano forēt: nauibus Romanorum apparentibus: Aterbal &si primum inopinato hostium aduentu perculsus fuit: statim tamen ad se reuersus atq; animo confirmatus: temptare omnino fortunā prelii constituit: & omnia potius experiri q̄ pati sese in portu per ignominiam ab hostibus obsideri. Quamobrem e uestigio turbam remigum ad littus cogit: mercenarios milites ex urbe tuba cōuocat. eos pro temporis angustia cohortatur: Si fortiter dimicarīt: spem uictorie: sin subire periculū recusarint: acerbitatē obsidionis ante oculos ponit. His dictis: omnibus presto sese esse ostēdētibus: uociferantibusq; ne amplius tardaret sed iamiam in hostes classem immitteret: Aterbal laudata militum uirtute confestim naues cōscendere iubet: admonet preterea omnes ut in nauim suam oculos dirigant: eam alacri animo sequantur. Nihilo deinde cōmoratus ipse uti pollicitus erat primus nauigat diuersa regione portus quā

Appius cla[udius] lilibeū ...

Romani aduentabant. Consul hostes conspicatus pter opinionem suam non solum non cedentes neq; ad fugam paratos: sed potius summo studio manus conserere cupientes: naues suas quarum alie iam intra portum erant: alie in ipsis faucibus: alie mox sequebāt: omnes referre gradum iussit. Hic cum prime naues iussu consulis iter uertissent: aliis que pone sequebantur adhuc properantibus in portum: tanta conflictatio facta est exeuntibns pariter atq; ītrantibus nauibus ut extremo ī periculo Romanorum res foret. Explicatis tandem summo cum labore nauibus prefecti singulas quasq; in ordinem iuxta littus collocabant: proris aduersus hostes conuersis. At consul qui ab initio post omnem classem sequebatur tum in altum profectus leuum cornu obtinnit. Inter hec Aterbal cum quinq; nauibus supra leuum Romanoꝝ cornu in altum pro/gressus: nauis sue prora in hostes cōuersa: a pelago se firmauit: idē ut alie quatuor naues que suam sequebantur facerent: per nūtios imperauit. Ita omnibus a fronte consistentibus sublatis signis a pe/lago in Romanos defertur: quorum naues circa littus in ordinem disposite erant. hoc enim ideo a Romanis prouisum fuerat: ut exe/untes e portu Carthaginēsiū naues facilius opprimi possent. Verū id postea magnā Romanis iacturā ītulit ob causas quas dicemus. Nam ut primum appropinquare inter se classes ceperunt: signis e ptoriis nauibus ab utraq; parte sublatis: in uicem concurrētibus hostibus: pugna cōmittitur. Diu acriter certatum: ita ut equale esse periculum uideretur. Erant enim in utraq; parte ex oī exer/citu delecti prestantissimi milites. Semper tamen Carthaginēses preualebant: tum ꝙ naues eorum uelotiores erant: tum ꝙ periti/ores ad nauigandum remiges: tum uel maxime ꝙ pelagus tenebāt: per quod longe lateq; pro eoꝝ libidine discurrere poterant. Siue enim aliqui eorum ab hostibus premebantur: cōfestim celeritate nauium freti in altum euadebant: ac si forte insequebanť hostes: in eos plurime simul conuerse eadem celeritate circumuueniebāt: maximasq; inferebant clades: nōnullas interī naues submergebāt: Siue aliqui ex sociis periclitabanť: confestim sine labore atq; pe/riculo presidium ferebant aduersis puppibus in altum nauigātes. At Romanis magna proximum littus impedimenta afferebat. Siquidem in arcto coacti neq; refugere cum opus erat neq; seipsos tutari neq; laborantibus succurrere poterant. & qđ ī bello nauali

precipuum haberi solet per medios hostes preterlabi ac deinceps in pugnantes impetum facere impossibile Romanis erat. tum q naues eorum grauissime erant: tum q remiges maritimarum rerũ rudes & ad nauigandum inepti. Consul igitur cum rem in deterius labi cerneret: nauibus partim in littore confractis: nonnullis etiã submersis: desperatis ad extremum rebus primus omnium fugam arripuit: circiter triginta naues ex omni classe que huic forte ppinque erant eum sequute. Reliqve oẽs tres & nonaginta numero in Carthaginensium potestatem uenere. preterea copie omnes capte exceptis iis que proiectis in terram nauibus pierant. Acerbal magnam iis rebus gestis laudem apud Carthaginenses meruit: ut qui singulari prudẽtia ac magnitudine animi omnia feliciter peregisset. Appius uero Claudius a Romanis iurgiis contumeliisq; uehemẽter affectus q adeo ĩprudenter se gessisset: q rem Romanã summũ in discrimen adduxisset. Ipse tandem cõsulatu abdicatus summa cum ignominia in iudicio concidit. Romani & si ingens se accepisse uulnus intelligebant nihil tamen pstine magnanimitatis immemores confestim reparata classe nouisq; coactis copus. L. Iunium consulem in Siciliam mittunt. Hunc iis qui Lilybeum obsidebant subsidium ferre commeatũq; & cetera exercitui necessaria subministrare iubent. Ille cum sexaginta rostratis Messanam nauigat. Hic contractis ab omni Sicilia pterq̃ a Lilybeo nauibus classem efficit centum & uiginti rostratarum preter onerarias & quas frumentationis causa secum habebat numero circiter octingentas. Earũ mediam fere partem & quasdam ex rostratis questori tradit: ac ferre in castra commeatum iubet. Ipse interea Syracusis manet: reliquas que paulo post a Messana sequebantur & frumentum ex mediterranea regione a sociis imperatum excepturus. Per idem tempus Acerbal captiuos Romanorum & naues quas prelio acceperat Carthaginem misit. Hinc Carthalonem pfectũ triginta nauibus ei traditis exire in hostem iubet. Ipse paulo post cum septuaginta nauibus eum sequitur. Carthalonem admonet ut quascunq; naues hostium possit integras capiat: reliquas incendat. Carthalo igitur per noctem impigre facta nauigatione cum ex improuiso classi Romanorũ que in Lilybetano portu asseruabãt superuenisset: maximo in periculo rem Romanã posuit. Nam cũ inter eos qui custodie gratia circa classem excubabant magnus

repente clamor atq; ingens tumultus ortus foret: Imilcon itellecto strepitu & iam dilucescēte die aduentu hostium cognito repēte e/uocatis ex urbe militibus hostes inuadit. Ita ex omni parte circū/uentis Romanorum copiis in non mediocre periculum deuenerūt. Prefectus Carthaginensium paucis Romanorum nauibus parti captis partim incensis non longe post Lilybeo soluens uersus He/racliam nauigat: ut cōmeatū qui ex ea parte in castra Romanorum ferebat ītercluderet. Iter facienti speculatorie naues Carthaloni nuntiant magnum nauium numerū aduentare. Quo nuntio ac/cepto Carthalo nequaq̄m cunctatus q ob res paulo ante egregie gestas Romanos spernebat: aduersus eas properauit. Eodē modo Romani quoq; adesse classem hostiū a speculatoribus cognouere. Verum ii cū se longe impares esse ad nauale bellum arbitrarēt in proximum forte littus naues subduxere. Erant in iis locis recessus quidam atq; amphractus quibus desuper rupes iminebant. In iis consistentes Romani lapidibus fundisq; naues hostium arcebant: Carthaginenses &si a principio tandiu obsidere illos quoad eorum potirentur decreuerant: tamē cū propter naturam loci nihil pro/ficere se posse itelligerēt: & Romanos acrius q̄m sperabāt resistere intuerentē: paucis tandem onerariis nauibus acceptis ad ppinquum flumen nauigarunt ubi discessum hostiū obseruarent. Interea loci consul peractis iis quorum gratia Syracusis remanserat superato Pachyni promuntorio Lilybeum petebat: ignarus earum rerum que superioribus diebus suis acciderant. Dux Carthaginensium aduentu cōsulis rursus p exploratores cognito confestī aduersus: eum properauit cupiens procul a ceteris Romanorū nauibus illi occurrere. At. L. Iunius cum delonge aduentum hostilis classis prospexisset: magnitudine eius perterritus: committere pugnā nō audebat: fugere ob propinquitatem hostium non licebat. Quare ad loca difficilia atq; periculosa conuersus in proximo portu sta/tionem fecit: decreuitq; potius extrema omnia experiri q̄ pati ut exercitus Romanorum ī potestatem hostium ueniret. Id conspi/catus Carthalo prefectus Carthaginensiū proficisci aduersus ho/stes destitit. sed medium quendam inter utranq; Romanorum classē portum tenuit: ratus per eum modum utriq; classi abeūdi faculta/tē ablatum iri. Interiectis diebus ingens procella insurgere cepit: quam aliquandiu antea prouidentes Carthaginensium naute ut q

magnā maritimarū rerū locorūq; in quibus erant peritiam hēbant: Carthaloni suaserunt ut superato confestim Pachyni promūtorio uim tempestatis euitaret. Id cum ille fecisset cum omnibus suis incolumis euasit. At Romanorum classis ui tempestatis agitata: qm̄ loca importuosa erant ita ad extremum fracta est ut nihil ex tot nauibus quod utile in posterū foret superauerit. His Romanorū tot tantisq; calamitatibus rursus accidit Carthaginensium rem superiorem fieri. Romani nuper ingenti clade apud Drepanū nauali prelio affecti: tunc uero omnino āmissa classe mari protinus excessere: in terra dūtaxat spem habentes. Contra uero Carthaginenses & maris imperium sine controuersia tenebant: & in terra haud prorsus sine spe erant. Igitᵉ & qui Rome erant & qui in castris apud Lilybeum quanq̄ utriq; ob predictas clades maxime afflicti forent tamen in obsidione oīo persistendum esse censuere. Quare & illi que necessaria erant suppeditabant: & hi quantū pro uiribus licebat durabant in obsidione. L. Iunius consul post āmissam naufragio classem cure ac solicitudinis plenus Lilybeum peruenit. Ibi omni cogitatione q̄maxīe intentus noui aliquid agere studet quo acceptam ex superiori clade ignominiam minuat. Quocirca non longe post tenui quadam oblata occasione Erycem per proditionē occupat: simulq; & templo Veneris & oppido potitur. Eryx est Sicilie mons mari iminens ex ea parte que ad Italiā spectat inter Drepanum ac Panormum. magis tamen Panormo cōiunctus. hic magnitudine omnes Sicilie montes excedit preter unū Ethnam. In eius uertice planities est: ubi Erycine Veneris templum: qđ sine controuersia omnium Sicilie templorum opulentissimum atq; ornatissimum est. Paulo infra uerticem urbs est eiusdem nominis longissimum ac difficillimum undiq; habens aditū. Hic consul uno in uertice: altero ad radices montis qua aditus a Drepano erat: presidio collocato: custodire utrunq; locum pergit: sperans se per eum modū & urbem & totū montem tuto tenere posse. Carthaginēses capto Eryce Amilcarē cognomento Barcam classi preficiunt. hic cum omnibus copiis ī Italiam delatus maritimam oram populatus est. Erat autem annus eius belli decimusoctauus. Hinc uastatis Locrorum ac Brucianorū agris cū omni classe in Panormitanū agrum reuertitur. hic locum occupat bello gerendo aptissimum: inter Rhegium ac Panormum alte mari supereminentem: natura

Eryx capi[...]

Veneris [...] templū

Amilca[...] italicā o[...] depopula[...]

munitum: & ad tenendum exercitum tutissimum. Est enim mons quem precise undiq; rupes cingunt: in summitate habens planitiē quandam non minori ambitu q̃ duodecim millium passuum puiam & culture aptissimā: est preterea maritimis auris preclare expositus: mortiferarum ferarum omnino expers: a mari & a mediterranea regione rupes habens iaccessas: eas uero que inter has medie sunt haud facile peruias. In eo tumulus insurgit: qui specule simul atq; arcis locum obtinet. portum habet amenissimum: & iis qui a Drepano uel Lilybeo Italiam petūt commodissimum: aquarum preterea copia insignem. Aditus ad eum omnino tres sunt: & ii p difficiles: duo a mediterranea regione: tertius a mari. In eo loco Amilcar castra posuit: ut qui neq; propriam urbem neq; spem ullā habebat sed medius sese obiiciebat hostibus. Neq; tamen quiescere interea hostes permittebat. Nam & mari sepe ab eo loco delatus ī maritimam Italie oram omnia usq; ad regionem Cumarꝫ uastauit: & postea pedestri itinere ducto exercitu castris āte Panormum positis non lōgius ab exercitu Romanorum octingentis passibus: ibiq; tres fere annos commoratus multa & preclara facinora fecit: que particulatim commemorare difficillimum foret. Romanis igitē quemadmodum supradiximus non solum in uertice uerū etiam in radicibus montis Erycem custodientibus: Amilcar urbem Erycinā per fraudem capit: que media erat inter uerticem mōtis & presidia Romanorū que in radicibus erant. Quo facto accidit Romanos qui in uertice erant a Carthaginensibus obsessos summo in discrimine uersari: nec minus sane Carthaginēses ipsos in Erycina urbe premi duobus Romanorum presidiis: altero supra uerticem: altero a radicibus montis obsessos: nec nisi unicam & eam perdifficilem ad importanda in urbem necessaria habentes uiam. Ita inuicem obsessi & obsidentes summa obstinatione animorum utriq; pdurabāt: extrema omnia tolerantes & maximis quibusq; periculis sese obiicientes. Cum in hūc modum traheretē bellum & Amilcar Romanos mari q̃maxime infestaret: q̄ illi iam annos fere quīdecim mari abstinuissent: Commoti maiorem in modū Romani utpote qui bellū aliter finem nunq̃ habiturum uidebant: ad studiū parande classis iterum conuertuntur Verum quia exinanitum iampridem erariū fuerat: priuatim ciues pro suis quisq; facultatibus contribuentes plures unam simul quinqueremē edificabant: & necessarios ad eam

ab amilcare

25.

sumptus subministrabant: tantus erat uniuersi populi ardor ad res bellicas imperiumq; Romanũ propagandum. In hunc modum ducentas quinqremes parauere: instar eius nauis Rhodie quam apud Lilybeum captam supra ostendimus. huic classi preficiũt. L. Lutatium consulem: eũq; aduenĩete iam uere aduersus Carthaginẽses mittunt. Hic igitur cum omni classe ex improuiso in Siciliam delatus: primo aduẽtu Drepani portũ ceterosq; qui circa Lilybeũ erant occupauit: uniuersis Carthaginensium nauibus sese ad ducẽ pauide recipientibus. Hinc Drepanũ instructis machinis ceterisq; ad obsidionem necessariis expugnare nititur. & quia non longe aberat Carthaginensium classis: memor preteritarum rerum: q̃ntũ momentum bello maritime res afferrent: haud quaq̃m per ocium atq; socordiam tempus conterebat: sed remiges ac nautas assidue exercebat: neminemq; ex tota classe ociosum esse patiebatur. Ita breui tempore factum est ut Romani milites ad nauales pugnas aptissimi forent. Carthaginenses cognito aduentu Romane classis confestim ipsi quoq; naues parant: frumento ac ceteris necessariis rebus onerant: ne quid iis qui apud Erycem obsidebantur e necessariis rebus deesset. Classi Annonem preficiunt. Hic delatus ad insulam quam uocant Hieronesum: inde nihil sentientibus hostibus in castra ad Amilcarem nauigare & euacuare naues ac commeatũ exponere properabat. At Lutatius aduentu hostiũ cognito: eorũ consilium suspicatus: haud enim difficilis coniectura erat. optimis quibusq; e pedestri exercitu militibus secum adductis confestim ad Egusam insulam nauigat. hec insula non longe abest a Lilybeo. Hic hortatus pro tempore militum animos ut in sequentem diem omnes sese ad pugnam pararent edixit. Postridie cum iam dilucescere dies cepisset: Consul ꝓsperum quidem ac secundum adesse hostibus uentum conspicatus: classi uero Romane plane aduersum: preterea mare turbidum esse ac procellosum: quid agendum foret aliquandiu dubitauit. Mox uero cõsiderans suos si durante ꝓcella maris ad manus cum hostibus ueniãt: prelium duntaxat cum Annone & cum naualibus copiis & cum impeditis atq; onustis nauibus inituros: si uero prorogato pugne tempore tranquillitatẽ maris expectẽt: iam necesse fore ut cum euacuatis ac maxime expeditis nauibus cum optĩo quoq; milite e pedestri exercitu delecto: & qđ maximum est: cum Amilcaris audacia: quo nihil terribilius per id

L. Lutati[us]

Anno

Hieronesu[m]

Egusa in[sula]

tempus audiebatur: in certamen descendant: statuit tandem q̄uis turbido & aduersante mari cum hostibus congrediendum. Veni/entibus igitur plenis uelis Carthaginensiū nauibus classem structā atq; paratam opponit. Carthaginenses ubi interceptum classis sue cursum ab hostibus uident: nauesq; illorum ad certamen paratas dimissis uelis ipsi quoq; se ad prelium comparant. hinc confirmatis animis utrinq; confligitur. Quo in loco cum omnia e diuerso forēt q̄ olim ī pugna apud Drepanū fuerant nō īmerito diuersū quoq; res exitum habuere. Romani naues q̄celerrimas habebant: onera omnia exceptis que ad belligerandum necessaria uidebātur depo/suerant: remiges eorum diu exerciti & ob eam causam acres ac ad certamen ꝓmpti erant. optimi quiq; milites ex toto pedestri exer/citu delecti fuerāt. Carthaginēsibus hec oīa cōtra euenerāt. Eoꝝ naues onuste & ob id ad res gerendas inepte erant: turba remigum ac nautaꝝ ut tumultuaria ita ad res bellicas rudis: milites noui nec dum periculis asueti. Nam ꝙ Romanos nunq̄ amplius mari quicq̄ molituros existimabant: omnem protinus rei naualis curam cogi/tationemq; deposuerant. Quamobrem simul ac pugnari ceptum: a Romanis superantur. Naues eorum quinquaginta uel fracte uel submerse: septuagita plene capte: relique sublatis uelis subita uēti mutatione facta mirabili celeritate sese ad Hieronesum ex fuga receperunt. Consul post prelium cum omni classe Lilybeū reuer/sus predam & captiuorum corpora inter suos diuidit. Fuerunt. n. e Carthaginēsibus uiui capti preter eos qui inter certandū p̄ierāt ultra decem millia hominum. Carthaginenses tali ac tanta clade perculsi & si animo ad belligerandum promptissimi erant: diuersis tamen rationibus impediebantur: siquidem neq; iis qui in Siciliam erant subministrare commeatum poterant: āmissa classe & hostibus mare undiq; tenentibus: & derelīquere ducem ac milites optime de re. p. meritos proditionis simile existimabant: quibus uero copiis aut quibus ducibus contenderent non habebant. Quaꝑpter misso ad Amilcarem q̄celerrime nūtio potestatem illi tradunt quicquid e re. p. uisum fuerit: faciendi. Amilcar optimi simul ac sapientissi/mi ducis officium fecit. Quandiu enim aliqua Carthaginensiū re/bus spes superfuit: nullum unq̄ laborem nullum periculū euitauit. sed sūma īdustria atq; audacia fretus oīa pro adipiscenda uictoria haud secus q̄m ceteri duces assidue subiit. Vbi uero Carthagīnēsiū

rebus nullam amplius relictam spem uidet: prudenter ac moderato animo cedens tempori: legatos qui de federe agerent ad consulem misit. Enimuero optimi ducis officium existimandum est: posse nō solum uincendi uerum etiam cedēdi tempora perspicere. Lutatius quoq; conditionem federis nequaq̄m aspernatus est: conscius diffi/cultatum quibus ex diuturno bello populus Romanus premebat. Ita tandem de federe conuenit huiusmodi cōditionibus ꝓscriptis. Amiciciā esse Romanis Carthaginensibusq; si id populo Romano uideatur: excedere ꝓrsus oī Sicilia Carthaginenses: neq; posthac Hieroni bellum inferre: neq; cōtra Syracusanos Syracusanoꝝue socios mouere arma. Carthaginenses sine pretio captiuos omnes reddere. Insuper talenta argenti Euboica duo millia & ducenta Romanis annos uiginti pendere. Has conditiones Romam missas populus Romanus comprobare noluit: uerum in Siciliam decem uiros cum auctoritate publica legatos misit. Hi in Siciliam delati summam rei haudquaq̄m immutarunt: tempore pendendi argen/ti duntaxat coarctato ac mille īsuper talentis additis. Id preterea conditionibus addidere ut non solum Sicilia sed etiam omnibus in/sulis que īter Siciliam atq; Italiam medie sunt Carthaginenses ex/cederent. Per hunc itaq; modum ꝑmo bello qđ Romani aduersus Carthaginenses pro Sicilia gesserunt: finis impositus. Durauit id bellum continuos quatuor & uiginti annos omnium sane que nos audiuerimus longissimum atq; maximum. In quo ut alia omittam memoratu digna semel quinqueremibus ex utraq; parte amplius quinquagentis: iterum non multo minus q̄m septingentis inuicem pugnatum fuit. Amiserunt in eo bello Romani quinqueremes se/ptingentas preter eas que diuersis naufragiis perierunt. Carthagi/nenses uero circiter quingentas. Itaq; qui ante eum diem admirati fuerāt Antigoni & Ptolomei & Demetrii copias & classem & bella naualia: merito posthac magnitudine rerum a Romanis Cartha/ginensibusq; gestarum: omnem admirationem deposuere. Quod si quis considerare uelit quantum ītersit inter qnqremes ac triremes quibus Perse aduersus Grecos rursusq; Atheniēses & Lacedemo/nii bello inter se usi fuere: profecto nunq̄m maioribus copiis mari pugnatum intelliget. Quibus ex rebus clare constat id quod ꝓn/cipio a nobis propositum fuit: Romanos neq; fortuna ut quidam Grecoꝝ putāt neq; casu: sed ꝓpria uirtute: audacia: magnitudīe

officiu͞ optimi

finis primi belli & pacionis a ro[...]

Primu͞ [...] durauit

animi tantum imperium consecutos: ut tandem rerum omniũ po/
titi fuerint. Quanq̃ erunt fortasse qui dubitent que causa sit ꝙ cũ
longe magis polleãt hac tempestate terra mariq; Romani: quippe
qui uniuerso iam orbi dominantur non tamen aut tot simul na/
ues edificare aut tantam uno tempore classem conficere ualeant.
Verum eius rei causam facile licebit intelligere: cum ad expositi/
onem Romane rei. p. morumq; atq; institutorum eius uentũ erit.
Nam de iis preter propositũ facere mentionẽ: neq; nobis cõmodũ
neq; lectoribus nostri opis utile foret: Siquidẽ res ipse amplissime
sunt: sed tamen usq; in hunc diem ut id quod sentio dicam: nemini
note: culpa eorum qui historias scripserũt. ii enĩ partim ignorarũt
que scriberent: alii & si recte intellexerunt: obscure tñ ac prorsus
inutiliter scripsere. Enimuero in hoc bello si quis diligenter anim/
aduertat pares sane utriusq; populi animos resq; omnes duarum
maximarum ciuitatum inter se simillimas inueniet. Principio desi/
derium utriusq; simile fuit: magnitudo animi par. cupiditas glorie
equalis: uiri apud Romanos longe quidem prestantiores: Sed dux
Carthaginensium Amilcar cognomento Barca: Hannibalis pater
qui postea bellum cum Romanis gessit prudentia & fortitudine
nemini secundus. Federe ĩter Romanos Carthaginensesq; ꝑcusso
similes fere casus utrunq; populum excepere. Romani enim stati
cum gente Faliscorum bellum gerere ceperunt: quod tamen ĩtra
paucos dies ciuitate eorum potiti terminarũt. Carthaginẽses uero
per idem tempus finitimorum ac numidarũ & aliorum Africe po/
pulorum bello circumuenti: in extremum fere discrimen deuene/
re: tandemq; non modo pro ꝓuintia sed pro seipsis: pro libertate:
pro liberis: pro solo natali coacti sunt dimicare; Quod bellum cũ
memoratu dignum sit: summatim breuiterq; sicuti ab initio propo/
suimus referemus. Nã quale q̃mq; atrox sit id bellũ quod omnes
cruentum uocant: facile quiuis ex rebus gestis eorum temporum
suspicari poterit: q̃uero multa prouidere ducem exercitus & lõge
antea cauere oporteat: quidq; Barbari mores differant ab iis qui
sub disciplina & legibus educantur: ex iisdem plane rebus palam
fiet: quodq; precipuum est: ex cognitioue earum rerum facile in/
telligentur cause eius belli quod postea Hãnibal aduersus po. Ro.
gessit: que quoniam non modo apud eos qui historias scripserũt:
uerum etiam apud eos qui in ipso bello fuere: interdum dubie sũt

ac pobscure: opereptium erit si ueritatem rei: studiosis nostri opis apertã faciemus. Amilcar post pcussum cũ Romanis fedus copias ab Eryce in Lilybeũ deduxit: hic sese stati magistratu abdicauit. copias Gestoni duci qui Lilybei erat trãsmittẽdas ĩ Africã tradidit. Gesto q̃ res nouas in tãta multitudine hoim si simul ĩ Africã delate forent uerebatur: presertim cum magna militibus stipẽdia deberentur que propter inopiam erarii solui non poterant: prudentissime antea prouiderat ne simul omnes sed diuersis inter se tpibus copie mitterẽt: factis etiam de ĩdustria ĩteruallis ut facilius per partes prouideri posset: primiq̃ ante domũ abiissent q̃m secũdi supuenirẽt. Carthaginẽses pti negligẽtia ptim ĩopia erarii nõ solũ nõ dimittebãt copias sed ut in urbe aduentũ ceterarum expectarent iubebãt: quo simul cum omnibus de stipendiis transigeretur. Ceterum cum multa in urbe & per noctem & interdiu a militibus maleficia committerentur: intolerabilisq̃ iam foret multitudinis ĩtemperantia: Carthaginenses accersitis ducibus eos rogãt ut omnẽ multitudinem que in urbem cõuenerat ad oppidum Siccã traducant: ibiq̃ tam diu expectẽt quoad relique copie in Africam uehantur. Preterea non nihil pecunie singulis quibusq̃ tradi iubent quo facilius tolerare moram possint. Duces dicto Carthaginensiũ obtempantes sine mora multitudinem educere ceperunt. Verũ cũ singuli quiq̃ quemadmodum superiori tempore fecerant uellent impedimenta Carthagini relinquere: ueluti paulopost eo pro stipendiis reuersuri: Carthaginenses ueriti ne si id eis permitteretur: alii amore liberorum: pars uxorũ gratia uel non abirent uel mox in urbem reuerterent: & ita conditiones ciuitatis nihilo meliores fierent: tandem hostiliter cum oibus rebus suis exire multos coegere. Vt igitur in Siccam traducti sunt milites licentius iam per ocium atq̃ socordiam uitam agebant: id quod in exercitu pniciosissimum est & fons atq̃ origo seditionum omnium. quidã stipẽdia insolentius q̃ ante ac longe maiora q̃ prius postulabãt: oẽs mẽores munerum que inter pericula duces cum eos ad bellum hortarent sibi polliciti fuerant: etiam pter stipendia longe maiora expectabant. Verum spes sua eos frustrata est. Nam simul atq̃ omnes in Sicca oppido conuenere: missus ad eos Anno Carthaginẽsiũ ptor nõ solũ nõ attulit munera que sperabãt sed de penuria erarii multa locutus ẽ: & aliquam stipendiorũ remissionẽ postulauit. Quibus

Bellũ cum ... cũ numid... populis

Gesto Carthagi nensium dux contra Numidas.

Sicca op

Anno.

rebus cómota multitudo cófestim ísurgere cepit: ígens tumultus magnaq; in oppido seditio orta: utpote í tanta moꝝ atq; linguaꝝ uarietate. Nam Carthaginéses ꝗ ex uariis diuersisq; hoím generibus exercitum cóponerent: parti quidé recte faciebát: siquidem neq; cóspirare íter se facile adeo diuersa gens poterat: & mandatis ducum facilius uniuersi obtemperabant. At si quádo tumultus aut seditio in exercitu oriebatur túc neq; mulcere quenq̃m neq; alicui modum imponere licebat. gens ignara cum impetu ferebatur. ubi semel ad iram uentum erat more ferarú cótinue magis crudescebat: neq; ullus erat seuicie modus. Quod ea tépestate in exercitu Carthaginensium euenit. erant ení Hispani alii: alii Galli: quidá Lygures: item Baleares: Greci etiá nó pauci: Afri plurimi: fugitiuoꝝ & transfugaꝝ ingens numerus. Quáobrem neq; congregare omés uno tpe cuiq̃ licebat: neq; alius ad eam rem modus íueniri poterat. pretorem singulorú linguá nosse ípossibile erat: plures uno tépe ad cóuocádá multitudiné adhibere íterpretes stultissimú uidebat. Reliquú erat ut id per duces eorú fieret. Quod Anno e uestigio expertus frustra laborauit. Siquidem alii mádata ducú nequaq̃m intelligebant: alii aliter referebant q̃ dicerent: pars id ignorantia pleriq; uitio faciebant. Quamobrem ira: impetu: tumultu: omnia plena erant. Inter cetera querebant a Carthaginensibus nemine ex iis sub quibus in Sicilia militauerant: quiq; munera eis polliciti fuerant ducem ad se missum. Tandem uero raptis per iram armis contempto Annone & ceteris ducibus Carthaginé uersus profecti apud oppidú tunes quídecim millibus passuú a Carthagine castra locant. erant hi supra uiginti millia hominú. Carthaginenses tunc demú se circúspicere: tunc errata sua recognoscere ceperunt: cum nullum amplius rebus suis remediú erat. Ingens enim Carthaginensium error fuit: tantá conductoꝝ militú multitudiné finito bello in unum locú coegisse: nec eo minor liberos uxoresq; eoꝝ aut cetera impediméta nó retinuisse Carthagini: quibus si res postularet ueluti obsidibus uti possent. tñ cú tantam multitudiné hoím haud parú formidarent: nihil quo illorú iram leniri posse arbitrarentur pretermittere: iubere ut in castra eorú a suis frumentum & cetera necessaria portarentur uenderétq; quo ꝓtio illi uellent. Crebras preterea legationes ad eos ex Senatu Carthaginensi mittere. At mercenarii milites singulis diebus noui aliquid cogitare: audaciores

iam facti q̄ timeri sese a Carthaginēsibus senserāt: q̄q̄ bello Si/
culo exerciti erant: & Carthaginēses nullas ꝓrsus urbanas copias
habere itelligebāt. Quāobrē ubi prius debita sibi stipendia petere
cōsueuerāt: nūc etiā iterfectoꝝ equorū pretia exolui sibi postu/
labant. Neq; iis cōtenti rursus multoꝝ annoꝝ frumētū deberi sibi
asserebant: pro eo iauditū añ eū diem pretiū flagitabant. Deniq;
quotidie noui aliquid quo bellum mouerēt repiebāt. pessimi quiq;
& maxime seditiosi milites in exercitu ꝑualebāt. Carthaginēsibus
omnia sese facturos pollicētibus: tandē inter eos cōuenit ut omnia
que in dubio essent unius arbitrio committerētur: quo duce illi in
Sicilia usi forent. Sedenim Amilcarem Barcam sub quo in Sicilia
militauerant non satis diligebāt q̄ neq; nunc in tanta dissensione
ad eos iisset: & antea sponte sese magistratu abdicasset. Gesconem
uero omnes unanimiter amabant: qm̄ & dux in Sicilia fuerat: &
erga eos ꝑhumaniter se gesserat cum ceteris in rebus tū uel maxīe
in traductione copiaꝝ i Africā. Huic igit̄ summam rei cōmittēdā
omnes censuere. Gescon e uestigio cū pecuniis mari ꝓfectus simul
ac tunes appulit principio duces conuocat: deinde singulas quasq;
nationes congregari iubet. hinc eos partim ꝑteritaꝝ rerū icrepat:
partim pn̄tiū admonet: in futurū ut Carthaginēses quorū milites
longo tempore fuerūt: colāt: lōga oratione hortat̄. tandē suadet
ut suū quisq; stipendiū equo aīo capiat: id uero per nationes diui/
dere cupiebat. Erat in exercitu campanus quidam qui nup seruus
e Sicilia a Romanis transfugerat uiribus corporis atq; audacia in
rebus bellicis insignis nōie Spendius. Hic metuens ne si fedus cum
Carthaginensibus fieret: in dn̄i sui potestatem deueniret: ac scd̄m
leges populi Ro. loco cederet: sūma audacia uerbis ac re ipa que/
cūq; moliri: quo omnia magis ꝑturbarent: seditionē q̄ fedus: bellū
q̄ pacem ꝑoptare. ꝑterea etiam Afer quidā nōie Matho qui liber
quidē erat: atq; in Sicilia pro Carthaginēsibus dimicauerat. Sed
quia multa in dissensione seditiose fecerat: supplicium formidabat.
Hic igit̄ cōuocata Afroꝝ multitudīe admonet ut prudēter rebus
suis cōsulant: neq; dubitēt Carthaginēses cū primū ceteri milites
accepto stipendio in ꝓuintias reuersi fuerint: omnē suam iram in
Libyes cōuersuros: ita illos sibi ꝑsuasisse omnē seditionē initiū ha/
buisse ab Africanis. proinde uideant quid agant. Quibus uerbis
cōmota mirum imodum multitudo: simul q̄ mentionē dūtaxat de
stipēdio a Mathone factā itelligebāt: nihil autem neq; de pretio

īterfectoꝝ equorū neq; de frumēto tot annorū ab eo cōmēoratū: extemplo omnes simul in contionē deliberandi causa uenere. Hic Spendio ac Mathone uehemēter in Gesconē ac reliquos Cartha/ ginenses inuehentibus omnes facillime aures prestabant. Quod si quis ꝓterea aliter cōsulere nitebat̄: non expectabant idem ne qđ Spendius an diuersum sentiret ītelligere: sed cōfestim iactis in eū lapidibus īterficiebāt. Multi in hunc modum nō solum duces uerū etiam ꝓuati homīes cesi. Nihilq; aliud in tanto tumultu per totum exercitū audiebat̄ q̄ uerbū inice: inice pariter omnes clamabāt: eoq; magis eorū animus seuiebat ꝙ paulo ante ebrii a cena surre/ xerant. Itaq; si quis dicere inice semel cepisset cōfestim ita undiq; lapides cōcurrebant ut ne fuge quidem locus ullus relinqueretur. Ita cum nemo amplius consulere in contione quippiam auderet: Spendiū & Mathonē unanimi cōsensu duces sibi cōstituere. Ge/ scon & si tantum ī multitudine tumultū ac seditionē cerneret tamē utilitatem patrie ceteris omnibus rebus preponendā existimabat. Itaq; cū ītelligeret crudescētibus indies magis multitudinis animis res Carthaginēsiū summū in discrimen adduci etiam cū sui capitis ꝑiculo insistere atq; experiri omnia decreuit. & nunc uocatis ad se principibus cōiurationis nūc singulis sepatim nationibus accersitis eorum animos precibus pollicitationibusq; mulcere conabat̄. At illis nō dū frumentū quod petierant consecutis: & tamē deberi sibi affirmātibus acriterq; petentibus Gescon sese id libenter daturum respondit: si Mathonem in eius manibus poneret̄. Ad eam uocem indignata multitudo in tantā insolentiam ꝓrupit ut cōfestim pe/ cuniam omnē que ad dissoluēda stipēdia parata erat dirripuerīt. Gesconēq; ipm ac ceteros qui cū eo erāt Carthaginēses ceperint. Matho autem ac Spendius multitudinis duces ut celerius exarde/ sceret bellum īmane aliquod patrare facinus ꝓperabāt. Quāobrē insolentia multitudinis collaudata una cū pecuniis etiam sarcinas Carthaginēsium rapuere. Gesconē cerosq; qui cum eo erāt post multas cōtumelias duci ī uīcula iusserūt. Ipsi posthac crudeli & añ eum diem īaudita inter se facta cōiuratione apertū cum Cartha/ ginensibus bellū gessere. Ex huiusmodi igit̄ causis natū est: taleq; principiū habuit: bellum quod Africanū dicit̄. Matho ac Spēdius patratis iis que supra memorauimus confestī per omnes Africe po/ pulos legationes mittūt ad libertatē eos ꝓuocātes & ut sibi cōtra seuū populi Carthaginēsis crudeleq; imperiū adiumēto esse uelīt:

dius & Matho
es a multitudine
unt

rogãtes. Omnibus fere Africe populis īceptū com pbantibus com/
meatuq; & copus habūde submīstratis: duces diuiso īter se exercitu
pars Vticā: alii Hipponē q̄ he ciuitates ī cōspiratiōe dissenserāt Vtica
obsedere. Carthaginēses qui rē qdē familiarē dūtaxat agricultura Hippo
sustētare: publicas uero pecūias ex tributis Africe colligere: pte/
rea cōductis tm̄modo militibus bella gerere cōsueuerāt: tūc iis nō
modo priuati: sed ea oīa ī capitis sui pniciem cōuersa aīaduertētes
multis uno tpe difficultatibus pmebāt: nec quo se uerterent satis
sciebāt. Tātoq; hec grauiora eis uidebāt: q̄nto pter spem accide/
rāt magis. & enim longo ac difficili in Sicilia bello fatigati pcussō
ad extremū cū Romāis federe sperabāt sese aliq̄ndiu quiescere ac
respirare posse. At id longe cōtra euēit. Bellum enī subito exarsit
īfestius multo ac piculosius q̄ añ. Siqdē pmo de possessione Sicilie
cū Romanis certabāt. nūc uero p seipsis: p liberis: p patria sub/
ire picula cogebāt. Ad hec nulla amplius arma: nulle nauales co/
pie: nullius classis apparatus apud eos erāt: ut q tot naualibus pdis
uicti ac pfligati fuerāt: nulla pterea ī posteꝝ tributa nullū ami/
coꝝ aut socioꝝ psidiū expectabāt. Tūc demū ītelligētes quantū
īter externū ciuileq; bellū interesset. cuius mali causa pfecto ipsi
sibiipsis fuere. & enī supiori bello q iustas se causas habere putarēt
supbe nimiū atq; auare Africe populis impauerāt. uniuersoꝝ fru/
ctuū medietatē abstulerāt: tributa duplicauerāt: nullū etiam iis
qui p ignorātiā deliquerāt remittere crimē uoluerāt: magistratuū
eos dūtaxat honestauerāt nō qui benigne ac clemēter se gessissēt
sed q grandē erario pecuniā cumulassent: quēlibet iniuste p eos in
populū seuitū foret: q̄lis fuit is quē supra mēorauimus Anno. Qui/
bus rebus factū ē ut populi Africe non solū hortatu multoꝝ uerū
etiā unico nūtio facile ad rebellionē īduci posse uiderēt. Siqdem
mulieres ipse q̄ supiori tpe uiros liberosq; earū ob non soluta ue/
ctigalia duci in seruitutem uiderant ī singulis qbusq; ciuitatibus
cōspirauere: nihil relictoꝝ sibi bonoꝝ occultantes: sed mūdos etiā
muliebres qd̄ dictu īcredibile uidet̄ ad soluenda stipendia sponte
cōferētes. Quibus ex rebus tm̄ Mathoni ac Spēdio facultatū cō/
paratū: ut nō solū militibus que pncipio cōiuratiōis polliciti fuerāt
abūde psoluerint uerū etiam ad futuros belli apparatus satis supq;
habuerit. Quāobrē nō pñtia solū ueꝝ etiā futura pspicere recte
consulentem conuenit. Carthaginēses & si tot undiq; calamitatibus

circũuenti foret nõ tñ oio aıãs cõcidere. Sed q̃ntis ꝑ ãgustia tpis licuit paratis mercenariis militibus ducem preficiunt Annonẽ. hic urbanam iuuentutem armãt. equites etiam urbanos exercent: reliquias nauium triremesq; partim ueteres ĩstaurant: partim nouas instruunt. Interea Matho & Spendius cum iam septuaginta armatorum millia ad eos ex Africa conuenissẽt diuisis quemadmodũ supra diximus iter se copiis Vticã atq; Hipponẽ obsidebãt: nõ dũ tamen desertis castris que apud Tunes oppidum antea constituerant. ex quo fiebat ut Carthaginenses omni Africa excluderent. Siquidem Carthago in promuntorio sita est in mare protendens ĩsuleq; speciem habet: nisi ꝙ arctissima tellure Africe coniũgitur. urbs ipsa partim mari: partim stagnis coarctat. Latitudo telluris que eam cum Africa iungit non amplius q̃ tria millia passuum cõtinet. Huius ab una parte que in mare protenditur non longe abest Vtica ciuitas: in altera iuxta paludem Tunes est oppidum. Hostes igitur castris hinc apud Tunes illinc apud Vticam positis Carthaginenses ab reliqua Africa excludebant: ac modo noctu modo interdiu ad menia usq; Carthaginis prorumpentes tumultu & trepidatione urbem complebant. Inter hec Anno que bello necessaria erant diligentissime parauit. Erat enim uir promptus & ad huiusmodi res ingeniosissimus: At paulo post aduersus hostes cum exercitu profectus: quod recte discernere tpa nesciret: magnam ducis imperitiam pre se tulit. Missus & enim in auxilium Vticensibus obsidione laborantibus primo impetu hostes elephãtorum multitudine perterritos dissipauit: mox uero adeo imprudenter se gessit: ut ipsos obsessos in quorum subsidium uenerat maximum in discrimen: & extremam fere pernitiem addxuerit. Nam cum balistas: tormenta: catapultas: ac omnifariam oppugnandaꝝ urbium machinas secum Carthagine detulisset: castris ante menia urbis positis: pugnam cum hostibus commisit. Illi cum elephantorum uiolentiam sustinere non possent desertis castris pluribusq; ex suis interfectis in ꝓximum collem natura & arborũ frequentia munitissimũ se recepere. Anno dũtaxat aduersus Numidas bella gerere solitus qui ubi semel fugã arripuere uix ad tertiam diem consistere solent quasi iam uictor foret cura ꝓsequendi hostes abiecta: Vticam ingressus tantũmodo curãdo corpori opã dabat. Hostes uero sub Amilcare ĩ Sicilia militare cõsueti ac sepe

ıtu cũ Mathone
io

aginis situs

balistę
tormenta
Catapulteꝗ.

eodem die fugere hostem & mox iterũ insectari: simulatq; Annonẽ
uticam ingressum cognouere: exercitumq; fiducia uictorie securũ
degere: repente castra hostium agressi eorum partem interficere:
reliquos cum ignominia sese in urbem recipere coegerũt: machinis
& cetero belli apparatu: nemine iam contradicente potiti. Neq;
hoc solum tempore Annonis imprudentia Carthaginẽsibus obfuit.
Nam paucis interiectis diebus: cum castra hostium apud Sorzam
oppidum forent nactus oportunissimum tempus: quo hostes bis
structis de more aciebus: bis tumultuario impetu facto superare
facile potuisset: utrunq; tempus ignauia atq; socordia pretermisit.
Carthaginenses itaq; cum Annonem imperite uersari in eo bello
cernerent: rursus Amilcarem unanimi consensu ducem creant:
huic elephantos septuaginta tradunt: omnem preterea cõductum
militem & transfugas: item equites peditesq; urbanos: ita ut uni/
uersi essent circiter decem millia hominum. Hic e uestigio cum ex/
ercitu profectus: incredibili uirtute uno tempore: & animos
hostium fregit: & obsidionem utice dissoluit. & dignus ea gloria
quam ex rebus gestis antea comparauerat eaq; expectatione que
de eo apud omnes erat apparuit. fuit autem prima eius industria
hunc in modum cognita. Promuntorium in quo Cartago sita est
aspero admodum dorso ac montuosis saltibus ad reliquam africam
coniungitur. uiasq; habent ea loca perdifficiles atq; inaccessas: &
magna ex parte manu factas. Igitur tumulos omnes qui itineri/
bus iminent Matho occuparat: presidiis ea loca diligentissime fir/
mauerat. fluit preterea per hec loca machera fluuius altis quidẽ
ripis ac prerapido gurgite: nec nisi unico ponte transmeabilis.
Supra pontem urbs est nomine Sephyra hanc eodem mõ Matho
tenebat. Quibus ex rebus accidebat ut non modo exercitui Car/
taginensium. sed & priuatis quibusq; hominibus preclusus in africã
transitus foret. Que cum animaduerteret Amilcar: nihil intentatũ
relinquens quo exercitum in Africam traduceret: tandem hoc cõ/
silio usus fuit. Animaduerterat cursum eius fluminis quod supra
memorauimus interdum flante uento ita distineri: ut stagnarent
fere eius hostia: nec multũ per id tempus in mare defflueret. Itaq;
facilem fore per ea tempora secus mare transitum suspicatus: rem
nemini pandit: duntaxat que exercitui ad profectiõem necessaria
erant: parat. hinc oportunũ ei rei tempus expectat. Quod simu/
latq; aduenit per noctem cum exercitu profectus: nemine id

Sorza o
Amilcar
Machera
Sephyra

sentiente preter fluuii hostia copias omnes traducit. Orta uero luce & hostibus & iis qui in urbe erant tante rei miraculo obstupefactis: Amilcar aduersus eos qui Sephyram custodiebant: exercitum mouit. Spendius ubi traductas ab Amilcare copias intellexit: rapto confestim agmine in subsidium suorum proficiscitur. Ita sibi inuicem utriq; exercitus opitulabantur. Erant autem Sephyre ad decem milia hominum: utice uero circiter quindecim millia: hi facile a se circumueniri posse Carthaginenses arbitrati: si utriq; aduersus eos proficiscerentur & sub idem tempus alteri a fronte alteri a tergo hostibus occurrerēt: repente cum omnibus copiis profecti confirmatis animis aduersus Amilcarem tendunt. At Amilcar nihilominus iter psequitur: prima fronte elephantos habēs deinde equites ac leuis armature milites: postremo legiōarios. Ubi uero hostes ardētius in suos irruentes cernit subito mutari ordines ac totū conuerti agmen iubet: ita ut qui a fronte erant couerso itinere de industria quasi fugam facerent: qui uero postremi incedebant: alia ex parte flectentes: in primā frontem properarēt. Quo facto Libyes qui utrimq; Carthaginensibus obuiabant rati hostes eo tumultu perterritos fugam arripuisse: deserto ordine circa illos funduntur statimq; ad manus ueniunt. Simulac uero equites sibi appropinquantes ac reliquas copias cum impetu irruentes cernunt: nouitate rei perterriti: celeriter dissipantur: ac postremo se fuge committunt. alii a legionariis militibus a latere inuadentibus magna cum cede profligati: alii ab elephantis equitibusq; qui post legionarios ruebant: pessumdati. Ad sex millia hostiū in eo prelio cecidere. Capti circiter duo millia. Reliq fuga accepta partem ad Sephyram urbem nonnulli in castra que circa uticam erāt se recepere. Amilcar his rebus felicissime gestis: hostes qui Sephyram aufugerant insecutus: urbem primo aduentu cepit militibus qui in ea erant ad oppidum Tunes e uestigio fugiētibus hinc per reliquam prouintiā grassatus: pleraq; oppida ī potestatē redegit: alia tormentis ac manu militari expugnauit. Ex quo factum est ut Carthaginenses: qui paulo ante nullam rebus suis relictam spem cernebāt: pristinum robur audaciamq; resumerēt. Matho per id tempus hipponē obsidebat hic Spendio & Autarico gallorum duci persuaserat: ut hostes insequerentur: & plana qdē loca ob elephantorum equitumq; hostiliū multitudinem: euitarēt: radices uero montium tenerent: neq; ab hostibus ob multa que

accidere poterãt longe secederent. preterea numidas libyesq; fre/
quentibus nuntius solicitabat: monens atq; orans ut sibi presidium
ferrent: neq; paterẽtur tam opportuna ad libertatem africe tem/
pora in irritum labi. Spendius igitur sex ueteranorum millibus ex
omni multitudine que apud tunes erat assumptis per radices mõtiũ
non longe ab hostibus castra metabatur. habebat preterea una
gallos q sub Autoris militabãt. erant hi circiter duo millia hominũ.
Nam reliqua gallorum multitudo bello Siculo Romanis Ericem
obsidentibus ad eos transfugerat. Cum interea Amilcar in quadã
planitie undiq; mõtibus circum septa cum omni exercitu moraretᷣ
auxilia numidarum afrorumq; magna multitudine Spẽdio super/
uenire. Quo factum est ut exercitus Carthaginensium tribus
undiq; hostium castris cingeretur. a fronte afri: a tergo numide:
ab latere Spendius iminebat. In tam iniqua conditione maxima
diu Amilcarem dubitatio tenuit: quid sibi agendum foret. Erat p
id tempus inter numidas Narua quidam nobilitate generis clarus:
ac in primis manu promptus. Is semper Carthaginensibus affectus
fuerat: & tunc in primis Amilcaris uirtutẽ admirabatur. Quãobrẽ
oportunum tempus adesse ratus quo amicitiam cum Amilcare iiret
in eius castra proficiscitur: habens secum numidas circiter centum.
Cumq; iam prope foret audacter constitit: colloquiũ manu petẽs.
Amilcar eius uiri audaciam admiratus unum ex equitibus ad eum
mittit. Ille idcirco se uenisse dicit ut ducem alloquatur. Amilcare
adhuc dubitante neq; id credente: Numida equum atq; hastam iis
qui secum erant: tradit: ipse intrepidus ad Amilcarem proficiscitur.
Cuncti admirabantur obstupebantq; tantam unius numide auda/
ciam. Tandem uero in colloquium uocatus narrat sese omnibus
Cartaginensibus mirifice affectum semper fuisse: Amilcaris uero
amicitiam iam pridem summopere optasse: proinde adesse nunc sese
nunq̃ duci defuturum sed omnibus in rebus sua oĩa cum illo sine
fraude communicaturum. Ea re audita Amilcar: tantã animo letitiã
concepit: tum ob audaciam adolescentis q̃ adeo intrepide ante eius
conspectum profectus fuerat: tum ob simplicitatem qua inter lo/
quendum fuerat usus: ut non modo eum rebus suis sociũ adiũxerit
sed & filiam se ei in uxorem tradituram iureiurando affirmarit:
dummodo fidem Cartaginensibus seruaret. Postbec narua ad suos
reuersus: postridie cũ duobus millibus numidarum qui sub eo erãt
ad Amilcarem transiit. Ea manu militum Cartaginensibus addita

Narua

Amilcar iam cum hostibus dimicare ausus fuit. Spendius itē auctis suorum uiribus aduentu afrorum ac numidarū: exercitum in loca equa deducit: ac sine mora cum hostibus congreditur, fit atrox prelium. Tandem Cartaginenses & multitudine elephantorū freti & Narua egregie operam nauante: uictores in eo prelio fuere. Autoritus & Spendius disperatis rebus fugam arripuerunt. ex reliquis ad decem millia hominum in prelio cesi capti uero circiter quatuor millia. Post id prelium Amilcar captiuis omnibus qui secū militare uellent licenciam concedit: armaq; ex defunctorū hostiū spoliis prebet. Ceteros uero ad se uocatos hortatū ne posthac arma aduersus Cartaginenses moueant se omnium que usq; in eum diem patrarant: impunitatem cōcedere: proinde si uelint licere unicuiq; in patriam reuerti. Per idem tempus cōducti milites qui Sardiniā custodiebant: Mathonem ac Spendium imitati Carthaginenses omnes qui in insula erant: inuadunt. Bostarum ducem ac relquos qui cum eo erant in arcem adductos paulo post obtruncant. Annone rursus duce in Sardiniam cum nouis copiis misso: conducti milites confestim simul cum ueteranis contra eum conspirant: & mox excruciatū cruci affigunt. Post hec dignam tam atroci scelere penam ueriti: Carthaginenses omnes qui in insula morabantē passim interfecere. oppidisq; omnibus atq; arcibus potiti ipsi post eum diem insulā tenuere: donec orta inter se ac Sardinie populos seditione ab illis expulsi in italiam uenerunt. Per hunc modum Sardinia a Carthaginensibus defecit insula & magnitudine & multitudine hominum: & omni fructuum genere excellens. De qua quoniam multi ante nos scripsere: non duximus necessarium ea repetere que a multis tradita omnibus notissima sunt. Matho ac Spendius & una autoricus gallorum dux: ueriti ne Amilcaris benignitas in dimittendis captiuis presertim oblata impunitate: apud libyes ceterosq; cōductos milites preualeret: crudele aliqd facinus machinari conabantur quo multitudinis animos a Cartaginēsibus omnino alienos faceret. Igitur contionem aduocare iubent: quo simulę omnis multitudo conuenit: tabellarius quidam cum litteris adducitur: ueluti nuper ad eos ex Sardinia missus. Tenor litterarū fuit ut Gesconem ceterosq; captiuos diligenter custodirent: esse.n. in exercitu nonnullos qui Carthaginensiū gratia liberationē illorū querant. Spendius huiusmodi occasionem nactus: primo hortatur milites ne simulate Amilcaris clementie in dimittendis captiuis fidē

adhibeant: non enim idcirco eos dimisisse quo saluos esse cuperet: sed ut per illorum dimissionem omnium simul potiretur: neq; de alquibus sed de uniuersis supplicium sũmeret. preterea admonet ut Gesconem & ceteros Cartaginẽses diligenter obseruent: neq; abire per negligentiam permittant. Nam si aliter fecerint statim sese & hostibus contẽptui futuros & in rebus gerendis maxima incõmoda subituros. & enim quis dubitet si tam egregius dux: tamq; prestãs in re militari ex eorum manibus per socordiam dilabatur cõfestim uniuerso exercitui suo eundem inimicissimum fore. Adhuc eo dicẽte alter a tunete tabellarius aduenit: eiusdem plane sententie litteras afferens. quibus in contione recitatis Autoritus dux gallorũ assurgens unam inquit salutis uiã sese rebus suis prospicere si omnis spes quam in Cartaginensibus habeant precẽdat quandiu quis ad illorũ benignitatem respexerit fidum in bello socium esse nõ posse. Itaq; illis maxime credere oportere: illos audire: illis mentem adhibere qui quam acerbissima contra Cartaginenses consulerẽt: qui uero aliter suaderent: proditores atq; hostes iudicandos esse. Hec cum dixisset hortatur suadetq; ut Gesconem ac ceteros qui cum eo in uinculis erant: item Cartaginenses omnes qui postea capti forent: grauiter excruciatos necent. Erat hic maxime in cõtionibus auctoritatis: q eius orationem plurimi intelligebãt. Nam homo lõgo tempore militie assuetus punica lingua utebatur: que iam ob diuturnitatem eius belli omnibus fere notissima erat. Igitur oratio eius fauore militari excepta a multitudine laudatur. Verũ multis ex singulis quibusq; nationibus simul euntibus consultantibusq; inter sese optimum fore ut duriora illa supplicia tollerentur presertim in Gescone cuius multa erga se beneficia extabant: nihil prorsus quod ab illis diceretur ĩtelligi poterat: utputa multis simul & singulis propria lingua consulentibus. Cum uero tandẽ cõstaret eos supplicie Cartaginensium deprecaturos: seditiosus quidam qui tum forte aderat: sublato clamore iniice inquit: quo uerbo audito continuo omnes uno impetu a multitudine lapidibus obruuntur: adeo ut paulo post eos ueluti a feris laniatos propinq eorũ extulerint. Post hec Gesconẽ & reliquos captiuos qui numero septingẽti erant extra uallũ producunt Ibi a Gescone incipientes quẽ paulo ante ex omnibus Cartaginensibus ueluti de se optime meritũ rerũ suorum arbitrum elegerant singulorum manus precedunt mẽbra dilacerant & ad extremum fractis cruribus adhuc uiuos in strobẽ

eiusdem sententie litterae

Gesconis Crudel[...]

quandam conitciunt. Cartaginenses supplicio suorum ciuium cognito quid agerent nõ habebant duntaxat quod in eis erat supra modũ affligebantur ac tantam urbis ignominiam: tantam suorum ciuiũ calamitatem deplorabant. Denique ad Amilcarem atque Annonem alterum Cartaginensium ducem legatis missis rogant optestantque ne tantam in conciues suos crudelitatem inultam relinquant. Caduceatores preterea qui defunctorum corpora ad sepulturã petãt ad crudelissimos hostes transmittunt. Illi non solum cadauera eis negant uerum etiã Carthaginẽses admonent: ne posthac caduceatores ad se mittant: neque etiã legatos: si secus fecerint idem de illis quod nuper de Gescone supplicium sumptum iri. Quod reliquum sit sese unanimi cõsensu iam diu constituisse fixumque animis tenere ut quicumque e Cartaginensibus in potestatem suam ueniant duris affecti suppliciis necentur. qui uero ex Cartaginensium sociis capiantur: eos precisis duntaxat manibus Cartaginẽ remittant. Quã postea rem diligentissime obseruarunt. Quo fit ut si quis hec recte intueatur non dubitet affirmare Non modo Corpora hominum: & quedam in illis ulcera ita iterdum crudescere: ut sanari nullomõ possint: sed id longe magis humanis animis accidere. Ut enim in ulceribus euenit: ut si illis medicamentum curandi gratia adhibeas ulcus ipsum ui medicaminis refricatum augescit: si uero curã eius negligas longe magis sua ipsius natura extendit neque prius desinit q̃ omne subiectum corpus corruptum labefactumque sit. Ita animis quoque consimiles interdum morbi ac tabes accidunt: ut nullum ex reliquis animalibus homĩe atrocius atque efferatius fiat. Cui si iterdũ ueniam aut impunitatem aliquã concesseris: aut aliter benignitate eum fueris prosequutus: id omẽ dolum fraudẽque existimãs deterior fit: & erga beneficium longe magis infidus. Si uero te contra opposueris: nihil est adeo durum crudele nefarium quod non facile aggrediatur: laudem sibi eam temeritatem existimans. donec ad extremũ omnĩo efferatus animus humanam naturã exuit. Quarum rerum initium ac sane maiorem partem: mali mores afferunt: & deprauata a teneris annis educatio: additamenta postea multa sũt. sed in primis auaritia ducum atque crudelitas. que omnia ea tempestate & multitudini & in primis ipsis ducibus accidere. Inter hec Amilcar Annonem alterum Cartaginensium ducem ad se uocat: ratus congregato simul omni exercitu facilius perduci ad finem res bellicas posse: hostium uero quoscumque aut tũc captiuos apud

conciues

auaritia ducum atque crudelitas.

ſe habebat aut poſtea in eiuſ poteſtatem uenere beſtiiſ obiecit: unā
tantum belli diſſolutionem uidenſ ſi aliquando poſſet hoſteſ radi/
cituſ euertere. per id tempuſ cum uiderentur Cartaginenſeſ
longe meliori ſpe bellum gerere ſubito mutata fortuna uerti in
contrarium reſ ceperunt. Simulac enim in unum duceſ conuenere
tanta inter eoſ diſſenſio orta eſt: ut non ſolum curam perſeqendi
hoſteſ ommiſerint ſed potiuſ opprimendi ſe facultatem hoſtibuſ
prebuerint. Quibuſ rebuſ ꝑmoti Cartaginēſeſ iuſſere ut e duobuſ
ducibuſ alter in urbem reuerteretur alter quem militeſ mallent in
exercitu maneret. Acceſſit adhec ꝙ honorarie fere omneſ ꝗbuſ ad
ferendum in caſtra frumentum ceteraqꝫ neceſſaria importanda
utebant̄ aduerſa tempeſtate correpte naufragiū fecerāt. preterea
Sardinia ex qua plurimum ſubſidii ad reſ bellicaſ habere ſemper
conſueuerant: a Cartaginenſibuſ uti ſupra diximuſ defecerat. &
nequid eorum calamitati deeſſet hipponēſeſ atqꝫ uticenſeſ qui ſoli
ex omnibuſ affrice populiſ nō ſolū in eo bello: ſed etiā Agathocliſ
Romanorūqꝫ temporibuſ continue Carthaginenſibuſ fidem ſer/
uauerant tunc mutata uoluntate ad hoſteſ defecerunt: Cartagi/
nenſeſqꝫ omneſ qui preſidii cauſa apud illoſ erant una cum eorum
ducibuſ crudeliſſime interfectoſ menibuſ precipitauere: neqꝫ eorū
cadauera petentibuſ ad ſepulturam ciuibuſ reddere uoluerūt. Hiſ
rebuſ elati Matho ac Spendiuſ ipſam Carthaginem obſidere ag/
grediuntur. Amilcar tum Annibalē Carthaginenſiū ducē collegā
habebat: hunc enim miſerant Cartaginenſeſ repulſo a cura belli
Annone: per militeſ quibuſ in diſſenſiōe ducum data fuerat a po/
pulo poteſtaſ quem uellent retinendi. Cum hoc igitur & narua
coniunctuſ per prouinciam diſcurrebat precidenſ undiqꝫ hoſtibuſ
cōmeatum. Maximam enim cum in hac tum in ceteriſ rebuſ pre/
ſētia naturaue operā nauabat. Cartaginenſeſ undiqꝫ ab hoſtibuſ
circumuenti confugere ad ſociaſ ciuitateſ cogebantur. Quibuſ per
ea tēpora hierō Syracuſanuſ magna ſubmiſit auxilia ſuppeditatiſ
omnibuſ que a Cartaginēſibuſ petebantur. Siquidem ſalutē illoꝝ
plurimum rebuſ ſuiſ conducere ſibi perſuaſerat: & ad imperium in
Sicilia & ad amiciciam cum populo Romano conſeruandam. ne
Cartaginenſibuſ omnino oppreſſiſ liceret Romaniſ omnia que
collibuiſſent nemine iam contradicente perficere. prudenter ſane
atqꝫ aſtute. Nunq̄m enim huiuſmodi reſ contemnende ſunt neqꝫ
permittendum cuiuſq̄ principatum in tantum creſcere ut neqꝫ de

manifesta iustitia apud eū dubitare liceat. Romani quoq; federe
cum Cartaginensibus astricti nihil industrie quo minus omnē illis
opem prestarent: pretermisere. A principio enim orta inter utrūq;
populum quedā dissensio fuerat ex huiusmodi causis. Cartaginēses
cum primum obsideri ciuitas cepit: circiter quingentos homines:
qui ab italia questus gratia nauiantes frumentum in castra hostiū
deferebant capi & in carcerem coniici fecerunt. eam rem grauiter
& iniquo animo populus Romanus tulit. Verum cum paucis in/
teriectis diebus ob eam rē legatos Cartaginē misisset: Certaginēses
benigniter omnes qui inuinculis erant dimisere. que res usq; adeo
grata Romanis fuit ut confestim captiuos omnes Cartaginensiū
qui ex bello siculo apud eos remanserant: sine pretio liberauerint
semperq; post eum diem Cartaginensibus subsidium petentibus:
dederint: mercatoribus qui sub eorum imperio erant ut frumentū
Cartaginem exportarint permiserint: contra uero ferre in castra
hostium commeatum om̄ibus prohibuerint. Preterea quo tēpore
ueterani qui in Sardinia erant a Cartaginensibus defecere missos
ad se legatos qui insulā populo Ro. traderēt audire noluerūt V/
ticēses uero paulo post se ac sua pari modo illis dedētes respuere:
nullaq; in re trāsgredi leges federis uoluerūt. Cartaginēses talibus
amicorum p̄sidiis subleuati obsidionē tolerabant. Matho uero ac
Spēdius n̄ minus obsidebāt q̄ obsidebāt: siqdē ī tantā reꝝ necessa/
riaꝝ penuriā eos Amilcar adduxerat: ut tādē coacti fuerīt obsi/
dionē dissoluere. Interiecto tpe optimis qbusq; ex om̄ibus copiis
militibus delectis & quinq̄ginta millibus hominū simul cōgregatis
confestim cōtra Amilcarē cōtendūt. Ceteꝝ planitiē ob elephātoꝝ
atq; equitū qui sub Narua erāt multitudinē semp uitabāt: loca
duntaxat edita ac nō facile peruia p̄occupare nitebant. Quo tpe
& si uiribus atq; audacia haud quaq̄ īferiores erāt hostibus: ob im/
peritiā tamen rei militaris sepenumero a Carthaginēsibus supera/
bant. Tum deniq; recte discernere licuit quātū inter peritiā ducis
ac temeritatē imperite multitudinis īteresset. Nā cū per singulos
dies p̄lia cōmitterent: Amilcar nil temere nil imprudēter gerendo
Spēdii audaciā domuit. Nōnunq̄. n. simulata fuga in īsidias p̄ci/
pitē traxit: īterdū ex īpuiso hostes aggressus magnū eis terrorem
iniecit. quicūq; uero uiui in eius potestatem uenere feris laniādos
obiecit. Tandē castris circū copias hostiū positis: in locis hostibus
quidē prorsus incommodis Cartaginensibus uero commodissimis eo

difficultatis eos adduxit ut neq; pugnare cũ hostibus metu equitũ
atq; elephãtorũ auderẽt: neq; fugere tuto possẽt fossa undiq; ac
uallo circũsepti: & ad extremũ fame coacti suis ĩuicẽ corporibus
uescerẽt: diis eã ultionẽ dignã sceleribus que in ꝓximos patrarãt
ĩferẽtibus. Igit̃ neq; ad manus cũ hostibus ueniebãt: cũ & uictoria
Cartaginẽsiũ & genus supplicii ĩ aperto forẽt: neq; de federe mẽ/
tionẽ faciebãt cũ nullũ misericordie locũ sibi relictũ ob superiora
scelera ĩtelligerẽt. Presidiũ duntaxat a tunete singulis diebus ex/
pectãtes oĩa tolerabãt. Postq̃ uero & captiuoꝝ & ministrorum
corpora crudelissĩe absũpta. hoc. n. alimẽto diutius usi fuere ĩcerto
cõsilio ĩter angorẽ famis ac formidinẽ supplicii fluctabãt. Tandẽ
uero adire hostes ducemq; de federe alloq decreuere. Misso igitur
Caduceatore petũt ut liceat legatos ad Amilcarẽ mittere. Cum id
ĩpetrassẽt legati ad ducẽ ueniũt. cum q̄bus Amilcar ita paciscit̃: ut
liceat Cartaginẽsibus decẽ ex hostibus quos uelint eligere: reliq cũ
singulis tunicis abire impune possint. Id cũ firmatũ ĩter eos esset:
Amilcar ĩquit eos sese q̄ p̃sẽtes erãt scd̃m pactionẽ eligere. In hũc
itaq; modũ Spẽdius & Autaricus aliiq; exercitus p̄mores amilcari
tradũt̃: Lybies ubi captos eoꝝ duces ĩtellexere rati fidẽ a Carta/
ginẽsibus fractã quod eius pactionis ignari fuerãt captis armis in
parte castroꝝ se tutabãt̃. Eos Amilcar elephãtis ac reliquis copiis
aggressus cõtinuo oppressit: omesq; qui supra quadraginta millia
hominũ erãt trucidauit: iuxta locũ quẽ serrã uocãt a similitudine
ĩstrumẽti quod hac appellatione ĩpresẽtia notat̃ ita appellatũ. his
rebus gestis Cartaginẽses q̄ paulo añ desperasse de salute uidebãt̃
cõfirmare animos ac uires aliq̃ntisp resũmere ceperũt. Amilcar &
una cũ eo Narua atq; Annibal p̄ ꝓuintiã urbesq; discurrũt. hinc
magna afrorũ multitudĩe in Cartaginẽsiũ partes cõuersa multisq;
receptis urbibus tunes exercitũ ducũt. Mathonẽ ac ceteros qui cũ
eo erãt obsidere aggrediũt̃. Ab eo latere oppidi qd̃ ad Cartaginẽ
spectat Annibal castrametabat̃. Amilcar uero ad eam partẽ que
huic opposita erat. Hic adducto Spẽdio ceterisq; q̄ in uinculis erãt
omes in cõspectu hostium crucibus sustulerũt. Matho interea di/
gressis hostibus cũ cõspicaret̃ Annibalẽ temere nimiũ atq; impru/
dẽter in castra cũ exercitu redeũtẽ: haud p̃termittẽdam eiusmodi
occasionẽ ratus: facto in Cartaginẽses ĩpetu plerosq; eoꝝ ĩterficit
reliquos fugat castra depopulat: impedimẽta oĩa dirripit. Dux
ipse Annibal uiuus capit̃. hũc e uestigio ad crucẽ Spẽdii tractum

diuersis affectũ supplicii: illius corpore deposito uiuũ eidẽ cruci affigũt. Triginta preterea ex nobilitate Cartaginẽsi uiros circa Spẽdii corpus crudelissime trucidant: Fortuna utriq; uicissim fa/cultatẽ ulciscẽdi se prebẽte. Amilcar nec satis propere eruptionẽ hostiũ itellexit ob distantiã castrorum. Nec postq̃ intellexit ferre auxiliũ potuit ob locorum difficultatẽ. Quamobrẽ tunc e pfectus exercituq; ad Macherã fluuiũ ducto iuxta fluminis hostia secus littus castram etatus est. Cartaginẽses clade suorum pter spem accepta rursus rebus suis diffidere ceperũt. Sed statim ad se reuersi saluti ciuitatis oĩi conatu incũbũt. Triginta senatores ad Amilcarẽ le/gatos mittũt. Cũ his Annonẽ priorẽ ducẽ nouo delectu iuuẽtutis facto pficisci iubẽt. Senatoribus mãdãt ut puatas ducũ simultates oĩno dissoluãt: cogãtq; eos cõmuni cõsilio bellũ gerere: acerbitatẽ tẽporũ & psentis rei necessitudinẽ ante oculos ponant. Senatores congregatis simul ducibus post multos uariosq; sermones: tandem Annonẽ atq; Amilcarẽ ignoscere sibi inuicẽ & parere Cartaginẽ/sibus cogũt. Ita posthac oĩa cõmuni duorum ducũ cõsilio adminis/trabãt. Quapropter bellũ aduersus Mathonẽ gerẽtes post multos casus quos & apud leptẽ oppidũ & aliis in locis habuere tandẽ ex cõposito decernere cum hostibus statuerũt. Vtriq; ad hoc alacres ueniebãt. Igit socios omnis cõuocãt copias undiq; cõtrahunt psidia etiã ex ipsis urbibus educũt: tãq̃ de oĩbus rebus uno tpe dimicaturi. Postq̃ ex utraq; parte oĩa ad pugnã istructa parataq; erãt: ex cõposito se iuadũt. fit atrox preliũ. ad extremũ uictoria penes Cartaginẽses fuit. hostiũ magna pars inter certandũ cesi: Reliqui ad ppinq̃ q̃ndã urbẽ cõfugiẽtes nõ lõge post sese Cartaginẽsibus dedidere. Vticenses duntaxat atq; hipponẽses cõcii perpetrati a se sceleris: neq; ullũ uenie aut misericordie locũ sibi relictũ putãtes in pertinatia pmanserũt. Vsq; adeo oĩbus in rebus plurimũ me/diocritas potest: prestatq; nihil spõte uideri affectasse quod cuiq̃ itolerabile futurum sit. Ad extremũ Amilcare atq; Annone q̃ pxime eos castra mouẽtibus sublata oĩ spe: dedere sese atq; ea pacisci que Cartaginẽsibus uiderẽt coacti fuere. per hũc modum finis africo bello ipositus ita prospero Cartaginẽsiũ euẽtu ut nõ solũ omnem africam recuperarint uerum uniuersos rebellionis principes meritis tandẽ supplicii affecerint. Siquidem Matho reliquiq; captiui in triumphũ a iuuentute Cartaginẽsi per urbẽ ducti dignas tandem sceleribus suis penas luere. Tribus fere annis & quatuor mẽsibus id

bellū durauit omniū que nos audiuerimus crudelitate ac om̄i scelerū genere maximū. Romani ea tēpestate suasionibus militū: qui e sardinia ad eos trāsfugerāt pellecti: nauigare in insulā pergebāt. Ceterū Cartaginēsibus id egre ferētibus quod ad se potius spectare īsulā dicebāt & iam copias quas in Sardiniā mitterēt parātibus: Romaī eam nacti occasionē bellū illis īdixere: querētes eū belli apparatū nō tam cōtra Sardiniā q̄ cōtra se ipos fieri. At Cartaginēses qd̄ se per id tempus minime idoneos esse ad bellū denuo cū Romanis gerēdum itelligebāt cedentes tempori usq; adeo omnes belli causas auertere conati sūt: ut nō modo īsulā reliquerint uerū etiā mille & ducēta talēta ne se in p̄sentia bello īfestarēt Romanis miserint. Hec igit̄ ita gesta fuere.

Sardinia q… facta ē.

Polybii Historici liber Scd̄s Annaliū incipit feliciter.

Vperiori libro exposuimus quādo Romani cōpositis italie rebus exterarū nationū res aggredi ceperūt. quomō ī Siciliā nauigarūt: q̄s ob causas pro hac ī sula bellū cū Cartaginēsibus gesserūt: quo p̄mū tpe nauales copias pararūt: & breuiter quecūq; in hoc bello utriq; ciuitati usq; ad finē accidere. In quo Cartaginēses qdē ꝓrsus Sicilia excesserūt: Romani uero omnem īsulā preter ea loca que hieron Syracusanorū rex tenebat īperio suo adiecere. Hinc a nobis cōmemoratū quo pacto orta inter Cartaginēses & cōductos eorum milites seditione bellū exarsit quod africanū nominat̄: & quo tādē īaudita hominū crudelitas euasit: postremo quē finē eiusmodi res habuere. Nūc uero que hec sequuta sūt sūmatim conabimur perscribere: singula queq; quēadmodū initio ꝓposuimus attingentes. Postq̄ Cartaginēses africe res cōposuere. cōfestim Amilcarē cum exercitu ī hispaniā mittūt. Hic cū oībus copiis ꝓfectus Annibale filio comite q tū fere nonū etatis sue ānū agebat superatis colūnis herculis magnā hispanie ꝑtē Cartaginēsibus recupauit. In iis locis ānos circiter. ix. cōmoratus multis hispaīe ciuitatibus bello subactis: plerisq; etiā pacta salute atq; īpunitate bonorū in fidē Cartaginensiū receptis dignā tandē rebus a se gestis mortē obiit: si quidem aduersus atrocissimos uiros ac potētissimos populos bellū gerens & maximis qbusq; periculis ītrepide sese ac cū sūma omniū admiratiōe

Amilcar … nia mitti…

Amilcaris interitus Sil. p°. 2 … culis … luminis Oc… vius certam…

subiiciēs extremū uite diem morte cōfecit. Cartaginēses exercitui Asdrubalē Amilcaris sociū ꝑfecerūt. Romani per id tēpus ī illyriū atq; eas Europe partes cū exercitu trāsfretarūt: que res diligenter animaduertēda est ab iis: q uere & ꝓpositum nostꝝ & originē atq; īcremētū romane potētie ītelligere studēt. Eiusmodi igit̄ trāsfretatio ob tales q̄sdam causas facta est. Agron illyrioꝝ rex pleurati filius fuit. hic equestres pedestresq; copias longe plures habuit q̄ quispiā ceteroꝝ regū q an̄ eū in illyrio regnauerāt. Atq mercede a Demetrio Philippi patre corruptus: Medioniis q ab Etolis obsidebāt̄ subsidiū tulit. Etoli enī cū nullo pacto ꝑsuadere Midiōis potuissēt ut suis īstitutis ac legibus uterent̄: tandē uiribus aggredi eos ceperūt: positisq; circa urbē diuersis in locis castris eā obsedere omnē uim atq; machinā adhibētes quo urbe potirēt̄. Ceteꝝ cū interea comitioꝝ dies aduenisset essetq; dux alter exercitui ꝑficiēdus obsessorū rebus adeo iam extenuatis ut nihil aliud q̄ de deditione cogitare uiderēt̄ Asdrubal Etolos adit: atq; equū īquit esse seseq; q tot labores periculaq; in ea obsidiōe perpessus fuerat: fortunis quoq; hostiū si uincerēt̄ atq; armis potiri. Fuere ea tēpestate complures ex iis ꝑsertim ad quos ꝓuenturus eiusmodi magistratus uidebat̄: q eam cōditionē moleste ferentes multitudinē rogarunt: ne qd noui decernerēt: sed rem omēm ītegrā ei quē fortuna uellet reseruarēt. Tandē ab Etolis decretū ut qcūq; urbis potiret̄ predā omnē fortunas atq; arma cum Asdrubale diuideret. Cum hec ita se haberēt essetq; postridie comitiorū dies: quo pro cōsuetudīe Etoloꝝ prior dux a magistratu remouēdus nouusq; creandus erat: per noctem circiter centū lembi midioniā ad loca urbi uicina nauigarūt. in his erāt illyrioꝝ decē millia. Vbi ad portū uentū est: ac iā dilucescere dies cepit: clam maturato gressu in terrā descendunt. & more solito aduersus Etoloꝝ copias cohortes agūt. Etoli aduētu eoꝝ cognito & si nouitas rei atq; audacia illyrioꝝ omniū simul corda mētisq; ꝑstrixerat: animis tamē iam lōgo tp̄e elati & propriis cōfisi uiribus maiorē eq̄tū atq; armatoꝝ partē ante castra in plano collocāt: cū alia q̄dā eq̄tū atq; expeditoꝝ militū parte loca quedā ꝓoportuna nō lōge a castris ꝓoccupāt. Illyrii īpetu repēte ī expeditos facto tum ob multitudinē militū tū q̄ agmē in medio dēsissimū erat sine mora eos expulere: eq̄tes uero qui una erāt recipe sese ad reliquū exercitū turpi fuga cogerūt. hic ex oportunis locis ī eos q cōstituti in planitie fuerāt citato agmine irruētes e uestigio omēs in fugam

uertũt. Midioni ex urbe profecti eos insequunt. Etolorum magnam partẽ cedũt: alios capiũt. armorum atq; impedimẽtorum omniũ sine cõtrouersia potiũt. Illyrii peracto regis imperio impedimẽtisq; atq; oĩ preda nauibus impositis solutis lembis e uestigio domũ redeũt. Midionii recuperata preter spem salute: aduocatoq; cõsilio cũ de aliis rebus inter se cõsultãt tũ in pmis de diuisiõe pde armorumq; hostiliũ fortuna q̃si de industria uim suam ex iis que illis acciderãt ceteris quoq; hominibus ostendente. Nam que propediẽ passuros sese ab hostibus uerebãt: eadẽ ipsi iubẽte fortuna intra paucorũ dierum spatiũ hostibus intulerũt. Etoli uero eo calamitatis redacti oĩbus documẽto extitere nunq̃ futuris rebus ueluti iam factis cõfidendũ esse: neq; spem in iis collocandã que euenire aliter pussũt: sed continue partẽ aliquã iis que preter spẽ accidere ualẽt reseruãdã: cũ oĩbus in rebus quãdoqdẽ homĩes sumus tũ uel maxime in bellicis. Agrõ rex postq̃ lembi uictores affuere cognitis suorum rebus gestis incredibili letitia elatus q Etolos tantopere uiribus suis cõfidentes a suis uictos itelligebat intẽpestiuis cõuiuiis & ppotãdi puigilãdiq; insane dulcedini deditus in egritudinẽ incidit qua paucos post dies cõsũptus diem suũ obiit. Extincto Agrone in locũ eius Tentam uxorẽ suffecere: hec regnũ p fidem amicorũ administrabat. Atqui muliebri usa ingenio & ad illam duntaxat prosperitatẽ respiciẽs: nihil aũt exterarum rerum cogitãs primũ oĩbus suis cõcessit: ut qui priuati nauigare uellẽt: depdari quoscũq; impune possẽt: posthec parata ingẽti classe eam emisit oppositã omnẽ puinciã sibi iimicã esse ducibus asserens hi primo impetu Eliẽses Messeniosq; inuadũt. quippe eas freqũẽter regiones illyrii populabant. Nam & ppter longitudinẽ maris & q mediterranee erãt pcipue earum regionum ciuitates nõ facile obuiare illyriorũ icursionibus poterat. itrepidi per omnẽ puinciã discurrebãt: uastabãt dirripiebãtq; oĩa. per idẽ tẽpus cũ forte in Epirum pficiscerẽt exportãdi cõmeatus gratia phenicẽ uenere. Erãt tũ in ea urbe galli milites circiter octingẽti q mercede ab Epirotis cõducti urbẽ tutabãt. cũ his habito sermõe de pditiõe ciuitatis: haud reluctãtibus gallis in terrã descẽdũt statimq; & urbe & oĩbus que intus erãt gallis iuuãtibus potiunt. Epirote ea re cognita ex tẽplo cũ oĩi populo suppetias ferũt: & nõ longe ab urbe iuxta ppinq fluminis ripas castra metãt: tabulas ut ab iis q in urbe erãt tuti forẽt: e põte dirimunt. Interea cũ eis nũtiaret Scerdilaidã cũ quinq; millibus illyriorum pedestri itinere p

angusta Antigonie loca aduentare exercitum diuidūt. partem in Antigoniā seruatū ea loca trāsmittūt. reliqui ibidē securi pmanēt perinde ac si nullū ab hostibus periculū metuerēt. Illyrii quos eē in ciuitate diximus cognita & diuisiōe exercitus: & neglētia hos/tiū in tempesta nocte urbē exeūt: ponti tabulas īponūt: flumen traiciūt: & munitū natura locū nacti reliquū noctis quieti pagūt. Vix dies aduenerat cū īstructis utriq; aciebus pliū collatis uiribus capessūt. Victoria penes illyrios fuit. Hostiū paucos fuga serua/uit: ceteri aut occisi aut capti. His tot tātisq; obsessi calamitatibus Epirote disperata prsus salute legatos ad Etolos atq; acheos mittūt ab iis opē precāt. Illi miserati eo℞ iacturā psidiūq; afferre cupiē/tes helicranū pficiscunt. Illyrii quoq; quos phenicē cepisse supra memorauimus cū cerdilaido cōiuncti ad eundē locū uenere: nec lōge ab illis castrametati capessere pliū studebāt: sed & difficultas loco℞ id phibebat: & allate iterim a regina littere: qbus amputari moras & reuerti ad se oēs iubebat: quod nōnulle illyrio℞ ciuitates ad dardanos defecissēt. Quāobrē depopulati omnē puintiā inducias Epirotis cōcessere: in qbus libera quidē corpora & ciuitatē eis re/liquerūt: multitudinē uero. seruo℞ & reliquā omnē pdam addux/erunt ad naues. Ita pars mari: alii terestri itinere per angustias Antigōie domū reuersi n̄ puū terrorē maritimis grecie ciuitatibus reliquerūt. Nā cū munitissimā potētissimāq; Epirota℞ urbē pter fidē atq; expectationē omniū depdatā cernerēt: nō iam agris ut antea sed sibi ipis suisq; ciuitatibus timebāt. Epirote rebus suis pter spem cōpositis tātū abfuit ut uel eos ulcisci conarēt a qbus iniuriā acceperāt uel iis referre gratiā qui sibi opitulati fuerant: ut statim missis ad Teucā legatis societatē cū Acarnibus atq; illyriis inierit. Qua ppter illyrios deincepς secuti acheis atq; etolis hostes fuere nō solū igrati erga beneficos ue℞ etiā iprudētissimi re℞ suo℞ ab itio cōsultores. Nā quod plerūq; interdū cū hoīes sint ex isperato in grauissimas clades icidūt nō tam eo℞ qui patiūt q̄ fortune & eorū qui agūt culpa euenit. qđ uero spōte sese & p iprudentiā nōnulli calamitatibus obiciūt: apertus eo℞ qui patiunt error est. Ideo si quos igrauiorē aliquē casū fortune seuitia deductos itelligimus nō solū misericordia psequimur sed quantū in nobis est ueniā opemq; prestamus. Quos uero per iprudētiā aut puersitatē suo℞ sibi ma/lorum auctores cognoscimus extitisse reprehēdimus culpamus atq; odio habemus: quod merito Epirotis ea tēpestate a ceteris grecis

accidere debuisset. Nã quis adeo rerũ expers q nõ ueritus cõmunẽ apud omnes de leuitate atq̃ icõstãtia gallorũ famã urbẽ nobilissimã & i qua totius rei sũma cõstituta erat fidei eorũ credere ausus foret & presertĩ eorũ gallorũ: qui pmo ppiis laribus expulsi a suis fuerãt q infidi fuissẽt erga cognatos atq̃ affines: hinc a Cartaginẽsibus recepti q bello a Romanis ĩfestarẽtur primo audita dessẽsione conductorũ militũ qui sibi deberi stipẽdia diceb ãt depredari Agrigẽtũ urbẽ fidei eorũ cõmissã ceperũt numero circiter mille hominũ existẽtes. De hinc rursus in Erycinã urbẽ a Cartaginẽsibus presidii gratia iducti obsidẽtibus eam Romãis de pdenda hostibus ciuitate cõsiliũ ceperũt. quod cũ eis nõ successet: ad Romanos trãsfugere. a quibus in fidẽ recepti rursus erycine ueneris templũ depopulati sũt. Romani scelere ac perfidia barbarorũ cognita cũ primũ pacificati cũ Cartaginẽsibus fuere inermes nauibus impositos omi italia expulerũt. Hos epiroti legum & rei. p. sue custodes fecere: eorũ fidei pulcherrimã ac felicissimã ciuitatẽ credidere. quis igiẽ eos nõ rephẽdat ac omniũ suorũ malorũ causã ipos sibi ipis fuisse asseueret. Magna quippe stultitia est tale psidiũ psertim barbarorũ hominũ in urbẽ inducere quod aut uiribus aut multitudine magis q̃ ciues polleat. Sed hec de Epirotarũ iprudẽtia satis. Illyrii & anteactis tẽporibus sepe ex italia nauigãtes ĩfestarãt: & ex phenice cũ eam nuper urbem colerẽt plerĩq interdũ a classe diuisi italici generis mercatores depdati erant. Id ante eum diem Romani sepe ad eos relatũ cõtẽpserãt. Tunc uero cũ plures simul de iiuria illyriorum questũ ad Senatũ uenissẽt: legatos i illyriũ Caiũ & Luciũ Coruncanos misere. Tenta cum Lembi e phenice incolumes reuertissent spetiẽ ac magnitudinẽ prede admirata: siqdem ea urbs inter omnes Epiri ciuitates felicissima erat: auxit cõtra grecos animũ ac longe magis belligerãdi studio exarsit. Sed nequid cum noui tẽtaret: domestice seditiones ipediebãt. Ceterũ cõpositis in illyrio rebus cũ Issã obsideret que sola ciuitas usq̃ in eũ diẽ in ptinatia durauerat: legati Romanorũ ad eam uenere: qbus dato dicẽdi que uellent a regina tẽpore: de iniuriis sibi illatis disserebãt. regina superbe nimiũ atq̃ isolẽter eos audiebat. cum q̃ illi dicẽdi finẽ fecissẽt: effecturã igr sese ne qua ab illyriis iniuria publice Romanis hominibus iferretur: phibere uero illyriis ne priuatim e mari quã quisq̃ possit utilitatẽ capiat haud esse regibus cõsuetũ. Ad ea regine uerba q inter duos legatos iunior erat intrepide quidã Magnanimũ responsũ. sed nõ

satis ꝑ tpe respōdit. At quoniā inquit Romanis o Teuca optimus
mos est: priuatas iniurias publice ulciscēdi iuuādiq; īiuria affectos
dabimus operam diis uolentibus ut non longe post regias istas cō/
suetudīes cogaris emēdare. Ad hec regina temere sane ac muliebri
ingenio eo iracūdie ꝓrupit ut neglecto iuregētiū cū legati reuer/
terētur miserit post eos qui iuniorē illū auctorē eiusmodi uerboꝝ
obtruncarēt. Romāi fama tāti facinoris in urbē perlata ex tēplo
ad belli apparatū intenti esse: milites scribere classē edificare nihil
deniq; ꝑtermittere quod ad ultionē tāti sceleris ptineret. At regia
adueniēte uere lōge plures q̄ antea lembos in greciam mittit: eoꝝ
pars Corcyrā nauigant. alii dirachiēsiū portū petūt: & dū se aque
& cōmeatus gratia eo ꝓficisci simulant cōsiliū capiēde urbis īeūt.
Dyrachiēses securi & nihil prorsus suspicātes intrare urbē īermes
ꝑmittunt: aque & commeatus gratia uenire eos rati. At illi ubi sese
intra urbē admissos cernūt nudatis quos in aq̄riis urceis absconsos
gestauerāt gladiis: custodes porte obtruncāt: porta potiunt. hinc
ex cōposito irruentibus a littore reliquis magnā meniorū partem
occupāt. Ciues & si tali ac tam repētino casu nōnihil pterriti fuere:
acriter tamen ac forti animo ꝓpugnātes diu restiterūt: tandemq;
illyrii excedere menibus coacti. Itaq; ii per negligētiā in periculo
fuerāt & urbē & patrios lares amittēdi: per fortitudinē nihil mali
perpessi prudētius in posteꝝ rebus suis cōsuluere. Duces illyriorū
solutis extēplo nauibus in altū ꝓfecti & cū iis quos nauigare cor/
cyrā diximus cōiuncti omēs simul maturato itinere obsidere urbē
aggrediunt. Corcyrenses insperato malo circūuenti nec suis freti
uiribus legatos ad acheos atq; etolos mittūt. preterea ex apollonia
& dyrachio petūt subsidiū rogātq; ne expelli sese per scelus natali
solo a barbaris patiant. ii casū corcyrensiū miserati decem acheoꝝ
cataphractas naues muniūt: ac paucis interiectis diebus corcyram
nauiāt sperātes sese primo aduētu obsidionē barbaroꝝ soluturos.
At illyrii septē Cataphractis nauibus ab Acarnanēsibus cū quibus
societatē inierāt acceptis acheis obuiam ꝓcedūt: nec lōge ab īsulis
quas paxos appellāt eos nacti ineūt preliū. Acarnanes & naues
acheoꝝ que aduersus eos pugnabāt eq̄les erant in certamine: atq;
integre in cōgressibus permanebāt: preterq̄m q uiri ex ipsis pug/
nātes uulnerabāt. Illyrii uero q̄ternis simul lembis cōnexis naues
hostiū īplicabāt & undiq; circundatas impediebāt. Hinc in eas cū
impetu ꝓsiliētes facile ob multitudinē superabāt. Per hūc modum

quatuor acheorum q̃drtremes ab illyriis capte: quinquaremis una submersa cū omibus qui intus erāt. Inter quos fuit Marcus Cary/ neus uir maxīe apud acheos auctoritatis & quādiu uixit oī offitio erga patriā functus. Verū q cōtra Acarnanes pugnabāt simulac illyrio℞ uictoriā ꝓspexere freti celeritate nauiū uerterūt terga: & ōmisso prelio domū incolumes remigrarūt. Illyrio℞ multitudo hac uictoria elata facilius atq; audatius solito urbem obsidebat. Corcyrēses iam omi spe destitute tolerata aliquādiu obsidione ad extremū illyriis sese dederūt ꝑsidiūq; eo℞ & ducē ꝑsidii Demetriū phariū intra urbē accepere. His rebus gestis illyrio℞ duces iterato dyrachiū reuersi urbē obsedere. Per idem tempus cōsules Romāi Caius fuluius cum classe ducētarū nauiū & paulus postumius cum terrestribus copiis Roma profecti. Fuluius Corcyrā uenit ratus adhuc durare eius loci obsidionē. Sed cum sero uenisse se ītelligeret illyriis iam urbē adeptis nihilominus nauigare in insulā statuit: tū intelligēdi gratia quid actū foret: tum ut ea que de Demetrio sē/ serat experiretur. Quippe Demetrius qm̄ exhibitū sibi ab emulis apud reginam negociū intellexerat mulieris iram ueritus miserat Romam qui & urbem & cetera quo℞ dominus erat Romāis pol/ licerēt: Corcyrēses igit̄ aduētu Romano℞ hilares facti cōsētiente Demetrio: & ꝑsidiū illyrio℞ quod intus erat tradidere Romanis & urbē ac postremo se ipsos fidei eorū cōmisere: ita demū se tutos fore contra scelera illyriorū rati. Romani Corcyrensibus in ami/ citiam receptis Demetrio duce itineris usi in Apolloniā nauigāt. Eodem tempore. L. quoq; postumius torestres copias brundusio tāsfretabat: erant circiter uiginti millia peditū: equitū duo millia. Hi simul omēs Appolloniā uenere: statimq; urbe in fidē recepta dyrachium nauigarūt: ꝗ obsideri ab illyriis urbem intellexerant. Illyrii aduentu Romano℞ cognito pre timore soluta obsidione passim fugiunt. Romani Dyrachio quoq; in amicitiam recepta ad loca magis intra illyriū nauigant multis in itinere receptis op/ pidis. Interea legati e parthenia obuiam Romanis ueniunt sese & ciuitatē suam dedētes: quibus una cū iis qui ab atintanis mittebātur in fidem receptis iter uersus Issum faciūt: quod eam quoq; urbem audiuerāt ab illyriis obsideri. Qua simili modo dissoluta mox ob/ sidione potiti pleraq; in illyrio oppida per uim expugnauere: in quibus non solū plerosq; milites uerū etiā tribunos militum aliquos & questorem amiserunt; uiginti quoq; illyriorum lembis potiti qui

Marcus ca
Romani in ill
Corcyren
se tradu
Apollonia
facta
Dyrachi
Parthen
Issum

cōmeatū uehebāt in castra. Ex iis qui Issā obsidebant nōnulli qui ex pharo erant Demetrii gratia salui permansere. ceteri omnes profligati Narbonem fugerūt. Teuca perq̄ paucis comitantibus Rhizonē se recepit oppidū sane munitissimū. & procul a mari in ipsa Rizonis fluminis ripa sitū. Post hec consules plerisq; illyriorum ciuitatibus Demetrio traditis cum classe atq; omi pedestri exercitu Dyrachiū reuerterūt. Hinc Caius fuluius cū magna naualiū ac pedestriū copiarum parte Romā nauiat: Postumius uero dirachii cōmoratus paratis q̄draginta nauibus & nouo delectu ex finitimis ciuitatibus habito statiua faciebat: Ardienses ceterosq; qui se fidei Romanorum tradiderāt secū habēs. Aduenīēte uere Teuca legatos ad populum Romanum misit qui de federe agerent: tandemq; his conditionibus initū fedus fuit. Ut Teuca quot annis tributū Romanis solueret: ut omi illyrio excederet: paucissimis quibusdā locis exceptis: & quod maxime ad grecos attinebat ut nauigare ei deinceps ultra Lyssū nō liceret nisi cū duobus lembis atq; his inermibus. His peractis Postumius ad acheos atq; Etolos legatos mittit: qui causā belli & transfretationis Romanorū edoceant: res gestas referāt: conditiōes legant initi inter eos federis. Hi peracto cōsulis imperio: ab utroq; populo humanissime recepti rursus Corcyram redierunt: magno metu liberatis grecie ciuitatibus ob fedus cum illyriis percussum: quippe ea tempestate illyrii non aliquorum sed communes omnium hostes erant: Prima igitur Romanorum cum exercitu transfretatio ī illyrium atq; eas Europe partes hec & ob huiusmodi causas fuit. Post id Romani legatos Corinthū quoq; atq; athenas misere: quo tempore Corinthii eius belli: quod aduersus isthimios gerebant participē esse populum Romanum uoluerūt. Asdrubal ea tēpestate: nam hic res hispanas supra dimisimus: incredibili uirtute imperiū Cartaginensiū in hispania adauxerat: urbem condiderat que a quibusdam Cartago ab aliis noua ciuitas appellatͣ ob loci oportunitatē non solū ad res hispanie uerum etiā africe cōmodissimam de cuius situ & quam prestare utriq; prouincie potest utilitate alias oportuniorem nacti locū disseremus. Romāi cum intelligerēt uires Cartaginensiū usq; adeo in hispania creuisse nec eam quidem partem negligendam putauere sed ignauiam suā accusantes q̄ anteactis temporibus per socordiā quasi dormitātes adoleri in hispania Cartaginensiū nomen permiserant recuperare quod ommissum fuerat decreuerunt. Verum mouere in presentia

aduersus Cartaginenses bellum non audebant: ueriti imminentem Romane urbi gallorum multitudinẽ: quorũ impetũ in dies magis formidabant. Quamobrem componere primum cum Asdrubale de rebus hispanie: deĩde aggredi gallos & utrumq; cessura res esset: subire periculum statuerunt: haud dubii se non solũ non dominari italia: sed nec tuto quidẽ patriã aut proprios penates tenere posse nisi domitis gallis. Missis igitur ad Asdrubalem in hispaniã legatis percussũ cum Cartaginensibus fedus fuit: in quo inter cetera cau-tum ne liceret Cartaginensibus hiberũ fluuiũ cum armis traicere per reliquam hispaniam impune progredi ualerent. His cõpositis extemplo bellũ in italia contra gallos mouerunt: quod summatim exponere operepretium duximus: quo preparatio ad reliquam historiam queãdmodũ ab initio proposuimus dilucidior fiat. Re-petemus autem paulo altius ab eo tempore quo primũ galli obti-nuerunt italiam. quippe hanc historiam non solum iocundam ac scitu & memoria dignam: uerum etiam necessariam putauimus ad intelligendum quibus postea uiris aut quibus locis fretus Annibal imperium Romanorum ausus sit inuadere. Primũ uero de puĩcia dicemus quis eius situs sit: & quomodo se ad reliquã italiã habeat. quippe hoc pacto que ad rerum gestarum cognitionem attinent facilius poterunt intelligi descriptis primo locorum ac regionis proprietatibus. Omnis igitur italia trianguli figurã habet: Latus quod orientem spectat Ionio mari & sinu adriatico terminatur. Quod uero ad meridianam regionem atq; occasum uergit siculo & tyreno clauditur pelago. Hec latera inuicem copulata apicem trianguli faciunt propositum italie promuntorium: quod Cocyn-thum incole uocant. & meridianam plagam spectans Ionium ac Siculum diuidit mare. Tertiũ latus quod ad gelidissimum septen-trionis axem & mediterranea loca ptenditur termĩat continuatio alpium: que a Massilia & locis supra Sardoũ pelagus sitis ĩcipiẽtes usq; ad intimum adriatici maris sinũ continue extenduntur exiguo quodã spacio in medio relicto. Huic lateri quod termĩari alphibus dicimus & quasi trianguli basem intelligimus a meridiana regione uersus septentrionem subiacent campi extrema totius italie: oĩum Europe maximi atq; uberrimi. horum etiã forma triangularis est. Apicem trianguli facit Apennini atq; alphiũ copulatio non lõge a mari sardoo supra Massiliam. Latus quod septentrionẽ spectat quemadmodum supra diximus alpes faciunt: que ad duo millia &

Foedus … ictum
De Ga…
Italie fi…
Cocynthi…
Alpes
Stadior…

ducenta ſtadia protēduntur. Latuſ uero quod ad meridiem uergit perficit Apenninuſ hic ad tria millia & ſexcenta ſtadia protendit. Baſigi locum tenet littuſ ipſum mariſ adriatici. eiuſ magnitudo eſt a Sena urbe uſq; ad intimum eiuſdem mariſ ſinum. hec duorum millium & quingentorum ſtadiorum ſpatio continetur. Ita omniſ camporum circuituſ decem millibuſ clauditur ſtadiiſ. De fertilitate huiuſ regioniſ haud facile dixerim. ita enim inomnia frugum ge/nera fecūda eſt: ut ſepenumero noſtra etate modiuſ frumēti ſiculuſ non ampliuſ quatuor oboliſ uenum gerit: ordei uero non ampliuſ duobuſ. Doliū uini tantundē. Milii preterea & farriſ tanta copia eſt: ut opinionem hominum ſuperet. Quā uero glandibuſ abūdet que ex nemoribuſ eiuſ regioniſ diuerſiſ in lociſ producuntur uel id in primiſ teſtimonio eſt: quod cum infinitam pene porcorū multi/tudinem italici generiſ homineſ alant & ad ſacrificia faciēda & ad priuatoſ uſuſ & ad neceſſarium exercitibuſ apparatum: iiſ omibuſ abunde hec regio alimenta ſubminiſtrat. Iam uero quanta parti/cularium etiam rerum que ad uictum hominum ſpectant in ea prouintia copia ſit ex hoc licet intelligere: quod uiatoreſ cum in hoſpitia diuertunt nunq̄ de rebuſ quaſ ſint accepturi particulatim paciſcuntur quod ceteriſ in lociſ fieri conſueuit: ſed quantū ſinguli quiq; homineſ ſoluere debeant cum hoſpitibuſ conueniunt. hi uia/toribuſ honorifice acceptiſ & omnibuſ ad uictum neceſſariiſ abūde ſubminiſtratiſ non ampliuſ q̄ ſiliquā capiunt. hec oboli tertia parſ eſt. id pretium raro excedunt. Hominum uero tanta copia: ea proceritaſ ac pulchritudo corporum: tantū in rebuſ belliciſ robur ut faciliuſ ſit id ex eoꝝ rebuſ geſtiſ q̄ ex cuiuſq̄ oratiōeītelligere. In alpibuſ ab utroq; latere loca montuoſa habitant: ad eam partē que uerſuſ Rhodanum & ſeptentrionem ſpectat: galli qui tranſal/pini appellantur: ad eam uero que campiſ iminet Taurisci Agoneſ & alia pleraq; barbarorū genera: a quibuſ Tranſalpini nō genere ſed differentia loci differunt: ideo Tranſalpini dicti q tрāſ monteſ colant. Sūma uero alpium iugatum propter locorum aſpiritatem: tum quia altenibeſ premunt terram gelu & perpetuo pene rigore conſtricte: tantum abeſt ut ab hominibuſ colantur: ut nullū qdē ueſtigium extet humanum. Apenninum uero a principio ſupra Maſſiliam ubi cum alpibuſ coniungitur: lygureſ colunt preterea oīe id latuſ quod mare tyrrenum & campoſ ſpectat uerſuſ mare quidē uſq; ad piſanā urbē que prima tyrrenie ciuitaſ ad occidentē

uergit: uersus Meditarreniam uero regionem Arretium usq;. Arretium.
Post lygures tyrreni habitant: mox utrūq; apennini latus umbri. Umbria.
Dehinc Apenninus distans a mari adriatico circiter quingenta stadia dimissis cāpis conuersus ad dexteram & per mediam italiam transiens protendit in siculū pelagus. Campi uero qui inter Apenninum & adriaticū sinū medii sunt usq; ad urbem senā extendūt.
Padus fluuius quem poete Eirdanum uocant ortum habens in radicibus alpiū ubi quasi apicem trianguli esse supra memorauimus in planitiem uersus meridiem defluit: hinc sese ad orientem flectens duobus hostiis prorūpit in adriaticum sinum: aquarū multitudine preter ceteros italie omnes abundat: quippe omnes aque que ab apennino albibusq; descendunt in unum coeunt padi alueum. Aestiuo q̄ hyemali tempore maior fluit obliquescentiū niuiū multitudinem. Nauigatur a loco quē incole uolanam appellāt uersus alpes circiter duo millia stadiorum. Ubi primum oritur simplex est: mox in duos alueos diuisus binis in sinum adriaticum hostiis erumpit. padoam Volanamq; incole uocant. Volana portū efficit inter omnes maris adriatici portus tutissimum. Padum eius loci habitatores olim bodencū uocauere. Multa p̄terea de hoc fluuio greci scriptores referunt: utputa phetontem ex auriga patris p̄cipitem in eum decidisse: continuas helia dum Lacrimas quas deide arbor reseruat: Incolas loci ex eo die pullatis uestibus quas in signum mestitie gestare inceperant: assidue usus: atq; alia plurima: que nos in presentia ōmisimus superuacua fore rati ad nostri opis preparationem. Posthac cum se locus offeret: quantum res postulare uidebitur referemus: presertim cum timeum constet ea que ad hanc regionem attinēt ignorasse. Campos omnes quos Apennino atq; adriatico mari terminari diximus olim habitauere tyrreni: quo tempore phlegiros etiam campos qui circa Capuam & Nolā sunt tenebant. Cum iis ob uicinitatē loci frequenter galli conuersabantur. hi spetie ac fecunditate regionis pellecti: exiguā q̄ndā nacti occasionē exercitū comparant: factoq; in tyrrenos impetu finibus expellunt. campos deinceps ipsi tenent. Inter padum atq; alpes habitant laii: mox lebitii: dehinc ingens in subrū natio: post non longe a ripa fluminis cenomani. Loca uero mari adriatico uicina antiquum ex paphlagonia genus colit. hi ueneti appellati: neq; moribus neq; ornatu corporis sed tantūmodo lingua a gallis deferunt. Inter Apenninum rursus & padum primo Ananes: post

Padus Eirdanu[s] Volana Padoa Bodenc[us] Phaeto[n] Phleg[iri] Laii Lebitii Ingubr[es] Cenoma[ni] Vene[ti] Anan[es]

boii: inde eganes. postremo Senones qui iuxta adriaticam mare extremi omniũ gallorũ incoluerunt. Precipue igitur auctoritatis populi ex gallis qui in italia morabantur hi sunt: uillas habitabãt nullis septas menibus: apparatuũ oĩum prsus exptes erant. In terra super strato gramine dormiebant. uestebant carne. bellicas solũ/ modo res atq; agriculturam exercebant: & simplicẽ uitam uiuẽtes neq; scientiis neq; aliis artibus operam dabant. diuitias suas in auro & pecudibus habebant: q hec sola cum ferret necessitas quocunq; liberet facile transferri possent. amicitiis comparandis maximum quisq; studium adhibebat. quippe is maxime pollens inter eos pu/ tabatur. qui factiosis abundaret. principio dũtaxat eam regionẽ tenebant. postea plerosq; ex uicinis audacia eorum deterritos sibi asciuere. Interiectis temporibus cum bellum aduersus populum Romanũ gererent superatos prelio Romanos ac turpiter in fugã conuersos persecuti triduo post initam pugnã. Roma preter ca/ pitolium potiti sunt. Sed uenetis per id tempus regionem eorum infestantibus retrocedere coacti federe cum Romanis percusso ac restituta urbi libertate domum remigrarunt. hinc intestinis interse bellis uexari cepere. Nam qui alpes incolebant animaduertentes uires istorum in dies summopere augeri plerumq; aduersus eos mo/ uebãt. Interea Romani ĩstauratis uiribus res latinoꝝ cõposuere. Annus erat post captã urbem trigesimus cum galli ĩgenti exercitu comparato albam reuertuntur. Romani q aduentus eorum repẽ/ tinus fuit & neq; exercitum cogere neq; a sociis auxilia conuocare potuerunt haud quaquam aduersati gallis fuere. Ceterum post duodecimũ annũ cum iterum galli eodem reuerterẽtur: e uestigio Romani aduentu eorum cognito obuiam alacres cum exercitu processere: nihil magis q̃ dari sibi ab hostibus pugnandi copiam cupientes: qua de omni imperio uno tempore decerneretur. Galli audacia Romanorum perterriti simul orta inter se seditione per noctẽ terga uertentes turpi fuga redierunt in patriã: atq; annos tresdecim quieti permansere. Postea cum uires populi Romani in dies q̃maxĩe augeri cernerẽt de pace agere ceperũt: qua impetrata ad trigesimum annum quieuere. Iam uero transalpini iterato eos infestare. hi ne utrinq; premerentur ueriti per generis affinitatem precari ne sibi inimici essent: munera preterea opima offerre: ut bellum in populum Romanum cõuerterant hortari: se omnibus uiribus eis affuturos ostendere. Id ubi persuasum illis intelligunt

omnes unanimi cõsensu aduersus Romanos per tyreniam ꝑfecti: quippe magnus tyrrenorum numerus apud eos morebat: facta ingenti p̃da domum incolumes reuertuntur. hic orta inter eos pro diuisione prede seditio usq; adeo processit ut nõ solú prede uerum etiam imperii magnã partẽ perdiderint. quod frequẽter accidere gallis consueuit ob immoderatas eorum crapulas atq; ebrietates. Quarto dehinc anno cum Sannitibus coniuncti denuo Romanos inuadunt: plurimos eorum cedunt. Non multis interiectis diebus eos iterato aggressi iuxta Sentinatum regionem prelium ineunt plurimos obtruncant: reliquos ad suam quenq; domum fugere compellunt. Post decimum annum comparato ingenti exercitu in etruriam profecti aritium obsident. Romani aritinis auxiliú ferentes non longe ab urbis menibus dimicarunt. In qua pugna superati. Lucio consule ammisso Manuum Curium in eius locum sufficere. hic statim legatos in galliã ad redimẽdos captiuos mittit: qui cum eo peruenissẽt uiolato iure gentium a gallis interficiunt. Quo scelere indignati acriter Romani nouo delectu habito penetrare in galliam aggrediuntur. Sed parum processum erat: cú eis Senones occurrút. hos collatis signis e uestigio aggressi supãt. magnam partem interficiunt: siqui superfuerant sedibus fugant. regione potiuntur. nouam ipsi in urbem coloniã inducunt. eãmq; ueteri nomine ꝙ primo a gallis habitata fuerat: senam appellant. Est autem ea urbs quemadmodum supra memorauimus in littore adriatici maris sita: ubi campi Italie terminantur. Boii cum Senones propriis finibus fugatos a Romanis intelligerent: ueriti ne ipsi quoq; idem paterentur coacto exercitu: tyrrenisq; omĩbus in subsidium uocatis arma aduersus Romanos mouent: nec multis interiectis diebus prelium ineunt: in quo tyrrenorum magna pars cesa boiorum ad extremú q̃ paucissimi fugere. Nec tamẽ ob eam stragem cecidere animis: quin proximo anno iterum aduocatis uiribus: collectaq; omni iuuentute que ad usú armoꝝ apta uidebatẽ in Romanos exeunt: ubi adeo fusi profligatiq; fuere: ut pene ad internitionem delerentur. Quamobrem mitigatis parũper animis fedus cú Romanis per legatos percutiút. Erat dum hec gerebantẽ tertius annus post traiectionem pyrri in italiã: & quintus post eã cladem quam galli apud delphos passi fuere. Ita ea tempestate fortuna quasi pestis quedam hostilis in gallos immissa passim omẽs persequebatẽ. Veꝝ eníuero ex iis preliis que supra memorauimus

duplicem utilitatẽ Romani cepere: nam & assuefacti dimicare cũ gallis: quorum nomine nihil apud eos terrius nihil horribilius esse cõsueuerat prestantissimi aduersus pyrrum certatores facti sunt: & ita gallorum audaciam paulatim contriuerunt: ut non longe post securi: primo cũ Pyrro de italia: deinde cum Cartaginẽsibus de ĩperio Sicilie dimicauerit. Galli supioribus preliis uexati quinq; & quadraginta annos quieuere: non uiolata pace quam cum Romanis habebant. Postq̃ uero senes qui & cõspexerãt sepe pericula & uarias experti fuerãt iacturas nature cõcesserunt: insurrexere iuuenes ingenio prauo: rudes: & preteritarum rerum omnino inexperti. hi: ut fert natura hominũ confestim nouis rebus studere ceperunt: & quocũq; res ferret infesti Romanis esse: a trãsalpinis etiam auxilium aduocare. Verum id principio duces tantum incõsulta plebe peragebant: quo factum est ut uenientibus Ariminum cum exercitu transalpinis: multitudo boiorum que cuiusmodi rerũ ignara erant aduentum trãsalpinorum uerita: cum ducibus suis in dessensionem uenerit: etati atq; Gallo regibus interfectis prelium cum transalpinis cõmiserit. Romani quoq; ea tempestate aduentu trãsalpinorum deterriti copias eduxerant. Sed cum primũ galloꝝ inter se conflictũ audiuere: domũ iter uerterunt. Quinto dehinc anno. M. Lepido consule. C. flamminius legem ad populum tulit: ut ea regio gallie quam picenum uocant unde Senones fuerant expulsi militibus romanis diuideretẽ que res causa extitit ut nouum bellum statim suscitatum fuerit. Nam pleriq; ex gallis ac p̃cipue Boii: qui proximi Romanis erant eam rem grauissime indignabantur: rati Romanos iam non amplius de principatu aut gloria sed de preda atq; interitu suo certaturos. Boios igitur atq; ĩsubres in sententiam trahunt: cõmuniq; cõsilio transalpes legatione missa Congolitanum atq; Anerestẽ gallorũ reges: itẽq; alios eius p̃uintie circa rhodanum habitantes populos ac precipue gessatas: qui ex eo q; mercede militare soleant ita appellantur aggrediuntur. hortantur ut coacto exercitu in italiã transeant. in presentia utilitatẽ belli in posterum magnitudinem romane felicitatis illis ostendũt que sint parata commoda: si uicerint: ante oculos ponunt. Simul dant illis fidem se socios belli futuros. res gestas maiorum suorum in memoriam reuocant. eos non solũ p̃lio fudisse olim Romanos iactant: uerũ etiam post preliũ incredibili celeritate urbẽ Romã cepisse. dehinc rebus omnibus quarum ea urbs refectissima erat

potitoſ cum in ea menſibuſ ſeptem imperaſſent : ſponte reſtituto
Romaniſ imperio: integriſ omnibuſ fortuniſ ſuiſ feliciter in pa/
triam reuerſoſ. Hec iactando monendoq; ita regeſ ipſoſ popu/
loſq; gallie ad bellum incenderunt:ut neq; maior unq̄m exercituſ:
neq; ex ualidioribuſ pugnatoribuſq; militibuſ:neq; omni apparatu
inſignior ex iiſ gallie partibuſ deſcenderit. Hec ubi Romam delata
fuere: tantuſ in urbe terror coortuſ eſt: ut confeſtim nouoſ dele/
ctuſ facere ceperint: cōmeatum parare: interdum copiaſ ad fineſ
ſuoſ educere: ueluti iam preſentibuſ galliſ: qui tamen nō dū ꝓpriſ
ſedibuſ exceſſerant: que reſ non parum Cartaginēſibuſ profuere
ad imperium in hiſpania propagandum. Siquidem Romani hec
quemadmodū ſupra diximuſ magiſ neceſſaria putātes:q; hi populi
eorum ceruicibuſ imminerent negligere reſ hiſpanaſ coacti ſunt:
quoad reſ italię componerentur. Itaq; renouato cum Aſdrubale
duce Cartaginenſium quemadmodum ſupra memorauimuſ federe
totiſ iam animiſ in bellum gallicum uerſi id unum per id tempuſ
maxime cogitabant:quo pacto aduerſuſ gallorū impetū reſiſtere
poſſent. Galli coacto circa Rodanum exercitu: & cum ingenti
multitudine hominum ſuperatiſ tandem alpibuſ in campoſ qui ſūt
circa padū deſcenderunt: cum hiſ cōfeſtim Inſubreſ boiiq; magna
multitudine coniūgunt. Veneti uero & Cenomani legationibuſ
Romanorum deliniti amicitiam populi Romani ſocietati gallorum
pretulerunt. Quamobrem regeſ ob ſuſpitionem eorum partem
copiarum inſobribuſ preſidii gratia relinquere coacti.ipſi cū reliquo
exercitu caſtra uerſuſ etruriam mouerūt: ducenteſ peditū circiter
quinquaginta millia: equitum uero ac bigarū duo millia. Romāi
cum primum ſuperataſ a galliſ alpeſ cognouere Lucium Emilium
conſulem cum exercitu Ariminum miſerunt: ut illic oppoſituſ
hoſtibuſ tranſitum eorum prohiberet: Vnuſ uero pretorū ꝓficiſci
in etruriam iuſſuſ: q; alter cōſulum. C. Atiliuſ principio cōſulatuſ
ſui in Sardiniā cū claſſe nauigarat. Ciuitaſ tota meſta atq; ſolicita
erat: nec ſine ingenti metu tanti gallorum conatuſ expectabāt. Ve/
niebat in mentē uetuſte cladiſ: & quaſi fatalē Romane urbi gentē
omneſ formidabant. Itaq; maximuſ iampridem exercituſ paratuſ
erat. noui inſuper delectuſ quottidie habebantur. admonuerant
ſocioſ ut inſtructi paratiq; forent. preterea ut deſcriptioneſ oīum
copiarū totiuſ italie ad Senatū referrentur mandauerant: omnem
ſimul multitudinem italici exercituſ noſſe cupiētes. frumenti inſup

telorũq; ac ceterarum rerum bello necessariaꝝ tantum apparatũ fecerant: quantum nemo ante nostram etatem meminit. Nec sane ceteri italie populi segniores. Adeo enim aduentu gallorum perterrefacti omnes erant: ut non iam pro Romanis bella geri: neq; pro eorum imperio certari: sed pro sua singuli quiq; salute: pro ciuitate: pro patria existimarent. propterea omnes italie populi libenter Romanis in hoc bello paruerunt. Libet mihi hoc loco apparatum populi Romani: & magnitudinem cõpiarum quas ea tempestate habebat cõmemorare: quo manifeste omnes intelligãt quales quantasq; res quibus tunc uiribus aggredi Annibal fuerit ausus: & quibus copiis potentie Romanorũ oppositus urbẽ Romã in tantum discrimen adduxerit. Primum igitur cum consulibus quatuor legiones urbane in expeditiõem exiuerant. haꝝ singulis quinq; millia & ducenti pedites: equites uero tricenti inerant. habebant etiam iidem consules auxilia sociorum. horum numerus erat triginta millia peditum: equitum uero duo millia. Erant preterea tumultus gallici causa he copie parate: a Tuscis atq; sabinis peditũ circiter septuaginta millia: equitũ uero ad quatuor millia. hi statim ut galli transire apenninum nuntiati sunt uersus etruriã missi: atq; eis pretor urbanus prefectus est. Post hos umbri & Sarsenate apennini accole ad uiginti millia coacti. Veneti item atq; cenomani circiter uiginti millia. hi omnes in appennino cõsistere iussi erant: ac in boiorum agros cum facultas daretur irrumpere. has aduersus gallos copias principio opposuerant. Erant preterea in urbe Roma parate alie copie que presidiorum gratia tenebantũ & si quid subitaneum accideret iussa Senatus expectabant. Romanorum uiginti millia peditum: equites uero mille: & quingenti. Sociorum autem triginta millia peditum: equitum duo millia. In tabulis uero relate erant copie Latinoꝝ octuaginta millia peditũ equitum quinq; millia. Sannitum septuaginta millia peditũ equitũ septem millia. Iapigum ac Mesapiorum peditum quinquaginta: equitum uero sexdecim millia. Lucanorũ peditum triginta eqtum tria millia. Marsorum autem & Maurucinorum ac ferentanorũ & preteria uestinorum peditum uiginti equitum quatuor millia. Erant quoq; per id tempus in Sicilia & circa Tarentum legiones due presidii gratia constitute. harum singule habebant peditum quatuor millia & ducentos: equites uero ducẽtos. Insuper Romanoꝝ ac Campanorũ multiudo erat circiter ducẽta & quinq̃ginta

pedites .5200.
.300.

millia peditum: equitum uiginti tria millia. Ita omnium copiarum
que Senatui populoq; Romão subiecte erant numerus fuit peditũ
supra centum & quinquaginta millia: equitum uero circiter sex
millia. omnium autem simul ex tota italia armatorum numerus
septies centena millia peditum: equitum ad septuaginta millia.
aduersus quos Annibal uix uiginti millia hominum habens in ita/
liam ausus est irrumpere. Sed de his alias latius. Galli tandem
superato Apennini iugo in etruriam descenderunt: omnia ferro
igniq; uastantes: Cumq; iam circa urbem esset quam Clusium ap/
pellant: distatq; ab urbe Roma non amplius trium dierum spatio:
nuntiatur eis Romanorum copias: quas presidii gratia in etruria
collocatas diximus simul cõuenisse ac se inseq. Quo nuntio accepto
galli e uestigio iter in Romanos tumultuosius conuerterunt: Cũq;
in conspectu essent iam occidente sole sua utriq; castra muniuere.
Obortis deĩde tenebris Galli erectis de more ignibus eqtatũ omnẽ
in castris relinquunt: iubentes ut cum prima luce postq̃ hostibus cõ/
spicui fuerint: iter post eos arripiant. ipsi occulta fuga cum omni
multitudine peditũ fesulas uersus iter faciunt: eo consilio ut simul
equites suos reciperent: simul in sequentes hostes circumuenirent.
Romani sub prima luce gallorum equites tumultuosius abire
conspicati fugam & trepidationem existimantes rapto post eos
agmine incautius feruntur. Quos simulatque nacti fuere con/
cursantibus undiq; ex conposito gallis atrox initum est certamen
Tandem gallis numero atq; ferocia animi longe prestantibus:
Romanorum circiter sex millia in ea pugna cecidere: reliqua oĩs
multitudo salutem pedibus quesiuit. eorum magna pars recepit sese
in tumulum situ atq; natura loci munitum. Hos principio Galli
obsidere aggressi: Sed quoniam & transacte noctis uigilus: & eius
diei labore confecti erant: ad curanda duntaxat corpora uertũt:
relicto ibidem presidio equoꝝ: qui diligẽter tumulum custodirẽt:
eo proposito ut nisi postridie se sponte dederent: totis uiribus eum
locum expugnarent. Per idem tempus. L. Aemylius consul quem
Arimini cum exercitu fuisse memorauimus cognito gallorum in e/
truriam transitu: & quod uersus urbem romam cum exercitu ꝓ/
perarent: presidium ferre sociis maturat. Cumq; iam superatis
Apennini saltibus non longe ab hostibus castra posuisset qui ad
tumulum confugerant: cognito aduentu consulis id enim per noc/
turnos ignes intelligebatur auctis confestim animis quosdam e suis

inermes per propinquam siluam ad eum mittunt: ac omnem rei geste seriem nuntiant. Consul in tanto sociorum periculo minime cunctandum ratus: tribunis militum mandat: ut cum prima luce pedestres copias educere maturent. ipse cum equitatu precedens iter uersus tumulum facit: Gallorum quoq; duces ex nocturnis ignibus aduentum consulis coniectati concionem aduocarunt: ut quid agendum foret communi consilio decerneretur. Tum rex Aneroestes: stultum esse inquid anteq̃ tantū prede abigant incredibilis enim multitudo hominum ingensq; omnium rerum copia in gallorum potestatem deuenerat tempus cum hostibus terere: & res iam a se acquisitas in ambiguo ponere. proinde primo in patriam reuertendum: relictisq; ibi sarcinis atq; īpedimentis etruriā denuo si uideatur: repetendum: ut prelium aduersus hostes expediti cōmittant. Id consilium Aneroestis cum omnibus placuisset: Galli ante lucem signa mouentes: onusti omnis generis preda per littus inferi maris galliam repetebant. Lucius Aemylius cōsul susceptis copiis que in tumulū confugerant: Gallos cū exercitu p̄sequebat. Non enim pugnare ex cōposito cum tanta multitudine cōducere rebus suis existimabat. sed cōmoditatem aliquam loci: aut tēporis opportunitatem censebat expectandam: qua uel hostes terere uel abactā recipere predā ualeret. Per idem tempus. C. Attilius alter consul: qui nuper ex Sardinia cū exercitu pisas uenerat expositis interram copiis contrario q̃ galli itinere per littus inferi maris Romam uersus ductabat exercitum. Atqui iam galli non longe aberant a Telamone tuscie ciuitate: cum quidam ex eis qui exercitum antecedebant in Romanos ex īprouiso incidentes captiq; rem omnē consuli exposuerunt. non longe abesse gallos nuntiātes: Lucium uero Emylium consulē pone sequi. Quibus rebus auditis C. Atilius partim nouitatem rei admiratus: partim adductus in spē uictorie: q̄ obiecisse sibi medios interduos exercitus hostes fortuna uidebatur: legiones Tribunis Militum tradit: iubens ut aduersus hostes procedant: quousq; locorum oportunitas sinat. Ipse interea imminentem uie collem conspicatus ad rem gerendam per oportunum: quo tendere iam galli uidebātur: collectis equitibus: locū preoccupare constituit: & primū sese periculo obiicere: sperans per eum modum: si uictoria penes Romanos foret: sūmam totius rei sibi attributum iri. Galli principio aduentum consulis ignorantes: coniectatiq; ex his que cernebant. L. Emyliū cōsulem

per noctem cum equitibuſ preceſſiſſe quo loca bello oportuna
preoccuparet: confeſtim equitatum omem ac partem expeditorũ
premittunt ad eum collem occupandum. Cum uero captum iam a
C. Atilio collem ex captiuiſ intellexiſſent confeſtim pediteſ iubẽt
precedere: a fronte ſimul atq; a tergo aciem ſtruunt. quod hoſ
quidem poſt tergum inſequi uiderent: illoſ uero a fronte cõſiſtere
& ex captiuiſ: & ex iiſ que in preſẽtia acciderant: ſcirent. Qui cũ.
L. Emilio erant: & ſi aduenisſe piſaſ ex Sardinia copiaſ dicebãt:
non dum tamen eam rem compertam habenteſ tunc e certamine
quod in colle fiebat plane cognouerunt. Iam enim ꝙ proxime
hoſteſ acceſſerant. Quamobrẽ ingenti letitia profuſi equiteſ Emi/
liani per proximum callem in ſubſidium eorum qui pro colle pug/
nabant: tranſiuere. Emiliuſ uero ipſe cum legionibuſ ſolito ordine
poſt galloſ iter maturabat. Galli ubi ſe ab hoſtibuſ utrinq; circũ/
uentoſ uidere: contra Emilium qui a tergo ſequebatur Geſſataſ
atq; inſubreſ conſtituerunt: a fronte autem aduerſuſ. C. Attilium.
Taurinoſ & qui circa padum habitant Boioſ. Carroſ ceteraq; im/
pedimenta unum in locum extra utranq; aciem collocarũt. Predã
uero omnem in proximum tumulum relictiſ qui eam cuſtodirent
equitibuſ expoſuerunt. Ita cum bifrontem aciem conſtituiſſent:
accidit eam nõ modo terribilem aſpectu uerũ etiam ad pugnandũ
efficaciſſimã eſſe. Boii quidã atq; inſubreſ auratiſ fulgebãt ſaguliſ:
Geſate uero ob magnitudinem animi & incredibilem glorie cupi/
ditatem huiuſmodi ornamentiſ abiectiſ nudi tantũ cum armiſ ante
oẽſ ſtabãt: rati per eũ modũ aptioreſ ſeſe & magiſ expeditoſ ad
bellum fore: ſiquidem denſe in iiſ lociſ ſenteſ implicarent ueſteſ: &
armoꝝ uſum prepedirent. Principio certamẽ in colle erat oĩbuſ
cõſpicuum: ſimul hinc atq; illinc concurſantibuſ equitibuſ & ſũma
uirtute ab utroq; agmine pugnantibuſ. Hoc in loco. C. Atiliuſ
conſul fortiſſime dimicanſ occiditur. Capud eiuſ ad gallorũ regeſ
delatum. Romanorum equiteſ haud ob eam rem cecidere animiſ
ſed longe atrociuſ prelio incumbenteſ: tandem non ſolum collem
tutati ſunt: uerum etiam gallorum equitatum omnem fuderunt.
Interea cum peditum inter ſe acieſ apropinquaſſẽt preliũ cõmiſſũ
non modo preſentibuſ uiſu: uerum etiam ceteriſ auditu horrendũ
mirabileq; futurum. Primo enim cũ ex tribuſ exercitibuſ pugna
cõſtaret facile ſibi quiſq; perſuadere poteſt nõ ſolũ aſpectũ uerũ
etiam uſum eiuſ prelii nouum atq; horribilem aſpicientibuſ fuiſſe.

Deinde quis non ambigat uel impresentiarum uel eo tempore si interfuit utrũ galli peiores partes in eo prelio habuerint quod nõ solum a fronte: uerum etiam a tergo ab hostibus premebantur: an meliores: simul ꝙ cum utroq; exercitu pugnabant: simul ꝙ utraq; pars impetum hostium ab altera propulsabat: ut sese inuicem uno tempore utriq; protegerẽt. & quod precipuum est a fronte quidẽ prerumpere: a tergo uero fugam sperare minime possent. habent enim hunc in primis bifrontes acies usum: ꝙ nullã militibus uertẽdi terga spem prebent. Atqui Romani simul in spem uictorie duce/bantur: ꝙ medios hostes quasi de industria sibi oblatos cernebãt: simul ordinem strepitũq; gallici exercitus formidabant. Terribilis erat classicorum sonitus: cum quibus omnis simul galloꝝ multitudo tantum clamorem ululatumq; attollebat: ut incredibilis uociferatio audiretur: nec tube solum militesq; uerũ etiam circũstantia omnia loca uocem emittere uiderentur. Terribilis etiam precedentium nudorũ hominũ aspectus. magna enim ac nuda corpora & bellici quidam motus sub clipeis: miraculo simul & formidini erant. His accedebat splendor & pulchritudo ornamentorum: quippe tota acies torquibus aureis & uirgatis sagulis fulgebat. que aspicientes Romani partim obstupebant: partim spe prede uehementius in/cendebãtur. Tandem uero sagittariis qui aciẽ Romanam ex more precedebant tela passim emittentibus: qui posteriores erant armis tecti facile se tutabantur: qui uero ante alios nudi pugnabant: re longe aliter q̃ sperarant procedente: maxime infestabantur. Pre/grandia enim ac nuda corpa scuto gallico ꝓtegere oĩno neq̃bant. Itaq; spicula intro adacta facile coherebant. Deniq; cũ infestius ferirentur: & sagittarios cum propter distãtiam loci: tum propter multitudinem uolantium undiq; telorum ulcisci nequirent in des/perationem adducti & quasi rabie furentes: alii in hostes temere ob dolorem ruentes opprimebantur: alii pedem ad suos referẽtes fedati sanguine terrebant ceterorum animos atq; ordinẽ pertur/babant. Per hunc modum iactantia Gesatarum qui antesignani in prelio erãt domita: Insubres & Boii & taurini prelĩu excipere. Neq; iã sagittis eminus ut añ: sed cominus pilis & gladiis certabãt. Hic uero quantum nunq̃ alias atrox prelium fiebat: nec quicq̃m erat in tantis exercitibus segne. Sed & scuta ad tutelam corporũ: & enses ad usum bellorũ longe impares erant: quippe Galloꝝ enses graues & obtusa cuspide: scuta uero debilia erant. Romani autem

& scutis ad protegenda corpora ualidioribus utebantur: & gladiis breuioribus sed tñ acutis. Itaq; sẽper & in uniuerso certamĩe & si/gulorũ cõgressibus Galli superati passim cadebãt. Stetit tñ ĩmota eorũ acies donec eqtes Romãi e colle cũ ĩgenti ĩpetu descenderũt. Tũc deniq; ĩbati Galli passi ꝓsternunt. peditos qdẽ in isdẽ locis ĩ qbus cõstituti fuerãt cecidere. Eqtes uero ĩ fugã se uerterũt. Pe/rierũt in eo ꝑlio q̃dragita millia gallorũ: decẽ millia dũtaxat (iter quos & Cõgolitanus rex fuit) uiui ĩ potestatẽ romanorũ ꝑuenere Alter uero gallorũ rex Aneroestes cũ ĩ ꝓpiquũ locũ paucis qbusdã comitãtibus fugisset: ñ lõge post oẽs sibi mortẽ cõciuere. his rebus gestis. L. Emilius cõsul spolia hostiũ romã misit: ꝑdã uero iis quorũ fuerat restituit. ipe cũ oibus copiis ꝑ lyguriã ĩ Boiorũ agrũ ꝑfectus oĩa uastat populatq; & ĩtra paucorũ dierũ spatiũ oĩ genere ꝑde ditato exercitu Romã cũ copiis reuertitẽ armis torqbusq; id genus ornamẽti est ex auro qđ galli circa collũ gestare solẽt Capitoliũ ornat: reliq̃ uero ꝑdã & captiuos oẽs añ se ĩ triũphũ ducit. ꝑ hũc modũ tãti gallorũ conatus: quos ñ solũ populus Romãus uerũ etiã tota italia formidarat in irritũ deuenere. qbus rebus Romãi ĩ spẽ adducti expellendi oĩno ex italia gallos. Q. fuluiũ & T. Manliũ creatos nuper cõsules in galliã cũ ingẽti exercitu transmittũt. Hi simulac ꝓuintiã ingressi fuere Boios in ditionẽ populi Ro. uenire cõpulerũt. Deinde cũ in reliquos gallos grassari cepissẽt: multitu/dine. imbriũ ac subide pestilẽtia impediti desistere coacti sũt. post hos creati cõsules. P. Furius: & C. Flaminius rursus in Galliam cũ exercitu ꝑfecti receptisq; ĩ amicitiã Ananibusq; nõ lõge a Mas/silia hitant: mox in ĩsubrũ agros legiões traduxere: nõ lõge ab eo loco quo adua Fluuius in padũ ĩfluit. Insubres magna multitudĩe ad ꝓhibendũ hostẽ cõuenerãt: a qbus nõ mõ ĩ trãsmittẽdo amne uerũ etiã ĩ muniẽdis castris cũ magna detrimẽta Romãi suscepissẽt statim ex eo loco discesserunt: ꝑfectiq; ĩ Cenomanorũ regionẽ & illorũ copiis erãt eni socii Romanorũ ad exercitũ adiũctis: rursus e suꝑiori loco q ad alpes spectat in ĩsubrũ agros descẽderũt totã re/gionẽ lõge lateq; uastãtes. Prĩcipes ĩsubrũ ĩmutabile hoc romanorũ cõsiliũ aĩaduertẽtes: tẽtare fortunã belli: & cũ romãis decernere statuerũt. Coacto itaq; exercitu: & signis aureis que ĩmobilia uo/citãt e templo Minerue sublatis: ceterisq; necessariis rebus paratis aduersus romanos ĩtrepide ꝑfecti ñ lõge ab illorũ copiis castrame/tati sũt: numero circiter quinq̃gĩta millia hoim existẽtes. Romãi

Gallorum [illegible]

Congolitanus captus

Torques

Q. fuluius
T. manlius

P. furius
C. flaminius

cũ se numero lõge ĩferiores eẽ pspicerẽt: aduocare gallorum: cũ qbus societate iũcti erãt: auxilia cogitabãt. Ceterum qm̃ cũ eiusdẽ generis hoĩbus dimicandũ illis eẽ ĩtelligebãt: piculosũ uidebat eiusmodi hoĩbus in eo discrimĩe atq; uis pserti ĩ locis salutẽ suã cõmittere. Ita ancipites cõsilii tandẽ piculosũ cõsilium capiunt. Castra erãt apud Aduã amnẽ: ubi & pons erat ad ulteriorẽ fluminis ripã. Vocatos igit̃ ad se Cenomanos trãsire amnẽ iubẽt. Cũ omis multitudo trãsisset pontẽ rescindũt: uno tẽpore & illis facultatẽ cõiungendi sese cũ hostibus auferẽtes: & suis unã dũtaxat spem salutis in uictoria relinquẽtes. que cũ fecissẽt copias in aciẽ educũt: potestatẽq; pugnãdi ĩsubribus faciũt. Vicerũt id pliũ Romãi puidẽtia tribunorum. hi enĩ q ex superioribus pugnis aniaduerterãt gallorum gentẽ pmo ĩpetu acerrĩe dimicare: mox uero labascere animis atq; cõfringi: enses pterea illorum queãdmodũ supra memorauimus unã duntaxat plagã uehementẽ habere: sed eẽ ad crebriores ictus prorsus ĩutiles: cũ structe iam acies essẽt acceptas a triariis hastas añignanis tradidere: admonẽtes ut gallorum ĩpetũ tã diu distinerẽt: quoad pmus ille ardor animi eferuesceret: tũ dimissis hastis: ensibus uterent̃. Illi tribunorum imperio parẽtes ex cõposito in gallos irruũt pectoraq; eorum hastis feriũt. Galli in pcidẽdis hastis omnẽ ĩpetũ effudere. tũ deniq; Romãi abiectis hastis pedẽ pedi cõferẽtes gallorum conatum omnino in utilem fecere: quippe auferentes iis spatiũ ex distantia pugnãdi: qđ pprium eius gẽtis est: propterea q obtusi sũt gladii ipsorum: nec nisi ad demittẽdos ex distãtia ictus ppter longitudinẽ utiles. Ipsi uero breuioribus ensibus freti: nec cesim ut illi sed pũcti ora pectoraq; gallorum crebris ictibus ferientes magnã partẽ hostiũ interfecere. Tantũ in eo prelio ualuit puidentia tribunorum. Nam Cõsul haud sane prudẽter locũ ad pugnã eligerat: quippe structa acie iuxta ripã flumĩs abstulerat Romanis qđ ppriũ eẽ illorum uidetur: nihil loci eis relinquens ad referendos ex acie pedes. Quod si quid inter pugnandum tantillum retrocedere coegisset: incidere omnes in profluentem oportebat ob inscitiam cõsulis. pclarã tamẽ ut diximus uictoriã ppria uirtute adepti fuere. & ingẽti captiuorum multitudĩe: multisq; gallorum spoliis onusti ĩcolumẽ Romã exercitũ reduxerũt. pximo de hinc anno Galli tãtis cladibus afflicti pacẽ a Romanis per legatos petiere: omĩa illis pollicentes. At Marcus Claudius & C. Cornelius consules creati ne id a Senatu impetrarent: educere omni celeritate in prouintiam exercitum maturant.

Quamobrem galli desperata pace quasi extremū periculū subituri iterato exercitum comparare conductisq; triginta millibus Gesatarum quos cis rhenū habitare supra memorauimus: omnes īstructos paratosq; in armis habere Romanorum aduentum pstolari. Consules igitur aduenientе uere copiis in insubres ductis aceras urbem que est inter padum & alpes obsedere. Insubres & si ferre auxilium obsessis nequibant: propterea q̄ media loca fuerant a Romanis preoccupata: ad dissoluendam tamen obsidionem toto animo intenti: partem copiarum trans padum mittunt: hos obsidere Clastidium oppidum sociorum populi Romani iubent: rati ea difficultate coactos Consules urbē obsidione soluturos. Id simul ac Consulibus nuntiatum fuit. M. Claudius cum equitatu & parte expeditorum ferre obsessis auxiliū properat. Galli postq̄ aduētū consulis cognouerunt: soluta mox obsidione: aduersus Romanos intrepidi fecerunt iter: structaq; acie in conspectu constitere. Sed principio quid Galli incidentibus ex improuiso in ipsorum equites Romanis meliores partes habuerunt. Postea uero undiq; circunuenti ab equitibus Romanis fusi passim profligatiq; fuere. multi in fluuium metu hostium precipitati: uorticibus absorpti: periere. Magna pars ab hostibus cesa. Reliqui uiui capti. At Galli qui apud Acerras obsidebantur: simul ac superatos apud Clastidium suos audiuere. fuga saluti sue consulentes Mediolanū precipuam insubrum ciuitatem petierunt. Cornelius urbe que & frumento & omni genere commeatus refertissima erat potitus: Gallos persequitur nec longe a Mediolano exercitum duxit. Cū uero obuiam Galli nō prodiret̄ Mediolanensem agrū populatus copias reducebat. Galli redeuntem insecuti extremum lacessere agmen cepere: plerisq; Romanorum obtruncatis non nullis & in fugam conuersis: Donec Cornelius cum legionibus conuersus oēs ad prelium cum hostibus capessendū cohortatus est: qui mandatū Consulis alacri animo audientes in Gallos audacissime irruunt. Galli maximis nuper detrimentis affecti haud diu restitere. Sed reuocato ex templo gradu in proximas alpes aufugerunt. Hos persecutus Consul simul p̄uintiā omnē populatus est: simul Mediolanum profectus urbem per uim in populi Romani ditionem redegit. Quibus rebus gestis duces Gallorum: nullā amplius salutis spem sibi relictam uidentes sese resq; suas omnis in populi Romani potestatē posuerunt. Hic tandē belli Gallici finis fuit: quo nullū

Acerre urbs

Clastidiū

Mediolanū

finis belli

usq; in húc diem uel obstinatione animorum: uel militum audacia Vel atrocitate preliorum: Vel multitudine interfectorum: uel numero copiarum maius aut audiuimus aut legimus: quanq̃m & consiliis: & inceptis & quotidianis deliberationibus prorsus inutile fuerit: propterea q̄ Galli ira potius atq; impetu mouẽtur q̃ rõne De quibus cum consideraremus quam breui tempore e natali solo expulsi a Romanis fuerint: paucis quibusdam locis sibi intra alpes relictis: consentaneum existimauimus cum primos eorum conatus tum omnem rerum successum ac postremo ultimum interitũ ipsoꝝ breuiter commemorare: id maxime proprium historie existimãtes huiusmodi res casusq; fortuitos posteris tradere: ne forte nostri homines eiuscemodi rerum ignari uanas ac frequenter barbaroꝝ infestationes facile pertimescant: sed certi q̃ leuiter quanq; nullo negocio ea gens post primos statim impetus: si quis eis obstiterit: infringatur & corruat: omnem potius fortune euentum experiri malint: q̃ aliquid necessarium ut Barbaris cedant pretermittere. Equidem qui persarum aduersus grecos Gallorũq; contra delphos res gestas scripserunt: plurimum profuisse arbitror ad certamina grecorum pro cõmuni patrie libertate. Et certe nemo uel diuitiis alicuius uel armis: uel multitudine hominum deterritus a patrie & communis soli defensione desistet: si sibi ante oculos ponet res ea tempestate gestas considerabitq; quot millia hominum: quas uires quantos: apparatus uirtus Romanorum cum ingenio & ratione: pugnantium superarit: fregerit: profligauerit. Sed enim Galloꝝ terror non solum priscis temporibus uerum & nostra etate sepe/numero grecorum animos inuasit. Que res me uel in primis aĩauit ut eorum res gestas summatim quidẽ: sed tamen ab origine refer/rem. Verũ ut aliquando eo reuertamur unde discessimus. Asdru/bal dux Cartaginensium annos octo in Hispania commoratus: cãdem per insidias noctu a Gallo quodam priuatarum ĩmicitiaꝝ causa domi occiditur: uir non modo bellicis artibus uerum & elo/quentia ad mouendos hominum animos adeo pollens potensq; ut magnam imperio Cartaginensium accessionem fecerit. Copie que in Hispania erant: Hannibali filio eius adhuc satis adolescenti ob egregiam iuuenis indolem & incredibilem in ea etate magnitudinẽ animi: traduntur. Hic in ipsis statim principiis hostem se populi Romani futurum declarauit. quod non lõge post accidit. Ex eo tp̃e uarie ĩter Ro. Cartaginensesq; suspitiões oriri cepte. Quippe

Cartaginēses qđ expulsi e Sicilia fuerāt secreto Romanis īsidias machinabantur. Romani uero e cōtrario cōsilia eoꝝ intelligētes non satis Cartaginēsibus fidebant. quibus rebus facile intelligebāt non post longū tempus bellum inter eos futurum. per idem tēpus Achei & philippus Macedonie rex ceteriq; eoꝝ socii bellū aduersus Etolos gerebāt: quod sotiale appellatur. Nos igitur cū bellū a Romanis contra Cartaginenses in Sicilia atq; Africa gestum: ceteraq; que id bellum secuta sunt: commemorauerimus: ac deinde secundum ordinem nostre preparationis uentum sit ad principium socialis belli: & Secundi belli Cartaginensis: qđ Hannibalis bellū appellāt: Atq; ex his tēporibus nobis institutū sit nostre narratiōis initium facere: consentaneum est ut iam ad res in grecia gestas ueniamus: quo per hunc modū simili undecūq; preparatiōe facta cum ad eundem rerum omnium exitum uentū fueritis institutam a nobis historiam incoemus. Cum enim non unius duntaxat aut alterius gētis quēadmodū ceteri scriptores fecere: ut puta grecoꝝ siue persarum: sed omniū simul totius orbis partium que in nostrā notitiam uenerunt res gestas scribere preposuerimus: nō absurdū erit notissimaꝝ gētum locorumq; totius orbis breuiter ante initiū nostri operis meminisse. De his igitur que in Asia atq; Egypto gesta sunt satis erit a nostris inde temporibus referre: quod multi ante nostram etatem res gestas eorum scripsere: suntq; fere oībus in promptu: nec quicq̄ ex eo tempore immutatum est: quod sit a scriptorum commentariis alienū. Que uero Achei Macedonesq; gessere: breuiter nobis ab initio repetenda sunt: ꝙ earum rerum quēadmodū supra memorauimus īcredibilis mutatio fuerit nostris tpibus. Nā cum multi ante hec tempora laborassēt: ut pelopēnēses in unam uoluntatem redigerent nemoq; id perficere potuisset: ꝙ omnes suo potius commodo q̄ libertati patrie studerent: tāta hac nostra tempestate immutatio facta est ut non solum amicitiam societatemq; interse inierint: sed etiam isdem legibus usi sint: isdē ponderibus isdem mensuris isdem nummis: preterea isdē ꝑncipibus isdem consultoribus: isdem iudicibus: ut nulla alia res peloponneso deesset: quin omnis una ciuitas foret: nisi ꝙ nō erant una menia habitantiū. Cetera omnia uel eadem uel q̄simillima erant. Primū autem quomodo regnare inter pelopōnēses ceperit acheoꝝ nomē haud absurdā erit ostendere. Nam hāc qui appellationē ab initio sortiti fuere neq; regione ceteris prestant neq; urbium multitudīe

Philippus macedonie r[ex]

neq; diuitiis neq; uirtute. Si qdē arcades atq; lacedemonii multitu/
dine uirorum urbiumq; non parꝝ ceteros antecellunt: uirtute ac
rebus gestis nemini grecorum secundi. Quomō igitur aut q̄obrē
uel hi quos modo memorauimur uel ceteri peloponēses pati equo
animo possunt se non solū in rē. p. Verū etiam ĩ nomen acheoꝝ
transmutatos. Ac fortuna quidem hoc factum esse stultissimū eēt
asserē. Causa potius huius rei perquirenda est: sine qua nihil nec
eorum que ratione fiunt nec eorum que preter rationē agi uidēt
perfici potest. Est autem hec ut mea quidē fert opinio: equalitas
& communis licentia que inter omnes seruabatur: & quoddam q̄si
exemplar uere rei. p. quippe sinceriora instituta in aliqua grecie
ciuitate reperta nunq̄ fuere. Hec causa plerosq; peloponnenses
spōte sua emulos atq; imitatores eius rei. p. fecit: alios ad id rōibus
persuasionibusq; adduxit nonnullos cum tempore paulatim coegit
ita tamen ut statim postea animos eorum sedaret. Nā cū nemini
quicq̄ superesse ab initio permisisset: sed omnia omnibus uoluisset
equalia fore statim ad eam amplitudinē acheos perduxit: duabus
rebus ad id efficacissimis usa equalitate atq; clementia. Hec igitur
primaria causa fuisse dicenda ē: que peloponneses unanimes īterse
atq; concordes ad eā felicitatē in qua modo sunt perduxit. Veꝝ
hic mos uiuendi atq; hec ratio administrande rei. pu. longe ante
hec tēpora apud Acheos fuit: quod infinitis pene testimoniis licet
ostendere: Sed in presentia unū dūtaxat ad sūmū duo ꝑferamus.
Nam quo tempore in ea regione Italie que tunc magna Grecia
appellabatur cetus pythagoreorum ob cladestinam coniurationē
concrematus fuit: magna reꝝ publicaꝝ mutatione facta: utpote
principibus uniuscuiusq; ciuitatis temere īterfectis: accidit ea loca
easq; urbes maxīs cedibus seditionibusq; uexari. Quocirca uarie
ad eos undecūq; legationes cōponēdarū rerum gratia cōfluxere.
At illi ceteris posthabitis acheoꝝ dūtaxat fidei res suas cōmiserūt
quī etiā nonmulto interiecto tempore: oīo instituta illoꝝ imitari
atq; eā rē. p. effingere decreuerūt. Siqdē Crodemate. Sybarite.
Caulonite. cōpositis interse unanimiter rebus ꝑmo Omarii iouis
templum publice instituerunt: ubi & contiones fieri & cū populo
agi posset. Preterea acceptis ab acheis institutis & legibus īs dū/
taxat uti suamq; rem. p. componere uolebant: Sed a Dyonisio
Syracusarum tyranno & uagātibus per id tempus circum ea loca
gallis: desistere ab incepto coacti. Preter hec Lacedemoniis ex

Dionisius Syracusarum tyrannus.

in sperato apud leuctras profligatis: Thebanis uero iam imperiũ grecorum affectãtibus ingens per omnem greciam tumultus atq; incredibilis perturbatio orta preserti apud hos ipsos lacedemonios atq; Thebanos: cum & illi superatos se arbitrarentur: & hi nõ dũ se uictoriam insecutos existimarent: Verũtamen uterq; populus cõmuni consilio solos ex omni grecia acheos delegere: quibus rerũ omnium que in ambiguo erant iudicicium permitteret: nõ tã uires aut potentiam eorum animaduertente: erant quippe tũc ea regio ceteris omnibus grecie prouinciis minor: q̃ fidem atq; integritatem populorum que ea tempestate apud omnes habebatur in signis Tũc igit̃ nuda apud eos uirtus erat: sed res geste nulle que gloria digne forent. Itaq; res. p. eorum parum augebatur: q hominem uirtutibus suis dignum principem haberent: Semper autem uel lacedemoniorum uel Macedonũ imperio obscurarentur. At postq̃ interiectis temporibus dignos eorũ principatu prefectos inuẽire: clari euestigio atq; illustres facti sunt: pfecerũt. H. quod optimũ omnium erat: pelopõnensium interse concordiam. Cuius auctorẽ ac ducem fuisse nemo ambigit Aratum Sicyonium: qui uero rem ceptam cõfirmauit atq; perfecit Philopomenẽ Megalopolitanũ Tertium autem qui eam auxit amplificauitq; Lycertã & ceteros eius sequaces. Que uero a singulis gesta fuerint & quemadmodũ quo ue tempore hinc ostendere conabimur quantum pro materia licebit. Sed Arati qdẽ res gestas & nũc & rursus posthac sũmatim referemus: q ipse in commentariis suis omnia fuerit nõ minus uere q̃ aperte copioseq; complexus. De ceteris uero paulo diligentior atq; prolixior sermo erit. Atqui & faciliorem nobis narrationem & discentibus apertiorem historiam futuram arbitramur: Si ab his temporibus repetemus in quibus acheorũ populi qui a principibus Macedonie per ciuitates diuisi fuerant rursus in unũ quasi corpus celauerũt: & ita aucta confestĩ ea gens fuit: ut ad hãc ãplitudinẽ peruenerit de qua hactenus particulatĩ diximus & que duratusq; in presentem diẽ. Olympias igitur erat centesima uigesimaquarta cum patrenses & dymensorina aĩs cõuenere: tempore quo Ptolomeus Lagi filius & Lysimachus & Seleucus & ptolomeus Ceraunus uitam obiere: omnes enim sub hac Olympiade diem functi sunt. Superioribus itaq; temporibus hic erat acheorum status. Regnari apud eos ceptum tempore quo Tisamenes horestis filius post descensum Heraclidarum Lacedemonie expulsus loca que

Aratus Sicion[...]
Philopomen[...]
Lycertas

Socialis be[...]
grecia orig[...]
Ptolomeus Lagi filiu[...]
Tisamenes

sunt circa achiam occupauit. Ab hoc continue per successionem usq; ad Sygi tempora reges habuere. Postea uero moleste ferre regnum ceperunt: q filii Sygi iam non legitime sed per tyrãnidẽ prouintiam gubernarent: Igitur rem. pu. a regibus ad populum transtulerunt. & reliquũ qdẽ tempus usq; ad Alexãdri philippiq; etatem uarie uariis temporibus se gessere: conati tamen quantum in se fuit rem. pu. publice administrare. Hec autem ex duodecim ciuitatibus constabat que nostra quoq; etate extant preter olenũ & Elicem quas solidas ante certamen Leuctricum terremotus absorbuit. he sunt. Patre. Dyme. Phare. Tritea. leontia. egira. pellene. Bura. Ceraunia. Carynia. Post Alexandri uero etatem: & ante eam olympiadem de qua modo locuti sumus tãta intereos maxime ꝓpter reges Macedonie dissẽsio orta est: ut diuise interse ciuitates id demum conducere sibi arbitrarentur: si arma aduersus se inuicem hostiliter ferrent. Quibus ex rebus accidit: alias achaie ciuitates ꝑsidiũ Demetrii: Cassandriq; & non longe post Antigõi intra urbẽ recipere: plerasq; a tyrannis qui tũc in grecia cõplures erãt occupari. Cẽtesima uero & uigesimaquarta olympiade quẽ/admodum supra memorauimus rursus conuenire interse ii populi ceperunt tẽpore quo pyrrus Epirotaꝝ rex in italiã trãsfretauit Principio conuenere Dymẽses & patrenses & tritenses & pharẽses Postmodũ uix elapso quinquennio Egirenses eiecto extra urbẽ presidio illis adheserunt: quos Burii interfecto tyranno ac ñ lõge post Ceraunii secuti: quippe iseas Ceranniorum ea tempestate ty/rannus cũ eiectũ Egira presidiũ interfectumq; a buriis tyrannũ se uere bello undiq; circumuentũ intelligeret: deposito principatu & pacta ab Acheis salute urbem administrationi eorum reliquit. Sed quamobrem hec tam alte a nobis repetita sũt? primo ut palã omnibus fiat quo pacto quibus ne temporibus qui primi acheorum rursus hanc rem publicam quam florere hac tempestate cernimus instituerit: deinde ut non solum historie nostre uerum etiam reꝝ ab illis gestarum cognitis ipsorum institutis facilior apud omnes fides sit. Siquidem unus semper apud eos gubernande rei publice mos: una rõ fuit: p quã seruata continue erga suos oẽs eq̃bilitate & iis qui uel per se: uel per reges occupare eorum patriã conabãt frequẽter bello profligatis tandẽ opus hoc pulcherrimũ ꝑfecerũt partim suis uiribus freti: partim auxilio sociorum. Nam que sunt ab his sequutis postea temporibus in ea prouintia gesta ad acheos

[Marginal manuscript notes:]
…nũ & Elix urbes
…remotu absorte
…re Dyme
…re Tritea
…tia Egira
…llene Bura
…aunia Carynia

referēda sunt: qui cum multis maximisq; in rebus socii Romanoꝝ fuissēt nūq̄ sibi quicq̄ ex rebus gestis ascripsere: ad nullam ꝑtinus rem: nisi ad peloponnesi libertatem atq; cōcordiam intenti. Verū hoc ex ipsis rebus gestis manifestius apparebit. Quinq; igitur & uiginti annos cum his pariter rem publicam administrarunt a principio he quas modo memorauimus ciuitates questorem unum & duos duces uicissim creantes: postea rursus unū duntaxat ducē: decernere statuerunt: cui summa rerum omnium committeretur. Primus omnium eum honorem adeptus fuit Marcus Geryneus: post quē ꝑfectis quatuor ānis dux creatus fuit Aratus Syciōius cū esset annoꝝ uiginti hic stati singulari uirtute ac magnitudine animi patriam tyrannide liberauit & rei publice acheorum cui iā inde ab initio affectissimus fuerat: adiunxit. Nec longe post cum octo annis ī petrasset: dux denuo electus si qua uia arcē Corinthi quam tunc Antigonus tenebat capere posset animum intendere cepit qua mox potius: perritis omnibus qui pelopōnensū colebāt Corinthus uero tyrannide liberatis: eā quoq; urbē acheis addidit idem etiā de ciuitate Megarensiū paucis interiectis diebus effecit. Hec gesta sunt anno ante eum Cartaginensium conflictum quo Cartaginēses omni Sicilia excedere ac tributū populo Romano pendere sunt coacti. Aratus huiuscemodi rebus intra breue tēpus strenue peractis reliquum etati si administratione rei. p. cōsūpsit: omnes conatus ac cogitationes suas ad unū finē dirigēs ut Macedones peloponneso eiiceret tyrannides infringeret: communemq; ac patriam libertatem unicuiq; conseruaret. Itaq; quandiu Antigonus uixit facile & conatui ac oīfariā machinis ipsius: & cupiditati Etoloꝝ restitit: utrisq; alioquin eo temeritatis atq; audacie prolapsis ut fedus interse inuicem de diuisione ciuitatum Achaie facere ñ erubuerint. Mortuo uero Antigono initaq; īter acheos atq; etolos societate cum bello a Demetrio infestarent dissēsiones atq; discordie paulisp sedate communisq; & mutua quedā amicitia īter eos orta est: Postq̄ uero demetrius qui decem tantū regnauit annos: diem functus fuit: tempore quo primum Romani illyrium transfretarunt incredibile rebus acheorū additamentum accessit. Quippe omnes tyranni qui in Peloponneso regnabant in desperationem adducti sunt: tum propter Demetrii mortem quo duce atq; imperatore uti consueuerant: tum ꝙ Aratum cernebāt totis uiribus adniti ut Tyrannides deponerentur: & is quidem qui sese

Marcus gerin[eus]
Aratus

spōte ipso abdicarēt sūmos honores pmiaq; pponere is uero q i ptinacia pmanerēt metū terrorēq; iicere deniq; uniuersos hortari ut tyrannides dimitterēt patrias i libertatē uendicarēt: et in rē. p. acheorum cōuenirent. Lysidas igitur Megalopolitanus: q adhuc uiuo Demetrio singulari prudentia futura preuiderat confestim deposita tyrannide rei. p. acheorum ascribi uoluit. Aristomachus quoq; arguiorū tyrānus & Xenon hermioniorum: & Cleonimus philiasiorum depositis tyrannibus in eandem rem. p. confluxere. Quibus ex rebus cum ea gens mirum in modum adoleuisset Etoli ob innatam eis cupiditatem acheis inuidētes sperantesq; se ciuitates que una celauerant dissoluere posse quemadomū ab initio fecerāt Acarnanum ciuitates cū Alexandro acheorū uero cū Antigono se diuisuros pollicentur. Ita simili spe in sententiam trahunt Antigonū qui per ea tēpora Macedonibus preerat relictus a Philippo filii tutor: & Cleomenem Regem Lacedemoniorum. Nam cum Antigonum ea tempestate Macedonibus imperantem cernerent uirum bellicosum: & ob ammissam Corinthi arcem acheis maxime infestum: facile sibi persuadebant: si lacedemonios quoq; eo bello adiutores haberent se haud dubie eā gentē armis undiq; circūuētā oppressuros. Quod procul dubio euenisset: nisi quod illi minime considerauerant: Aratum singulari uirtute ac magnitudine animi uirum propugnatorem habuissent. Totis itaq; uiribus iniqssimum bellum agressi: non solum q sperabant perficere nequiuerunt sed e contrario. Aratum qui ea tempestate acheis preerat & omnem illorum gētem robustiorem audacioremq; fecere: duce callide oīa ac diligenter prouidente: quemadmodum ex sequentibus liquebit. Nam qum uir prouidus aīaduerteret pudere Etulos palam acheis bellum indicere ob recepta nup ab illis i bello demetriaco bñficia proptereaq; lacedemonios ut id ipsi factitarent hortari tāta deide inuidia ob res acheorum secundas premi ut Clementi qui Tegeam Mantiniam Orchomenumq; amplissimas Etolie ciuitates sibi per fraudem sustulerat non solū irati nō fuissent sed eas regi letissime confirmassent preterea nulla ab acheis iniuria lacessitos duntaxat immani cupiditate regnandi omnem bello occasionēq; queritare patiq; in presentia haud inuitos ut fedus sibi a Rege uiolaretur: auferrenturq; per fraudem amplissime ciuitates ea tantum fini ut aucte per eum modum Cleomenis uires facilius acheorum rem publicam labefactare possent: Cum inquā hec oīa Aratus ceteriq;

tyrannide deponit

acheorum duces animaduerterent statuerunt inter se bellum qdē nemini indicendum : sed conatui Lacedemoniorum totis uiribus resistendum esse. Principio igitur hec inter se duces decreuere. Interiectis uero tēporibus cū animaduerterent Cleomenē oppidum quoddam quod postea athenense appellatum in regione Megalopolitaꝝ intrepide edificātē & iam sese apertum atq; acerrimū acheorum hostē indicantē congregato consilio decernunt bellum aduersus lacedemonios non iam ex addito sed palam eē suscipiēdū Bellum igitur quod Cleomeni tum appellatur per ea tempora huiusmodi initiū habuit. Achei primum ꝑ se ipsos sine cuiusquam subsidio resistere lacedemoniis ceperūt simul ꝙ gloriosius nomini eorum futurum arbitrabantur per seipsos q̄m per alios ciuitates patriamq; tutari : simul ꝙ seruare cum Ptolmeo amicitiam totis uiribus adnitebant̄ ueriti ne forte is egreferret si ab aliis potiusq̄ a se presidia queritarēt. Iā uero procedente bello Cū Cleomenes pessundata re publica legitimum imperium in tyrannidē uertisset & bello alioquin fortiter prudenterq; uteretur : Aratus ꝙ futurū erat longe prospiciens : quippe quē minime latebat consilium atq; audacia etolorum : sedulo irritandos esse illorum conatus iudicauit Cum itaq; animaduerteret Antigounm īdustria atq; experientia rerum : preterea etiam fide preter ceteros prestantem : & Reges consideraret natura quidem neminem uel hostem uelim amicum habere : sed ex eorum commodo amicitias inimicitiasq; metiri : cōuertere se ad eum regem decreuit : omnemq; belli euētum illi ante oculos ponere postremo una belli societatem inire Verum id palā facere complures cause prohibebant quippe ea re intellecta Cleomenes atq; Etoli diligentius se paraturi ad bellum uidebantur : & achiui nouitate rei perterriti ꝙ ducem ueluti ī summa desperatiōe rerum ad hostem confugere existimaret magna ex parte bellum deserturi . Quamobrem nequid huiusmodi accideret : non modo nemini consilium aperiebat : sed multa preter sententiam faciebat loquebaturq; quis contrarium eius rei quam moliebatur : ostēdēt. Cum itaq; Megapolitanos cerneret ob uicinitatem quam cum lacedemonie habebant bello preter ceteros q̄mmaxime affligi : neq; ullum ab Acheis qui eodem bello premebatur expectare ꝓsidium federe preterea atq; amicitia cum Macedonibus coniunctos esse : quorum singularia fuerant erga Philippum Amynte filiū bn̄ficia non dubitabat eos quamprimum infestari a Cleomene cepissent :

Athenienst. op.

Antigoni atq; Macedonum presidium imploraturos. Itaq; secrete consilium suum Nicofani & Cercide Megalopolitanis aperit: hi ei paterni hospites erant ac preter ceteros ad componendam rem aptissimi uidebantur. Per eos itaq; Macedonas hortatur legatos ad Acheos mittant rogentq; ut secum una presidium ab Antigo postulent. Megalopolitani Nicofanem atq; Cercidam legatos ad acheos mittunt: & ut inde consentientibus Acheis ad antigonum proficiscantur iubent. Achei id Megalopolitanis facile pmiserūt Profecti igit̃ ad regem legati que in mandatis habebant referūt & ex is quidem que ad patriam eorum spectabant duntaxat ne/cessaria breuiter sūmatimq; exponūt: De uniuersa uero re plura ut ab Arato edocti fuerant uerba faciunt. etolorum Cleomenisq; conatus quid possint: quo ue tendant ante oculos ponunt: esse id bellum in presentia quidem Acheis periculosum: sed posthec si illi uoti compotes fuerint ipsi Antigono longe perniciosius futurum Neminem quippe dubitare Acheos uno tempore ambo℞ uiribus oppressos: facile pessundatum iri: At Cleomenem Etolosq; si ea uictoria potiti fuerint haud quaquam in is finibus permansuros longe minus dubiū esse. Quippe Etulorum cupiditatem credēdū non solum non Peloponensium sed ne totius quidē grecie finibus contentam fore: Cleomenis uero ambitionem tametsi in presentia Peloponnesi tantummō principatum appetere uideatur: tamen si uoti compos fuerit nonprius ab incepto destituram: q̃m omnem Macedoniam subiugauerit. His atq; aliis huiuscemodi rationibus regem admonent ut futura diligenter prospiciat: consideretq; qd rebus suis magis conducere uideat̃: uel una cū Acheis atq; Boetus bellum in Peloponneso pro Imperio Grecie contra Cleomenem gerere uel derelicta maxima gente nō longe post aduersus etolos Boetios Acheos atq; Lacedemonios in Thessalia pro principatu Macedonie certare. Quod si Etoli pudore ducti ne concordiam tempore Demetriaci belli cum acheis initam uiolare uideretur: in amicitia quemadmodum in presentia faciebant psistere simularēt. Acheos per seipsos satis superq; eē ad Cleomenis iurias ꝓpulsādas Itaq; si fortuna secundis rebus secum ageret nihil opus esse alio℞ subsidio: Sin uero rebus suis iniqua Etolos potius respiceret: regē ut sibi adesset obtestabant̃: neq; oportunum tempus ꝑtermitteret Peloponnenses anteq̃ ad internitionem delerentur conseruaret. De fide ac premus nullam inpresentia curam habendam dicebant

Inuenturum esse Aratum in summa rerum necessitate modum: quo utriq; rei satisfaceret: hunc ipsum tempus quo opus presidio foret regi indicaturum. Antigonus auditis que relata per legatos fuere: Arati prudentiam summopere commendauit: seq; ad omnē rei euentum paratum respondit. Dedit preterea ad Megalopolitanos litteras: quibus significauit presto fore a se subsidium dūmō id uolentibus Acheis fieret. His peractis Nicofanes & Cercidas domum reuertuntur redditisq; Antigoni litteris beniuolentiam ac promptitudinem regis ostendunt. Megalopolitani his rebus letitia affecti: mittunt denuo ad Acheos legatos: rogantes ut fedus cum Antigono ineant: ac totius rei sūmam fidei illius credant. Aratus intellectis particulatim a Nicophane rebus: & studio regis erga Acheos seq; ipsum cognito incredibilem cepit animo uoluptatem simul ꝙ haud frustratum se spe sua esse intelligebat: simul quod Antigonus preter spem Etolorum haud aspernari amicitiam suam uidebatur. Stabat tamē in sentia a nomine petendi subsidium nisi summa rerum necessitudine cogeretur. Quod si accideret neq̄quā id per se solum: sed per omnes simul Acheos fieri cupiebat. Verebatur enī ne si forte rex uictoria potius Cleomene ac lecedemōiis superatis ad extremum aliquid noui contra rem publicam acheoꝝ tentaret: causam cuius rei sibi ascriberent ꝙ regem sibi ob captam Corinthi arcem infensum admittendum intra patrie limites per imprudentiam consuisset. Cum igitur legati Megalopolitanorum ad consilium uenissent: & recitatis primo litteris regis benignitatē atq; amicitiam ostendissent: ac postremo Acheos hortati forent: ad res cum Antigono componendas: atq; ad id prompta esse oīs multitudo uideretur: procedens ī mediū Aratus regis benignitatē facile amplexus est. De hinc multitudinis studium summis laudibus extulit. Verum pluribus eos hortatus est ut per seipsos seruare: ciuitates & patriam conarentur. Si id fieret: nihil neq; preclarius neq; utilius fore. Quod si rebus suis omnino fortuna aduersaretur omnia prius experienda: & postq̄ nullam amplius ītelligerēt spem sibi relictam esse: tunc demum ad amicorum presidia cōfugiendū. Id cōsilium facile multitudo omnis probauit: decretumq; a cōsilio fuit nequid in presentia noui tentaretur: sed per se ipsos Achei presens bellum administrarent. Cum uero interea Ptolemeus Cleomeni auxilio esse: & necessaria ad bellum suppeditare cepisset: cupiens eum per hunc modum Antigono infestum facere: ꝙ

catombeū locus

Lacedemoniorū potius q̄ Acheorū uiribus Macedonie regnum consequi posse sperabat: Achei autem primo iuxta Lyceum ex improuiso Cleomeni obuiam facti cesi ac profligati fuissēt debīc rursus in Ladicea ñ longe ab urbe Megalopoli cum ex cōposito ad manus uenissent ingentem iacturam passi: Tertio prope dy/meam in loco quod hecatombeum appellatur adeo fusi dissipatiq; ut pene in extremum periculum incidissent: tunc demum tot malis circumuentus Aratus moram omnem amputandam censuit: sub/sidiumq; ab Antigono uti a principio statuerat petendū. Filium itaq; legatum ad regem mittitit ea confirmatum que de subsidio inter se conuenerant. Verū anceps consilii ac non parum solicitus erat: q̄ neq; Antigonum cū presidio uenturum sperabat nisi arcē

vocorinthus

Corinthi quam Acrorinthium uocant: & ipsam Corinthiroum urbem fidei gratia accepisset Neq; ītelligebat Acheos posse īuitis Corinthus eam urbem Macedonibus tradere. Quamobrem dilatū consilium fuit: ut de modo dande fidei cōsideraretur. Inter haec Cleomenes rebus feliciter a se gestis elatus in trepide per omnem prouinciā discurrere: ciuitates partim persuasione partim terrore sibi asciscere. Cum uero per hunc modum Caphyas: Pellenem: Pheneum: argos: phliontem. Cleonas: Epidaurum: Hermionē: Tryzenem: & ad extremum Corinthum cepisset: castra ñ longe ab urbe Syoniorum posuit: pariterq; Acheos ab ea quam supra diximus solicitudine animi liberauit. Quippe Aratus simulatq; nuntiatum est eiectum a Corinthis ex urbe presidium Acheoꝝ missosq; ad Cleomenem legatos qui urbem ei traderent: optimam ad eam rem occasionem nactus: arcem que ab Acheis tenebatur Antigono restituit: que res & offensam quam apud regē cōtrax/erat purgauit: & fidem ac munimētum quoddam & ueluti recep/taculum futuri belli regi breuiter. Cleomenes postq̄ conuenisse cum Antigono Acheos intellexit: arcemq; illi sponte tradidisse: confestim soluta obsidione castra non longe ab Isthmo traduxit. atq; eū locū q medius ē īter arcem & eos mōtes quos incole onios

nij montes

uocant: Vallo ac fossa diligentissime muniuit: ut qui iam animo spem conceperat totius se Peloponnesi imperio petiturū. Antigo/nus iam pridem ad bellum paratus oportunitatem temporis pre/stolabatur. Cum uero ex his que acciderant: appropinquare profectionem Cleomenis ī Thessaliam sicuti Ab Arato didicerat comectaret: missis ad Acheos de omni re nuntiis: ipse cū exercitu

.52

uersus Isthmum per Euboeam iter facit. Nam Etoli aduentum ipsius egreferentes: ei nuntiarent: ne intra Thermopylarum angustias exercitum duceret. Quod si faceret: amotos iter se eius impedituros. Igitur Antigonus atq; Cleomenes aduersus se inuicē castra posuere. Ille animo ingrediendi Peloponnesum: hic studio arcendi eum a finibus suis. Achei & si maximā in uniuersū iacturā passi erant: Haud tamen prorsus cecidere animis: Sed q̄nprimum rebellasse contra Cleomenem Aristotelem: argiuum senserunt in eius auxilium profecti Timoxeno duce: argos cepere. Que res non mediocre momentum attulit uiribus Acheorum. Siquidem & Cleomenis impetus ob eam rem non parum repressus: & animi militum prostrati fuere ut res ipse facile ostenderunt. Nam cum & locoꝝ opportunitate & copia cōmeatus & uiribus atq; audacia militum lōge prestaret: Cleomenis exercitus tanta repente facta est immutatio rerum capta argiuorum ciuitate: ut Cleomenes dimissis iis omnibus fuge similem profectionem fecerit ueritus ne ab hostibus undiq; circumueniretur. Profectus autem est argos: ubi facto in urbem impetu expugnare eam totis uiribus nititur. Sed hinc Acheis fortissime resistentibus: illinc argiuis ob pēitētiā cōmissi erroris acerrime pro pugnantibus: ea quoq; spe frustratus facto per Mantiniā itinere: copias spartā traduxit. Antigonus Peloponnesū ingressus Acrocorinthum capit. Hinc citato gradu Argos. contendit: Argiuos pluribus uerbis laudat: res ciuitatis componit. Dehinc rursus uersus Arcadiam ducto exercitu ex munimentis a Cleomene extructis extrahit p̄sidia: eaq; p egyptanam regionem profectus Megalopolitanis tradit. Ipse Egium ubi Acheorum consilium consilium erat se transtulit. Hic multa de rebus presentibus loquitur futurorum etiam aut paucis admonet: Postremo omnium sociorum dux creatus: exercitum p hyemem in agro Corinthiorum detinet. Ineunte autem uere copias educit coniungunt̄ una Achei. Itaq; triduo Tegeā profectus obsidere urbem aggredit̄. Tegetam conspicati Macedones fossis cuniculis atq; omnifariā machinis ad expugnationē urbis intentos despata prorsus salute sese hostibus dedunt. Antigonus compositis in urbe rebus confestim Laconicen traducit exercitum. Ita Cleomeni qui se intra fines suos continebat appropinquans exiguis interdum certaminibus manus cum hoste conserit. Interea per exploratores nuntiatur milites ab Orchomeno in subsidium Cleomenis uenisse

Egium

Tegea cp.

Quamobrem conuerſo itinere Orchomenum contendit. urbemq; nullo negocio capit. Poſt hec Mantiniam ciuitatem obſidet: Qua mox potituſ uerſuſ Heream: & Thelphuſam legioneſ ducit: & eaſ quoq; urbeſ per deditionem ſine interuallo accipit. Poſt hec huiuſmodi ſunt tempeſtateſ inſecute uti opuſ neceſſario intermitteretur. Itaq; Macedoneſ domi in hiberniſ relinquit. Ipſe cum Mercenariiſ proficiſcitur Egium: ut interea cum conſilio de rebuſ neceſſariiſ diſputet. Per id tẽpuſ Cleomeneſ cũ aĩaduerteret Antigonum relictiſ domi copiiſ Egii moram trahere: diſtantem Megalopoli ampliuſ trium dierum ſpatio: eã uero urbem ut ſitu uaſtam ita hominibuſ uacuam eſſe: multiſ preſertim pauloante in iiſ preliiſ que iuxta Lyceum & Laodiciam facta memorauimuſ: ĩtercertandum interfectiſ: preterea eo tempore propter p̃ſetiam Antigoni negligentiuſ obſeruari: facile eſt adductuſ in ſpẽ urbiſ capiunde. Eo itaq; repente profectuſ comitantibuſ quibuſdam Meſſeniſ qui patria exuleſ extorteſq; Megalopoli uitam trahebant: ab iiſ noctu intra menia admittitur. Facta uero luce parũ abfuit quin cum omni exercitu periclitaretur Megalopolitaniſ fortiſſime reſiſtẽtibuſ. Verum tamen ad extremũ & multitudine militum: & quia oportuniſſima queq; loca preoccupauerat: uoti compoſ fuit. Vrbem captã ſpoliatamq; funditus euertit ut nulla in poſterum ſpeſ ipſiuſ denuo edificande relinqueretur. Id mihi quidem eo cõſilio uidetur feciſſe ut Lionenſibuſ Megalopolitaniſ Stimphaluſ ceteriſq; propinquiſ populiſ oſtenderet. nihil proditoribuſ aut iiſ qui reſ nouaſ molirentur tutum eſſe. Nã Clitorioꝝ uirtutem ac gloriam uniuſ hominiſ peruerſitaſ fedauerat. Iſ fuit Thearceſ: quem merito ob eam rem Clitorii genitum apud ſe eſſe negauerunt: dicenteſ eũ aduene cuiuſdã militiſ filiũ ex Orchomeno aduenisse. Ceterum cum non deſint qui inter huiuſ Hiſtorie ſcriptoreſ Philarchum ceteriſ omnibuſ preponant cũ tamẽ pleꝛq; contraria Arato & dicat & ſentiat: utile imo potiuſ neceſſarium iudicauimuſ: nobiſ preſertim qui ſumuſ Aratum ſequuti: hãc ptẽ nequaquã preterire ſilentio ut faciliuſ diſcerni a mendacio ueritaſ poſſit. Hic igitur multa paſſim per uniuerſam hiſtoriam prout libido animi tulit: locutuſ eſt que refutare in preſentia ſupuacuum duximuſ. rati ea duntaxat peneſ hunc auctorẽ diſcutienda nobiſ eſſe que iiſ tẽporibuſ quopioſ meminimuſ: id eſt in bello Cleomenico: geſta fuerunt hec ſane ſatiſ ſuperq; erunt ad reliquoſ eiuſ

auctoris errores intelligendos. Principio cum niteretur ostendere Antigoni & Macedonum: preterea etiam Arati atq; Acheorum crudelitatem Mantinienses inquit cũ primum in eorum potestatem uenere omnia seua crudeliaq; ab hostibus passos. Antiquissimam nobilissimamq; Arcadie ciuitatem in tot erumnas tot calamitates incidisse ut uniuersam Greciam ad lacrimas mouerit. Post hec cũ augere crudelitatem & legentiũ animos mouere ad cõmiserationẽ studet: refert mulierum mutuos amplexus crines passos: nudatas papillas uirorũ & feminarum gemitus atq; ululatos: paruos liberos & confectos etate parentes circum se trahentium. Hoc uero hõ in malis ambitiosus passim per uniuersam historiam facit. Vbiq; uulnera gemitus cruorem ante oculos ponens ut nihil in operibus eius legi contingat non muliebre atq; effeminatũ. Atqui scriptorẽ rerum gestarum decet: non mouere hominũ affectus: neq; orõnẽ ad id aptam perquirere: neq; calamitates mortalium insectari: quod Tragediarum scriptores faciunt: sed dicta factaq; hominũ uere referetur: etiam si mediocria fuerint. Neq; enim est idem historie atq; Tragedie finis: sed plane contrarius. Quippe in hac elaborandum: ut uerisimili oratione audientium animos in spem metum: solicitudinem uoluptatem aut aliud huiuscemodi affectũ trahamus illic autem totis uiribus adnitẽdum: ut studiosis nostrorum operum dicta factaq; hominũ uere referamus. Quamobrem illic uerisimilibus rebus opus est: ut spectatores facilius decipiantur: hic ueris quia in utilitatem legentiũ scribunt. Adde quod idẽ auctor plerunq; interscribendum nullam neq; causam neq; rationem earum rerũ adducit: sine quibus neq; ad misericordiã neq; ad indignationem mouere quempiam iuste possumus in rebus mortalibus. Nam quis est qui nõ indignum putet hominem liberum loro cedi? tamẽ si quis ob patratum a se delictum ue passus fuerit: iure eum id passum fatemur. Porro si castigandi emendandiq; gratia quispiam hominem liberum uerberarit nonne honore ac gracia dignus ab omnibus iudicabitur. Eodẽ modo ciuem interficere nefas est: idq; punitur acerrime. At si quis furem aut adulterum interfecerit: non ne insons est? Quod si proditorem patrie aut tyrannum quispiã obtruncarit nõ ab omnibus laudabitur: cõmendabitur: extollet? Ita in omni re finis & intentio hominis spectari debet. Mantinienses igitur primo relicta re publica Acheorum Etolis se patriamq; sponte tradiderunt: nec longe post Cleomeni. Inter hec dum sub

Historie lex

re publica Lacedemoniorum uiuerent anno Antigoni ad eas ptes aduentum quarto iterum ab Acheis duce Arato capti fuere. Quo tempore tantum abfuit ut ob contractam offensam mali quidpiã paterent ut incredibile omnibus apparuerit q̃ facile q̃nq; celeriter uterq; populus in unam denuo rem publicam coaluerit. Quippe Aratus simulatq; potitus est urbe mandauit suis ne quid alienum tangerent: postea uocatos ad se ciues hortatus est ut bono animo essent suisq; rebus fruerentur: futuros enim saluos quandiu sub re publica Acheorum manerent. Martinienses qui omni prorsus spe destituti uidebantur: Arati urbis summopere recreati e uestigio sententiam mutant. & quorum modo perniciosissimi hostes erant: in proprias domos admittunt: cum iis res fortunasq; suas cõicant. nihil deniq; pretermittunt quod ad ineundam firmissimã amicitiã pertinere uideatur. Neq; id iniuria. Nescio enim an aliqui unq̃m uel in manus mitiorum hostium uenerint: uel in maiores fortune casus lapsi cum minori detrimento surrexerint: quod Arati atq; Acheorum humanitas fecit. Post hec cum & futuras inter se sedi-tiones & Etolorum ac Lacedemonioꝝ machinas longe ꝓspicerẽt mittũt ad Acheos legatos qui urbem fidei eorum tradãt ac subsidiũ postulent. Achei sine mora trecentos uiros ex suis sorte deligunt: hos proficisci Mantiniam iubent. Igitur trecenti uiri de gente Acheorum relicta patria fortunisq; suis omnibus Mantinie morã trahebant: & libertatem ac salutem urbis tutabantur. Mercena-rios preterea circiter ducẽtos secũ habebãt. Non multo interiecto tempore seditio inter Mantinienses oritur. Quãobrem aduocatis confestim Lacedemoniis urbem eis tradunt: & nequid sceleri desit Acheos oĩs obtruncant. Quo nescio an perniciosius aliqđ facinus memorari possit. Nam si recedere omnino a federe atq; amicitia Acheorum statuerant: fuerat saltem presidium icolume in patriã remittendum. Quippe hec cõsuetudo etiã cũ hostibus iure gentiũ seruari solet. Sed hi ut facilius facerent fidem sui erga Cleomenẽ & Lacedemonios animi: eo immanitatis ac uecordie processere: ut uiolato iure gentium ne amicis quidem parcerent. Quod igitur tantopere in eos seuierint qui etiam pauloante urbe eorum ꝑ uim potiti omnes ueluti insontes dimiserant: & in presentia patriam ac libertatem eorũ tutabantur: qua pena: quo cruciatu putabimus dignos? Quod iudicium par tanto sceleri excogitari poterit. an ut una cum liberis atq; uxoribus uenum eant? At hoc iure belli

54

etiam de his qui nihil seuum nihil crudele commiserunt fieri licet. Non igitur maiori pena & grauiori exemplo digni putabantur? Quo circa si ea tantum passi fuere que scribit Philarchus: non solum non crdendũ Grecos ob eam rem miseratione affectos esse: sed potius laudasse iudicium Acheorum ꝙ tantum tamq̃ iauditam crudelitatem censuissent acerrime puniendam. Quãobrẽ cũ nihil aliud fuerint ea tempestate Mantinienses passi q̃m quod spoliati fortunis suis & uenũdati ab hostibus fuere quis non uideat hunc historiarum scriptorem: non modo fuisse mendacem: uerum etiam incredibilia dictu scripsisse. & ut ignorantie cumulus accederet ne id quidem animaduertisse: ꝙ Achei in Tegeatas eodem tempore a se prelio captos: nihil tale moliti sunt. Atqui si eius rei causa crudelitas Acheorum fuisset profecto Tegeate quoq̃ eandem crudelitatem forent experti. Sed cum hec diuersitas duntaxat aduersus Mantinienses fuerit: manifestum ipsam quoq̃ causam iracundie diuersam: apud eos extitisse. Rursus hic ipse auctor Aristomachum argiuum refert clarissima familia ortum Argiuorũ Tyrannum fuisse antiquam a tyrannis originẽ ducentem. Hunc ab Antigono atq̃ Acheis captum: ac Cenchraeam adductum iniustissimam atq̃ iniquissimam omnium mortalium necem tulisse: facit preterea eum: ubiq̃ sui similis: per noctem uoces quasdam in uinculis emittentem: quibus uicinos partim crudelitate rei perterritos: partem ut rem certius intelligererent: nonnullos etiam grauiter indignatos ad eum locum cursitasse: & alia quedam muliebria atq̃ effeminata que in presentiarum ommittimus: cõtenti iis que hactenus commemorata a nobis fuere. Ego uero Aristomachum arbitror: etiam si nihil aliud aduersus Acheos deliquisset preterq̃m ꝙ pessundata re publica libertatem patrie in tyrannidẽ conuerterat: quamlibet magno cruciatu dignum extitisse. Quãq̃ preclarus auctor cupiens illius gloriã extollere & cõmemoratiõe malorum que pertulerat mendicare ab audientibus misericordiam non solum tyrannum fuisse scribit: uerum etiam e tyrannis genitũ quo quid grauius aut perniciosius dici potest? Hoc.n. nomen q̃si seminarium in se continet crudelitatis: & omnes hominum iniurias sceleraq̃ complectitur. Atqui Aristomachus etiam si grauissimos cruciatus passus fuisset: ut Philarcus tradit: non tamen dignas uel unius diei: penas luisset. In quo cum Aratus argos cum Acheorum manu ꝑ insidias ingressus uendicare in libertatẽ argiuos niteret:

Aristomachus

tandem nemine ob metũ tyranni se mouente exire urbẽ coactus est. Quamobrem Aristomachus occasiõe sumpta ꝙ cõscii aduẽtus Acheorum fuissent octuaginta ciues trucidari in conspectu necessariorum iussit fedum prorsus miserandumq; spectaculum. Sed longum esset ipsius per omnẽ uitam crudelitatem referre: quippe hanc a maioribus suis quasi hereditario iure habuit. Igitur si huiusmodi exemplis ac cruciatibus affectus fuit: haud est indignum censendum. Siquidem longe indignius fuisset sceleratissimum hominem post tot uirorum cedes tot rapinas ueluti insõtem ĩpunitũ mori. Neq; Antigõi atq; Arati seruitie ascribendũ est ꝙ tyrãnũ quo bello potiti legitime fuerant: interfici in uinculis iusserunt: quem etiam tempore pacis capere & summis afficere cruciatibus optimum simul atq; honorificum fuisset. Quod uero preter hec Acheos & prodiderit: quibus suppliciis dignus iudicabitur. Deposuerat nonmultis ante temporibus tyrannidem ob Demetrii mortẽ omni spe subsidii destitutus. Quo tempore Achei eum non modo saluum fecere: uerum etiam ita humaniter ac benigne susceperũt. ut & iniurias omnis quibus usus in tyrannide fuerat ei dimiserint: & in suam rem publicam acceptum maximis honoribus affecerint ac demum ducem Acheorum creauerint. At homo omnium celeratissimus oblitus tante humanitatis atq; clementie statim cogitare cepit quo pacto inire Cleomenis amicitiã posset nec multis intertectis diebus non sine ingenti periculo Acheorum tempore maxĩe necessario ad hostes defecit. Quem post paucos dies in bello captũ non Cenchreis per noctem in uinculis interfici dignum erat quẽadmodum Philarchus scribit: sed per omnem Peloponnesum circunductum post multa maximaq; supplicia: tandem crudelissime trucidari. Verum tamen homo omni genere sceleris preditus nihil grauius pertulit quam ꝙ in uinculis strangulatus est. Adde ꝙ idem auctor Mantiniensium calamitates pluribus uerbis prosequitur: quasi decere scriptorem historie putet duntaxat res crudeles atq; iniustas legentibus exponere. De Megalopolitanoꝝ uero uirtute ac magnitudine animi qua per id tempus usi fuere nullam prorsus mentionem facit: perinde ac si magis proprium historie foret scelera atq; flagitia hominum q̃m que iuste honesteq; facta sunt: commemorare: preclari uiri minus laudis ex rebus egregie gestis assequi: q̃m ex seuitia ac crudelitate uiderentur. Preterea quo pacto Cleomenes ciuitatẽ ceperit integram seruauerit tabellarios

Messenem ad Megalopolitanos cum litteris miserit: ut in inco/
lumem patriam reuerterentur sibiq; adessent hortatus fuerit:
quo deinde modo Megalopolitani litteras dum legerentur absolui
non permiserint: & uix a tabellariis manus abstinuerint: ceteraq;
huiusmodi leuia atq; humilia: consectatur. Quod uero sequebat̃:
quodq; maxime propriũ erat historie p̄termittit laudem uidelicet
atq; memoriã eorũ egregrie gestarum. Atquid ei erat ĩpedimẽto.
Nam si eos qui solummodo uerbis ac uoluntate bellum pro sociis
sustinent: bonos uiros putamus: qui uero populationem patrie:
incendia: obsidiones patiuntur: non solum laudamus atq; admira:
mur uerum etiam gratiis muneribusq; prosequimur: quibus laudi/
bus Megalopolitanos efferemus? quibus studiis complectimur? ñ
ne maximis atq; amplissimis? hi primo prouintiam Cleomeni reli/
querunt: deinde omnino se patria abdicarunt ne ab Acheorum
societate recederent. Postremo cum preter spem atq; opinionem
omnium reuerti incolumes in patriam possentmaluerunt uitam ĩ
exilio trahere dimissis dõibus sepulchris tẽplis fortunis oĩbus deniq;
rebus necessariis q̃m aliquid uiolate sociis fidei signum pre se ferre
Quo quid maius aut preclarius factum est unquã: uel in postre/
mum fiet. Cui igit̃ rei magis attentos reddere auditores scriptorẽ
historie oportebat? aut quibus exemplis melius poterat hortari
homines ad fidem seruandam resq; egregie gestas imitandas? At
Philarchus nullã huiusmodi rerum mentionem fecit cecus ut mihi
quidem uidetur: ubi pulcherrime res occurrunt & inter ceteras
maxime memoratu digne. Addit non longe post cepisse Lacede/
monios Megapoli predam sex millium talentorum: ex quibus duo
millia Clemeni ex cõsuetudine dedisse. Vbi quis ñ stati admiret̃:
inscitiam atq; ignorantiam hominis de diuitiis & potentia grecoꝝ
que maxime nota esse historico debent. Equidem ita affirmo nõ
iis temporibus quibus & a regibus Macedonis oppresse: & uariis
inter se bellis exhauste erant Pelopõnesiũ uires: sed ea tẽpestate
qua iũcte una cuncte ciuitates secunda fortuna potiri uidebantur
haud tm̃ pecuniaꝝ ex omni Peloponneso colligi potuisse. Nam
quis ignorat Atheniẽses quo tempore cũ Thebanis bellũ aduersus
Lacedemonios gessere: ut exercitum decem millium hominum &
classem triremium centũ pararent: facto censu non solum erariũ
publicum uerum etiam proprias domos ciuitates omnem deniq;
prouinciam exhausisse & uix tandem congregare potuisse sex

millia talentorum ducenis quiquaginta exceptis. Ex quo haud absurdum uideri debet quod modo de Pelopóneso affirmauimus. At iis temporibus in urbe Megalopoli nemo sit qui audeat dicere amplius q̄m trecentorum talentorum predam potuisse capi: p̄serti cum clare apud omnes constet homines tam liberos q̄m seruos messenem confugisse. Maximum uero huius rei argumentum est q̄ cū per id tp̄s Mantineéses q̄ neq; uiribus atq; fortunis īferiores Arcadibus erāt ut hic ipse auctor testatur: cincti undiq; obsidióe ita in manus hostium uenissent ut neq; fugere quispiam neq; sur/ripere quicq̄ potuissēt ad extremum tamen preda omnis etiam cū corporibus nó amplius trecentis talentis estimata ab omnibus fuit Ceterum quod mox subiungit quis non magnopere ad miretur? Venisse inquit decimo ante id prelium die a Ptolemeo oratorem qui Cleomeni nuntiaret negare Ptolemeum se ad belli impensas suppeditare aliquid uelle proíde eum hortari ut pacem cum An/tigono faceret qua re audita Cleomenē statuisse de omni simul re confestim decernere an̄q̄m id ad aures militū ueniret: ne: ne forte indignarentur: nullam sibi amplius spē stipendii relictā ītelligētes At si nuper sex millia talentorum Megalopoli lucri fecerat quid erat Ptolemei presidiū necessarium cui trecenta solummodo talēta satis superq; fuissent ad uires Antigoni confrigendas: Simul igitē asserere Cleomenem omnem spem stipendii in Ptolemeo collocatā habere: simul tantum pecuniarum Megapoli nactum affirmare n̄ ne summa institia est? Longa mihi suppeditaret oratio : si cetera uitia quibus egregius scriptor & hic & ubiq; stat&: persequi uellē Sed hec in presentia satis esse existimaui. Post Megalopolis cap/tiuitatem Antigono in ciuitate Argiuorū in hibernis commorāte Cleomenes cum primum per ān̄i tempus licuit copias cogere cepit hinc militum animos pro tempore hortatus exercitum ī Argiuo℞ regionē educit. Fuere pleriq; qui eū ob hanc rem ueluti auda/cem nimis ac temerarium reprehenderunt propter situs locorum asperos ac natura munitissimos. Alii id melius considerātes sapiēter eum fecisse existimauere. Nam cum animaduerteretur Antigonum uictoriam in manibus: ut qui lóge multitudine militum prestaret: dimisso domi exercitu paruam admodum mercenariorum manum secum habere: huiusmodi quedā cogitare cepit: facile sibi fore p̄/uintiam sine discrimine ingredi. Quod si per eam ferro igniq; ua/statam usq; ad menia urbis pergeret: necessario argiuos Antgonū

ꝙ talia per desidiã pateretur increpaturos: qui si murmure multi-tudinis commotus aduersus hostem exire cogeretur: qd ni esse sibi uictoriam in manibus ut qui longe in multitudine militũ pstaret: Sin uero fretus ratione in urbe permaneret: se factus per omnem agrum in cursionibus ac non paruo terrore hostibus relicto: suoꝝ uero animis confirmatis tuto ad proprias sedes reuersurum. Que res ita plane ut cogitauerat: euenit. Nam cum passim uastari prouintiam multitudo cerneret: Antigonum reprehendere: ille nihilominus prudentissimi ducis officio fungi: sese intra urbem cõ-tinere: Cleomenes per omnem regionem intrepide discurrere. Ita tandem rebus ex sententia gestis deuastata prouintia: perterritis Argiuis suis uero ad futura bella audacioribus factis securus domũ reuersus est. Ineunte autẽ uere cũ Macedones atq; Achei reuersi ex hibernis forẽt Antigonus cum exercitu Laconicem proficiscitᷓ Macedonum intra phalangem habens circiter decem millia: sagit-tariorum ad tria millia: equites trecentes preterea ferẽtarios mille gallos totidem Mercenariorũ tria milia peditum: equites trecẽtos Megalopolitanos circiter mille instar Macedonum armatos: qbus dux preerat Cercidas Megalopolitanus. Ex sociis uero Botorum duo millia peditum: equites ducentos. Epirotarum mille pedites. equites quĩquaginta: Acarnanum totidem. Preter hos etiam mille & sexcentos illyrios quibus preerat Demetrius Pharensis: ita ut oĩs summa copiarum esset octo & uiginti millia peditum: equites mille & ducenti. Cleomenes aduentu hostiũ p exploratores cognito oĩs aditus qui ĩ prouintiã patebant: militibus fossis ac sectis arboribus diligenter muniuit. Ipse aditũ quem Sellasiam uocant cũ exercitu occupauit: ratus: id quod euenit: hostes per ea loca iter facturos. erant eius copie circiter uiginti milla hominum. Duo colles huic loco imminebant: quorum alterum euam incole uocant: Olympũ alterum. Via inter hos media est que per ripam profluentis flumĩs ducit spartam. Cleomenes igitur occupatis collibus ualloq; & fossa diligentissime munitis in eua gregarium militem ac socios posuit. Iis ducem reliquit Germanum suum Euclidem. Ipse cum Lacede-moniis & mercenariis in olympo constitit. Equites autẽ in planitie supra utranq; fluminis ripam cum parte mercenariorum col-locauit. Cum ad ea loca appropinquasset Antigonus uno tẽpore & difficilem locorum situm: & miram Cleomenis in disponendo

Sellasia

Eua
Olympus

Euclides

exercitu industriam conspicatus quippe qui nullum optimi ducis officium pretermiserat: abstinendum sibi prelio in presens tempus existimauit. Itaq; haud procul ab eo loco iuxta Gorgyli fluminis ripam castra posuit. Vbi paucis quibusdam diebus commoratus loca omnia atq; exercitum hostium lustrabatur. Postea lacessere ad prelium hostes tentauit: Sed cum nullum prorsus uacuum cu/stodia. locum offenderet: siquidem Cleomenis prouidentia omnia diligentissime construxerat: ab incepto destitit. Veruntamen ad extremum communi cõsensu prelio inimicitias dirimere statuerũt Ita prorsus uno tempore duos duces uirtute: consilio: ac sapientia pares fortuna coniunxerat. Antigonus igitur iis quos in eua col/locatos diximus Macedones scutatos opponit: itẽ illyrios: cobor/tesq; in plures partes diuisas alternatim disponit. His Alexandrũ Ameti filium & Demetrium pharensem duces prefecit. Post hos Acarnanes & Cretenses collocat. Postremo duo millia Acheorum subsidii gratia subsequi iubet. Equites non longe a ripa fluminis aduersum hostiũ equitatũ constituit: Alexandro duce cũ duobus millibus peditum illis relicto. Ipse cũ mercenariorũ ac Macedonũ manu contra Olympum constitutus inire cum Cleomene prelium decreuit. Deductis igitur ĩ aciem mercenariis Macedonum pha/langem statim subsequi iussit: quippe locorum angustie ne secus fieret impediediebant. Signum erat illyriis incoandi certaminis cum primum ostensum ex locis que circa olympum erant linteum prospicerent. Nam hi per noctẽ sub ripa Gorgyli fluminis iuxta radicem collis constiterunt. Megalopolitanis quoq; atq; equitibus signum ineundi prelii erat cum primum a rege purpuream uestẽ erectam aspexissent. Iam igitur certaminis tempus aduenerat: & illyrii datum ab Antigono signum notauerant. hortantur ꝑ tpe socios ut forti magnoq; animo sint: uictoriam sibi in manibus esse non dubitent. Post hec oẽs incredibili audacia ad expugnationẽ collis irrumpunt. At leuis armature milites: quos cum equitatu Cleomenis ĩ planitie relictos supra memorauimus ubi aĩaduertere cohortes Acheorum omni subsidio nudas esse: a tergo: iam collem ascendentes insecuti: maximum in discrimen adduxerunt: Si qdẽ a dextra Euclides cum gregariis militibus a frontibus prestabat: a leua uero mercenarii milites de tergo pertinacissime irruentes im/pressionem faciebant. Quibus ex rebus accidebat eos uno tẽpore

Philopemenis

ab utroq; hostium agmine circunueniri. Id ubi animaduertit Philopemenes Megalopolitanus: statim quod optimum factu erat excogitauit: idq; apperuit ducibus. Sed quia & adolescens admodum erat: nec ducatum unquam fuerat assecutus: parum ei adhibite aures fuere. Quapropter ad conciues suos conuersus: parta inquit nobis est uictoria fortissimi uiri si me sequimini factoq; contra hostium equitatum impetu: audacissime eos inuadit. Mercenarii qui de tergo expugnantes collem infestabant audito ingenti strepitu: simulq; equorum certamen conspicati: retrahunt gressus: & ad equitum subsidiū ubi constituti ab initio fuerāt: reuertūt. Per hūc modū turbatis hostiū ordinibus: illyrii atq; Macedones: ceteriq; una ab Antigono constituti magno impetu in hostes feruntur. Ex quo post hec clara apud omnes opinio fuit Euclidem eo tempore Philopemenis īdustria ac magnitudine animi seperatum. Vnde & Antigonum tradunt cum postea Alexandrum interrogasset quamobrem haud expectato uti conuenerant signo: mouisset aduersus hostes equitatum: atq; ille respondisset id a se minime: sed ab adolescente quodam Megalopolitano se inscio factum: dixisse: adolescentem quidem optimi ducis Alexandrum uero ignari adolescentis officio functū Qui autem cum Euclide cacumen collis tenebant: ascendentes hostium cohortes conspicati: facile imperitiam suam ostendere. Neq; enim cunctandum erat: quoad hostes ad uirtutem collis integri prouenirent: sed fretos oportunitate locorum obuiam hostibus procedere: & ex superiori loco impetum in eos facere oportebat: postea cum opus foret ad dexteram conuersos confestim sese ad tuta recipere: de hinc rursus in hostes ferri. Per hunc modum fractas tandem dissipatasq; Maccedonum copias facile uertissent in fugam. At hi tanquam uictoriam in manibus haberent plane contrarium fecere. Siquidem immoti in loco ubi collocati a Cleomene fuerant aduentum hostiū prestolantes cōstiterūt rati eo maiorem fore hostium conflictum: quo ex altiori loco & prerupto magis colle proiecti precipitatiq; essent. Verum mox inscitie sue penas dedere. Quippe Macedones sine impedimento superato colle: postquam in equum locum uenerunt pedem pedi conserentes: tanta audacia in medios hostes prorupere ut eos stati in precipitem ac pernitiosissimam fugam conuerterit: Atrox eodē

tempore prelium etiam inter equites gerebatur: ubi opepretium erat aspicere quo ardore: qbus uiribus: qua animi alacritate Achei concurrent: quippe omnibus pro libertate patrie dimicantibus. Precipue tamẽ ĩter ceteros Philopomenis uirtus clara atq; illustris habebat. Hic cum eius equus telo grauiter confossus examinis cecidisset: nihilo timidior factus: pedestri certamine diu atrocissie se exercuit. ad extremum utrunq; crus sagitta transfixus cum incredibili animi robore spirauit. Reges quoq; in Olympo cum mercenariis ac leuis armature militibus prelium inierant. Erant hi circiter quinq; millia hominum qui ĩterdum priuatis certaminibus inuicem congressi nonnunq̃m uniuersi simul fortunam belli tentantes: diu uariam uictoriam experti fuerant: eratq; ad extremũ equo marte discessum. At postq̃m Cleomenes relictum ab euclide collem: sociosq; in fugam conuersos animaduertit: equites uero iã ad summam desperationẽ redactos undiq; formidine circũstrepẽte patefacere propinquum aditum: & fronte per unum ex lateribus aciei exercitum educere decreuit. Iubet itaq; tubicines receptui canere: ac statim per eum modum reuocatis leuis armature militibus phalanges ex utraq; parte cõuersis hastis prelium capessũt. Fit atrox certamen. tantisq; animis utrinq; concurritur: ut modo cedentibus Lacedemoniis: modo facta impressione Macedones cedere compellentibus: diu anceps uictoria fuerit: & cuius laus prima esset difficile iudicium uideret. Ad postremum Lacedemõii superati cum se fuge commisissent passim instar pecudum cesi trucidatiq; fuere. Cleomenes paucis quibusdam equis comitatus Sptã incolumis peruenit. Hinc proxima nocte Sythium profectus: nauesq; iam dudum ad necessarios usus parate erant: conscendit: atq; Alexandriam cum amicis nauigat. Antigonus nemine iam resistente sparta potitus cum ceteris in rebus magnanimiter se ac perhumaniter erga Lacedemonios gessit: tum uel in primis: ut salua integraq; re publica patriis institutis uiuerent pmisit. Paucos deinde dies ibi commoratus cũ ei nuntiatum esset illyrios Macedõiã ingressos prouintiam deuastare: in patriam cũ exercitu reuertit. Ita semper maximas res pro libidine fortuna uersat. Nam si uel id prelium Cleomenes aliquanto diutius distulisset: uel saltem post fugam sparte commoratus spem aliquãdiu protraxisset: procul dubio discedente Antigono summa totius rei ad eum inclinatura

erat. Profectus itaq; Tegeam Antigonus: iis quoq; integram rẽ publicam permisit. Postridie argos aduenit: tempore quo omnis populus ad celebrandos Nemee ludos conuenerat. Huic effusa oĩs multitudo obuiam procedit: in hunc oculos ciuitas uniuersa in hũc suspensa ora conuertit. hunc laudibus efferunt: hunc omnibus nõ humanis tantum uerum etiam diuinis honoribus: & cõmune Grecorum concilium: & per se singule queq; ciuitates honorant. Demum Macedoniam properat. Vbi cum uagantes offendisset: illyrios structis utrinq; aciebus eos adortus: post longum certamen superauit. Verum tantis inter certandum clamoribus usus est: ut p fluuio sanguinis paucos post dies interierit: ingenti spe fraudatis Grecie populis: quam de eo non tam propter armorum usum q̃ propter uirtutem atq; integritatem regiã conceperant. Regnũ Macedonie Philippo Demetrii filio reliquit. Verum si quis forte a nobis querat cur presens bellum tam longe repetitum tot uerbis scripserimus: sciat nos illud consulto fecisse. Nam cum hoc tempus in ea potissimũ tempora incideret: de quibus scripturi in p̃sentiarũ sumus dignum imo potius necessarium iudicauimus quemadmodũ institutum ab initio fuerat: Macedonum ac Grecorum statum: qualis ea tempestate extiterit: notum omnibus facere. Per idem tempus Ptolemeo etiam morbo consumpto: Ptolemeus philipator regnum suscepit. Seulucusq; diem functus est Seleuci callinici & Pogonis filius. Huic Antiochus frater in regno Syrie successit: Ita simile quiddam his accidit atq; superioribus illis qui post mortẽ Alexãdri ea regna obtinuerant: idest Seleuco Ptolemeo & Lysimacho. Illi enĩ centesima & uigesima quarta olympiade uti supra memorauimus: hi uero centesima & trigesima nona diem suũ obierunt. Nos igitur postquam totius nostre historie preparationẽ exposuimus: satisq; abũde declaratum est quo tempore: quo modo quibus causis Populus Romanus omni italia potitus exterarum gẽtiũ ĩ regna adortus fuerit: quis eo tẽpore grecie ac Macedonie status: quis Cartaginensium extiterit: consentaneum arbitramur. cum ad ea uentum sit tempora uti ab initio fuerat institutum: in quibus Greci sociale: Romani Animabilis bellum gessere. Reges uero Asie inferioris Syrio imperio contenderunt presentem librũ una cum huiusmodi rerum cõmemoratione: & hac permutatione: regnorum terminare.

Antigonꝰ mo

Polybii Historiarum liber scđs finit. Incipit Tertius feliciter.

Atis est a nobis i primo libro ostensū q sociale Annibalisq; & Syriacum bellū ueluti pncipia ac fūdamēta rerū a Romāis gestarū subiecimus ubi etiā reddite sūt cause: que nos ut repetitis altius pncipiis scđi libri historiā cōnecterere/mus īpulēre. Nūc uero īpa bella: cāsq; a qbus & orta sūt: & tā lōge lateq; diffusa demōstrare conabimur si prius conatū populi. R. q̄ breuius fieri poterit expo/suerimus. Nam cum unum opus ac ueluti unū spectaculum sit qđ scribere aggressi sumus quo pacto: quando: aut quamobrem: uniuerse orbis partes in populi Romani ditionem peruenēre: idq; & principium cognitum habeat: & tempus definitum: & finem certū profecto utile existimauimus: res etiam que intra principiū ac finem huiusmodi bellorū geste sūt duntaxat memoratu dignas summatim commemorare: rati per hunc modum studiosos nostri operis totius historie cognitionem facilius adipisci posse. Multa siquidē animus noster ex uniuersalis historie cognitione ad parti/cularium rerum historiam necessaria percipit: nec parum etiam particularium rerū peritia: ad uniuersalis historie sciētiam cōfert: Quod si utrunq; inuicem iunctum ueluti unum ex ambobus faciē prebeat incredibilem sane legentibus fructum affert. Verum nos quidem summa totius operis satis superq;: duobus superiobus libris diximus: Particularium uero rerum que medio tempore geste fuerunt: prīcipia quidem sunt hec que supramemorauimus bella: finis uero: Regum Macedonie interitus: Tempus inter principiū finemq; medium: anni quinquaginta: Intra quos tales ac tante res geste sunt: quales quantasq; superior etas intra tam breue tēporis spatium nunq̄ tulit: De quibus nos a centesima & quadragesima olympiade scribere incipientes hūc ordinē seruabimus. Principio ostendemus causas unde id bellum quod Annibalis appellatur inter Romanos ac Cartaginenses oriri cepit. Ut Cartaginenses Italiā ingressi maximum in discrimen populum Romanum adduxerūt ut repente inciderunt in spem non solum reliqua Italia: sed ipsa etiā urbe Roma potiundi. Post hec exeq conabimur quo pacto

de reliq̄ Scriis opis

Philippus rex Macedonie post bellũ cum Etolis gestum cõpositis
in Grecia rebus in Cartaginensiũ quoq; spem deuenit: Antiochus
uero & Ptolemeus philopator post longam dissẽsionẽ: tandem pro
inferiori Syria bellum inter se gessere. Rhodii autem & prusias
illato Byzãtiis bello abstinere eos põto coegerunt. Hic huiusmõi
narratione terminata de ĩstitutis atq; re publica Romanoꝝ dicere
aggrediemur: quod hec ueluti peculiaris. p. R. in tantũ uires eoꝝ
auxit: ut ñ solũ italia siciliaq; ꝑterea et gallis atq; hispãis ĩcredibili
celeritate potiti fuerint: sed tandem superatis bello Cartaginẽsibus
totius orbis imperium affectarint. Hinc ueluti per transgressionẽ
narrabimus quo pacto Hieronis Syracusani imperium dirutum
prostratumq; sit: item uarias turbationes que in Egypto fuere:
Preterea quemadmodũ post Ptolemei regis interitum Antiochus
& Philippus iũctis inter se cõsiliis de diuisiõe regni puero relicti
gerere bellũ ceperunt: Philippus aduersus Egyptum ac Samum:
Antiochus aduersus Syriam atq; Phoenicem. Post hec receptis
summatim Hispanie Libye atq; Sicilie rebus sermonem protinus
simul cum ipsarum rerum mutatione ad loca Grecie transferemus.
Expositis enim naualibus preliis que Attalus & Rhodii aduersus
Philippũ gessere: item Romanorũ ac philippi bello cõmemorato
quo pacto aut per quos gestum sit: quem finem habuerit: seruata
serie rerum ad indignationem Etolorum ueniemus: qua indixere
Romanis bellum Antiocho ex Asia aduocato. Cuius belli causas
una cum transfretatione Antiochi in Europam executi: primo
ostendemus quomodo Antiochus e Grecia fugerit: dehinc quo
pacto bello superatus omni prouincia que est citra Thaurum:
Romanis cesserit. Tertio qbus uiribus freti Romani post galloꝝ
qui in ea prouintia uagabantur: excidium: totius Asie imperium
uendicauerint: omnesq; citra Thaurum habitantes populos bar/
barorum timore: & Gallorum temeritate liberarint. Post hec cõ/
memoratis: Etolorum ac Cophallinorum rebus infeliciter gestis:
Eumenidis prusieq; & gallorum bellum aggrediemur: itẽ Ariarati
bellum contra pharnacem. Dehinc de concordia Pelopon nesiorũ
& incremento rei. p. Rhodioꝝ breuiter locuti narrationem nostrã
pariter cũ rebus gestis cõcludemus: repetitis ultimo loco Antiochi
cui Epiphanes cognomen fuit: in Egyptum expeditionibus: Item
bello ꝑsico: & ĩteritu regni Macedõie qbus ex rebus facile ĩtelligi
poterit: quomodo Romani singula queq; aggressi haud longo

interuallo uniuersú terrarú orbem subiugarunt. Quod si ex rebus prospere siue ífeliciter gestis liceret uirtutem a uitio: aut laudatú hominé ab illaudato discernere: profecto hic finé facere oportuisset: narrationemq; ad ea: que nouissime explicare a principio proposueramus conuertere. Nam & tempus triú ac quinquaginta annorum in hec desit: & imperium Romanorum ita propagatum est: ut in posterum omnes clare intelligerent id factu necessarium fore: quod populus Romanus iuberet. Verum quoniam iudicari hec ex euentu rerum non recte possunt: cum sepenumero ea que factu optia uident: nisi oportune fiát ingentes afferant iacturas & e cótrario qui í aduersú aliquem casum inciderunt: si id forti ac magno animo tolerent: plerunq; fortunam suam í melius uertát: dignum iudicauimus his que scripta a nobis sunt etiam illud addere: que conditio uictorum fuerit que ratio administrandi imperii quomodo relique urbes Regiones: loca sponte ad eos desciuerint. Preterea qui mores queue instituta apud omnes fuerint: tum uite puate tú í uniuersum totius rei publice. Sic enim & psentibus palá fiet fugiendum ne an potius sponte eligédum sit imperium. p. R. & posteris utrum laude & memoria digne: an e contrario uitupande omnino sint res geste Romanorum. In hoc enim consistet íprimis nostre historie utilitas siue ad presentes seu ad posteros respexeris. Quippe nec qui bella gerunt: nec qui de bellis iudicát: finé bellorum statuunt ipsam uictoriá nec ut imperio suo cúcta subiiciant. Neq; enim prudens quispiam idcirco cum finitimis bellum gerit: ut fusos profligatosq; inspiciat hostes: neq; multa maria nauigat duntaxat transfretandi gratia: neq; artes & disciplinas illarum tantumodo causa sectatur. Sed omnes ad hec mouemur ob id quod seq exide cernimus uel iocundum uel utile: uel honestú: Quamobré & finis nostri operis merito dicetur nosse que conditio omniú fuerit post acqsitum a Romanis imperiú orbis terrarum quousq; rursus noua rerum turbatio orta é. De qua quoniá multe maxíeq; res memoratu digne acciderunt: quibus ipse non solum spectator magna ex pte uerú etiam hortator atq; adiutor interfui: haud inuitus facto q̄si alio principio scribere decreui. Hec turbatio fuit: í qua Romani quidem bellum aduersus celtiberos mouerunt. Cartaginenses uero aduersus Masinissá libye regé. Quo tempore í asia quoq; Attalus & prusias inuicem contendebant. Ariararthes aút Cappadocie rex a Roferne per Demetrium regno expulsus: non longe post per

[Marginalia: n. — Ariararthes rex Capp. restituitur]

eũdem ĩ paternũ imperiũ restitutus ẽ. At Demetrius Seleuci filius cum annos duodecim regnũ Syrie tenuisset ceteris regibus aduersũ se cõspirantibus uita simul ac regno spoliatus fuit. Romani grecos quos bello psicos patrio solo extorres egerãt: ciuitatibus suis restituerũt. Ipsi ñ longe post Cartaginẽsibus bellũ intulere ob cãs q̃s dicemus. Ita cũ Macedones quidẽ ab amicitia Romanoꝝ: Lacedemonij uero ab acheorum re. p. desciuissent: secuta est communis totius grecie calamitas. Sed hec de apparatu nostro satis. Vtinam mihi tantũ uite deincepś deoꝝ uolũtate sit: quantũ ad perficiendũ inceptũ opus sufficiat: quanq̃m mihi persuadeam: etiam si lõgiora uiuendi spatia nobis negarent: nõ defuturos tañ in tãta eruditoꝝ multitudine qui opus nostrũ ad finem perducerent: & quod nobis repẽtina mors uetasset exequi conarẽt. Veꝝ cũ res que memoratu digniores uidebant abunde cõmemorauerimus: cupidi ut lectoribus nostri operis oĩa & ĩ uniuersũ & per speties ĩnotescant: tpś est ut iam propositi nostri memores ad narrationẽ ueniamus. Ex his qui res gestas Annibalis scripserũt pleriq: cupientes causã eius belli ostendere quod inter Romanos Cartaginẽsesq; exarsit: ꝑmã quidem asserunt ꝙ Cartaginenses Saguntum obsiderunt secũdã ꝙ preter fedus cũ Romanis percussũ hiberũ amnẽ transgressi sunt. Ego uero hec quidẽ initium belli fuisse existimo cãs uero mĩme. Multũ. n. ĩter ꝑncipia reꝝ ac cãs ĩterẽ nisi forte q̃spiã aut Alexãdri trãsitũ ĩ asiã cãm fuisse dicat eius belli qđ aduersus psas gessit: aut Antiochi descensũ ad Demetriadẽ eius belli cãm qđ ẽ cũ Ro. ĩceptũ qđ neq; ueꝝ ẽ neq; uerisimile. Nã q̃s adeo reꝝ ignarus eas belli cãs uocet: q̃ꝝ ꝑtẽ Alexander ꝛ ꝑtẽ etiã Philippus cũ adhuc uiueret ad bellũ psicũ parauerat siue Etoli añ Antiochi aduentũ ad bellũ cũ Ro. gerendũ. Sed hec hoĩm sũt ñ aĩaduertẽtiũ q̃ntũ ĩter ꝑncipiũ cãmq; ĩtersit & qđ cãe oĩbus ĩ rebus ꝑme sũt ꝑncipia uero ultima cãꝝ: Eqdẽ ita existimo ꝑncipia dici ꝑmas hoĩm actiões ĩ rebus que iudicate ac deliberate sũt: cãs uero que iudiciũ deliberationẽq; ꝑcedũt: queq; efficiũt ut ita iudicemus deliberemusue: ut cogitationes cõsilia rõcinationes ceteraq; huiusmõi. Hoc aũt ex sequentibus palã fiet. Nã que cãe belli psici fuerant aut uñ id bellũ ortũ sit facile erit cuiuis ꝑspicere. Prima quidẽ fuit grecorũ cũ Xenophõte ꝑ tot ĩdõitas nationes & barbaras gẽtes ĩ patriam reditus ĩ quo nemo barbaroꝝ ꝑ tanta itineris spatia totq; hostiliũ erraꝝ ãpbractus grecis se apponere ausus fuit. Scđa trãffretatio

Principia / Causæ

Agesilai Lacedemōioꝝ regis ī asiā ī q̃ cū nihil dignū nihil uiribus
suis aduersū cōperisset: ueluti triūphatis barbaris ob turbationes
que ī grecia exarserāt: retrogredi coactus ē. His. n. rebus Phi/
lippus rex macedonū ignauiā atq; segnitiē psaꝝ exptus: & simul
fretus sua atq; macedonū in rebus bellicis ꝓmtitudine: grandi pte/
rea spe pmii allectus cū primū grecoꝝ sibi beniuolētiā haud dubie
cōciliatā intellexit: sūpta occasione ꝙ pse in grecos aspiē seuissēt
oī conatu bellū cōtra eos mouit. Quapropter cāe qdē huius belli
dicēde sūt q̃s pmo memorauimus: occasiones q̃s scđo loco diximus
Principiū aūt transfretatio Alexādri ī asiam. Eius uero belli qđ
sub Antiocho cōtra Ro. gestū ē cā extitit īdignatio Etoloꝝ. Hi
n. cū in bello Philippi sicuti supra memorauimus spreti atq; cōtēpti
fuisse a Ro. uiderēt ñ solū Antiochū ī subsidiū adhibuerūt sed oīa
& facere & ppeti decreuere, tāta eoꝝ aīos supioris tpis īdignatio
cepat: occasio uero fuit grecie libertas sub cuius spetie finitimas ci/
uitates in sententiam suam trahere conabanē Principiū uero belli
extitit nauigatio Antiochi ad Demetriadē. Veꝝ nos qdē huius
rei pluribus uerbis meminimus nō quo ueterum scriptoꝝ aliquem
insectaremur: sed ut studiosoꝝ utilitati cōsuleremus. Nam quem/
admōm medici nihil ꝓdesse egrotantibus possūt si morboꝝ causas
ignorant: ita q circa res gestas uersanē oī ꝓrsus utilitate carent
nisi & loci & tpis & causaꝝ atq; occasionū oīm rō cōstet. Nihil igiē
uel magis necessariū uel tantope querendū q̃ causas reꝝ oīm que
accidūt nosse: si qđ ex oportunitate maxīe interdū res oriri solēt
facillimūq; ē cuilibet rei ī ipo ītroitu obsistere. Atq Fabius Ro.
historicus eius belli qđ Annibale duce īter Cartaginēses atq; Ro.
exarsit cām fuisse refert seuitiam atq; crudelitatē Annibalis in Sa/
gūtinos & Asdrubalis ambitionē ac īmanē regni cupiditatē. Hunc
n. īqt cū īpiū Cartaginēsiū ī hispania mirifice auxisset paulopost
Cartaginē delatū rē. p. eoꝝ pessūdatis legibus cōuertere ī tyran/
nidē tentasse: Quod cū pncipes eius rei. p. intellexissent facto inter
se cōsilio ab Asdrubale dissēsisse. Quare motū Asdrubalem relicta
africa cōfestim esse in hispaniā reuersū resq; hispanas in posterū
uti ꝓposuerat sñ auctoritate Senatus Cartaginēsiū tractasse. An/
nibalē uero ꝙ ab īeūte etate sub eo īpatore meruerat eiusdē plane
cōsilii fuisse refert. Quocirca tūc hispaniēsiū rebus potitū Asdru/
balis uestigiis plāe īstitisse ex quo id bellū uolūtate ipius eē cū ro.
exortū īuitis Cartaginnesibus. Siqdē neminē oī Cartagine fuisse

cui dútaxat salus rei. p. cara foret: q facta Annibalis í Sagútinos
ñ maxíe imꝑbarit. Hec loquutus addit post captiuitatē Sagunti
uēisse Cartaginē legatos Ro. qui Annibalē in penā rupti federis
deposcerēt: Quod si negaret bellú Cartaginēsibus ídicerēt. Si qs
uero fabiú roget qd nā uel opportúius uel iustius uel códucibilius
esset Cartaginēsibus qñ qdē ab initio ut idē íquit factú Annibalis
egre tulerāt: Quā ipm auctorē culpe & criminis reú poscentibus
Romanis ad piaculú tradere: atq; ita cómunē patrie hostē p alios
ulciscicatúq; ciuitatis sue quietú facere: auctore bellorú eiecto cú
id dútaxat decreto fieri liceret. quid nā respódere possit? ꝑfecto
nihil. At hi tātú abfuit ne quid tale agerēt ut decē & septē ānos — Cartaginenses 17 annos cōti[nuos]
íbello cótinue cum Romanis perseuerauerint: neq; ꝑus destiterít — perseuerauerint in bello.
q̄ oí spe nudati nó solú in patrie ueꝝ etiá in capitú suoꝝ discrimē
deuenerút. Sed quorsú hec de fabio & scriptis eius? non quo fidem
auctori detrahamus: qñquidē scriptoꝝ ipsius uanitas facile per se — uanitas
ipsam legētibus appet: Veꝝ ut studiosos eius hortemur ne tá au/
ctoris antiquitatē q̄ ipsá reꝝ gestaꝝ seriē aíaduertant. Sút enim
nónulli qui nó tá scripta ab auctore, q̄ ipsú amplectút auctorē — quo tempore uixisset fabius hi[storicus]
& qa ille tpe quo hec gerebāt uixit: Senatuiq; Ro. íterfuit nihil
ab eo dici posse ñ ueꝝ existimāt. Ego uero adhibēdā qdē ímultis
huic auctori fidē existío: haud tñ usq;q̄q; credēdú. siqdē res ipse
que q̄lesq; fuerít quomó cóuēiāt cósiderādú. Ceteꝝ ut eò reuerta/
mur uñ discessimus: Cā qdē eius belli qd̄ Ro. cú Cartaginensibus — Causa secunda[e belli]
gesserút ꝑma existimari debet ídignatio Amilcaris cui Barce cog/ — punici
nomē erat. Fuit aút Annibalis pater. Hic. n. í bello siculo haud q̄q̄ — Amilcar. Barcas cognom[ine]
a Ro. uictus ē: nā exercitú omnē cui ꝑerat iuxta Erycē sígulari
uirtute seruauit ícolumē: Sed cú Cartaginēses nauali prelio ꝑfli/
gatos cerneret tpi cósulēdú ratus pacē cú Ro. íiit: Neq̄q̄ tñ ídig/
natióe deposita. Quí cótinue oportúitatē aliq̄ ꝑstolabat q̄ Ro.
ulcisci posset. & nisi turbulēto mercenarioꝝ militú motu res Car/
taginēsiú uexari cepissēt: e uestigio bellú renouasset: sed ícestino
malo ípeditus rē í aliud tps distulit. Ro. uero piculú Cartaginēsiú
aíaduertētes í mercenarioꝝ dissēsióe: bellú eis minati sút. Quod illi
ut euitarēt: nullá códitionē respuebāt: sicuti supioribus libris oñdi/
mus sine qbus nec q̄ í ꝑsētia diximus: nec que relaturi post hac su/
mus ítelligi pñt. Tādēq; cú Ro. desistere a ꝑposito aliter ñ uide/
rēt: cósilii atq; subsidii íopes Sardinia eis cesserút tributoq; de quo
ꝑmo cóuenerāt mille & ducenta talenta addiderút que res scd̄a &

maxia cā extitit eius belli qđ postea ortū ē. Amilcar .n. cū ad in/
dignationē eius totius quoq; Cartaginēsis populi idignatio acces/
sisset simulatq; extīcto mercenarioꝝ tumultu res patrie cōpositas
sedatasq; itellexit: bellum ī hispania aggressus ē. studēs hac ueluti
ꝑparatiōe uti ad bellū cōtra Ro. gerēdū Hec uero tertia cā eius
belli existimari debet .i. felix Cartaginēsiū ī hispania successus. His
n. aucti Cartaginēsiū aī audacius postea huic bello incubuerūt.
qđ aūt Amilcar maxīa cā extiterit scđi belli punici: q̄nq̄ decēnio
añ mortuus: multis qdē testimoniis cōꝓbari pōt. Sed satis ī ꝑsentia
erit qđ sequit̄ referre. quo tempore uictus a Ro. Annibal relicta
africa cursū ad Antiochum direxerat. Romani conatū Etolorū
animaduertentes legatos ad Antiochum miserunt qui uoluntatem
regis explorarēt: & sub spetie legatiōis apparatum eius specularēt̄
Hi simul ac fauere etolis Antiochum intellexerūt: paratūq; īferre
Romanis bellū oībus diebus assidui circa Annibalē fuere. studētes
eū assiduo colloquio suspectū inuisūq; regi facere: neq; eos cōsiliū
suum fefellit qppe antiochus tāta familiaritate recōciliatā ei cum
Romanis gratiā existimās diu Annibalē suspectū habuit. Verū
interiecto tpe accidit ut ī cōsiliū uocatus a rege liberiorē loquēdi
locū nactus sit. Tūc cōmemoratis multis tādē ueluti īdignabūdus
ī hec uerba ꝓrupit. quo tpe inqt pater meus Amilcar exercitū in
hispaniā traiecturus erat ānū etatis agebā fere nonū. Tūc patre
ioui sacrificante altaribus adherebā. At pater meus sacrificiis rite
pactis secedere parūp ab aris ceteros iussit: meq; solū ad se uocatū
ꝑhumāiter & blādiēti similis an uellē ī expeditionē duci rogauit.
q cū id ñ solū libēter acceptassē ueꝝ etiā pueriliter deꝑcatus forē
pater capta dextra mea & altari admota uoluit ut tactis sacris iu/
reiurādo assererē me cū ꝑmū p etatē licēt hostē. p. r. futuꝝ. Itaq;
q̄ndiu hostis Ro. eris o rex: licēt ī tuto credas oīa nec qcq̄ de An/
nibale suspiceris. Simulatq; uero uel fedus cum Romanis percus/
seris uel in amicitiam redieris: tunc noli expectare alium de me
calumniatorē sed statim ueluti hostē. p. R. cauēdū puta. Sēp. n.
q̄ntū ī me erit illis aduersus ero. Hec cū ītellexisset Antiochus &
uere & ꝑ dolore ex aīo ab Annibale dici confestī suspitionē oēm
hoc itaq; aptissimū testimōiū ē īimicitiaꝝ amilcaris īfestiq; aduer/
sus Romanos animi q̄nq̄ id ex ipis rebus ītueri liceat. Eiusmōi. n.
hostes Populo Romano reliquit Asdrubalem filie sue uirum &
Annibalē filiū ut nihil eis ad cumulū iniuriaꝝ potuisset accedere.

…bal amorꝫ nouus
…i ad aras iurat se
… romanorꝫ futurū.

…ouis ara iurauit
…al. Sili^{o}^ p^{o} 2 ad
…nis scribit. Marcia
…^{o}^ ad herculis ubi aut
…na herculis Haec puer
…ycas iurauerat hanni
…ras.

X.

Verum Asdrubal quidem morte interceptus suum aduersus Ro/
manos animū ostendere ñ potuit. Annibali uero tēpora cōcesserūt
ut factus uoti compos paternum odium longe lateq; diffunderet.
Idcirco eos qui in publicarum rerum administratione uersantur:
intueri hec diligenter & exactissimo studio examinare decet: ne
eos lateat animus illorū cū quibus uel iunguntur federe: uel pace
conciliantur: quando id cedentes temporis faciant: quando anīo
non ulterius seuiendi: quo ab iis quidem qui oportunitatem male/
faciendi prestolant̄ cauere assidue possint: iis uero quos uel subie/
ctos imperio suo uel ueros amicos norint: quandocumq; res ferat
secure ac fideliter utantur. Cause itaq; secundi belli punici he sūt
quas hactenus diximus: principia uero que mox referemus. Car/
taginenses grauiter atq; iniquo animo ferebant iacturam ablate
sibi a Romanis sicilie. hanc eoꝝ indignationē sicuti supradiximus
intercepta per fraudem inter motum africe sardinia & supīpositū
stipendium augebat. Quasobres simulatq; imperium in hispania
auxissent: ultro arma iniecturi italie uidebantur. Mortuo autē
Asdrubale cui post Amilcaris obitū summa imperii cōmissa fuerat
anteq̄ nouum ducem crearent expectare exercitus uoluntatem
decreuerant. Vt uero e castris nuntius aduenit Annibalē ingēti
omnium clamore atq; assensu imperatorem appellatum: aduocata
e uestigio cōcione: unanimi consensu electionē exercitus confir/
marunt. Annibal igitur accepto imperio nihil percunctādū ratus
exercitum in olcadum fines: ueluti per transitum ducit. Hinc dis/
cedens Cartaiā urbē: caput gētis eius obsidet: nec multis īteriectis
diebus expugnat. Quo metu perculse relique ciuitates ultro se
Cartaginensibus dederunt. Exercitus uictor preda onustus Car/
taginē nouam in hiberna deducit. Ibi Annibal predam omnem
inter milites liberalissime partitus: mirifice omnium beniuolentiā
sibi conciliauit: nec paruam futurarum rerū militibus spem adiecit
Vere primo rursus in uacceos exercitum ducit. Ermandica mox
potitur. Arbocalam uero ob magnitudinē ciuitatis & multitudinē
uirtutemq; oppidanorum diu defensam: post longam tandem ob/
sidionem non sine discrimine ui capit. Post hec repente í maximū
periculum preter opinionem incidit: carpentanis eum ex uacceis
regressum predaq; onustum adortis: que gens & ferocia & multi/
tudine hominum ceteros eius prouincie populos antecellit: Cū iis
etiā se coniunxerant profugi ab Ermādica: quos olcadum exules

Principia belli pun[ici]

Annibal

Olcades

Cartaia

Vaccei

Ermandi[ca]

Arbocal[a]

Carpen[tani]

in eam sententiam adduxerant. Quod si Cartaginenses aperto p̄/lio una concurrissent: profecto uicti profligatiq; fuissent a Car/pentanis. Verū Annibal prelio abstinuit: & callide hostibus cedēs castris supra ripam Tagi fluminis collocatis; equitibus precipit ut cum hostem aquam ingressum uiderint: adoriantur. peditū agmē in ripa: elephantos preterea quadragita disponit. ita cū & flumē & feras ueluti concertantes haberet: omnia ex sententia pcesserūt. Nam barbari metu cessisse Cartaginenses rati sublato clamore passim in amnem ruunt. Quare magna pars eorum iuxta exitum fluminis absumpta ab elephantis per ripam grassantibus: & ad se delatos in maniter conculcātibus obtriti: pleriq; aūt ab equitibus in ipso flumie trucidati: q̄ eques corpore armisq; liber facilius p medios gurgites rem gereret: peditemq; uix uado fidentem infe/staret. posteriores quibus regressus in suam ripam facilis erat: re/trocedebant: Cū tandē Cartaginenses oībus copiis amnē īgressi uniuersos in fugam uerterunt. Erant autem Carpentani una cū olcadibus atq; uacceis ultra centū millia hominū. Quibus superatis nemo trans hiberum fuit: qui postmodū resistere cartaginensibus auderet: preter Sagūtinos. Hos non dum bello īfestare Annibal uoluerat: ne prius cām aliquam belli Romanis preberet: q̄ cetera oīa iuxta Amilcaris parētis admonitionē: sibi cōstātissīe asciuisset. Saguntini interea frequentes Romam nuntios mittebant: simul soliciti de rebus suis: & uelut prescii futurorū: simul ne Romanos laterent / felices Crtaginēsiū in hispania successus. At romani post multos uariosq; de eadem re nuntios: tandem oratores in hispaniā ad speculandos actus Annibalis mittūt. Annibal ea tempestate p actis que cōcupierat: rursus Cartaginē nouā in hiberna secesserat Vt primum uero aduenisse legatos Romanorū nuntiatum est: ad se admitti iussit: & loquēdi que uellent: potestatē fecit. hi p̄mo Annibali denuntiant: ut a Saguntinis abstineat: esse enim socios populi Romani: deinde ne hiberū transgrediat: id enim in federe cum Asdrubale icto caueri. Que cū audisset Annibal: ut iuuenis & bellico ardore feruens: qq; facillime oīa p principes factionis sue ī senatu Cartaginensi obtinebat: ac iā iā in bellū aduersus Roma/nos exarserat: legatis quidē rn̄det ueluti amicus Saguntinorū: in/crepans populū Romanū q̄ nup orta inter Saguntinos dissēsiōe cū ab iis litteras accepissent: ut ad cōponendas res legatos saguntū mitterent: per iniuriam quosdā e principibus ciuitatis interfecissent:

quos ulcisci se uelle minatus est. esse enim hunc ueterem Carta/
ginensibus morem: ne iniurias suorum multas patiãtur. Ex alia
parte nuntius Cartaginem missis: quid agere opus sit consulit: cũ
Saguntini societate Romanorum freti plerisq; Cartaginensium
oppidis grauis iniurias intulerint. Deniq; omnis in constantie atq; i/
dignationis plenus: & ardore belli gerendi fluctuans nullam uerã
rationem adducit in mediũ: inanes tantũmodo ac ratione carẽtes
causas sectatur. Quod his accidit: ꝙ uicti perturbationibus animi
officium deserunt. Nã quanto melius erat id dicere? optimo qdẽ
iure petere a Romanis Cartaginẽses ut Sardiniam stipendiumq;
quod iam tot annis: in summa eorum necessitate per iniuriam ab/
stulerant: restituerent: id ni facerent: bellũ se eis indicturos? Ac
nunc pretermissa uera causa: falsã hanc de Saguntinis fingẽs: nõ
solum preter rationem: uerum etiã per summam iniuriã moturus
bellũ uidetur. Legati Romanoꝝ & si necessario suscipiendum esse
bellum intelligebant Cartaginem tamẽ profecti eadem illis quoq;
denunciarunt. Verum Romani quidem non in italia se: sed in
hispania dimicaturos Saguntũq; ueluti monumẽtũ ac receptaculũ
belli habituros sperabant. Quãobrem ad id se parantes cõponere
primum res illyricas nitebantur: quippe intelligentes maximũ
se ac diuturnissimũ bellũ & procul a finibus italie habituros: Acci/
dit per ea tempora ut Demetrius illyrioꝝ Rex oblitus cõpluriũ
populi Romani erga se officiorũ cũ eos cerneret hinc gallorum:
illinc Cartaginensium terrore perculsos: omnemq; suam spem in
regibus Macedonie haberet: ꝙ particeps fuerat eius belli. quod
aduersus Cleomenem Antigonus gesserat: oppida illyrii que di/
tioni Romanorum subiecta erant uastaret: urbes expugnaret:
terminos in federe nominatos transgrederetur: plerasq; insulas e
cycladibus dirriperet: & quasi tempestas quedam cuncta proster/
neret. Que ubi Romani ĩtellexerũt: uidẽtes florẽtẽ ea tẽpestate
Macedonum principatum: componere omni studio res illyricas ĩ
p̃ntia nitebantur: sperantes id facile factu fore: seq; paucis dieb us
& illyriorũ insciciã castigaturos esse: & ulturos Demetrii ingra/
titudinem. Verũ res longe aliter q̃ sperabant euenit: Nam dum
tempus huiusmodi rebus teritur: Annibal omniũ spe celerius Sa/
gũtũ capit. Quo factũ est: ut bellũ iam non in hispania: sed ꝓpe
urbem Romam & per omnẽ italiã exardesceret. Romani tamẽ
hoc consilio freti. L. Emylium in illlyrium cum exercitu misere

qui res eius prouincie componeret anno primo centesime & qua/
dragesime olympiadis. Annibal Cartagine noua cum oībus copiis
profectus Saguntum petit. Ciuitas ea ultra hiberum sita est: in
radicibus mõtis q̄ hispanos a celtiberis diuidit circiter mille passus
distãs a mari. Cuius incole & copia terrestriũ fructuũ: & multitu/
dinis incremento: & uirtute militari ceteris hispanie populis p̄stãt.
Huius fines in festo exercitu ingressus Annibal peruastatis passi
agris: ad obsidionem urbis omnis machinaꝝ adhibet: cõmodissimũ
rebus suis fore ratus; si ea per uim potiretur. Primũ enĩ ablatuꝝ
se Romanis spem gerendi in hispania belli animaduertebat. p̄terea
non paruum metũ ceteris iniecturum: exquo & ciuitates hispanie
que iam in eius potestatem deuenerant: fideliores future: & que
adhuc in libertate uiuebãt e uestigio se dediture uidebant. Ter/
tio q̄ se deīceps tuto ad reliqua progredi posse intelligebat nullo
hostili loco post se relicto. Preter hec sperabat se īgentem pecu/
niam cõparaturum: qua postmodum in rebus agendis uteretur:
militum uero animos confirmaturum: ob summã utilitatem quam
quisque ex preda urbis caperet. Postremo etiam beniuolentiam
ciuium qui Cartagini morabantur sibi conciliaturum ob munera
que de manibus ad eos missurus foret. His rationibus fretus omni
studio obsidioni urbis inheret: multitudinis aīos nunc ira in hostes
stimulando: nunc spe p̄miorũ accendit. Interĩ se ipsum exemplũ
prebet: tum ĩ conficiendis admouendisq̄ ad menia machinis: tum ĩ
adeundis locis ubi magis imminens periculum ostendebatur. omnia
deniq̄ nõ secus agit q̄ si nihil inter se atq̄ militem interesset. Per
hunc modum octo continuis mensibus animo & corpore fatigatus
tandem saguntũ ui capit. Vbi maxima pecuniarum copia parta
multisq̄ captiuis in potestatem redactis. illã quidem in necessarios
belli usus uti statuerat: seruauit: hos uero inter milites pro digni/
tate cuiusq̄ partitus est. Reliquam autẽ supellectilẽ durio Car/
taginensibus misit. Quibus peractis haud quaq̄ opinione sua fru/
stratus est: sed omnia ei ex sentẽtia successerunt: siquidẽ & militũ
animos prõptiores in posterum reddidit ad subeunda pericula: &
Cartaginenses sibi obsequiosiores fecit: & ipse maiorem rerum ge/
rendarum facultatem ob partam pecunie sũmam adeptus est. Dũ
hec agerentur Demetrius illyriorum rex cognito consilio atq̄
apparatu Romanorum confestim Dimadam urbem presidio &
cõmeatu diligentissĩe muniuit. In reliq̄s uero oppidis illyrii electis

diuerse factionis hoibus suos tantũ manere passus est. Ipse electis ex omni exercitu sex millibus ueteranorũ: pharum petiit. Inter hec Emilius consul in illyrium applicuit: integris omnibus copiis ubi cum animaduertisset hostes forti ac constanti animo esse: q situ ac munitionibus Dimale freti: irritũ fore Romanorum aduentum opinabantur: eam primum urbem omni conatu censuit oppugnari debere: Ratus id quod euenit: si ea caperetur facile reliquas perculsas timore in potestatem Romanorum uenturas. Hortatus atq milites: & admotis urbi machinis Dimalam obsidet: qua intra septem dierum spatium ui capta: adeo animos hostium fregit ut repẽte ex omnibus illyricis ciuitatibus legati aduenerit se se fidei Romanorũ dedẽtes. Quibus in amicitiã receptis: ictisq cum singulis pro cuiusq conditione federibus: exercitum uersus pharum mouet: ubi illyriorum rex immorabatur. Hic quoniam eam urbem & natura loci munitissimã esse intelligebat: & electorum ex omni numero militum presidio firmatam: commeatu preterea & ceteris rebus ad bellum necessariis abundantem: ne difficilis & p quã diuturna futura esset eius obsidio uerebatur. Quãobrem diu consilii anceps tandem hanc uiam ingreditur. Facto per noctem in insulam cursu. magnam partem copiarum intra siluam densissimis obsitam arboribus collocat. Ipse orto iam die cum uiginti nauibus palam propinquum urbi portum ingreditur. Illyrii naues hostium conspicati: ac earum numero contempto denso agmine procurrunt ad portum: ut Romanos a littore arceant. Ubi inito cum illis certamine: acriter aliquandiu dimicatur: multis cõtinue ex urbe in subsidium suorum exeuntibus. Tandemq omnis in eũ locum ciuitas confluxerat. Tum Romani qui in propinqua silua noctu delituerãt: audito clamore: per loca abdita tẽpestiue eodẽ concurrunt: occupatoq colle qui intra urbem & portum natura munitissimus erat: reditum hostium in urbem prohibent: quod animaduertentes illyrii inceptum arcendi hostes consilium deserũt atq omnes in unum congrati se inuicem hortãtur: ueluti ex cõposito cũ his q collem occupauerant conflicturi. Romani uero iam apropinquantes illyrios conspicati instructis aciebus eos aggrediuntur: atq alacres capessunt prelium iam etiam pars altera a nauibus aderat hostesq premebat a tergo. Ita undiq cõcurrentibus Romanis: illyriis uero non solum a fronte: uerum etiam a tergo laborantibus: diu atrociter pugnatur. Tandem uictoria penes

Pharum

L. Emilius cons

Romanoſ fuit: illyriorum maxima parſ ceſa: pauci ſe intra urbē receperunt: reliqui in deſerta inſule profugere. Demetriuſ ad Lemboſ quoſ fuge gratia ſi quid tale accideret tribuſ in locis parauerat clam perlatuſ in ſequenti nocte preter opinionē oīm ſaluuſ euaſit. ꝓfectuſq; ad Philippum Macedonie regem reliquū etatiſ ſue apud eum egit. Vir alioquin audax atq; robuſtuſ: ſed temere ac parū conſiderate in rebuſ bellicis ſe gerenſ. Quapꝑter exitum quoq; talem habuit qualiſ anteacta eiuſ uita fuerat. Nā cum ex ſentētia Philippi Meſſeniorꝝ urbem oppugnare cepiſſet nimia audacia profuſuſ turpiſſime ab hoſtibuſ interfectuſ eſt. Verum que de hiſ particulatim dicenda erunt: cum ad ea tempa uentum fuerit: diſſeremuſ. Emiliuſ Pharo repente potituſ urbem funditus euertit. Hinc reliquis illyrii ciuitatibuſ ītra paucoſ dieſ imperio Romanorum additiſ: rebuſq; omnibuſ uti ſtatuerat in prouintia compoſitiſ ineunte iam autumno Romam reuerſuſ ē: ubi cum ſumma gloria receptuſ triumphauit: iudicatuſ ab oībuſ non ſolum prudenter uerum etiam fortiſſime egiſſe. Cum interea nuntiuſ de excidio Sagunti Romam perueniſſet: haud quaꝗ de bello inferendo eſt inter patreſ conſultum ut quidam ſcripſere: addenteſ rationeſ & cauſaſ que animoſ eorum in utranq; partem impellebant. Quo quid inconſtantiuſ dici poteſt? quomodo enim credibile eſt: ut qui proximo anno bellum Cartaginenſibuſ de/nuntiarant ni Saguntinorꝝ finibuſ abſtinerent: iidem nunc capto per uim Sagunto an ſit cum Cartaginenſibuſ belligerandum an contra bello abſtinendum inter ſe conſulant. Quid uero minuſ credibile ꝗ ex una parte Senatum perinde ac ſi de ſumma rerum dubitaret triſticia atq; merore incredibili affectū: ex altera uero pueroſ omneſ qui dumtaxat duodecimū annum tranſgreſſi eſſent in Senatum a parentibuſ perductoſ: & cōſiliorum omnium par/ticipeſ: nihil unꝗ cuiꝗ ſecretū aperuiſſe? Hec profecto neq; uera ſūt neq; uериſimilia. Sed de huiōi ſcriptiſ ꝗlia ſūt Cheree & Soſyli ſatiſ: non tam enim hiſtorie ꝗ fabule anicularum uidentur: & iiſ ſimileſ que in tonſtrinis memorari ſolent. Romani nuntio capti Sagunti ſociorumq; indigne peremptorum accepto: extemplo legatoſ Cartaginem mittunt: duo denunciaturoſ: quorum alterꝝ ignominiam pariter ac detrimentum allaturum Cartaginenſibuſ uidebatur: alterum uero in ſummum diſcrimen imperium eorum adducturum. Petebant enim ut uel Annibalem in penam rupti

federis Senatui traderent uel bellũ sibi a populo Romano ĩdictũ scirent. Legati postq̃ Cartaginem uenerũt datusq; eis est Senatus non sine Cartaginensium indignatione iussa patrum exposuere. Quo peracto Cartaginenses elegerunt anum qui de iure suorum dissereret. Is primo fedus Asdrubalis ueluti nunq̃ cum Romanis ictum preterire: deinde etiam si ictum fuerat: non teneri eo Cartagĩenses asserere: ꝙ absq; auctoritate Senatus & populi iussu ab Asdrubale priuato arbitrio ictum extitisset. Ad id adducere Romanoꝝ exemplum ꝙ fedus a lutatio cõsule in Sicilia ictum quia id sine auctoritate populi Romani factum erat infringi debere iudicauerint. Deniq; in hoc uno federe per totã oratione ĩsistere: id sepius lectitare: in eo nullam de hibero factã esse mentionem asserere: sed tantũmodo de sociis utriusq; populi caueri: hoc uero ad Saguntinos nihil attinere quippe q tẽpore icti federis nondũ erant socii Romanoꝝ. Legati eã de iure federũ disceptationẽ ut alienã a dignitate populi Romani atroci oratione respuerũt: dicentes eam facile tollerari posse si res Saguntinoꝝ integra foret. Nũc uero excisa Sagũto uiolatisq; ĩiquissĩe federibus uel patratorem sceleris Romanis dedant: quo manifestum omnibus sit Saguntum publico Cartaginensium cõsilio minime oppugnatũ: uel si id nolint consilioq; eoꝝ expugnatã urbem fateantur: se ad bellũ parent. Hic sermonũ finis fuit. Verum nobis quidem necessariũ uisum est haud tacitã hanc partẽ preterire ne uel eos qui ĩ rebus gerendis uersanẽ quoꝝq; interest hec exactissime considerare in rebus maxime necessariis lateat ueritas: uel discendi cupidi inscicia atq; errore scribentiũ decepti labantur ignoratis federibus que ab initio primi belli punici usq; in nostram etatem inter Romanos ac Cartaginenses icta sunt. Primũ igitur fedus inter utrũq; populum initium est statim post eiectũ urbe regiũ nomen. L. Iunio Bruto & M. Valerio consulibus. Sub quibus etiam Ioui capitolino tẽplum dicatũ duo de triginta annis ante ꝑmam xerxis in greciam transfretationẽ. Quod quãto diligentius fieri potuit interpretati sumus. Tanta eni facta ẽ mutatio Romane ligue ab ea tẽpestate ĩ hodiernum diem: ut etiã qui ãtiquitatis peritissimi sũt: pleraq; nõ nisi difficiliter intelligant. In federe igit̃ hec fere cõtinenẽ. Amicitia esto populo romano Cartaginẽsiq;: itẽ Romanoꝝ Cartaginẽsiũq; sociis: Romani socii ue Romãoꝝ ultra ꝓmũtoriũ pulchri non nauigando nisi uel uitempestatis uel hostili ĩpetu coacti. Si

quis ob huiusmodi causas eo applicuerit: nihil emito nihil ue sūmito
nisi quantum ad sacra uel ad nauigia opus sit. Intra diē quītū īn
abito. Iis qui mercimonii gratia aduenerít ímunitas esto p̄ter scri/
bam & preconē. Quotcunq; p̄sētibus his in africa uel Sardinia ue/
nū ierít de his publica fides esto. Si qs romāoꝝ í Siciliā uenerit
ubi cartaginēses imperent equa oīa sūto. Cartaginēses iniuriā nō
īferūto Ardeatibus āntiatibus aricenis circeis taratinēsibus aliis ue
latinis quotcunq; imperio Populi Romani parēt. Si qua ciuitas
non pareat aliena esto. Si Cartaginēses ceperít populo Romāo
integra reddūto. p̄sidiū in latio nullū edificāto. si p̄ duelles puīciā
ingressi fuerít non p̄noctāto. Huiusmodi fere p̄mū fedus fuit.
Promūtorium uero pulchri Cartagini adiacens ad aquilonē uer/
git. Vltra hoc meridiē uersus nauigare Romanos: Cartaginēses
nō p̄miserūt: ea causa ut mihi quidē uidetur: ne in eorū notitiā ue/
nirēt loca syrtibus p̄pīqua: que illi propter fertilitatem regionis
ēporia appellāt. Si quis uero ui tēpestatis uel impetu hostiū huius/
modi locis applicuisset nihil sūmere licebat p̄ter ea tātummodo que
uel ad īstaurandas naues uel ad sacrificia opus forēt. Ceteris p̄rsus
abstinebāt: atq; intra quītū diē inde abire cogebāt. Cartaginem
uero & ad cetera africe loca que cis p̄mūtoriū erant itē in Sardi/
niā: atq; Siciliā ubi Cartaginēses īperabāt nauigare mercimonii
gratia licebat: dataq; iis a Cartaginēsibus de seruādo iure publica
fides erat. Verū in hoc quidē federe Cartaginēses uidēt de Sardi/
nia atq; Africa ut de p̄priis p̄uīciis sermonē facere: de Sicilia autē
longe secus: addūt enī in eā Sicilie p̄tem ubi Cartaginēses īperēt.
Eodē modo Romāi de latio fedus ineūt: de reliq̄ uero italia nullā
faciunt mētionē: quod nō dū sub īperio foret ipsoꝝ. Post hec
aliud fedus initū est in quo additi sūt tyrii & uticēses Cuius federis
uerba hec fuere. Amicicia esto populo Romāo sociis q;: & Carta/
ginēsibus tyriis atq; uticensibus eoꝝq; sociis. Romani socii ue ro/
manoꝝ ultra promūtoriū pulchri nec p̄de nec mercature gratia
nauiganto. Si quod opidū í latio Cartaginēses ceperít quod po/
pulo Romano nō sit subiectū p̄dā omnē ipi habēto: oppidum
Romanis reddūto. Si q̄ captiui abducti fuerít ex libero populo
qui cū fedus populo Romāo sit: í portū populi Ro. nō adducito
Si quis adductus fuerit atq; a Romanis dep̄hēdat dimittito. Idē
Romani í locis ubi Cartaginēses īp̄ant faciūto. Si aquā uel cōme/
atū sumpserit Romanus íiuriā nō inferto quibus amicicia fedus ue

cũ Cartaginẽsibus fuerit. Si fecerit publica iniuria esto. In Sardinia atq; africa nulli Romanoꝝ sociorũ ue negociãtor, ne ue oppidũ possidẽto: nihil emũto ṗter res ad sacra & ad nauigia necessarias. Si q̃s naues eo tẽpestas detulerit ĩtra quĩtũ diẽ abeũto. In Sicilia ubi Cartaginẽses ĩperẽt itẽ Cartagini: Romani oĩa faciũto nego/ciãtorq;: que facere negociariq; ciuibus Cartaginẽsibus licet. Idẽ Rome Cartaginẽsibus ius esto. In hoc quoq; federe Cartaginẽses Sardiniã q̃dẽ atq; africã suas ꝓprias ostẽdere uidenẽt: Sicilie uero dũtaxat eã partẽ que ipsoꝝ imperio pareat. A Romanis etiã cautũ ne Cartaginẽses iniurias ĩferãt ardeatibus ãtiatibus circeiis tarracinẽ/sibus ceterisq; latii ciuitatibus. De reliqua uero italia nulla mẽtio facta ẽ. Post hec tertiũ fedus ĩter Romanos ac Cartaginẽses ictũ ẽ tpe quo Pyrrus Epirotaꝝ rex ĩ italiã traiecit añ ĩitiũ ṗmi belli punici. In eo federe eadẽ que ĩ superioribus cõphẽdũt: deiñ adiciũt hec: Si cũ Pyrro fedus ꝑcusserit curato uterq; populus ut auxi/liũ ferre alterutri liceat iis q̃bus bellũ ĩferet. Si Cartaginẽses socii ue auxiliũ Romãoꝝ ĩplorabũt nauigia ṗbẽto ad traiiciẽdũ belli/gerãdũq;: Si Romani socii ue Romanoꝝ postulabũt: mari Car/taginẽses opitulãtor: In terrã uero ut descẽdãt nẽo cõpellito. Suis q̃sq; stipẽdia soluito. In ṗmo federe iusiurãdũ ita factũ accepimus Primũ Cartaginẽses deos patrios iurati sũt: deiñ Romãi ꝑ lapidẽ secũdũ uetustissimũ ritũ martis q̃riniq; numibus additis iusiurãdũ ṗstiterũt. Ritus uero lapidis fuit huiusmõi. Fecialis sũpto in ma/nibus lapide postq̃ de federe ĩter ptes cõuenerat hec uerba dixit. Si recte ac sine dolo malo hoc fedus atq; hoc iusiurãdum facio: dii mihi cũcta felicia ṗstẽt: Sin aliter aut ago aut cogito: ceteris oĩ/bus saluis ĩ ꝓpriis patriis ĩ ꝓpriis legibus ĩ ꝓpriis laribus in propriis tẽplis ĩ ꝓpriis sepulchris: solus ego peã ut hic lapis e manibus meis decidet. Nec plura locutus: manu lapidẽ deiecit. Hec cũ ita sĩt: & ĩ hodiernũ diẽ tabulis eneis inscripta cõspiciãẽ in tẽplo Capitolini iouis ubi ab edilibus diligẽtissime custodiũẽ: q̃s nõ magnope admi/rer philinũ historicũ: ñ ꝙ hec ignorauerit (nã multi nostra quoq; etate Romanoꝝ Cartaginẽsiũq; ãtiquissimi: quiq; huiusmõi rerũ studiosissimi sẽp fuerunt hec ignorãt:) Sed ꝙ his plane contraria scribere fuerit ausus. Cõtineri eni ĩ federibus ait ut Romãi oĩmi Sicilia Cartaginẽses uero omni italia abstinerẽt: Idcircoq; romãos in ṗma trãsfretatiõe in Siciliã fedus ac iusiurãdũ trãsgressos: cum nihil tale scriptũ extet. Hec enim in secũdo libro apte Philinus scribit que nos breuiter in ṗmo libro commemorata in hunc locum

reseruauimus ut de his ꝑticulatí id dissereremus: rati id uel maxíe ne/
cessariū fore: ne qs errorē Philini secutus a ueritate deflecteret.
Quod si qui transfretationē Romanoꝝ í Siciliā ió reprehēsione
dignā cēsuerit: ꝙ Mamertini ab iis í amiciciā recepti: ꝑsidiūq; non
lóge post í súmo discrimine laborātibus missū fuerit: cū paulo añ
Messanā ꝑmo deiñ etiā regiū opulētissimas Sicilie ciuitates cru/
delissíe dirripuissēt: fortasse id nó ímerito fecerít. Quod uero ꝑter
fedus ac iusiurādú í Siciliam traiecerít: nó nisi ignari hominis eēt
asserere: Finito í Sicilia bello aliud fedus ictū cuius hec fere sum/
ma fuit. Excidere Cartaginēses nó solú omí Sicilia ueꝝ etiā ísulis
oíbus que inter Siciliam atq; italiam forēt. Vtriusq; socios apud
utrūq; populú tutos esse: neutꝝ í alterius locis ípare aut ullú múi/
mtú edificare. aut mercēariū militē códucere alterius socios neutꝝ
í amicitiā recipe. Cartaginēses duo milia & ducēta talēta í ānos. x.
pēdere í pñtia mille: captiuos ꝑterea oís sñ ꝑtio Romāis reddere.
Rursus cú bellis africāo acriter ífestarēt: Romani ídicto eis bello
ut nouū fedus íirēt coegerút. í quo cótinebat ut Carthaginenses
Sardinia excederēt: stipēdioq; mille & ducēta talēta adderēt. Post
hec oía ultimū fedus í hispania cú Asdrubale ictú: í quo cauebat
ne liceret Cartaginēsibus Hibeꝝ flumē armatis trásire. Hec sunt
igit federa que íter Romanú ac Cartaginēsē populú íita sút ab
ínitio usq; ad scdm bellú punicú qd Annibale Cartaginēsiú duce
gesserút. Veꝝ eníuero quēadmodú í trásfretatióe Sicilie nó uio/
latú a Romanis iusiurādú ostēdimus: ita postbec ꝑ súmā íiuriam
ídictú Cartaginēsibus a populo Ro. bellú facile qsq; ꝑspexerit
tú cú fedus de sardinia ꝑcusserút Siquidē nulla ró eius belli assig/
nari potest. Sed māifeste depbēdit Cartaginēses ꝑter óniú fedeꝝ
iura íiquitate tꝑm coactos & Sardinia excessisse & auxisse stipē/
dia. Nā qd Romāi dissimulāt se ꝓpterea id facere cópulsos ꝙ
mercatores suos mari ífestassēt iā aña dissolutū erat captiuis oíbus
a Cartaginēsibus sñ ꝑtio restitutis. Quibus de rebus qñ ea que ꝑ/
ticulatí dicēda erāt supiori libro mēorauimus: núc ad scdi belli pu/
nici cās ueíamus: atq; utri populo ascribēde sít ꝑscrutemur. Car/
taginēses igit reddebāt eas quas supra retulimus cās: Romani ob
ídignationē excisi sagúti nullas í pñtia referebāt. he uero sút que
apud eos & saepe núero & a multis adduci solēt. Prío quidē nó
fuit fedus Amilcaris cú Lutatii federe cóꝑandú: ut Cartaginēses
dicere ausi: siqdē í lutatii federe additú: ita id ratú fore si populus
censuisset: í federe Asdrubalis nec exceptú tale qcq fuit. Atq í hoc

cautũ ne liceret Cartaginẽsibus hibeꝝ trãsgredi: ĩ illo ut socii utri/
usq; populi tuti forẽt: qbus uerbis nõ ii tm̃ cõphẽsi q tũc essẽt: ad/
ditũ. n. ĩ federe fuisset uel ut neutri liceret nouos socios asciscere: uel
ut nouiter in societatẽ acciti federe nõ cõphẽderẽt. hoc uero nẽo
sanę mẽtis affirmarit. Nã pterq̃ ꝙ añ id tpus obseruatũ sp fuerat
ne q eoꝝ etiã q nouiter ĩ societatẽ recepti erãt iniuria affecerẽt:
qs credat duos potentissĩos populos puari se uoluisse libertate uel
recipiendi in amicitiam quos uellent: uel receptos in fidẽ defẽdẽdi?
Eninuero intentionem eorum in federe ineundo hanc in primis
fuisse reor: ut psentes socii tuti forent: nec recipi in societatem ab
alterutro possẽt nouoꝝ uero socioꝝ gratia puisũ: ne mercenariũ
militẽ cõducere ne ĩpare qcq̃ ĩ alterius puĩcia liceret: oẽsq; apud
utꝝq; populũ tuti essẽt. Hec cũ ita sit illud quoq; mãifestũ ẽ Sa/
gũtios cõpluribus ãnis añ Annibalis etatẽ fidei romãoꝝ cõmẽda/
tos fuisse. Cuius rei uel maximũ argumẽtũ ne a Cartaginẽsibus
qdẽ negari põt: ꝙ Sagũtini orta ĩtra ciuitatẽ seditiõe nõ ad car/
taginẽses quãq̃ finitĩos & iã sũmã ĩ hispãia obtinẽtes sed ad popu/
lũ ro. se uerterũt: quo auctore ciuilis dissẽsio sedata atq; restĩcta ẽ.
Siqs igit excidiũ Sagũti cãm huius belli fuisse dixerit: Idẽ Car/
taginẽses p ĩiuriã bellũ gessisse cũ Romãis fateat necesse ẽ: tũ ex
federe Lutatii ĩ quo cõtĩebat: ne qs alterius socius iniuriã ĩferret:
tũ ex federe cũ Asdrubale icto quo cautũ ne Cartaginẽses hibeꝝ
flumẽ armati trãsirẽt: si uero pp̃ter ablatã Sardiniã auctũq; sti/
pẽdiũ exarsisse eos in id bellũ existĩet: pfecto non ĩmerito id ab
illis factũ uidebit: q expectata oportũitate tpis ulcisci se uoluerĩt
Sed nõ deerũt fortasse q hec paꝝ cõsiderãtes: me supuacuo cẽseãt
huiusmodi ratiões adeo diligẽter ĩqrere. Ego uero ita sẽtio: Siqs
oĩbus necessariis ita ĩstructus sit ut nulla re extrĩsecus egeat: huic
iocũdã qdẽ nõ tñ fortassis necessariã fore pteritaꝝ reꝝ cogniti/
onẽ. Siqs aũt id neq; ĩ puatis neq; ĩ publicis rebus affirmare ausit
cũ hõ sit: ac pñtẽ felicitatẽ ut sũt res humãe fluxe atq; ĩstabiles
labi posse ĩtelligat: nõ mõ iocũdã ueꝝ etiã necessariã reꝝ gestaꝝ
pitiã dixerĩ. Etenĩ quo pacto qspiã uel illata sibi aut patrie ĩiu/
ria socios atq; adiutores ad eã ppulsãdã ĩuenerit: uel nouis rebus
studẽs alios ĩsnĩam suã traxerit: uel psp̃ere cedẽtibus cũctis suoꝝ
aĩos recte cõfirmauerit: nisi ut sĩgula queq; a maioribus nostris
gesta sĩt cognitũ pspectũq; habuerit. Ita. n. ĩ rebus pñtibus patus
sp atq; ĩstructus ea loq atq; agere poterit: qbus & cõsilia cũctoꝝ
ĩtelligãt: & ueritas oĩbus patefiat: pterite qppę res optĩa gerẽdaꝝ

rerū documēta sūt facileq; nobis ostēdūt uniuscuiusq; rōes cōsilia machinas: qd nobis gratiā opē bn̄ficiū parere possit: qd queq; ad/
uersus nos mouere: qd ad misericordiā qd ad īdignationē quid ad iustitiā atq; eqtatē īpellere: que oīa & publice & p̄uati plurimū ī uita mortaliū momēti habēt. Quap̄pter ego qdē ita cēseo scrip/
tores historiarū eosq; q ī earū lectiōe uersāt nō tā res gestas q̄ qd eas seq̄t atq; an̄cedat āimaduertere oportere. Nā siqs ex historia tollat qd quō cuius gratia actū sit: q finis fuerit: qđ superit ueluti cōtētio quedā nō doctria erit. Et ī p̄ntia qdē iocūditatis fortasse aliqd: ī posterū uero nullā p̄rsus ad uitā humanā utilitatē afferet. Ateni dicēt aliq nec facile haberi huiusmodi historia nec ullo mō p̄spici atq; uideri poterit ob multitudinē magnitudinemq; librorū. uerū hi qdē ignorāt q̄nto facilius sit habere atq; p̄discere q̄dragīta libros recte ī ordinē digestos ubi res italie sicilie affrice a trāsfre/
tatiōe pyrri ī Italiā: usq; ad capt iuitatē Cartaginis ceterarū uero orbis p̄tiū a fuga Cleomēis usq; ad bellū Romāorū cū acheis iuxta isthmū cōp̄hēse sīt: q̄ tot p̄ticulariū historiarū uolūina uel tenere uel legere? Nā p̄terq̄ q̄ & nūero & magnitudīe librorū nostra su/
perāt: difficile ē qcq̄ apud eos certi cōp̄hēdere: prīo q̄ nō idē oēs de iisdē rebus scribūt: tū q̄ res simul gestas p̄tereunt: que si inuicē cōferāt: lōge clarius discerni ueritas pōt: dēiq; q̄ id qđ maxie p/
p̄ū ē historie ne attīgere qdē p̄nt: hoc ē ea que res gestas p̄cesserūt queq; sequuta sūt: & p̄sertim que ad cās attinēt. nos aūt ita bellū ātiochi cōsiderāus ut a philippico cām sūpsit; philippicū ut a pūico pūicū ut a silico ubi q̄cūq; īterea rerū sūt gesta & ad idē caput re/
ferri p̄nt diligētissīe: rīcurq; oīa apud eū qdē q ūiuersalē historiā scribat facile ītelligere licet: apud eos uero p̄ticularibus bellis disse/
rūt utputa p̄sico aut Philippico: īpossibile: nisi forte aliqs ex uno certamīe totius belli sūmā se putet posse ītelligere. qđ fieri non pōt. Itaq; q̄nto p̄stat didicisse aliqd p̄fecte q̄ id tātūmō audiuisse: tāto historia nostra p̄ticularibus bellorū descriptionibus p̄stātior existimāda ē. cetera ut ad id unde ī hoc diuerticulū excessi reuer/
tar: Legati rōanorū ubi tergiuersantes penos aīaduertere nullū āplius uerbū fecerūt: sed q īter eos natu grādior erat sinū e toga factū senatui ostēdēs: hic īqt uobis bellū pacēq; portamus: Utrū placet sūmite: sub hāc uocē nō mīus ferociter daret utrū uellet sub/
clamatū ē: cūq; is excusso ī media curia toge gremio nō sn̄ horrore q̄si plāe id ī sinu ferret bellū se effūdere dixisset: accipe se alacri uultu oēs respōderūt. Interea Annibal Cartagini noue ī hibernis

Bellum in sinu pacem q̃ [illegible]

natu grandior fuit is Q. Fabius, ut L. Florus testatur, et ut uidetur testari T. Liuius —

erat: militibusq; si q forte suos iuisere uellēt redeūdi i patriā ptātē fecerat: quo post tot labores exhaustos corpa aiosq; ad oia de i/tegro patiēda renouarent. pterea fratrē Asdrubalē instruit quo pacto hispaniā si eū decedere puītia oporteret regere tueriq; ab oi populi Ro. cōatu debeat. De hic Affricā quoq; ualido psidio firmat aduocato ex hispāia supplemēto: nā afrū militē i hispaniā acciuerat: callide nimi ptitus copias: ut Afri i hispāia hispani in africa ueluti mutuis pignoribus obligati meliores essēt. In Africā mittit eqtes mixtos ex multis gētibus mille ducētos: pedites ad. xiii. milia. octigētos qnqgita: pter hos etiā baleares fūditores octigē/tos septuagita. hoꝝ maiorē ptē distribui p Africā iubet: reliquos Cartagini psidio eē: siul aduocari ex iterioribus ciuitatibus delecte iuuētutis peditū qtuor milia: eos nō tā psidiū q obsides Cartaginē duci. In hispāia uero Asdrubali fratri qnqremes qnqgita reliqt: qdriremes duas: triremes qnq: sed aptas istructasq; remigio duas & trigita qnqremes: triremes qnq;. Addit deide eqtes lybiphēices mixtū pūicū afris gēus circiter qdrigētos qnqgita. Lergetes tre/cētos: numidas Maurosq; accolas Oceāi ad mille octigētos, pedites aūt ex afris. xi. milia octigētos qnqgita. Ex lyguribus trecētos: ex balearibus qngētos: & ne qd terrestris auxilii gēus deesset ele/phātos unū & uigiti. nec admirari qspiā debet si nō miori diligē/tia hec a nobis mēorāt q si ab ipatore exercitus cēsus militū fieret neq; nobis succēsere q mēdaciū istar minuta quedā ac leuia secte/mur: quo facilius scriptis nostris adhibeat fides. Nos eni cū apud Laciniū tabulā eneā cōspexissēus: i q huiusmodi descriptio erat: positā i eo loco ab Annibale quo tpe p italiā grassabat: adhibēdā ei oi ex pte fidē duximus, loq; hāc fuius i pñtia secuti. Annibal cū rebus africe atq; Hispāie puidisset: reditū eoꝝ pstolabat quos ad sciscitādos galloꝝ aios q traducēdus erat exercitus miserat. Nā qa & fertilissimā eē eā regionē itelligebat: & multitudinē hominum refertā: q uirtute atq; expiētia i rebus bellicis plurimū pollerent essētq; ob bellū gallicū qd supiori libro huius rei gratia memora/uius populo Ro. ifēsissimi: pmiserat eo q illoꝝ aios dōis cōciliarēt & trāsitū alpiū specularēt. Spabat eni bellū sibi dūtaxat i italia gerēdū: si p āgustos alpiū saltus fauētibus gallis icolumē traducere exercitū posset. Reuersis itaq; nūciis ubi expectationē ac deside/riū galloꝝ itelligit: trāsitūq; alpiū difficilē sane ac laboriosū: nō tñ usqq; i accessū esse: istāte iā uere copias ex hibernis aduocat. Allatus p idē tpus de his que Cartagini gesta erāt ad eum nūcius

ĩdignationē eius aduersus Rõanos auxerat : spē uero de fide ac
beniuolētia suoꝝ mirifice cõfirmauerat: Itaq; ꝗ̃pmũ copie oēs in
unũ cõuenerunt: Annibal aduocata cõtiōe nõ iã occulte sed palã
milites uariis adhortatiōibus ad bellũ cõtra Rõanos īcitat:ut ipse
pauloāte ut ceteri Cartaginēsiũ duces ob expugnatũ Saguntum
postulati ad suppliciũ fuerīt edocet: fertilitatē opesq; ꝓuītie ad ꝗ̃
ꝓfecturi sīt: ꝑterea amicitiã atq; societatē galloꝝ ostētat. quibus
dictis cũ aīos omniũ alacres & nihil magis ꝗ̃ discessum expectātes
aīaduerteret: fidē ac uirtutē eoꝝ laudat: dieq; ꝓfectiōis īdicto
cõtionē dimittit. Paratis īterea oībus que ad iter necessaria erant:
ut pmũ statutus dies aduēit: cũ nonagīta milibus peditũ: eqtũ. xii.
milibus ꝓfectus hibeꝝ traiecit: nec multis īteriectis diebus lergetes
bargutos ausetāos aqtaniã ceteraq; usq; ad pyrenũ mõtē oppida
subegit ut omniũ opinione celerius: ita nõ sīe multis atq; atrocibus
ꝓliis: ac pluriꝝ militũ cede. Ore huic oī ꝑfecit ãnonē: quē Bar-
gutiis etiam dominũ cõstituit: ꝙ magis huic populo diffideret: ob
amicitiã ꝗ astricti cũ Rõanis erant decē milia peditũ Annoni ad
ꝑsidiũ tuēde regiōis dedit & eqtes mille : oīa eoꝝ qui cũ Annibale
ꝓficiscebãt īpedimēta eidē reliqt. Totidē fere ex hispāis militibus
domũ remisit: tũ qa grauari eos lōgitate uie insupabiliq; alpium
trãsitu sēserat: tũ ut ceteris quoq; ꝑberet spē ī patriã qñq; reuer-
tēdi: nec minus ut hoc uidētes hispāi quos domi reliquerat alacriori
aīo si qñ supplemēti usus foret ī italiã ꝓficiscerēt. Ipse cũ reliqs
copiis nũero qnqgīta milibus peditũ: eqtũ fere nouē milibus pyre-
neũ trãsgressus: ad ꝓximũ Rhodāi hostiũ tēdit: nõ tã multitudīe
ꝗ̃ uirtute militũ stipatus: utpote qui triũ & uigīti ãnoꝝ durissima
militia īter hispanas gētes exercitati uictores sēꝑ extiterãt. uerꝝ
ne ob ignorationē locoꝝ hec ps obscurior foret referēdũ breuiter
cēsuius unde discedens Annibal qbus ꝗ̃ntisq; locoꝝ spaciis supatis:
ꝗ̃s italie ptes īgressus fuerit. neq; ipās locoꝝ appellatiōes adiecius
ut qdã historici faciũt: putantes ita prius rē omnē ꝑfecte ītelligi
si noīa locoꝝ ī notitiã uenerīt. Atq ego qdē ita cēseo: In relatiōe
locoꝝ quoꝝ cognitionē habēus plurimũ momēti noīa afferre: &
ut facilius ītelligãt res ipe & ptinacius mēorie hereant: Vbi uero
loca ipa ignota sũt: similē eē appellationē eoꝝ ut uocibus: que ꝑ-
terꝗ̃ ꝙ aures pcutiũt nullã ꝓrsus significationē hñt. ita fit ut cum
mēs nostra nihil omnino ex eo nomīe cõꝑhendat neq; id referre
ad aliqd sibi cognitũ possit: uana penitus atq; īutilis narratio fiat.
Quãobrē īuestigãdus modus est: quo de locis īcognitis loquētes:

q̃teus liceat auditores í notioné ueri trahamus. Pría igit & maxía & omnibus hoibus cómunis notio est diuisio huius quo claudimur mũdi p quã omnes etiã ineruditi ortũ occasũ meridiẽ septẽtrionẽ nouimus. Scd̃a est p quã unicuiq; supradictaꝝ partiũ ptes orbis terraꝝ accõmodãtes in cognitionẽ locoꝝ quecũq; uidimus quod/ ãmodo deuenimus. Sed cũ orbis terraꝝ multe partes sint quedam inhabitabiles: alie cõtrarioq̃ nos situ ab Antichthonibus habite: In p̃sẽtia de situ dũtaxat eius plage quã nos icolimus dicendũ. Hec cũ i tris ptes diuidat: unã asiã uocant: africã aliã: tertiã Europã Hãc diuisionẽ mare nostrũ & duo inclıti amnes faciũt: Tanais & Nilus. His Asia ab reliqs ptibus diuidit: igẽti ppetua frõte uersa ad orientẽ & tñ meridiẽ atq; septẽtrionẽ duobus lateribus aspiciẽs: Africa uero ab Asia quidẽ Nilo: ab Europa mari nostro separat uersaq; ad meridiẽ nihilominus ad hibeꝝ occasum usq; ad colũnas herculis protẽdit. Itaq; he due ptes si qs in uniuersum consideret meridiẽ ab oriente interpositione nostri maris uidẽt segregare. Europa autẽ septẽtrionẽ uersa ab oriẽte utriq; opponit: extẽdi/ turq; usq; ad occasum. Eius precipua pars septẽtrionẽ spectet itra tanaim & Narbonẽ fluuium qui non longe distat ab ora massilie ac Rhodani hostiis que in Sardoum defluunt mare. Hãc omnem regionẽ galli habitãt a narbone usq; ad pyreneũ mõtẽ: extẽditq; a mari nostro ad Oceanũ. Reliquã uero Europe partem a py/ reneo ad occasũ hoc ẽ usq; ad colũnas herculis ab uno latere cir/ cuit mare nostꝝ: ab altera oceanus. Ora que mari nostro abluitur usq; ad colũnas herculis hispania uocat: pars que oceanũ spectat: cõmune quidẽ nomẽ nõ habet ut que recẽs i cognitionẽ nostram uenit: sed longe lateq; a barbaris colit: de quibus suo loco ptícu/ latim dicemus. Nam queadmodũ ea regio que iuxta Ethiopiam ẽ ubi Asia atq; africa iũgunt usq; i nostrã etatẽ ignota ẽ: nesciẽtq; utrum perpetua sit & cõtinens: an claudat pelago: ita omne id qd̃ intra Tanaim atq; Narbonem ad septentrionem uergit usq; in presentem diem ignoratur somniantq; si qui de iis uel loquuntur aliquid uel scribunt. Enīuero hec referre operepreciũ fuit: ne iis que eorum locorum ignari sunt: obscura oĩa forent que scrip/ turi sumus: sed per eas celi ac terre regiones quatenus fieri posset in cognitionem ueri traherent. Nunc ad rem redeamus. Carta/ ginenses ea tempestate omnem africe oram tenebant: que mari nostro abluitur ab aris Philenorum haud multum distantibus a

Orbis diuisio

Asia
Africa
Europa

Narbo

magna syrte usq; ad colúnas herculis: cótiet: ea lógitudo sexdecē milia stadioꝝ trásgressiq; puū fretū qd' íter Africā atq; Europā íteriacet: oſ hispāia potiti erāt usq; ad pireneū mōtē q eā puītiā a gallis diuidit. distat aūt hic locus ab āgustiis freti ubi sūt colúne herculis circiter octo milia stadioꝝ: íde ad nouā cartaginē: unde Annibal í Italiā trásiturus mouerat: stadioꝝ tria milia hec ab hibero duobus milibus & sexcētis stadiis distat. hiberus uero ab exitu rhodāi tribus milibus & ducētis. Ita ení sūma cū diligētia dimēsa ea loca p romāos fuere. exitus uero rhodāi a radicibus alpiū unde in italiā trásit: mille & trecētis. reliq; alpes mille & ducētoꝝ stadioꝝ spacio cōtiet. qbus trásactis stati obuia fit ea ps gallie qua padus fluit itaq; a noua Cartagie usq; ad italie fies: nouē miliū stadioꝝ iter facere ánibalē oportebat. ꝙ si lógitudinē uie ani aduertas iā fere dimidiū itineris cōferat: si uero difficultatē locoꝝ aspexeris maior ps pfectiōis superat. ánibal igit oí cōatu pyrēeū trásgrediebat ñ síñ metu galloꝝ ne forte situ locoꝝ freti trásitū eius í italiā phiberēt íterí rōani de iis que cartagí dicta actaq; p legatos fuerāt platū & síul ánibalē oím opione celerius hibeꝝ cū exercitu trásgressū aduētū í italiā maturare q res nō puū metū patribus íiecerūt eo maxie ꝙ cōcituꝝ aduersus se afuidas sp amoꝝ gallicas gētes augurabāt. igit stati electis iā cōsulibus puītias noīant. P. cornelio hispāniā: Tito sēpnio africā cū Sicilia. bis sex legiōes í eū ānū decernūt socioꝝ qñtū ipis uideret classis qñtū pari posse. dū Ro. scribūt milites classisq; & cómeatus & cetera ad trásfretationē necessaria pāt oñi studio ad pficiēdas colonias ícūbūt qs circa padū í gallia nup íchoauerāt. iā edificata erāt oppida: oppidāis ut ítra trigíta dieꝝ spaciū adeēnt mādatū: decreta sígulis colōis sex milia hoím. que citra padū edificata placētia: q ultra crēona appellata. eā rē grauiter & íiquo aío ferētes boii nec ueteꝝ iraꝝ íméores ubi Cartagínēsiū aduētū cōptū habuere a romanis defecerūt: dimissis obsidibus quos supiori bello sicuti mēorauius dederāt: arreptisq; repēte armis & ad id ipsū solicitatis í subribus tm̄ tumultū in agꝝ supradictis colōis assignatū fecerūt & pterita oís multitudo una cū triūuiris rōanoꝝ q ad diuidēdos agros uenerāt mutiā cōfugerit. quos psecuti boii urbē obsidiōe cixerūt. cū aliqñtisp obsidio durasset: simulari ceptū de pace: euocatiq; a Galloꝝ pricipibus ad colloqū legati cōtra ius gentiū: ac uiolata fide cōprehendunt negantibus Boiis nisi sui obsides sibi redderentur eos dimissuros.

L. manlius

Cum hec de legatis nunciata essent. L. Manlius Imperator: qui tú in his locis cú copiis erat ira accensus: subsidium ferre obsessis maturat. Quod ubi Boii intellexere: in silua que uie propinqua erat insidias ponunt: uenientemq; inexplorato hostem aggressi magnam partem Romanorum cedunt. Reliqui egre in apertos campos emersere: ubi refectis aliquandiu militum animis: cum nihilominus instare post terga boios animaduerterent: precipiti fuga tanetú uicum cótendere. Qui tumultus postq̃ ẽ Romam p latus: patres ueriti ne diuturna obsidione presidium Romanorum periclitaret: Attilium pretorem cum copiis delectu nouo consulis conscriptis: auxilium ferre obsessis iubent. consuli ut in eoꝝ locú nouum delectum habeat mandant. Hic fuit gallicarum rerum usq; ad aduentú Hãnibalis status. Consules interea paratis oíbus necessariis Roma profecti. P. Cornelius i Hispaniam cum sexaginta longis nauibus: Sempronius in Affricam cum centum & sexagintaquinque remibus. Hic tanto ĩpetu res bellicas aggressus tantum in lylibeo apparatum undiq; cógessit. ut mox ipsam cartaginem obsessurus uideretur Cornelius uero per oram etrurie ac lyguꝝ profectus: quinto die peruenit Massiliã proximúq; Rodani ostiú. Nam pluribus diuisus amnis in mare decurrit: cú classe ingressus est. Hic cum Annibalem superare iam pyreneos mótes didicisset: satis tamen adhuc eú putabat abesse: tum propter difficultatem loci: tum ob multitudinem gallorum. qui frequentes circum ea loca habitabant. Verum Hannibal incredibili celeritate gallis omĩbus partim precio. partim metu pacatis ad rodani transitum per maris Sardoi littus cú exercitu properabat. Quod postq̃ consul intellexit. & si inops cósilii erat ob celerem Annibalis aduentum: nullú tamen optimi ducis officiú pretermisit. Eductos e nauibus milites ab iactatione maritima refecit. Tribunos quonã in loco occurrendum hostibus foret & edocuit: trecentos delectos equites ducibus massiliensibus & auxiliatoribus gallis ad explorãda hostium consilia premisit. Annibal iam Rhodano propinquus transfretare q̃celerrime festinabat. Itaq; aduocatos oẽs fluminis accolas muneribus sibi consiliat ab his lintres magna multitudine & paratos ad quotidianum illorum usum lembos emit: nouas item lintres cauari ex singulis arboribus iubet: quod etiam milites ipsi & copia materie & facilitate operis íducti faciút. Vnde uix duoꝝ dieꝝ spacio tantum nauium lintriúq; comparatum ẽ: ut abúde ad

Tanetum

Atilius

Massilia

cauari lintres.

traiciendū sufficeret: singulis laborantibus ne socioꝝ auxilio indigerent: sed propriis lignis se suaq; transueherent. Inter hec ad ulteriorem ripā fluminis maximus barbaroꝝ numerus cōfluxerat quo Cartaginēses a transitu Rhodani arcerent. Quod ut aduertit Annibal intelligēs se neq; ui traiicere flumē posse hostibus ex aduerso omnē ripam obtinētibus: nec tuto ibi cōsistere ne undiq; a barbaris circūueniret. Prima noctis uigilia Annonē Bomilcaris regis filiū. cū parte copiaꝝ mittit. his duces itineris nōnullos ex incolis loci tradit: qui p ripā Rhodani aduerso flumīe ad ducēta stadia profecti supra parue insule circumfusum amnē constiterunt. Nam quia illic diuidebatur aqua nō īmerito minus altus esse alueus existiabat. cesis igit̄ e uestigio arboribus rates fabricate: que ad uirorū ceteraꝝq; rerū transfretatiōem sufficerēt. Ita īpediēte nemine tuti Rhodanum traiecerunt: Nactiq; locum natura munitissimū: corpora nocturno itinere ac labore operum confecta quiete unius diei refecerūt: omnibus ad consilium opportune exequendū intentis. Iam idipsū Annibal cū ceteris copiis facere maturabat. Sed eū angebat cōsiliū traiciendoꝝ elephantoꝝ: q numero septē & triginta erant. Igitur ī sequēti nocte q fluuiū trāsierāt: cū pmū lucessere aurora cepit per ripam fluminis profecti aduersus barbaros quos conuenisse ad eū locū diximus: contēdūt. Annibal autē paratas habēs copias omīs iubet ut ad traiciēdum se preparent lēbos equitibus impleāt paratis instructisq; ad bellū ut si ita res ferret exēplo egressi usui forent. Lintres uero expediti occupēt peditesq; ut maiori tranqllitate flūinis tutius traicerentur undaꝝq; impetū firmius sustinerent: superiori pte flumīs ad dexteram lembos ponit quo uehementiorem illū ac precipitē aque fluxū exciperent: equosq; puppibus nantes loris trahi iubet tris et quatuor simul duobus uiris ad utrūq; latus puppis sedentibus. Quo factū est ut maior pars equoꝝ in prima transfretatione traduceret. Hec aūt cōspicati barbari ingenti tumultu relictis castris passim temereq; in ripā cōcurrunt: ueluti nullo negocio trāsitū hostibus phibituri. Annibal aliquādiu cōmoratus ubi appropinquare suos ex prodito fumo uti cōuenerat intellexit: dat simul oībus signū ad traiciendū. Quo uiso repente Cartaginēses ingenti clamore facto traiicere amnem atq; impetū fluminis omī conatu perrūpere nitūtur: certantq; inter sese: qui pmus ad ulteriorē ripā pueniat ita cū iā utraq; ripa a Cartagīsibus teneret:

omnesq; cum ingenti uociferatione flumen traicerent: Galli cum uariis ululatibus more suo peana canētes arcere sūmo impetu ho/stem nitebantur. Terribilis aliquandiu tumultus uisuq; horrendū certamē fuit. Galli omnes derelictis tentoriis ad flumen cōfluxe/rant. Mox Anno cū suis aderat. Hoꝝ pars in castra impetū faci/ebat: reliqui a tergo pugnantes premebant. Galli nouitate rei obstupefacti: pars in castra ut ea ab hostibus tutarēt recurrunt: alii nihilo segnius pugne insistūt. Hānibal ubi cōsiliū sibi ex sen/tēcia successisse animaduertit hortatur suos: ut pristine uirtutis memores. hostē forti animo propulsent: Ita omnes facto impetu in medium irrumpunt. Tandē Galli & quia nullo ordine prelium inchoauerant: & īprouisa Annonis legione pterriti se turpi fuga in uicos suos receperūt. Dux Carthaginēsiū uno tēpore flumine atq; hostibus superatis: reliquas copias p ociū traicit. Ita cū omnes breui tēpore ad ulteriorē ripam peruenissent. spernēs iam Gallicos tumultus castra locat. atq; ita p quietē in ripa flumīs eam noctem egit. Postridie cum audisset consulem Romanoꝝ cū classe hostia Rhodani īgressū: Numidas eqtes quīgētos misit speculatū: ubi et quante copie hostiū essent: quid ue pararent. Interim traiciendis elephantis p magistros dari operam iubet. ipse aduocata contione regulos q ex transpadana Gallia ad se uenerant acciri fecit. hi p interp̄tē multitudinē allocuti ad transitū alpium hortātur: se ce/terosq; Galliaꝝ incolas auxilio eis futuros pollicēt: iter fore tutū & nulla re necessaria egens: nec difficilem sane alpium transitu͂m esse: loca ad que profecturi sint omni genere rerū opulentissima: habituros p̄terea eiusmodi socios quoꝝ uirtus non paꝝ p̄teritis tē/poribus populo Romano formidolosa fuerit His atq; aliis huius/modi dictis reguli discessere: Post quos Hānibal ingressus: p̄mum quidem preteritas res gestas multitudini commemorat: in quibus eos per tot discrimina belloꝝ cōsilium ac sentenciam suam secutos uictores sepenumero fuisse refert: nūq̄ minus prospere rē gessisse. Dehinc hortatur ut magno fortiq; animo sint: scientes maiorem ptē laboꝝ iā emēsam esse supato difficillimo amne & sociorū be/niuolēcia ac p̄mptitudīe parata. Proīn curā omnē gerēdaꝝ rerū sibi relīnq̄nt ipsi tm̄mō qn̄ opus fuerit dicto ducis obediētes sint p̄/stine uirtutis reꝝq; a se fortissime gestarū mēores. His dictis cum multitudinē alacri uultu aī audaciā p̄ se ferentē uidisset: uniuersos laudauit: dehīc deos scd̄m morē precatus abiit: idicto militibus ut

corpora curarẽt: seq; ĩ posteꝝ ad discessũ accĩgerẽt. uix dissoluta contio erat: cũ Numide quos speculatũ missos supra diximus fusi ꝓfligatiq; ab hostibus redeũt. &enĩ cũ nõ lõge a ꝓp̄iis castris eq-tibus Romãis q ex eadẽ cã missi a Scipione fuerãt: occurrissent: tãto ardore utriq; inseruerũt manus: ut ex Romanis & Gallis ad cẽtũ q̈drağita eqtes ceciderĩt: ex Numidis plus q̄ ducẽti. Romani Carthaginẽses usq; ad castra ꝑsequuti: ꝑspectis diligẽtissime oĩbus ad consulẽ reuersi sũt: p̄ñtiamq; hostium: & certamen cũ Numidis hĩtũ ĩdicarũt. Quibus auditis. P. Cornelius Scipio haud cũctãdũ ratus: ĩpedim̃ta nauibus ĩposuit. Ipse coactis copiis p Rhodani ri-pã ꝓfectus ueluti cũ hostibus cõflicturus maturat iter. Hãnibal postridie eius diei quo habita cõtio erat: cũ p̄ma luce eqtatũ õnẽ uersus littus ueluti in p̄sidio disponit. peditũ uero multitudinem e castris motã paulatĩ ꝓcedere iubet: ip̄e ut elephãti ocius traiiciãt om̄i solicitudĩe ĩtẽdit. Eoꝝ traiiciẽdoꝝ cõsiliũ huiusmodi fuit. Cõ-pluribus patis ratibus duas ĩuicẽ copulatas a terra ĩ amnẽ porrigũt latas pedes qnq̈gĩta. His alias duas a parte ripe adiiciũt: q̄s ne se-cunda aqua deferrent: compluribus retinaculis ualidis ad arbores parti ripe sup̄iori eminẽtes alligãt. erat eaꝝ lõgitudo ad ducentos pedes. Post hec alias duas rates: que reliq̄s longe maiores erãt ex-tremis illis leuiter adnectũt: quo haud difficulter solui possint. Ab his pẽdebãt funes aliq: q̄bus ab actuariis nauibus postq̄ dissolute a ceteris ratibus essent: trahi ĩ ulteriorẽ ripã ualerẽt. Postremo eas omnes humo tegũt: ut belue per eas sine pauore ueluti p solũ pro-grederent. hoc apparatu facto elephãti: qui Indis ubiq; p̄terq̄ in undis parere cõsueuerãt: p stabilẽ ratẽ tanq̄ p uiã pregrediẽtibus duabus feminis agũt: q ubi ĩ extremas rates applicatas transgressi sũt: extẽplo resolutis: q̄bus leuiter adnexe erãt uĩculis: ab actua-riis nauibus ꝑtrahũt: Nihil sane trepidãtes donec cõtinẽti agebãt: ubi uero soluta a ceteris rate ĩ altũ se uehi cernebãt: ũdiq; formi-dĩe capti cedẽtibus ab aq̈ extremis: aliq̄ntũ turbatiõis edebãt. q̄etẽ tñ timor ip̄e faciebat: omni ex parte aquã circumspiciẽtibus feris. Ita primis expositis alii deinde repetiti traiectiq; sunt. Quidam timore seuientes in flumẽ deciderũt: qui tñ peremptis rectoribus ĩcolumes euasere. Siquidẽ & pondere ipso stabiles: & magnitudĩe ꝓminẽtiũ extra aquã nariũ q̄bus emittere si quid ebiberãt ac re-spirare poterãt: pedetentim uadis ꝓgressi: ad ulteriorẽ ripã recti peruenerũt. Traiectis itaq; elephantis Hannibal cũ his atq; omni

equitatu aduersa Rhodani ripa mediterranea Gallie petit. Rhodanus tribus fontibus surgit supra maris Adriatici itimũ sinũ. deiñ Lemãno lacu acceptus tenet impetum: seq; per mediũ iter agens egredit & inde in occidentem ablatus aliquandiu Gallias dirimit: post cursu uersus meridiẽ adducto defluit in mare Sardoum. Eã partem fluminis que ad septentrionem uergit incolunt Galli quos Adruẽtes uocãt. Latus uero qđ meridiem spectat terminãt alpiũ saltus qui ad septentrionẽ erigunt. Campos autẽ circa Padum de quibus supra mẽorauimus a Rhodano diuidũt alpes. que a Massilia icipientes usq; ad intimũ maris Adriatici sinũ ꝓtendunt. Has tũc ꝑtergressus Hãnibal a locis qui circa Rhodanũ sunt in Italiã uenit. Hoc loco scriptores quidã dum magnitudine rei pterrefacere legentiũ animos student: nõ animaduertunt labi se in duo ab historie lege alienissima. Siquidẽ & falsa scribere: & plane inter se repugnãtia cogunt. Simul enĩ Hãnibalẽ quẽ & scientia rei militaris & animi magnitudine omnino iimitabilem uolunt: oĩs ꝓrsus cõsilii atq; rõnis expertem ostendũt. Simul nullũ exitũ mendacio repientes ad deos & deorũ filios confugiũt. Nam cum iter alpium adeo imensum atq; asperũ faciãt: ut non solũ equitibus: ipedimẽtis: atq; elephantis: uerũ etiam ipsis leuis armature peditibus: inuium inaccessumq; sit: ꝑterea etiam tãtam in eo solitudinem: ut nisi quis deus aut heros ducem se itineris prebeat: proculdubio omnes copie per loca ꝑrupta eant perditũ: apertissime i utrũq; labũt errorẽ. Primũ enim quis ducum Hannibale imprudẽtior erit: qui tot copiis taliq; exercitui ꝑfectus: in quo spem omnẽ benegerendaꝝ reꝝ reposuerat: neq; uias neq; loca ut ipsi asserũt: nec qua iret omnino: nec ad quos tenderet sciebat. Nam quod ceteri post maximos cõflictus etiam in summa desperatione rerũ non faciũt: id isti fecisse Hannibalem in tanta spe: ita florente exercitu uolũt. quo quid ineptius dici potest? At quod de solitudine atq; asperitate locorum dicũt apertius etiã mendaciũ indicat. Neq; enim referũt ut Galli Rheni accole nõ semel neq; bis ante id tempus i Italiam uenerit: neq; ut olim cum magno exercitu superatis alpibus in subsidiũ Cisalpinorum contra populum Romanum uires aduocarint: neq; ut ipsis etiam in alpibus multorum hominum gens habitet. Sed hec omnia ignorantes deum quendam inquiunt apparuisse Hannibali iterq; monstrasse. Quo fit ut tragedis potius q̃m historicis similes uideantur. Nam ut illi frequenter dramata sua aut diis

Rhodanus
Adruentes
Alpes tran

aliquibus: aut machinis terminant: Quod falsa irrationabiliaque principia sumpserunt: Ita hi rerum gestarum scriptores simile quiddam patiuntur: Et dum falsa sumunt exordia tandem ad deos aliquos siue heroas confugere coguntur. Nam qui fieri potest ut ex falsis initiis ueri fines sequantur. Atqui Hannibal non talem se qualem hi tradunt: Sed callidum simul ac prudentem ducem prestitit. Quippe & fertilitatem regionis ad quam festinabat: Et incolarum aduersus Romanos odium diligentissime scrutatus est: Et in ascensu alpium quod asperum difficileq; iter erat duces habuit accolas locorum: quos iam ad bellum contra Romanos in sententiam suam traxerat: Quibus de rebus nos quidem eo audacius scribimus: quod & ab his didicimus qui ea tempestate rebus interfuerunt: & ea loca ipsi uidimus: ob eā solúmodo causam eo ꝑfecti ut alpes conspicaremur. Publius Scipio consul Romanus triduo postquam Carthaginenses a ripa Rhodani mouerant ad castra hostium animo preliandi profectus: ubi deserta munimenta uidet: obstupefactus aliquandiu constitit: quippe sibi persuaserat: hostem nunq̄m per ea loca in Italia facturum iter: Tum ob asperitatem: uiarum: Tum ob incolentium Barbarorum multitudinem. At ubi audaciam Carthaginensium perspexit: extemplo ad mare ac naues reuersus: conuocari copias iubet. Et fratrem quidem in Hispaniam: ne ea pars nuda presidio foret: cum parte copiarum mittit. Ipse rursus in Italiam reuertitur: Facilius per eum modum tutiusque descendenti ab alpibus Hannibali occursurus. Hannibal quantis castris ad insulam peruenerat locum & multitudine hominum et feracitate Regionis prediuitem: Cui propterea insule nomen inditum: Quod ibi Arar Rhodanusque ex Alpibus decurrentes aliquantum Agri amplexi defluunt in unum: Faciuntque insulam & figura & magnitudine similem ei que in Egypto Delta appellatur: Nisi quod illic latus unum mare efficit: Cum quo duo amnes coniunguntur. Hic uero difficiles atque asperi montes & plane inaccessi. Eo cum applicuisset Hannibal reperit duos fratres inuicem de regno dissidentes: Et utrunque iam alteri cum exercitu oppositum. Vocatusque ab eo qui natu grandior erat: rogante ut sibi paternum Imperium restitueret: Haud minus paruit: Peroportunum id rebus suis fore arbitratus.

Excluso igit̃ fratre miore impioq; maiori tradito nõ solum cõme/
atũ: reꝝ q; omniũ copiam ob id meritũ tulit: ueꝝ etiã arma omnia
renouata: & addite uestes: quas in fames frigoribus alpes ꝑparari
cogebãt: ꝑterea qđ maximũ fuit comitãte cum exercitu rege per
Allobrogũ regionẽ integris oĩbus copiis ad alpes usq; ꝑductus est.
Ita cum ĩtra decẽ dieꝝ spaciũ a Rhodano ꝓfectus circiter octĩ/
genta stadia cõfecisset: conscendere alpes cepit. Vbi mox maxĩa
ꝑicula oblata sunt. Nã q̃diu cãpestri itinere ꝓgressi Carthaginẽ/
ses fuerant: duces Allobrogũ cũ bona pace trãsire oẽs ꝑmisere ꝑtĩ
eqtos ueriti: ꝑtĩ ꝑsidiũ comitantiũ Galloꝝ. Vbi uero & illi domũ
reuersi: & hi loca aspera difficiliaq; cõscendere ceperũt: cõgregata
Allobrogũ multitudo ĩgens: opportuna preoccupat loca: per que
necessario transire Hãnibalẽ oportebat: qui si ĩ ualles occultiores
ĩsedissent: coorti repẽte in pugnã: magnã ꝓfecto stragẽ Cartha/
ginẽsibus dedissent. Sed uisi ꝓcul ab Hãnibale nõ tã hostibus q̃
sibiipsis obfuere. Etenim cum aspexisset Hãnibal opportunissima
queq; loca tenere Barbaros: cõsistere signa iussit: castrisq; inter cõ/
fragosos ac preruptos saltus locatis: quosdam ex Gallis quos secum
habebat ad uisenda loca explorãdãq; hostiũ intentionẽ atq; omnẽ
apparatũ ꝑmisit. Per quos cũ compisset hostes interdiu tm̃ in his
locis cõsistere: nocte uero ĩ ꝓpinquã urbẽ ad sua queq; tecta di/
labi: tali consilio usus est. Prima luce aperte cum oĩbus copiis subiit
tumulos: tanq̃ ui ĩterdiu ꝑ medios hostes erupturus: cũ uero ho/
stibus aꝓpĩquasset: castra eo in loco diligẽtissime muniuit. Tũ ubi
ꝑmũ facta nocte digressos tumulis mõtanos sensit: plurimis ignibus
accẽsis maiorẽ ꝑtem exercitus ibi reliquit: ipe cũ expeditis acerrĩo
quoq; milite raptim angustias euadit: & in iis tumulis quos hostes
tenuerãt: cõsedit. Quo facto ubi ꝑmũ orta luce id cõspicati sunt
Barbari ĩmobiles parumper cõstitere. Deinde uidentes iumentoꝝ
equitumq; multitudinem in angustiis omne agmẽ turbare: quicqd
eis terroris adiecissent satis fore ad perniciem arbitrati per inuias
rupes diuersis e locis concurrunt. Tum uero non tam ab hostibus
q̃ ab ĩiquitate locorũ Carthaginenses oppugnabant: equis maxĩe
iumentisq; ingentem stragem hominnm ac rerum facientibus. Nã
cum precipites & dirupte utrinq; angustie forent: multa iumenta
ex ĩmensa altitudine cum sarcinis ĩstar maxime ruine deciderũt.
Siquidem icti aut uulnerati equi: partim terrore: partim dolore
uulnerum cõsternati incredibilem turbationem in tanta locorum

angustia faciebant. Que conspicatus Hannibal cum nullā in fu/ga spem salutis repositam ītelligeret: iumentis qui sarcinas ferebāt āmissis: ex superiori loco cum his: quos secum per noctem tenuerat ingēti impetu decurrit. Quo facto & si magnam partem hostium fuderit: tamen e suis quoq; multos interemit: siquidem auctus ex utrisq; tumultus multos passim precipites faciebat. Tandem igiē Allobrogibus partim inter certandū interemptis: partim turpissime fugatis. Hannibal quod reliquū fuit impedimētorum atq; equitū uix & non sine graui labore traduxit: coactisq; copiarum suarū reliquiis ad castellum unde Allobroges exierant profectus: quod uacuū custode erat: nullo negocio cepit. Id ei magnam non solum in presens tempus sed etiam in futurum rerum necessariarum com/moditatem prestitit. Nam in presentia quidem magnam equornm atq; iumentorum multitudinem preterea etiam captiuorū tulit. In futurum uero frumēto ac pecoribus per triduū exercitū aluit. Et quod fuit pluris faciendum ceteros alpium accolas perterruit: ne quid tale moliri in posterum auderent. Eo igitur in loco uno die quietē egit. Deinde cū copiis profectus reliquis duobus diebus aliquantum uie confecit. Quarto dehinc die rursus in maximum periculum prolapsus est. Ventum erat ad frequentem cultoribus alium inter montana populum. hi ut dolo circumuenirent Penos una conspirauerant. Aduenienti igitur Hannibali obuiam ꝓcedūt florentes capiti corollas gestantes: quod fere apud Barbaros pacis atq; amicicie signum est: quēadmodū apud Grecos caduceus. Hā/nibal haud temere credendum Barbaris arbitratus: uoluntatem intentionemq; eorum callide proquirit. Hi placere sibi de capti/uitate ciuitatis & interitu aduersantium Gallorum responderunt: seq; obedienter posthac imperata facturos: ut qui nec facere: nec pati iniuriam uelint: & ad fidem promissorū obsides se Hannibali daturos pollicentur. Quod & si diu Hannibalem consilii dubium fecerit: suspicatus tamen hec si equo animo accipiantur mitiores fortasse Barbarorum aīos facere posse: si uero repudientur: eosdē aperte hostes sibi futuros benigne illis respondēdo accipere se eoꝝ amiciciam simulauit. Illi cum iam non solum obsides dedissent: ueꝝ abunde subministrassent commeatum: & deniq; seipsos ī Carthagi/nensium manibus posuissent: tantum fidei ab Hānibale meruerūt ut iis ducibus per loca difficilia uti nō dubitarit. Cum igitur biduo iter fecissent: uentumq; esset in angustiorem uallem: & ex parte

altera iugo subiectam: Barbaris undiq; ex insidiis prorũpentibus: in tantum periculi Carthaginenses inciderũt: ut ad extremã pene perniciem peruenturi fuerint: nisi Hannibal nondum satis fidei Gallorum credens: at futura plane ꝓspiciens: Elephãtos equitesq; in primo agmine collocasset: ipse post cum robore peditum circũspectans solicitusq; oĩa a tergo secutus esset. His enim ita in ꝑsidio dispositis minorem contigit cladem fieri: & tamen ingens hominũ & equorum iumentorumq; numerus periit. Quippe hostibus ĩminẽs iugum tenentibus: & nunc saxa eminus in agmen deuoluentibus: nunc cominus frequenti ictu lapidũ manibus ipsis percutientibus: in tantum periculum uentũ est: ut necesse fuerit Hannibalem noctem unam cum medietate copiaꝝ sine equitibus atq; impedimẽtis agere. Postero die iam segnius intercursantibus Gallis cũ eq̃tibus atq; impedimentis iũctus saltum supat: Barbaris quidem iam apto bello mĩme occursantibus: sed latronum more modo primũ: modo nouissimum agmen ĩfestantibus: prout uel tempus uel locus oportunitatem faciebat. Magnum Carthaginensibus usum Elephanti prebebant. Nam q̃cunq; incederent: quia insuetis adeundi ꝓpius metus erat: eum locum tutum ab hostibus faciebant. Nono die in iugum alpium peruentum est. Ibi biduo statiua habita partim ut incolumes milites labore fessos reficeret: partim ut reciperet perditos. Eo tẽpore plures equi pluraq; iumenta que delapsa rupibus in precepsierant: sequendo uestigia agminis in castra peruenere. Iam nix ea omnia oppleuerat loca occidente uergiliarum sidere & fessos tedio tot malorum: militum animos ueluti in desperationem adduxerat. Hannibal id conspicatus conuocatis militibus hortari eos decreuit. Ad eam rem unam tantum occasionem habebat: propinquitatem Italie felicitatemq; ostendere. Ea enim ita alpibus subiacet: ut si quis utrunq; consideret: ueluti arx totius Italie esse alpes uideantur. Hanc igitur e promũtorio unde longe lateq; ꝓspectus erat: ostentat. ĩde subiectos alpibus circũ Padanos cãpos. post hec amiciciam incolentium eam regionem Galloꝝ cõmẽorat. His uerbis recreatis paulisper militũ animis postridie eius diei deducere agmen cepit. nihil iam hostibus quidem nisi per latrociniũ tentantibus: sed non paucioribus ob locorum niuiũq; asperitatem ãmissis: q̃ in ascensu alpium propter hostium incursiones fuissent. Nam cum natura locus angustus precepsq; foret: tum uero recẽti niue omnia usq; adeo obruta ut nullum prorsus uestigium callis

medietas

nono die in peruentu

De medietate ... 157

Cãpi padani

appareret: neq; sustinere se a lapsu poterãt: & qui parꝫ titubassent continuo in preceps ferebantur. Verum hanc quoq; difficultatem equo animo ferebant uiri tot iam malis ac laboribus asueti. Interea uentum ad rupem alteram: quam neq; elephanti neq; iumenta pertransire poterant: quippe angustam natura uiam recens terre lapsus: circiter ducentos passus: angustiorem fecerat. Hic rursus turbari affligiq; multitudo cepit: Dux Carthaginensium principio per loca inuia nec ante eum diem trita circumducere agmen conatus: quoniam iter id niues insuperabile faciebant: a proposito destitit. Sane supra ueterem niuem intactam: noua presentis anni nix deciderat: in ea quod recens lapsa permollis erat: & nullã fere adhuc altitudinem habebat: facile ingredientium pedes insistebãt: ubi uero tot hominum iumentorumq; incessu dilapsa erat: p nudã infra glaciem: & fluentẽ liquescentis niuis labem ingressi ambobus simul pedibus ruebant: quemadmodum ĩ locis ceno lubricis ac nullũ recipientibus uestigiũ solet accidere. Et quod longe miserius erat: homines cum sistere in lubrico uestigium non possent proni decidentes: ubi se uel manibus in assurgendo uel genibus iuuare conarentur: tunc maiore impetu: omnibus simul membris defecti per precipitia uolutabantur. Iumenta uero interdũ quidem prolapsa glaciem secabant: sed pressa oneris magnitudine: pedibusq; eorum indurata glacie perstrictis moueri postea inde non poterant. Tũ Hannibal iumentis atq; hominibus nequicq̃ fatigatis: õmissa presenti spe castra in iugo montis collocat: egerrime ad idipsum purgato loco. Dehic multitudinem ad eam rupem q̃ una esse trãsitus poterat mundandam hortatus: uix tãdem cum maximo labore id peractum. Via igitur equis atq; iumentis uno die sufficienter parata: confestim eos traducit: & in locis iam niuibus uacuis castrametatus ad pascua disponit. Numidas iterum parare elephantis uiam iubet. Hi uix triduo cum omni conatu beluas reduxerunt: & eas quidem prope fame consumptas. Nuda enim sunt iuga montium herbis atq; arboribus ꝙ cõtinuis rigeãt niuibus hyberno estiuoq; tempore. Medie uero conualles ab utroq; alpiũ latere leta pascua atq; Apricas arbores habẽt: & humano cultu digniora loca. Hãnibal cõgregatis omnibus copiis prosequi iter cepit: & triduo post superatam quam memorauimus rupem ĩ planum peruenit magna parte exercitus ãmissa: partim ab hostibus fluminibusq; per totum iter direptis copiis: partim asperitate montium in transitu alpium

absumptis: neq; uiris solum sed equis etiam iumētisq; compluribus. Hoc tandem modo Italiam quinto mēse postq̃ Carthagine noua discesserat ingressus: alpibusq; quintodecimo die superatis: circum Padanos campos & in subrū gentem audacissime petit. Ex Afris militibus superstites habēs pedites circiter decem millia & ducētos ex Hispanis ad octo millia. Equitū ad summam sex millia. Hoc enim ipsemet in columna: in qua multitudo omnis sui exercitus de/scripta ē: apud Laciniū testat̄. Per eadem tpa queadmodū supra diximus. P. Cornelius consul fratre in Hispaniā cum exercitu ad resistēdū Asdrubali misso: pisas ipse cum paucis nauigauerat. Hic igitur facto per Tusciam itinere: & a Manlio Attilioq; p̄toribus accepto milite quem aduersus Boios tenebant: ad Padum festinat: ut cum hoste nondum refecto manum cōsereret. Verū nos quidē quando & narrationem nostram: & utriusq; populi duces: & bellū ipsum in Italiam traduximus: anteq̄ ad res in ea prouintia gestas ueniamus: breuiter nonnulla haud aliena ab hoc scribendi genere referenda existimauimus. Erunt eni fortasse: qui a nobis querāt: quomō cum Libycas Hispanicasq; res pluribus supius uerbis atti/gerimus: nihil tn̄ dictū a nobis fuit: neq; de columnis Herculis & q̄ inter Africā Europamq; iteriacet paruo freto: neq; de exteriori oceano rebusq; ad eum pertinētibus neq; de Britānicis insulis: neq; de stanni auriq; & argenti copia: quorum metallorum Hispanie feracissime sunt. His enim de rebus multa uariaq; inter se dissidētes historici ueteres cōmemorant. A nobis autem non ideo hec ōmissa sunt: q̄ ea ab historie lege aliena putaremus: sed eo cōsilio factū ne in singulis partibus narratio nostra diuideret̄: neue audientes frequenter ab ipsa rerum gestarum serie auocaremus: iudicantes preterea huiusmodi res non diuisim neq; p̄ter propositum sed suo loco ac tpe q̄uerissime fieri possit: cōmemorari oportere. Quāobrē nemo admirari debet: si etiam in sequentibus libris cū ad eiusmodi loca uentū fuerit hanc partem pretermittemus. Id enim consulto a nobis fit: & ob eas quas diximus rationes. Si quis autē id p̄tinus in singulis locis singulisq; partibus audire uelit: nescit se guloso cō/uiue merito comparari posse. Nam quemadmodū ille ubi primum discubitum uenit: appositos singulos quosq; cibos degustans: neq; i p̄esentia uoluptatis aliquid capere: neq; in futurum utilitatis pōt: quando nec saporem ullum perfecte sentit: & omnia simul conge/sta stomachum digestionēq; impediūt. Ita qui hoc ipsum i legēdis

quot mēsibus Annib. postq̄ a Noua Carth.
Exercitus ad alpes ...
Pisę.
Hispanie feracissime
Optima simi...

auctoribus faciunt: nec presentem aliquam percipiunt uoluptatē nec utilitatis quippiam retinent in posterum. Quod uero hec potissimum pars historie preter ceteras oēs uериori correctione egeat cum ex pluribus aliis: tum ex eo maxime liquet: quod omnes fere āctiqui scriptores conati situs & proprietates extremarum orbis regionū referre: multis in locis longe aberrarūt a ueritate. Proinde non casu nec preter intentionem: sed consulto contra eos dñdum. Neq; reprebendendi ignorationem eorum gratia sed potius laudandi corrigendiq;: quippe quos non dubitamus si hac tempestate fuissent: ipsos errorem suū fuisse emendaturos. Siquidem supiori etate raro quispiā inter Grecos repiri potuit: qui extremas orbis partes scrutatum proficisci quiuerit: ob periculosum atq; ísupabile iter. Multa enim ac pene ínumerabilia mari terraq; pericula erāt: Quod si qs uel necessitate actus: uel sponte extrema orbis petisset haud tamen facile erat locorum situm resq; í his partibus indagatione dignas perquirere: q̄ partim efferatis Barbarorū nationibus occupabātur: partim loca deserta & uaste solitudines erant. Adde q̄ rem longe etiam difficiliorem diuersitas linguarū faciebat: neq; enim petere quippiam: neq; discere: haud se inuicem ítelligētibus licebat. Nec minus laboriosū erat res uisas modeste postea referre singulis quibusq; ut res nouas augendo mirabiliores facerent: non parum a ueritate recedentibus. Quapropter si non solum difficile sed pene impossibile fuit ante hoc tempus ueram huiuscemodi rerꝝ historiam haberi posse: nequaq̄ succensendum est antiquis rerum gestarum scriptoribus si quid uel ómiserint uel deliquerint. Quin potius q̄ inuestigare aliquid potuerint: laudandi sunt atq; admirandi. Nostra uero etate cū & Alexandri Macedonis uires í Asia & in reliquis orbis partibus Romanorum imperium cuncta nobis terra mariq; accessu facilia fecerint: liberatis presertim hominum aīs bellorum cura studioq; atq; ambitione publicarum rerꝝ: ex quo maxima scrutande indagandeq; í huiusmodi rebus ueritatis oportunitas accidit: profecto operepretium foret diligentius ueriusq; ea inuestigare: que maiores nostri ignorauerunt. Quod nos quidē omni studio conabimur facere: cum primū oportunū huic rei locū nacti erimus. Nihil enim nobis iocundius accidere potest q̄ si intellexerimus studiosos huiusmodi rerum: nostra opera ueritatis cōpotes fieri. cū p̄serti nō aliā ob causam tot labores atq; pericula in peragranda Africa & Hispania: preterea etiam Gallis: & hec oīa

circuente oceano suscepimus: q̃ ut ueterꝝ scriptorum ignorantiã emendantes eas orbis partes hominibus nostris q̃notissimas facere/mus. Nunc uero ꝓpositi nostri memores ad prelia que inter Ro/manos Carthaginẽsesq; in Italia gesta sunt: reuertamur. Quante igit̃ copie transgresso in Italiam fuerint Hãnibali superius oñsũ. Post descensum alpium in ipsis montium radicibus castrametatus: principio reficere exercitum cepit. Erat enim non solũ longo la/bore ascendendi descendendiq; preterea inauditis locoꝝ difficulta/tibus fatigatus: uerũ etiam ex inopia cõmeatus & corporũ illuuie ac tabe squalida diuturnam maciem contraxerat. plerique ex inopia & labore intolerabili prorsus defecerant. Neq; enim per tot milia passuũ perq; loca adeo aspera ac difficilia uehere tanto exercitui necessariam stipem licuerat: & si quid erat uectum maiori ex pte cum iumentis perierat. Quo factũ erat ut qui pauloante a Rho/dano cum trigĩtaocto milibus peditum: equitũ uero circiter octo milibus discesserat: ei nunc uix medietas eiusmodi copiarũ supstes foret. Horum corpora ex longa fatigatione ueluti efferata erãt. Quod cum dux Carthaginensium animaduertisset poportune in recreandis animis: corporibusq; non solum militum sed etiã equoꝝ reficiendis: omne studium adhibebat. Post hec cum exercitu pfe/ctus: Taurinos ꝓxime gentis: hi tũ forte aduersus Insubres bellũ mouerant: neq; satis credere fidei Carthaginensium uidebãt. ꝓmo in amiciciam societatemq; prouocare temptauit. deinde cũ id parꝝ Taurinos moueret: ualidissimam eoꝝ ciuitatem aggressus: triduo expugnauit. Interfectisq; aduerse partis hominibus: tantum ꝓpe ea loca habitantibus Barbaris terrorẽ iecit: ut mox omnes se spõte Carthaginẽsibus dediderint. Ceteri uero Galli Padi accole libẽter se uti principio statuerant: Hannibali iunxissent: ni eos defecti/onis tempus op̃tentes: subitus Romani consulis aduẽtus oppssisset. Porro ea re cõmoti quietem agebant. Nõnulli se exercitui Ro/manorum comites addiderant. Que conspicatus Hannibal: haud cunctandũ amplius sed procedendum audẽdumq; aliquod p̃clarũ facinus existimauit: quo reliquos ad sequendas Carthaginensium partes audatiores faceret. Interea hec animo uersanti nũtiat. P. Scipionem Padũ iam cũ exercitu transgressum: non longe abesse. Id pĩcipio ueluti parum credibile contẽpsit: ut qui meminerat eũ a se paucis ante diebus in Gallia prope Rhodani hostia relictũ: a Massilia uero in Thusciam transitũ longũ ac perdifficilem esse

Tauriny.

tellegebat. Similiter a mari Tusco per Italiā usq; ad alpes asperrimū ac uix exercitui puiū iter. Verū cū id certius multis eandem rem nūciantibus comperisset: īdustriam ac celeritatē cōsulis maxīe admiratus: obstupuit. Nec miori sane admiratione affectus cōsul. Nā cum Hannibalem existimasset haud ausurum cū alienigenis copiis: alpibus iter facere. aut si id foret ausus manifeste in itinere periturum: postq̄ eum non solū transcendisse alpes incolumē: uerum etiam aliq̄s Italie ciuitates expugnasse comperit: uix satis admirari audaciam hoīs potuit. Romani quoq; simile quiddā ea tempestate passi fuere. Hi ultīo loco de excidio Sagūti audiuerāt. Quāobrē factis comitiis duo consules creati. eorum alter in Africam ad inferendum Carthagini bellum: alter in Hispaniā aduersus Hānibalem missus fuerat. Tum uero repēte ad eos perlatū adesse cum exercitu Hannibalem & iam ciuitates quasdā in Italia obsidere. Quo nuntio adeo obstupefacti pculsiq; sunt: ut statim Lilybeū ad Semproniū miserint aliquos qui aduentum hostium in Italiam significarent: hortarentq; ut dimissis puītie rebus: suis ferre suppetias maturaret. Sempronius ea re audita extemplo dimisit classem & ut cursum in Italiam teneret imperauit. pedestres uero copias tribunis militum dedit: prestituta die qua omnes simul conuenire Arimini deberent. Ea est ciuitas in littore Adriatici sita: ubi Eridani planities termīat ad meridiē spectans. Per hunc modū rebus ex omni parte motis cū omnia accidisse preter spem atq; opinionē omniū uiderentur: se quisq; ad futura omni studio pparabat. Iam prope in conspectu erant Hānibalis Scipionisq; exercitus & dux uterq; adhortari suos pro conditione temporū nitebat. Hānibal principio circunduci ad spectaculum omnem multitudinē iubet. Tum captiuos omnes montanos in medium iūctos constituit. Hi partim diutino labore uie squalidi & inculti erant: parti ducis opa macie supra modū confecti. Is enim ut quod animo conceperat: pficere melius posset: grauissimos eis compedes adhibuerat: tū fame prope ad extremū afflixerat: postremo detractis tunicis cedi loro miserabiliter fecerat. Positis igitur in medio captiuis Gallica arma ante pedes eorū pīcit: qualia se induere Gallici duces in singulari certamine cōsueuerūt. addit equos sagosq; multiplici arte pfectos. Hinc captiuos rogat qui eorum singulari certamine contendere inuicem uelint. Victori pmiū ea que supra diximus munera ppo/nit: uicto ut defunctus uita presentiū malorum liberet angustiis.

sagus. uestis militaris.

Cum omnes ad unum paratos se ad pugnam magna uoce procla/marent Hannibal deuici sortes facit: & quos sors tetigerat ar/matos in pugnam iubet descendere. Id audientes captiui eleuatis quisque in celum manibus deos ut se in id certamen legerent precari. Deiectis igitur sortibus ii quos fortuna in id certamen legerat: incredibili efferri leticia: ceteri mesti solicitiꝗ esse. Ubi uero pugnatum erat qui supererant ex captiuis: non minus morientis quam uictoris fortunam laudabant: ut qui multis eum maximisꝗ miseriis quibus ipsi adhuc uiuentes premebantur: li/beratum esse intelligebant. Idem habitus animorum inter Car/thaginenses erat. Facta nanqꝫ comparatione inter uiuentium adhuc calamitatem: eosꝗ qui alacriter dimicãdo bene occiderant: horum quidem miserabantur: illorum uero fortunam precipue probabant. Cum igitur dux Carthaginensiũ Hannibal eiusmodi spectaculo affectos multitudinis animos intellixisset: confestim contionem ĩgressus iccirco se inquit captiuorum eiusmodi specta/culum in presentia ꝓbuisse: ut aliene sortis exemplo in extimãda fortuna sua uteretur. Simile nanqꝫ ipsis certamen similia tempora fortunam attulisse: premia etiam similia proposita: Necesse enim uel uincere Carthaginenses uel mori uel uiuos in potestatẽ hostiũ uenire. Si uincerent nõ equum aut sagum premia habituros: sed omnium mortalium beatissimos futuros esse felicitate Romanoꝝ adepta. Si uero inter certandum fortiter oppeterent: omniũ eos malorum expertes fore. Quod si uicti: cupiditate fortassis diutur/nioris uite fuge se cõmitterẽt: uel alio modo uiuẽdũ sibi statuerẽt: omne genus miserie & calamitatis experturos. Neminẽ esse adeo rationis inopem: qui si longitudinem emensi itineris: si multitudinẽ commissorum in uia preliorum reuocet in memoriã: tot preterea uiarum amphractus: tot fluminũ insupabiles meatus contemplet: speret se aliquo modo ĩcolumẽ in patriã reuerti posse: Quãobrẽ oportere eos omni spe fuge abscissa: quem animum ĩ aliene sortis exemplo pauloante habuerant. eundẽ mox in rebus suis retinere. Nam queadmodũ illic & uictoris & morietis fortunã laudabant: superstitum uero conditionem putabant miserrimã: ita de seipsis iudicari censeant oportere. Omnes igitur magno fortiqꝫ animo certamen debere ingredi: Veluti preclarissimam uictoriam

adepturos: aut si id infesta Carthaginensiũ rebus fortuna neget: in acie fortiter morituros. Victis spem ullam salutis repositam haud quaq̃m putandum esse. Si eo animo in prelium descenderint proculdubio & uictoriam & salutem consecuturos. Quippe neminem unquam ea mente: uel sponte uel impulsum necessitate pugnasse: qui uictoriã ab hostibus reportarit. Id uero tum maxime facile factu fore: cum hec ipsa hostibus contraria eueniunt: Vti nunc Romanis accidit: Quibus non parua spes est rebus haud prospere gestis: suo agro suaq; terra per tuta ac pacata itinera fugiendi. His adhortationibus cum militum animi ad certamen accensi essent: & comparatio Ducis grata omnibus fuisset: Hannibal laudatos in presentia milites dimittit: Et ut sequenti die cum prima luce omnes adsint: iubet. At. P. Scipio consul cum iam traiecto Pado castra ad Ticinum amnem mouisset: quos ad opus faciendum aptos norat: construere pontem iubet. Reliquos in contionem aduocatos pro tempore hortatur. Multa pricipio locutus est de maiestate populi Romani: ac maiorum suorum rebus gestis: sed que in presens tempus attinebant ferme hec fuere. Oportere eos inquit etiam si nullam in presentia cum hostibus uirtutis experientiam fecissent: tamen hoc ipso quod cum Carthaginensibus bellaturi forent spem uictorie certam habere: neq; putare ausuros illos cum Romanis congredi: a quibus totiens priori bello terra mariq; superati fuerant: Quibus tanto tempore tributa pependerant: Quorum imperium tot annis fuerant experti. Iam uero quandoquidem presentium etiam uirorum periculum fecissent: eos ne inspicere quidem ora Romanorum ausuros: quid in posterum sperandum foret omnes cernere. Sane Romanos equites cum nuper in Gallia cis Rhodanum Carthaginensiũ equitibus obuiassent: non solũ discessisse incolumes: uerum etiam hostes turpi fuge commissos usq; in castra persecutos esse: Hannibalem omnemq; Carthaginẽsium exercitum simul ac Romanorum presentiam cognouerunt in modum fugientium raptim discessisse: & secus q̃ statuerant trementes pauidosq; per alpes fecisse iter. Atqui adesse nunc Hannibalem duabus partibus equitum peditumq; in transitu alpium ãmissis: Residuum adeo labore fame frigore squalore cõtusos ac debilitatos ut uix sustinere se possēt.

Eodē mō equos quoq; magna ex parte āmissos: si qui superfuerāt labore aq; itinere confectos penitus inutiles esse. proinde satis fore Romanis si se tantum hostibus ostendant: quietiā audatiores sua presentia fieri non immerito debere: qui neq; classem & cōmissas sibi res hispanicas reliqsset: neq; tāta celeritate tāto moris terrarūq; circuitu eo se cōtulisset: nisi & patrie pernecessariū id fore: & uictoriam sibi indubie partam intellexisset. Hac oratione excitatis militum animis: cum se omnes ad prelium alacri animo paratos ostenderēt. Scipio solertiam: ac prumptitudinem eorum laudans dimittit hortatus ut corpora curarēt. & simul ac uocarent presto cum armis essent. Postridie eius diei uterq; dux per ripā fluminis ad partem alpium cum exercitu procedit: Romani amnē ad leuā habebant: ad dexterā Carthaginēsis. Cum uero in sequēti die p exploratores. proximos esse exercitus cognouissēt utrunq; agmē cōstitit. Tertio die ambo imperatores cum omni equitatu Scipio etiam cum iaculatoribus aduersū se proficiscūt: quo ex propīquo copias quante & cuius generis essent specularent. Simulac uero appropinquare iuicē ceperunt: & ex incessu tot hominū equorūq; ingens in altum puluis euectus repēte prelio se expediunt. Scipio ioculatores & gallos equites in fronte locat: reliquos in subsidius disponit. Hānibal uero frematos equites in medium accipit, utrunq; cornu numidis firmat. Ita cum exercitus uterque alacri animo preliū inire cepisset uix sublato clamore. iaculatores ne uno quidē emisso telo fugiunt: & inter subsidia ad secūdam perueniūt aciem. Inde equitum certamen erat: utrinq; magnis animis agebat. pugna aliquandiu anceps extitit erant equitibus interēpti pedites militis uel equo lapsi: uel inter ea tandum ubi suos primi circunuentos uiderant ex equis desiliētibus. Inter hec numide perio circuitu a tergo egrediūtur: iaculatores q principio impetum equitū effugerant. nunc a numidis undiq; circunuenti fūdūt psternūtq; cateruatim. Ii quoque qui in prima acie aduersus Carthaginēses dimicabant: multis ex suis: pluribus e Carthaginensium numero interfectis. Tandem occursantibus a tergo numidis referūt gressū pleriq; eorum passim fugiunt. Alii uulneratū consulem in mediū agminis accipientes confertis equitibus se reducunt in castra. Hinc confestim Scipio iussis militibus silentio insequi: castra ad pontem quē supra padū fecerat ducit ut sīn tumultu atq; piculo traiiceret copias. Nam cum cerneret campos qui circa padum sunt patentes

Scipio ab ... supatus ...

latosq; esse: penum longe equitatu meliorem: se uero uulnere qd acceperat grauatũ: tutius fore existimauit: si exercitum omnem antequam hostis insequeretur traduceret. Hannibal aliquamdiu pugnare Romanos cũ pedestribus copiis duxerat. Vbi uero eos relictis castris ad ripam padi ubi pontẽ parauerat fugisse animad/uertit: haud segniter insecutus est. Extrema pontis iam resoluta erant custodes uero loci adhuc in ripa morabantur: his numero circiter sexcentis ex templo captis Hãnibal cum reliquã multitu/dinem longius processisse intelligeret: conuersus rursum in castra redit mature perquirens locum qui faciendo ponti aptus uideret. Quo uix post biduum comperto iũgẽdo ratẽ flumini pontẽ facit. Tũ traiciendi exercitus curam Asdrubali tradit. Ipse interea dat operam audiendis gallorũ legatiõibus que uarie e locis propinquis ad eũ confluxerant. Quippe simulac uulgari fama cepit fusos a Carthaginensibus Romanos: propinqui oẽs galli secuti ab ĩitio statuerant iungere se Hannibali maturabant Quos penus hũane amplexus traiectis omnibus copiis per ripam fluminis aduerso quẽ ãtea itinere ꝓcedit spãs se per hũc modũ facilius iungi cũ hostibus posse. Scipio placẽtiã: ea erat romanorũ colonia traductis copiis simul curandis uulneratorum corporibus intendere: simul quo loco traduci exercitus posset cogitare. Hannibal tertio postquam padũ traiecerat die sex milia passuũ a placentia castra cõmunuit & in conspectu hostium directa acie potestatem pugnandi fecit Auxiliatores galli qui cum Scipione erant potiores Carthagi/nensium spes cernentes statuto inter se tempore defectiõis consiliũ inuut & nocte intempesta cũ omnes sopore detẽtos aĩaduertissẽt in suis quisque tẽtoriis armati ubi prestitutũ tẽpus aduenit: exiũt: obuiosq; sibi Romanos magna ex parte cedunt: reliquos obtrũcãt ad extremum cesorum ceruicibus abscissis Carthaginenses addeũt numero ad duo milia peditũ: equites fere ducenti. Quos Hãnibal benigne susceptos & spe ingentium donorũ accensos in suas queq; ciuitates dimisit: quo res hactenus gestas indicarent suosq; ad so/cietatem cum Carthaginensibus in eũdem hortarentur. Videbat enĩ iam pone oĩbus necessario fore defectiõem tãto a suis ciuibus facinore in Romanos patrato. Ad hec boiorũ & legati aduenerãt dedentes Hannibali triumuiros: quos a Romanis ad diuidendos agros missos ab his per scelus captos supra memorauimus Hãnibal eorum beniuolentia laudata dat simul accipitq; societatis actus

…trubal.

…ntia

amicitie fidem: triūuiros restituit: ut per eos securi statuerāt suos recipere obsides ualerent. Scipio non tam proditione supradictoꝝ gallorū ac militum suorū cede turbatus quā qđ ex eo defectiōem totius gallice gentis iam diu populo Romano infense secuturam augurabatur: consulendum rebus suis oportune iudicauit. Igitur quarta uigilia insequentis noctis tacito agmine ad trebiam amnē eminentioresq; eo in loco colles castra mouet: fretus tū loci situ tū frequentibus circa fluuium habitantibus sociis. Hānibal cognita hostium fuga primo numidas. deinde etiā equitatum omnē inseq iubet. Nec lōge post ipse cum reliquis copiis sequitur. Numide in uacua Romana castra statim diuertētes cuncta igni absumunt que res nō parū Romanis profuit. Nā si continue dimissis castris secuti nouissimū agmē fuissēt: magna Romani exercitus clades erat futura. Nunc dum incendendis castris tempus terūt: milites magna ex parte trebiam incolumes transgressi: pauci moratorū intercepti a Carthaginensibus partim cesi sūt: partim uiui in potestatem hostiū uenere. Scipio ꝓpinquos flumini colles ꝙ statiuis tutissimi uidebant delegit: quibus uallo fossaq; diligenter munitis anxie collegam ex Sicilia cum copiis expectabat. & uulneri quo maiore studio poterat medebatur: ut imminenti periculo rerum gerēdarū particeps belli fieri posset. Hānibal prope castra hostiū ad quinque milia passuum concedit uicinis gallis abunde nō solū cōmeatū: uerū etiā cetera necessaria subministrantibus & pericula quecūque cum Carthaginensibus subire paratis. Iā fama ꝓfligati Romani exercitus peruenerat Romam. Quod quanquā preter spem omnium acciderat: ob id tamē haud minori spe esse populus uidebatur. Dissimulabatq; eqtes Romanos non tam uiribus a Carthaginensibus uictos quā uel temeritate ducis uel gallorū qui ad Hannibalē transfugerant ꝓditione. Deniq; integris pedestribus copiis spes quoque suas de rebus omnibus integras esse rebantur: Quamobrem reuerso in Italiam Tito Sempronio. ac per urbē Romam transeunte omnem eum palam ad suscipiendum cū Carthaginensibus prelium hortati fuere Sēpronius Ariminū ꝓfectus copias omnes que ibi uti fuerat iussū ex Sicilia conuenerāt accipit Inde facto ad Trebiam itinere cum collega coniungitur. Hic exercitum longo labore itineris fessū ut qui e lilybeo quadragita continuis diebus pedestri itinere Ariminum peruenerat reficit: necessaria ad prelium cōpessendum omni studio parat. Ipse anxie

Trebia fl

Sempronius cū Scipion

Scipioni assistit distendo que hactenus acta essent: qd postea a/
diu op. mcu. d. lin. gendú foret: consulendo. Per idem tempus Hannibal Clastidium
oppidum quo magnum frumenti numerum congesserant Romãi
per insidias capit: Brundusino prefecto presidii pecunia corupto
Vbi militibus qui presidio preerant frumentoq; omni potitus hoc
quidem in presentem necessitaté utitur: Illos uero secú incolumes
ducit: ut fama clementie uulgata ceteri se í posterú liberius Car/
thaginésibus dederút. Proditoréquoq; súmis hóribus affecit Post
hec cum cóperisset gallos qui parú id quod inter Trebeã padúq;
agri é incolebãt. secú societate iunctos missis ad duces Romanoꝝ
legatis ab his quoque amicitiam petisse. ut in duorum potentum
populorum certamine per ambiguum fauorem utriusq; gratiam
sibi cóciliarent: ira simulatq; indignatione percitus duo milia pe/
ditum & circiter mille equites numidas gallosq; inter se mixtos
grassari per eorum agrum populabundos iubet Quibus peractis
ingentiq; abacta preda galli e uestigio missis ad consules legatis
orant auxilium. Sempronius qui iam diu causam conserendi ꝑlii
dari sibi cupiebat eam tunc occasionem nactus magnam partem
equitatus sui mille peditum iaculatoribus admixtis trans Trebiam
mittit. hi gallos incompositos inopinatosq; adorti: quippe de diui/
sione predeortum inter eos certamen erat: ingentem terrorem
sedemque ac fugam usque ad castra hostium fecere. Vnde effusa
confestim eorum qui castris dreerant multitudine & instauratis
gallorum uiribus dare terga coacti reuertebãtur in castra. Quod
cernens Sempronius equitatu omni ac iaculatoribus in subsidium
suorum omissis & rursus cedere gallos & intutum se recipere coegit
Hannibal & si continue erat ad dimicandum promptus: nó tamé
quacúq; etiam leui occasione sumpta sine maturiori consilio descé/
dendum in prelium arbitrabatur quãobrem prudentissimi ducis
officio functus: receptui canere iussit: suosq; in presentia intra
uallum continuit Romani quoq; aliquamdiu ne quicq̃m lacessitis
hostibus in castra redire: paucis ex suis ãmissis: Cartaginensium
uero q̃plurimis trucidatis. At Sempronius re ꝓspere gesta hilaris
atq; elatus animo de summa totius rei simul decernere cupiebat:
occasione maxime uertende in se unum glorie: dú egercollega erat
Igitur consilium suum Scipioni aperit. Illi non dú agende rei ips
uidebatur: uerum differendum censebat esse prelium ut nouus ro/
manus miles interea exercitatior fieret: ut galli protractis lógius

rebus ut est gens leuis atque infida a Carthaginensibus defecerunt denique ut ipse quem modo uulnus inutilem faciebat iteresse possit Sempronius & si uera loqui Scipionem intelligebat: tamen ābitiōe stimulatus: ne uel ille interesset uel bellū in nouos consules: erat enī comitiorum tempus: differretur: omnino solus cōmittere prelium decreuit. Hānibal: erat enim eiusdem cuius Scipio sentētie itētus solicitusque occasionem prelii querebat: dum fides gallorum integra foret: dum tiro hostium miles: dū melior ex ducibus uulnere iutilis dū suus exercitus res gerendas recens. Nihil tantopere ueritus quā ne pugnā detractātibus hostibus ipse terere cogeretur. Hec iuria. nam ducenti per alienam patriam exercitū. & magnas res moliēti unus modus salutis est socios in fide retinere. Cum igitur Sempronii desiderium animaduerteret: auide se ad pugnam parabat: erat in medio duorum exercituum locus quidam planus atque campestris: sed ad struendas insidias aptissimus. Habebat enī pre altum riuū utrique clausum ripis: & circa uirgultis uepribusque obsitum. Eum cum primū circumuectus Hannibal oculis perlustrauit: tendere hosti insidias statuit. Enimuero Romani siluas ob frequentes in iis regionibus gallorum insidias suspectas habebant campestribus tantum atque apertis locis freti. Ignorabant sane planitiē ad tegēdos tūtandosque insidiatores interdum siluis oportuniorem esse. Siquidem & de lōge prospicere aduenientes hostes licet: & latebras interim necessarias habet. Nā & inuentus riuus cū breuibus ripis: & calami: & herbe palustres: & uepres aliaque huiusmodi multa non solū peditē tegere uerū & etiā eqtē sepe numero possūt: si quis fulgentia magis arma parūper supina ponant: & galeas aut in iis eminentes cristas capiti detractas contegat. Hānibal igitur predicto quibus uidebat futuro certamine cū omnis alacres reperisset: cenantibus ceteris militibus uocari ad se facit Magonem fratrem singulari uirtuti atque audatia iuuenem: & ab ineunte euo in rebus bellicis educatū. huic addit equites centum & totidem pedites ex omni exercitu electos quos simul ac refecti cena essent ad tentorium uocatos pro tempore hortatur: & quid facere eos uelit ostendit. iubet preterea ut singuli nouenos sibi ex turmis manipulisque similes sui elegat & ad certum locū castrorū omnes conueniāt. Hi sedulo mādata ducis peregere Ita mago cum mille equitibus ac totidem peditibus accepto itineris duce: & ab Hannibale quid agendum foret edoctus: ad insidiarū locū peruenit. Hānibal prima luce numidas equites laboris apprime

Mago

patientes uocari ad se iubet: quibus pro tēpore adhortatis: oblatisq;
si fortiter fecisset muneribus consilium aperit: transgressos Trebiā
flumen obequitare iubet hostium portis: iaculandoque lacessere ad
pugnam hostem: cupiens eum imparatum improuidumq; & quod
plurimi faciebat non dum pransū aggredi. Ceteris deinde ducibus
similiter ad prelium hortatis preceptum: ut prādere omnis suos iu/
berēt: armisq; atq; equis instructos prelii signū expectare: Sēp/
nius simulat appropinquare hostes aspexit primū omnē equitatū
deinde sexmilia iaculatorū: postremo omnes copias i hostē eduxit
ueluti de omi re uno tēpore certaturus: ut q & multitudine copiarū
& pridie initi certaminis felici exitu fretus uictoriā sperabat Ro/
manorum fore. Erat tū forte brume tēpus. & niualis ac pfrigidus
dies ad hec tumultuarie eductus militibus atq; eqs: nullo capto āte
cibo parum caloris inerat. Itaque milites Romani qui principio
prompti atq; alacres erant ubi flumen īgressi ob auctā nocturno
imbri aquā pectoribus tenus madidi exiuere usq; adeo rigore pmo
deinde procedente iam die fame affligi ceperunt & uix tenendorū
armorū potentia militibus foret Carthagenenses interim ignibus
ante tentoria factis uncti: ciboq; per ocium refecti: instructos
paratosq; equos habētes mādatū ducis expectabāt. Hānibal uero
ad omnia ītentus & peruigil ubi transgressos flumē respexit hostes
locatis ante signa balearibus ac leuis armature militibus numero
forme octo milibus copias in aciem educit: pregressusq; a castris
circiter mille passus pedites q numero ad uigīti milia inter hispanos
atq; afros mixtis gallis erant in cornibus circūfundit: equites etiam
in utrūq; cornu distribuit: ii cū sociis quos ppique gallie ciuitates
miserant ultra decem milia erant. Hic elephāti a cornibus ī utrāq;
partem constituti. Tum Sempronius signo receptui dato equites
reuocat: ne incaute persequentes a resistentibus subito numidis ex/
ciperentur. Est enim hic numidarum mos ut primo stati cōgressu
dantes terga passim fugiant: mox uero ubi uisū fuerit sistāt rursus
hostemq; incredibili audatia ac robore aggrediantur: hinc pedites
secundum Romanorum morem disponit. hi ex Romanis quidem
circiter sexdeci milia: ex sociis uero latini nominis ad uigīti milia
erant. Quippe perfectus apud eos numerus copiarum ubi de sūma
rerum agebat: conueniebantq; simul duo consules: ex tot milibus
constabat post hec ad tria milia equitum in utroq; ponit cornu.
His ita dispositis in hostem graui ac pene īmota acie ferebat. Iam

mos.

uero apropinquatis inuicē exercitibus leuis armature milites iterāt prelium. Quo facto extemplo Romani multis modis premi cepere. Carthaginēsibus uero oīa secūda prosperaq; succedere. Quippe peditibus Romanis ieiuna fessaq; corpa & rigentia gelu torpebāt preterea multitudine iaculatorū a numidis coniecta obruebant. Id equites quoq; cum uniuerso exercitu patiebatur. Contra Carthaginenses integris uiribus: ut q paulo añ curatis corporibus recētes nouiq; erant in credibili robore pugne insistebant. Itaq; cū p̄mum facto interuallo grauiores armature milites concurrere inuicem cepere: Carthaginensiū equites ex utroq; cornu ruentes fūdūt passi prosternuntq; hostem. Nā & numero equitū inferior Romanus erat & uires militibus ob laborem mediamque defecerant. Iamque uersis in fugam equitibus pedites animis magis q̄m uiribus pares resistebant: Cum numide quorum latebras improuida preterlata acies erat exorti a tergo ingentem tumultum ac terrorem fecere. Tamē tot undiq; circunstantibus malis immota aliquamdiu acies mansit. Tandem uero cum utrunque cornu premeretur a fronte quidem ab elephantis in urbē uero a leuis armature militibus uerterunt se in fugā ad propinquū flumen directo cursu. Quo facto Romani qui in medio pugnabant ut fusa auxilia sua uiderūt ptī ab iis qui in latebris fuerant circunuenti cesi profligatiq; sunt: alii media gallorum acie ubi afri quoq; permulti erant cum īgēti cede hostiū prerupere. Et cū neq; suis subsidiū ferre neq; ī castra reuerti possēt: tum multitudine hostilium equitum: tum fluminis atq; ībris magnitudine impediti: placentiam conferto agmine contēderunt numero ad decē milia hominū: reliqui magna ex parte circa flumē ab elephantis equitibusq; oppressi pauci ex peditibus equitibusq;: q passim fugiendo sparsi per agros erant uestigia agminis secuti Placentiam perrexere. Pene usq; ad flumen Trebiam hostes p̄secuti cum magnitudine imbrium progredi ulterius nequirent: in castra redire: uictoria quidem leti: quod pauci ex afris hispanisq;: plurimi ex gallis p̄ierāt: sed usq; adeo ībre & ītollerabili ui frigoris afflicti ut elephāti omnes uno excepto iumenta magna ex parte: hominū quoq; atq; equoꝝ ingens numerus perierit. His p̄actis Sēp̄nius tegere apud populum Romanam tātā cladē cupiens: misit Romā qui nūtiarēt uictoriā sibi emanibus imbris magnitudinē sustulisse. Id statim Romani credidere. Interiectis uero diebus ubi comptū ē teneri a Carthagenēsibus suoꝝ castra: gallosq; oīs ad eos defecisse:

Romanis copias quod non satis tute in castris uiderentur: menibus contineri: cómeatúq; per padum ex mari querere: Tantus terror tantaq; admiratio suasit animos: ut iam ad urbem Romá uictoré penum crederent uenturú. Igitur parare nouas copias. auxilia in Siciliam ac Sardiniam mittere: tarentum & cetera italie oppida munire: quinquaginta quinqueremium classem edificare: omni denique studio ad bellum intenti esse. Per id tempus. CN. Seruilius & C. Flaminius consules creati: nouo delectu habito: exercitisq; sociorum auxiliis: alter ariminum: alter in tusciá conuenire suos iubet: in iis locis in galliam decreuerát copias tradicere. Preter hec legati ad Hieronem qui presidium peterent: missi. Hiero quingentos cretéses & mille scutatos ad eos misit. Tú gequid Romanorú uirió erat aduersus Hánibalé parabatur. Nec publice tátum: sed priuatim quoq; terror omnium animos occuparat. Dú hec í Italia gerútur. CN. Cornelius quem a fratre cum classe in gallia relictú supra memorauimus: ab hostio rhodani pfectus Héporiis appulit orsusq; inde usq; ad Hiberum flumen maritimam omné oram ptí renouádis societatibus: partí nouis instituédis ditionis populi Romani fecit. Post hec maritimis rebus cópositis: & ubi erat necessarium relicto presidio ad mediterranea loca ducit exercitum. iá ení aliquot auxiliorum cohortes ex sociis ciuitatibus contraxerat. Vrbes igitur partim deditione: partim uiribus capit. Que intués Hanno: quem Hannibal ad eius regióis presidiú reliquerat: obuiá eúdú hostibus ratus: castra í cóspectu hostiú posuit: iuxta oppidú quod cissam incole uocant. Hec Scipioni differendum certamen uisum. Quáobrem uictoria potitus castrisq; hostium captis: igété pecuniam cepit. Quippe qui cum Hannibale in italia militabant: suas res omnes: ne grauia impediméta ferentibus essent: apud hos reliquerat: de hic omnes intra hiberú habitantes socios atq; amicos facit: Duces duo alter Carthaginensium Hanno: alter hispanorú Andubal uiui capti. Andubal mediterranie regióis eius tyrannus erat: semper tamen cum Carthaginensibus sentiens. Hac recópta Hasdrubal Hiberum pertrásgressus exercitú aduersus Romanos mouit. Eunti nuntiatur milites: naualesq; socios insoléncia adepte uictorie securos & negligentes per agros sparsim uagari. Quéobré cú octo milibus peditú & mille equitibus citato gradu eo pfectus magná pté eorú cecidit: reliquos recipe se ad naues cópulit. Nec diutius his locis pmanere ausus trás Hiberú redit. Hic diligenter

dispositis ubi opus erat presidus Carthagini noue in hibernis mansit Cneus Cornelius hoc nuntio accepto: Raptim facto agmine classem petit: in eos qui causa cladis fuerant iuxta morem patrium animaduertit. De hinc pedestribus: naualibusq; copiis coactis Taraconē in Hiberna proficiscitur. Illic diuisa inter milites pda omnium beniuolentiam sibi conciliat. & ad res futuras pmptiores reddit. Hic erat rerum hispanarū status. Ineunte uere Flaminius cum exercitu in tusciā profectus paucis diebus Arretium peruenit. Seruilius uero copiis Ariminum traductis motum hostilis exercitus operiebatur: Hannibal cum in gallia hiemaret: Romanos captiuos uiculis custoditos tenebat: uix prebēs necessaria ad uictū socios autē primo quidē tractauit humane: post uero in contionē uocatos pluribus uerbis hortatus ē. uenisse se inquiens: nō ut bellum gallis inferret: sed ut cū Romanis pro libertate eorum pugnaret. Quamobrem debere eos si sapiāt amicitiam ac societatem cū Carthaginēsibus inire: adesse se ut ī libertatē Italie populos uendicet: utiis qui per iniuriā a Romanis domo pulsi essent: patriam ciuitatesq; restituat. His atq; aliis hmōi dictis omnes sine pretio dimittit cupiens per hunc modum simul Italie populos sibi conciliare: simul alienos a populo Romano facere. tum si qui oppidis aut portibus priuati a Romanis fuerāt contra eos irritare. Verū enimuero dū in hibernis ageret: īsidiis sepe numero a gallis petitus eadē leuitate qua consenserant crimen indicantibus: punico ingenio se defendat crines diuersarum etatum artificiose compositos parari iussit his assidue mutatis: uariis etiam uestibus utebatur. adeo ut nō solum his qui raro eum uiderant sed etiam familiaribus ignotus esset. Ita demum omnibus quem pro hannibale peterent ignaris tutus erat. Ad hec egre ferentibus gallis terras suas sedem belli esse: ob id que uti exercitus in alienum agrum transferretur cupidos se certaminis ostendentibus: maturius mouendum ex hibernis iudicauit. Iam uer appetebat: cum uocatis qui docti itinerum erant uias que in agrum hostilem tenderent perquirit. cum ceteras & lōgas & notas hostibus intellexisset: unam que per paludes in tusciam duceret tam & si difficilem per breuem tamen cognouit esse: & qua haud opinantibus hostibus traduci exercitus posset. hāc igitur cū oībus copiis īgressus hispanos & afros & quicquid robustioris exercitus erat primos ire iussit admixtis ipsorum impedimentis: ne alicubi consistere coactis necessaria ad usus deessent. Nam post id tempus

nulla omnino ĩpedimẽta ducere statuerat: ꝙ ĩtelligeret Carthagi-
nẽsibus si uincerent omĩa superuacua fore: si uero cãpos optineret
nihil prorsus defuturum. Post eos collocauit gallos: nouissimo loco
equites posuit. quibus prefecit Magonem fratrem ob id maxime: ut
gallos si tedio laboris ut sunt molles & effeti referrẽt gradũ: pſidio
equitum cohiberent. Hispani igitur atq; afri per ĩtegras paludis
uoragines preeuntes mediocri labore loci iniquitatem superabant
hoĩes iã dudũ huiuscemodi malis assueti. galli uero neq; substinere
se prolapsi: neq; ex uoraginibus assurgere poterãt. dolorẽ laborũ
ĩ experiẽtia maiorẽ faciebat referre gradum in sequentes equites
prohibebãt. Omnes itaq; anxie & soliciti fatigata egre trahebant
corpora. merorem uigilie augebant per q̃triduũ iam & tres noctes
tollerate. Sed inter ceteros galli maxime angebãtur. Iumẽta passĩ
p argillã prostrata magna ex parte defecere: utrũ dũtaxat fessis
militibus usum prebẽtes ꝙ iis sarcinisq̃ extarent aqua super ĩcum-
bentes: per exiguam noctis partem necessarium quieti locũ dabãt.
Equi pleriq; ob continuatum in argilla iter ungues amisere. Ipse
Hannibal Elephanto qui unus superfuerat: quod altius ab aqua
extaret: uectus egre tamen emergebat paludes: presertim morbo
oculorum quẽ ex intemperie aeris contraxerat nõ parũ grauãte
ex quo tãdem cum nec tẽpus nec locus medendi foret: altero oculo
captus est. Superatis ad extremum preter omĩum opinionẽ palu-
dibus: cũ certũ per exploratores habuisset Flaminiũ circa Arreti
menia eẽ: castra ꝑpter ipsas paludes posuit: pti ut fessũ tot labori-
bus exercitũ reficeret. partim ut cõsilia & uires hostium & regiõis
situm & itinera scrutaretur. Postq̃ uero compertum habuit eam
regionem in primis Italie fertilem esse: camposq; qui fesulas inter
atq; arretum iacẽt frumẽto & omni copia rerũ opulentos. ꝑterea
consulem ferocem quidẽ & popularem: sed rerũ bellicarũ inexꝑtũ
& rebus suis nimis confidentem: cogitauit optimum fore si a leua
relicto hoste fesulas peteret: ac ꝑdabũdus ꝑ Etrurie agros grassa-
retur: ratus consulem ob insitã ĩgenio eius consiliande apud uulgũ
gratie cupiditatem: haud passurum uastitatem per prouintiam fieri
& ut neminẽ bene geste rei sociũ haberet: nequaquã expectaturũ
collegam sed ipsum suis uiribus dimicandi animo quacũq; in trepide
secuturũ. Quibus ex rebus optimas sibi ad capessendum pliũ oblatũ
iri oportunitates preuidebat. prudẽter sane & callide de rebus fu-
turis ratiotinatus. Erat enim si quis putat aliquod magis propriũ

L oculo capit
63.

optimi ducis officium esse: q̄m consilia & naturā hostis inteligere. Nā queādmodū i sigulari certamine oportet locū ubi aduersariū ferias speculari: & que pars corpis nuda: que inermis sit: diligenter animaduertere. Ita ubi de sūma rerū agitur inuestigandum ē: nō ubi nude sint corporis partes: sed ūde natura seu mores ducis hostiū detegi queant. Multi siquidē per ignauiā atq; socordiā nō solum cōmunes actiones: sed etiā que ad p̄uatā uitā spectāt sepe p̄tereūt. alii uino dediti nisi ebrii ac temulenti sint sānū capere nō possūt. Nōnulli res uenereas preter modum sectātes: non modo ciuitates atq; res.p. euertunt: uerū etiam dedecore uitā pagūt. Ad hec timiditas atq; formido in priuatis quidē hominibus opprobrii ac turpitudinis plena: at in duce exercitus maxiaꝝ aliquādo iacturaꝝ cā ē. Petulātia uero & temeritas & iracūdia: p̄terea etiam fastus atq; iactātia ut hostibus percōmoda: ita suis exitio sunt. Facile enī huiusmodi homines ad omnes machinas atq; insidias hostium patent. Quamobrem si quis iuestigatis aduersariorum uitiis occasionē aliq̄ prestiterit: qua postmodum ducis hostium compos fieri ualeat: e uestigio rerū potiet̄. Queādmodū enī nauis sublato gubernatore facile in potestatē hostiū uenit: eodē mō si quis in bello rationibus atq; consiliis ducē e medio sustulerit: statī reliqui quoq; exercitus compos fiet. Hec igit̄ cū diligenter Hānibal de consule Romano ratiotinatus foret: nequaq̄ opinione sua frustratus est. Quāta enī potuit celeritate per fesulanū agrū profectus relicto post se hoste campos Etrurie cedibus atq; incendiis uastare cepit. Quibus rebus accēsꝰ cōsul: simul cōtemni se ab hostibus putās: simul res sociorū in cōspectu suo ferri agi que sibi dedecus ratus: nullum quietis locū capere poterat. Quo circa multis suadentibus neq; insequi penum oportere: neq; manus cū hostibus cōserere: sed equitatū peditatūq; omnē itegrū seruare: expectare collegā: ut cōiūctis exercitibus oīa cōi cōsilio gererent: neq̄quā persuasus est: neq; ad id q̄ppiā respōdit: sed tātūmō est hortatus ut mētibus considerarēt quid populus Romanus diceret intuens penum per mediam iam Italiam uagari: & obsistēte nullo ad ipsa Romana menia contendere: ipsis post terga hostiū i tuscia dormitantibus. Post hec se e consilio proripuit coactisq; repēte copiis iseq hostē cepit: nullā aut tēporis aut loci rōnē habēs: sed dūtaxat conferendi prelii auidus: tāq̄ uictoria in manibus eius foret. Usq; adeo enim spe bene gerende rei anios multitudinis accēderat: ut plures essēt qui uicula & scō pedes aliumq;

Ducis mores in bellis obs[...]

Timiditas qu[...]

huiusmodi apparatum quam qui apta ad dimicandum foret arma. Hannibal uersus urbem Romam cum exercitu profectus quod agri est iter Cortonam urbem Trasimenumq; lacum omni gene-re cladis peruastat. Simul ac uero insequi Flaminiũ eum exercitu intellexit: peroportuna esse insidiis ea loca conspicatus: parare se ad preliũ cepit. Est eo in loco latior atq; ũdiq; circũseptus cãpus siq ab utroq; latere per longum altissimis perpetuisq; cingitur mon-tibus. In latum uero ad anteriorem partem colles assurgunt asperi atq; difficiles Partem posteriorem alluit Trasimenus lacus: inter quem & montes uia est perangusta: per quam in ipsum campum patet igressus. Occupatis igit̃ anteriobus collibus. In his castra locat ubi ipse cum afris modo atq; hispainis cousideret. Baleares omnẽq; leuem armaturam post montes circũducit. equites cũ gallis in ipsis angustiis locat: ut simul ac intrassẽt Romani obiecto eqtatu clausa omnia lacu ac mõtibus forent His ita per noctẽ dispositis Hãnibal quietẽ agit. Flaminius hostẽ sũmo studio insecutus cũ pridie ꝓpe solis occasũ ad lacũ peruẽisset: postero die cũ prima luce ducere ꝑ angustias exercitũ cepit. Erat is dies orta ex lacu ꝓxisq; mõtibus nebula caliginosus ualde ac perobscurus. Hãnibal ubi maiorẽ ꝑtẽ copiaꝝ cãpos ingressã: & iam propinquãtes sibi primos aniaduertit dat simul omnibus inuadendi signũ. Quo facto undiq; ut ꝓxi qq; erant decurrerunt. Romani subito ac iꝓuiso malo ꝑterriti dẽsissi-ma calligine ĩpediente ꝓspectum hostibusq; ex pluribus locis eodẽ tẽpore cõcurrẽtibus neq; acies instruere: neq; expedire arma: & uix quid actũ foret intelligere poterãt: aliis a frõte: aliis a tergo: aliis ab utroq; latere prorumpentibus. Quibus rebus factũ est: ut multi i ipsa profectionis specie: cũ opẽ sibi iuicẽ fore negrẽt instar pecudũ trucidati fuerint: ante oppressi ab hostibus q̃ quid agendũ esset consultum foret. Flaminius ipse in sũma rerũ desperatione a gallis quibusdã circũuẽtus occiditur. Desiderata sunt in eo prelio quidecĩ milia hominũ qui magna ex parte ĩmota acie ad extremũ ut Romani moris est ꝑstiterunt. Alii fuga ad ipas fauces qs igressi fuerãt facta fede ac turpiter ab hostibus oppressi ac in ꝓ̇ma uada paludis se precipitantes: partim acriter insistẽdo mox interficiũtur partim se capitibus tenus aque ĩmergẽtes aliquãdiu ita permãsere Tandẽ uero ingressis aquam eqtibus cũ uitam suppliciter eleuatis in celũ manibus ꝑcãtes nõ exaudirẽt uel trucidati sũt ab hostibus uel ipsi se iuicẽ hortati manus sibi adhibuere. Sex milia ferme ꝓ̇mi

agminis per medios hostes eruptiõe facta: & si subpetias ferre suis & circũuenire hostes poterant ignari tñ omniũ que post se agerẽt ac continue ut alicui obuiarẽt ꝓcedẽtes: e saltu euasere. Cumq; in tumulo quodam cõstitissent: ac depulsa iam nebula stragẽ suorum indicaret: omi spe salutis destituti: quod omnia eẽ hostũ cõspicarẽt citato cursu in ꝓpinquũ uicũ se recipe. Hãnibal confecto prelio. Mabarbalem ꝑsequi eos iubet. Hic cum hispanis ac leuis armature militibus ꝓfectus uicũ obsidet. Romani cũ extremis omnibus premerẽt. tãdẽ dispositis armis ac salute pacta peno se dediderũt. Hec fuit Rõanorũ Carthaginẽsiũq; apud Trasimenũ lacũ mẽorabilis pugna. His pactis Hãnibal uocatis quos Mabarbal meditionẽ acceperat: ceterisq; captiuis q numero supra quindecim milia erant: primo nõ potuisse Mabarbalẽ inqt se icõsulto salutẽ paciscẽtibus polliceri. Deinde grauiter in Romanos inuectus: eorũ captiuos omnis inter milites diligẽter in uinculis asseruãdos distribnit: sociis omnibus sine ꝓcio dimissis: Venisse se ingẽs: sicuti i gallia dixerat: nõ ut populis latini nominis: sed ut pro eorũ libertate Romanis bellum inferret. Post hec milites corpora curare: & cadauera interfectorũ: q clariores fuerant mãdare sepulture iubet. Hec circiter triginta erant. Nã ex uniuerso exercitu dũtaxat mille & quĩgẽti atq; hi magna ex parte galli ceciderãt. Ipse interea cũ fratre atq; amicis de rebus gerendis consultat: usq; adeo elatis presẽti uictoria animis: ut nihil iam Carthagenẽsibus difficile facto fore uiderẽt. Iam nũtius tante cladis peruenerat Romam: patres occultare id diutius aut minuere apud populũ ob magnitudinem facinoris nõ poterant. Sed aduocata in curiam plebe diceret quicqd esset cogebãt. Quãprimũ igiẽ pretor e rostris pugna iqt magna uicti sumus: tãtus terror ac tumultus ortus est: ut qui in utroq; loco fuerunt: maiorẽ dixerint hoc tẽpore Rome q̃m paulo ante in prelio fuisse cõsternationẽ animorũ. Neq; id quidẽ dissimile ueri est. Nã qui longo iam tẽpore non solum nõ re: sed ne uerbo quidẽ isignẽ aliquam cladem experti fuerant: moderate fere tantam iacturam nõ poterant. Senatus tñ ut par erat dignitatẽ seruauit: cõsultãdo de rebus futuris: quo nã duce: aut quibus copiis resistendũ Carthaginẽsibus foret. Dũ hec que supra mẽorauimus i tuscia gerebanẽ Seruilius consul cognito Hannibalis in Etruriam transitu: iũgere secũ copiis college decreuerat. Sed qa difficile erat tantam hominũ multitudinem simul traducere. C. Centoniũ proptorem cũ quatuor

Mabarbal
captiui ij XV. m.
Seruilius cos
C. centonius

milibus equitum premisit: ut si ante aduētū eius aliqua necessitas urgeret: mandatis college presto esset. Hānibal iam tum uictoria potitus cognito per exploratores hostium adneutu: Mabarbalem cū expeditis & parte equitū procedere obuiam iubet. Hi simul ac ad eos peruenire primo statim congressu maiorē partem occiderūt. Reliqui fuga in proximū collē recepti postridie uiui in potestatē hostis peruenere. Hac clade triduo post primam Rome nuntiata mestis adhuc cūctorū animis: usq; adeo iam nō populus modo uerū etiā Senatus afflictus ē ut tota ciuitas ueluti quedā imago luctus uideret̄. q̄ ꝑpter dimissis annuis magistratibus ad creationē diccta toris confugerunt quod tēporis ac presētiū rerū cōditio. īpatorē cui amplissima potestas esset: requirere uidebat̄. Hannibal rebus feliciter gestis elatus animo: nō dū tamē adeūdi Romā adesse tp̄us putabat. Quo circa passim uastata ferro igniq; prouītia per ūbriā & picenū ꝓfectus decimo die ꝑuenit in ꝓpīquam adriatico mari regionem: adeo omni genere prede refertus: ut neq; uehendo neq; ferēdo oneri exercitus sufficeret. In itinere uero ingētē hominu m multitudinē. interficit. Iusserat enī militibus per preconē: ut obuiū quemq; idonē ad res bellicas etatis: nō secus atq; inexpugnatis ci/uitatibus fecerāt obtrūcarēt. Tantū ei aduersus Rōanos īgenitū erat odiū: ut nullo genere crudelitatis abstineret. Nactus igit̄ lo/cum in littore Adriatici maris omnis generis frugū copia abūdātē: ibi per aliquot dies statiua habuit omni studio intentus ut militum corpora reficeret curaretq; nec minus etiā equoꝝ. Nā & ex frigo/re quod in gallia per hyemē sub diuo cōtraxerant. & ex assiduis laboribus quos ꝓxīe in transeundis paludibus durauerant: diut̄ no preterea situ ac squalore armorū: in morbū ac ueluti scabiē q̄ndā & equi & homines inciderant. interea etiā afros militaribus armis iuxta Romanorū cōsuetudinē instruit quorū copiā ex tot hostiū spoliis maximā adeptus erat. Misit p̄terea mari Carthaginē. q res feliciter gestas populo nūtiaret. Nā tū p̄mū post ingressū Italie littus attigerat. Hoc nūtio Carthaginēses letitia affecti ardētiori studio Italicis hispāisq; rebus īcubuere. Romani dictatorē crearūt Q. Fabiū singulari uirtute ac prudētia uirum: qui ob res egregie gestas maximi cognomētū adeptus est: & usq; in hunc diē in familia eius durat. Dictator antē eo differt a consule: ꝙ consulē duodecī secures precedūt: dictatorē uero quatuor & uigīti. Preterea illos necesse est multa referre ad Senatū. At huius est sūmū liberumq;

imperium sub quo mox ceteri magistratus cessant exceptis tribunis. Sed de his alias latius. Dictatori quoq; addiderunt. M: Ruffum Minutium magistrum equitũ: qui magistratus imperio dictatoris subiectus ẽ tenetq; ĩ exercitu eius locũ si quãdo abeẽ illũ necessitas rei. p. cogit. Hãnibal breuibus itineribus ꝑ littus Adriatici mõtis castris opulẽta ac fertili prouĩtia exercitũ alebat: ueteribus uinis quorũ permagna ẽ copia pedes equorũ abluẽs: quo facilius scabie liberarẽt. Ex militibus quoq; si qui uulnerati erãt curari diligẽter iubebat: ceteros ĩstaurari uiribus pararīq; ad res futuras. Hic per brucianũ atq; adrianum agrum profectus Marsos: Marucinos: & Pelignos deuastat: preterea Arpos & luceriã Romanorũ Coloniã atq; omnẽ Apulie regionẽ. Per id tp̃us. Q. Fabius magistratu ĩito peractisq; rite sacrificiis: cũ magistro equitũ: & q̃tuor ex tempore conscriptis legionibus: urbe proficiscit̃: nec multis ĩteriectis diebus ĩ Apuliã peruenit: ubi accepto a. Cn. Seruilio cõsule: qui eo ex Arimino uenerat exercitu: ipsum Romã cũ presidio remisit: iussũ ut parata hostie classe: si qd ĩteri Carthaginẽses mari tẽtarẽt: littora Italie ab hostibus tutaretur. ipse cũ omnibus copiis profectus castra haud procul Arpis in conspectu hostium posuit. Hãnibal cognito dictatoris aduẽtu: nulla mora facta educit ĩ aciẽ exercitũ copiamq; pugnãdi hostibus facit: sed ubi aliquãtũ cõmoratus neminem prodire in certamẽ uidet: in castra reuertitur. Eninero ab ĩitio Fabius statuerat haud tẽtare fortunam belli: neq; manus cũ hostibus cõserere: id tãtũmodo salutiferũ populo Romano ratus si oppida ab hostiũ uiribus tuereẽ. & ĩ hac sẽtẽtia usq; ad extremũ cõstãter ꝑmãsit. Ex quo ꝓncipio qdẽ ĩ bellis ac formidolosi homĩs nomẽ habere cepit: ut q ignauia atq; socordia detractare periculũ uideretur. Interiectis uero temporibus coegit omnes fateri neminẽ potuisse uel constantiorẽ uel sapientiorẽ rebus gerẽdis impatorem prefici. Quod non lõge post res ipse ostẽdere. Intelligebat ꝑfecto prudentissimus dictator quantũ ĩter Carthaginẽsiũ ac Romanoꝝ exercitus interesset: cum illi ab ineunte etate continue in rebus bellicis alti educatiq; essẽt: & ducẽ haberẽt una cũ ipsis in castris ac sub diuo nutritum: ac rem militarem a teneris annis edoctum preterea tot preliorũ ĩ hispania uictores fuissẽt: ĩ Italia aduersus Romanos sociosq; bis hostium potiti essent: & quod maius momẽtũ habebat ĩ tãta rerũ extremitate: nullam nisi ĩ uictoria repositam spem haberent. Romanis uero cõtra hec omnia acciderent. Igitur

M. minutius magr equitum

brutianus
Adrianus
Marsi.
Marrucini.
Peligni.
Arpi.
Luceria.

abstinendum omnino prelio numidarum decreuerat: Atque in proposito perseuerandum. Id erat ut exercitus populi Roma. & multitudine hominū & copia cōmeatuū assidue refertus esset. quapropter per loca alta continue agmē ducere: exercitū hostiū puo interuallo quacūq; iret sequi: oportunos semper colles poccupare neq; relinquere unq̄ hostes: neq; copiam pugnādi facere. cōmeatū abunde post se habere: milites ne semel quidē pmittere ab exercitu diuidi: sed confertos sēper conglobatosq; tenere. Per hunc modum suis quidem tuta oīa: hostibus uero si quādo populādi gratia ab exercitu diuiderentur: infesta prebuit: multis sepe numero captis: pluribus etiam īterfectis. Id autē eo cōsilio faciebat: ut simul paulatī īminueret hostiū uires simul exiguis uictoriis territū pristinis cladibus militē assuefaceret minus iā uirtutis aut fortune sue penitere. Ceterum ut in aciem descēderet nulla ratione adduci poterat At. M. Minutius. Hanc Fabii cūctationē egre ferēs timiditatis eum atq; socordie arguebat: homo ferox atq; ī consiliis rapidus: & cui nihil lōgius q̄ pugne tēpus uidebat̄. Peni deuastatis predictis locis superatoq; Apenīo Samnium transeūt īfecūdissimā Italie orā & longo iam tempore bellorum expertem: ubi tantam comeatus rerumq; necessariarum copiam nacti sunt ut nec quotidiano usu nec continua deuastatione absumere predā possent hīc & beneuētum Romanoꝝ Coloniam depopulantur uenustā urbē capiunt & mēibus & cōmeatu ceterisq; necessariis rebus munitissimam Romani cōtinue hostes unius aut duoꝝ dierū īteruallo sequebāt̄. Hānibal cū aīaduerteret Fabiū apte preliādi occasionē fugitare neq; tamē excedere campis sed per edita atq; oportuna loca cōtinue insequi: citato cursu proficisci capuam: & in falernū agꝝ descendere decreuit: ratus alterū e duobos necessariū fore uel ut Ro. in preliū descenderent: uel ut mox uniuersis appareret Carthaginenses castra obtinere: Romanis se īmunimēta recipientibus. Quo facto perterritas prouintie ciuitates confestī se Carthaginensibus dedituras sperabat. Nā usq; in eum diem: quāquam duobus maximis preliis profligatis Ro. nullū oīno oppidū ad Carthaginēses defecerat multis alioquin existentibus quibus graue Romani impii iugū uidebatur. Quibus ex rebus facile cōiectari licet quāte apd̄ socios auctoritatis foret Romane rei. p. maiestas. Nec sane īprudens Hannibalis consilium fuit. Est enim Capuanus ager & copia rerum: & fertilitate regionis: & amenitate ac pulchritudine loci

excellētissimus. Nā & ī littore maris positus est: & eo ex uniuerso terrarū orbe uenientes in Italiam innumere gentes confluūt. Sūt preterea in eo site nobiliores Italie ciuitates Siquidē oram mariti/mā īcolūt Suesani: Cumani: Dicearchite: Neapolitani: & ad ex/tremū Nucerini: Mediterraneā uero a septemtrione Calatini & Calleni ab oriente & meridie Daunii & Nolani In mediis autem campis sita est omnium olim felicissima ciuitas Capua: cuius campi fabulosis etiā poetarū carminibus incliti sunt quos illi phlegeros appellant Preterea situs ipse natura munitissius ac fere īsupabilis est hic mari: illic maximus perpetuisq; montibus cinguntur. tris tm̄ additus habēt pangustos atq; difficiles unū a Sānio: reliquos ab Arpis. Igitur ī hos campos ueluti in theatrū quēdā descensuri Carthaginēses uidebāt: ex quo fugientes hostes spectarēt: soliq; de cetero castra obtineret. His itaq; rationibus motus Hannibal: exercitum Samnio per angustias Eribiani collis deducit: castra ad uulturnum amnem ponit. Exurebatur amenissimus Italie ager uilleq; passim ferro atq; incendiis uastabātur. Quibus rebus & si nō mediocriter turbabat Fabius nihilminus in ꝓposito perseuerabat At. M. Minutius omnesq; tribuni equitum amputandam omnem moram iudicabant: factoq; impetu totis uiribus ruendum in Car/thaginenses: neq; permittēdū ut sub oculis Ro. exercitus felicissīa regio deuastaret. Fabius ꝑ paucos dies celerius solito motis castris festinare ad probibendam populationibus campaniam uisus erat ut uero Falerno appropinquauit: tātūmodo in iugis mōtis ōndit exercitū: ne socii reliquisse eum castra existimaret. In equū uero educere copias noluit ueritus prelium cum penis committere: tum propter supradictas causas: tū quia equitatu longe īpar erat Ro. exercitus. Hānibal cum sepius hostem nequicq̄ tentasset tandē de/uastata passī regiōe abductaq; īgēti p̄da hibernis locū spectabat Fabius cū satis sciret ꝑ easdē āgustias quibus intrauerat redditurū ratus ea loca peroportuna esse Romanis: sed quid aduersus penū moliri uellet circiter q̄tuor milia hominū in ipsis angustiis ponit hortatos ut magno fortiq; animo cū res ferret oportunitate loci uterētur. Ipse cum reliquis copiis collem iisdem angustiis imminētē occupat quid q̄q; in re agēdū esset cōsultās: unde p̄mū: uel a qbus in hostem ruendū: haud dubius se uel profligaturū omnino hostiū exercitū: uel saltem quicquid uehebant p̄de ablaturū. Verū non fefellit Hānibalē suis se artibus a Fabio premi. Sed his omnibus

Phlegrei c

ante consideratis singulari astutia hostis conatum frustratus est. Collectis undiq; sarmētoꝝ fasciculis & omni genere materie aride alligari boum cornua: quos domitos indomitosq; multos abegerat iussit ad duo milia fere boum parata. Datum Asdrubali negociū ut statuto tēpore pecudū cornibus accēsis armētū per ministros ageret in propinquū saltū qui medius inter castra atq; angustias q̄s futurū erat iter: eminebat. Inde cū ꝑmū illi dari a se signū ani/aduerterent: rapide: factoq; ĩpetu boues ĩ aduersū mōtē concita/rēt donec ad iugū actū foret armētum. His pactis cenare omēs & qescere aliquantum iubet. Nocte intempesta: quibus datū erat negotium q̄m celerrime exeunt. boum cornua uti preceptū erat accendūt. Quo facto Hānibal mature educi armētū atq; ad iugū montis agi nuntiat. Expeditos usq; ad certum locum sequi iubet: admonitos cum primum facto impetu discurere per montes pecus cepisset oportuna loca occuparēt: ūde transeuntibus suis opē ferre hostemq; sicubi obuius fieret infestare possent. Inter hec ipse omnē exertitū educit: positisq; ꝑmo grauioris armature militibus: postea equitibus: deinde preda: postremo gallis atq; hispanis: ad āgustias tendit. Romani qui ad eos transitus insidendos locati fuerāt: ubi ĩ sūmis mōtibus ignes cōspexere: uenire per ea loca Hānibalē rati presidio excesserunt iuga montiū petētes. Et primo cum in quosdā boues separatos a ceteris incidissēt: micantes eorū capitibus flāmas aspicientes ueluti miraculo attoniti ac maius aliquid existimātes: constiterūt. Deĩde ubi milites quoq; apparuere iaculatis aliquādiu aduersus se inuicem telis cum tādem boues interuenirent: utriq; in iugo mōtis perstitere auide lucē ut rem omnē apertius cognoscerēt ex pectātes. Fabius cognito tumultu ĩsidias esse ratus tū a certamīe secuti statuerat abhorrēs suos munimento tenuit. Interea Hāni/bal rebus ex sententia succedētibus per saltū traducit agmē ꝑdāq; omnē nemine iā ĩpediente integrā conuehebat. luce ꝑma cōspicatus Romanos ĩ iugo mōtis suis oppositos & numero hominū: & genere armature ualidiores esse: hispanorum cohortem suppetias mit/tit hi primo statim congressu circiter mille hostiū cesis: suos in castra saluos reduxere. Hānibal hoc astu angustiis Falerni agri liberatus tutioribus in posterum ad castrametandum locis electis: Hibernis locum querebat. Inter hec pleriq; dictatorē timiditatis arguere: q̄ hostē intra angustias clausū euadere tā facile ꝑmisisset Ille nihilominus constanter in proposito perseuerare. Interiectis

uero diebus Romam sacrorum causa reuocatus curam exercitus rerumq; ceterarum Magistro equitum reliqt: pluribus eu hortatus ne tam hostes offedere: q suos tutari studeret. At Minutius neqq hec a dictatore premonitus omni studio intentus erat in prelium. Dum hec i Italia gerebatur Asdrubal refectis in hispania trigita nauibus quas accepisse a fratre supra memorauimus: decemq; huic numero adiectis principio estatis ex hibernis Carthagine mouit. quadragita nauiu classem Homilconi tradidit. Eo prope terram nauigate exercitu ipse in littore ducebat. sperans se uno tepore cu terrestribus naualibusq; copiis adhiberi ostia futurꝝ Cn. Scipio ubi mouisse ex hibernis Asdrubalem audiuit: primo ide consilii habuit deinde propter famam nouorum auxiliorum ac bellici apparatus mari potius q terra concurrendum statuit. Parata itaq; quinq; & triginta nauium classe: ex omni exercitu optimu queque militem & ad naualem usum aptissimu delegit Quibus ad naues ipositis ire obuia hosti pergit Ac postridie i Taracone ad propinqua hibero loca delatus in statioem decem milia passuum distate ab hostibus peruenit. Inde due Massiliesium naues speculatum misse. Nam ea gens societate astricta erat populo Romano & cu sepe alias tum maxime tempore secundi belli punici aperte cu Romanis setiebat Renuntiantibus speculatoriis classem punicam stare i ostio flumis sublatis anchoris in hostem ruit: cupiens ex tepore impuidu atq; iparatu offendere. Veru Asdrubali datu e specula signu aduetu Romane classis indicauerat. Quaobrem repente dispositis in littore terrestribus copiis remigibus uero conscendere naues iussis arma capere omes iubet. Iaq; Ro. no aperopinquatibus modo sed diri/gentibus in pugnam naues bellicu cecinere. Carthaginenses ipetu in Romanos facto aliquadiu proximi uictorie snuc uisi. Postea inclinare res cepit. Na qui i litore erat no ta audatia pugnatibus qm spe salutis fugere uoletibus prebebat. Duabus igitur nauibus captis quatuor suppssis agere in littus classe peni cepere. Tu uero i sequentibus atrotius Roma. omi conatu aduocato: tade i littora prorupere: relictisq; nauibus ad parata in terra acie concurrerut Romani haud cuctater insecuti naues omnes que mouere poterat ualidis religatas funibus: extraxere. Atq; ita deuictis hostibus ipio maris potiti leti decesserut. Ad quinque & uiginti naues hostiu ex quadragita capte. Ro. auctis ac uictoria animis acrius ia hispanie rebus icubebat Carthaginses accepta suoꝝ clade celerius omi fide

parataſ ſeptuagita naueſ miſere: haud ignari quãtũ momenti ad omnẽ rẽ ĩpiũ equoriſ afferret. He ꝑmo in Sardiniã: deide piſaſ in Italiã delate: uti cũ Hãnibale ſi fieri poſſet cõiũgerẽt. Romãi ſimul ac aduentũ punice claſſiſ ĩtellexere cẽtũ & uigĩti quĩquere/mibuſ miſſiſ: tãtũ Carthaginẽſibuſ terrorẽ ĩiecerũt ut cõfeſtim in Sardiniam deinde Carthaginẽ redierint. Cn. Seruiliuſ q Romãe claſſi preerat ueluti fugiẽtiſ diu perſecutuſ: ubi nullã potiundi ſpẽ animaduertit: claſſem Lilybeo appulit: Hinc non longe poſt ad propĩquaſ Africe inſulaſ nauigauit acceptaq; ab incoliſ ne ꝓuĩciã deuaſtarẽt pecunia: iter cõuertit & capta internauigãdũ Coſſyro inſula: oppidoq; preſidio firmato Lilybiũ reuerſuſ eſt. Hic poſita in ſtatione claſſe poſt paucoſ dieſ ad terreſtreſ copiaſ cõtẽdit. In/terea Senatuſ cognita Cn. Scipioniſ apud hiberũ nauali uictoria non modo utile uerũ etiã neceſſarium iudicauit bellum in hiſpania proſequi: & q̃maximiſ poſſent uiribuſ Carthaginẽſeſ terra mariq; infeſtare. Quamobrem paratiſ ex tẽplo uigĩti longiſ nauibuſ. P. Scipionem prorogato poſt cõſulatum impio in hiſpaniam mittũt ut una cũ Cn. Scipiõe fratre cõiũctiſ uiribuſ omnia cõuni cõſilio tractarẽt nihil enĩ magiſ uerebãt Romani q̃ ne potiti Hiſpanaꝝ rerũ Carthaginẽſeſ ĩperiũ mariſ obtinerent: propter quod & na/uigare eiſ in Italiã liceret: & cõmeatũ pecuniaq; libere Hãnibalẽ ſubminiſtrare. Profectuſ itaq; in Hiſpaniã. p. Scipio Cn. Scipiõi fratri coniũgitur. ac deinde communi cõſilio gerebãt bellũ. Quã/obrem quod ante eũ diem non fuerãt auſi: hiberum aut cunctãter trãſgrediũt. Hic ſtati fortuna fauere Romaniſ cepit. Superatiſ q circa hiberi trãſitũ habitabãt nẽine deĩde obuio ſagũtũ uenere ubi diſtãteſ a fano ueneriſ quĩque milibuſ paſſuũ caſtrametati ſũt loco ut ab hoſtibuſ tuto: ita ad cõmeatũ ex mari habendũ opor/tuno. Accidit ut eodem non longo poſt claſſiſ quoq; appelleretur. Enimuero quo tẽpore Hãnibali Italiã uenit obſideſ ex ſinguliſ Hiſpanie ciuitatibuſ nobiliorũ filioſ acceperat. eoſq; omniſ Sãgũti iuſſerat cuſtodiri: ꝙ & mũitiſſ ĩuſ erat hic locuſ & ꝗcuſtodie reli/quebãt Carthagenẽſibuſ fidi. Erat tũ igit̃ Sagũti Hiſpanuſ qdã nomine Abelox: claritate generiſ ac uite ſplẽdore nemini Hiſpa/norũ ſecũduſ Carthaginẽſibuſ uero inter primoſ fiduſ Sed tũ ut ſunt plerũq; Barbarorũ ingenia cum fortuna mutauerat fidẽ. Hic cũ Romanorũ ſucceſſũ ĩ Hiſpania animaduerteret: de obſidibuſ tradendiſ cogtauit eam potentiſſimum rem conſiliaturam ſibi

Romanorum beniuolentiam ratus. Circunspectis igit͛ omnibus que
desiderii sui compotem posset facere: tandem Bostarem prefectum Bostar.
Carthaginensium adit. Hic ab Asdrubale in Hispaniam missus ut
Romanos a transitu fluminis arceret cũ id nõ fuisset ausus: castra
extra Sagũtũ ĩ ipo littore posuerat. homo natura mitis: & preter
consuetudinem pe͞orũ haud satis callidus: Eum itaq; nihil prorsus
de fide sua erga Carthaginẽses uerentem in secretum adducit: quo
in statu res sint: admonet. Carthaginenses inquit metu ad eã diem
continuisse in fide Hispaniarũ populos: qđ Rõani procul abeẽnt
Nunc uero castra Romanorum hiberũ transisse: datam unicuiq;
moliendarũ nouarꝝ eoꝝ oportunitatẽ. Quãobrẽ oportere quos
metu nõ liceat: eosdẽ beneficio & gratia deuictos facere Apppi/
quasse Sagũti Rõanos ĩstructos patosq; terrestribus & naualibus
copiis: urbẽ piclitare cẽsere se obsides omnes ĩ ciuitates remittẽdos
Si id fecerit frustraturum se primo Romanorum spẽ: qui nulla re
magis oppugnare Saguntum nitebantur q̃ ut obsidibus potirent͛
deide fidem ac beniuolẽtiã hispanoꝝ Carthaginẽsibus cõciliatuꝝ.
Proinde rẽ consideret & obsidũ saluti consulat Si eorũ reducẽdoꝝ
curam sibi tradiderit nõ parum se quoq; gratiam aucturum: neq;
solũ remissis ad parentes filiis obligaturũ illoꝝ animos uerũ etiam
uniuersis positurũ ãte oculos q̃nti faciẽda sit benignitas & clemẽtia
Carthaginensiũ. Post hec expectare eũ iubet munera q̃mplurima
ab iis quos filiorũ compotes fecisset. neminẽ tãti beneficii ĩmemorẽ
futurũ. Hec atq; alia cõplura ĩ hũc sẽsũ locutus ubi qđ cupiebat
Bostari persuasit: Sagũtum reuersus est: statuto die quo adesse cũ
iis deberet: q nobiliũ filios reducerẽt: Sequenti nocte clã pfectus
ad hostiũ stationes conuentis quibusdam auxiliaribus Hispanis
ad duces preducit͛. His effatus pluribus uerbis q̃nta Hispanarꝝ reꝝ
accessio futura sit Romanis si obsidũ potiantur: tandem traditurũ
se eos pollicet͛. Romani ob rei magnitudinem erectis animis dant
simul accipiũtq; fidẽ mũera pterea ãplissima pollicẽtur Cõstituto
deinde loco ac tpe quo expectare ad recipiendos obsides deberent
domũ reuertitur. Post hec assũptis qui ad eam rem apti uidebãtur
ad bostarẽ uenit acceptisq; obsidibus nocte pide ac hostiũ custodias
fallere uellet Sagũtũ pficiscit͛ cũq; castra hostiũ paululũ pertrã/
sissent ueluti ignarus eius rei omnes in preparatas insidias perduxit
Romani maxĩs hõribus Abeloci exhibitis eo usi sũt ad reducẽdos
in ciuitates sicuti cum Bostare statuerat obsides missis cum eo qui

ad eam rē aptiores uidebatur. Abelox cū nobiliorū filiis p̄fectus & pereā restitutionē humanitatē ac magnitudinē animi Rōanorū omnibus ante oculos ponēs. contra uero Carthaginēsiū suspitiones atq; superbiam detestās ac sui ipsius exēplū prebēs plures Hispāie populos ad societatē Romanorum hortatus est. Bostarem puerili consilio amissis obsidibus sero facti penituit. Verū iam ī stās anni tēpus utrūq; exercitum prodire hyematum coegit. Hec ī hispania secūda estate belli punici gesta. Hānibal ut eo reuertamur unde discessius cur per exploratores cognouisset maximā fr umēti copiā esse lucerie ac Geronii: preterea Geroniū cōmodissim um stationi locum esse eo traducere exercitū ī hiberna decreuit. Facto itaque per liburnum montem itinere ad ea loca contendi. Cum Geronio uenisset urbē quīque & uiginti milibus passuū nuceria distātem: p̄mo uerbis hortari ad dedicionē populū cepit multis pollicitatiōi/bus adhibitis data etiam fide. Postea cū id frustra a se fieri ītelli/geret urbem obsedit qua mox potitus ciues atq; habitatores omēs īterfecit edificia uero ad usum Horreorum magna ex p̄te ītegra seruauit castra ante opidū posuit loco uallo fossaq; munito. His peractis duas exercitus partes frumētatū mittebat: cū tercia ex pedita ipse in statione erat simul ut castris presidio foret: simul ne impetū in frumētatores fieri pateretur. Cum igitur lata & fertilis ea regio esset & multitudo hominū pene innumerabilis preterea tempus messis instaret ingens quotidie frumenti multitudo in urbē conuehebatur. M. Minutius qui exercitui Romanorum preerat: prīcipio per saltus ac iuga mōtiū Carthaginenses sequebatur spās se aliquādo ī locis difficilibus hosti occursurum. Postq̄ uero ex/pugnato Geronio castrisq; āte oppidū positis frumētatiōi dari opā cognouit: in planum defertur imminentem uie tumulum occupat. Vbi castrametatus callidioribus consiliis agitat quomodo aut in frumētatores aut ī statiōes hostiū relictas impetus fieret. Hānibal cū Romanis propius iam adesset: tertiam partē militū frumētatū duabus ī castris retētis dimisit. Deīn castra ipsa p̄pius hostē mouit duo fere a Geronio passuum milia ut intentum se ostenderet ad frumentatores si qua uis fieret tutandos Interea eminentior inter utrunq; exercitum tumulus appariat: p̄oportunus Cartaginēsibus si caperetur: & ipsis Romanorum īminēs castris. Hūc igitur missis per noctem numidis occupat. Quos orto iam die cū tenētes locū Minutius uidisset. eductis leuis armature militibus tūulū aggrediē

acriter aliquãdiu certatum est. Tandem uictores Romani collem optinuerũt. in eũ mox exercitus omnis transferẽt. hãnibal aliquot diebus ꝙ aduersa semper erãt hostiũ castra apd se militẽ cõtinuit. Interiecto uero tẽpore adegit eum necessitas alios cum iumẽtis in pascua: alios frumentatũ ꝑ agros transmittere ut sicuti initio cõstituerat neque absumeret iam partam predam: & frumenti multitudinem ad usum hibernorum colligeret' solicitus uehementer nequid per hyemem exercitui deesset ac presertim equis iumentisq;: quod maximam semper in equitatu repositam spem habuerat. Minutius uagos palantesq; per agrum hostes conspicatus medio diei tẽpore copias educit: profectusq; aduersus hostium castra grauiorem armaturam in aciẽ disponit equites cũ expeditis in frumentatores dimittit iussos ne quem caperẽt uiuũ sed omnes passim interficerẽt. Hãnibal repẽtio malo circõuẽtus neq; pugnare acie ob paucietatem suorum neq; sparsis per agros militibus opem ferre poterat. Romãi eqtes expeditiq; late cedẽ ac fugã palatorũ hostiũ fecere Qui uero cum Minutio erant tm̃ ea re audatie cõceperunt: ut & ꝓꝑe in castra hostium: & fore Carthaginẽses obsidere auderẽt Hannibal consilii atq; auxilii inops ĩtra uallũ se continebat egre iam castra ipsa custodiens cum Asdrubal collectis militibus qui se in ꝑora castra pro Geronio mẽibus fuga receperant nũero ad q̃tuor milia hominũ: Hannibali suppetias tulit Tuuc Hannibal errectis paꝝꝑ animis egressus castra uix tandem presenti ꝑiculo exercitum liberauit. Minutius maxĩa cede ante hostium stationẽ non mĩori etiam in agris facta in ꝓsẽtia abiit ĩgẽti spe de rebus futuris aĩmo cõcepta postridie uero deserta hostiũ castra occupauit Nã Hãnibal ueritus ne Romani occupatis per noctem castris que uacua pro Geronii menibus erãt totius prede potirentur citato itinre eo cũ omni exercitu redierat. Post id tẽpus Carthaginenses ĩ pascuis ac frumtationibus moderatiores fuere: Contra Romani ad om̃em euẽtũ audatiores facti. interea uictoria Rome ut fit lõge maiore q̃m fuissẽt nũciata magna om̃iũ aĩos letitia cepit: primo ꝙ post tot clades hoc ueluti initiũ melioris fortune arbitrabãtur esse: tũ ꝙ signitiẽ ac timiditatẽ que hactenus ĩ Romano exercitu apparuerat nõ militũ sed dictatoris culpa euenisse ex eo ratiocinabãt Quamobrem omnes Fabium spernere eum ut socordem formidolosũq; reprehendere. Cõtra Munitium usq; adeo extollere in celũ laudibus: ut qđ añ eũ diem factum fuisse nulla memoria habebat

dictatoris imperio eius imperio equauerint sperantes eũ q̃ celerrime finem bellis Italie impositurum. Iam duo dictatores uno tp̃e uno exercitu erant res ante eum diem inaudita. Minutius secũdis rebus ac fauore uulgi plus q̃ credibile est animo elatus iam ueluti deuictis prostratisq; hostibus gloriabatur. Fabius nihil prorsus ob acceptam contumeliam diminuto animo & eodem tenore consilioꝝ obstinatus ad exercitum rediit. Hic cũ animaduerteret collegam anxie occasionem certandi querere ueritus neq̃d temere cõmitteret dedit ei optionẽ ut uel partitis tẽporibus diebus alternis aut maiore etiã īteruallo sũmũ ius atq; īpiũ unius eẽt uel legiones sicuti cõsulibus mos erat inter se diuiderẽt suoq; uterq; arbitratu propo exercitu uteretẽ. Minucio diuisio legionũ magis placuit. Igitur partitis copiis castra quoq; sepata sũt mille & quīgentorũ passuũ īteruallo Hannibal cum non modo per fugitiuos sed ex ipsis quoq; rebus & simultatẽ ducum & Minucii temeritatem intellexisset optimum id intentioni sue fore ratus cãm certaminis cũ Minutio querebat spãs se facile impetum atq; audatiam eius posse comprimere. Tumulus erat inter Minucii ac penorum castra: quem qui occupasset haud dubie iniquiorẽ hosti locũ facturus uidebatur. Eũ cũ cape penus ꝑparet certus Minuciũ sicuti alibi fecerat sibi ad obsistẽdũ occursurũ tali consilio usus est. Ager omĩs medius prima spetie ꝙ nudus arbustis uepribusq; esset inutilis insidiis uidebatur: Erant tamen in amphractibus plures & caue rupes q̃s facile celari milites poterãt In has latebras ut quẽque locũ maxime aptũ intelligebat ducẽtos simul & tricentos & quīgẽtos equites noctu misit. Pedites uero ad quīque milia q ne forte mane a discurrẽtibus per pascua hostibus conspicerentur cum primum lucescere dies cepit expeditos ad capiẽdum quem diximus tumulum misit Quod ubi primũ Minutius uidit cõtẽpta hominũ pautietate ad pellẽdos inde hostes exercitũ eduxit. Principio leuis armature milites dimittit iussos ut manus cũ hoste consererent: deĩde mittit equites. Postremo ipse cũ grauiore armatura sequitur haud mutato ordine quem superioribus certaminibus tenuerat. Iam sol terram radiis illustrauerat: omnibusq; aĩo atq; oculis tumulo intẽtis: insidie latebant. Hannibal laborãtibus suis cõtinue mittebat auxilia hinc ipse cum omni equitatu secutus est. Totis itaq; utrinq; uiribus certabatẽ. Tãdẽ oppssi multitudine equitũ expediti Romani milites refugere ad grauiorẽ armaturã ceperant. Tum uero exorti repente insidiatores: & circũquaq; cũ

clamore & tumultu ruentes non iam expeditos solum: sed uniuersũ Romanũ exercitũ: ĩ sũmũ discrimẽ adduxerũt. Quod cũ cerneret fabius: ueritus ne oĩno rõana acies profligaret: motis ĩ epẽte castris: college suppetias tulit. Cuius aduẽtu recreati Romãoꝝ aĩmi quãq̃ solutis ordĩbus uage dissipati erãt: cõfestĩ ad signa refugerũt: multis expeditorũ cesis: pluribus etiã legionariis strẽuis ac fortissĩs uiris desideratis. Hãnibal redĩtegratas recẽti subsidio hostiũ uires & iã aduersus se signa ĩferẽtes cõspicatus: receptui cecĩt. Tũc demũ Romãi oĩs q bello ĩterfuerũt temeritate Miucii prostratũ deletumq; rõanũ ĩperiũ: fabii uirtute ac prudẽtia seruatũ palam profitebant. Rome quoq; ut est perlata rei geste fama mãifeste omnes intellexere: quantum inter temeritatem atq; inscitiam militum: & prudentissimi ducis consilium ac rationem interesset. Romani postbac unis castris contenti fuere: omnesq; unius fabii impio paruerunt. Carthaginenses loco qui inter tumulum & castra medius erat fossa circumdato tumuliq; ipsius uertice uallo presidioq; munito: parare hibernis locum cogitabat. Cum interea comiciorũ dies aduenisset Consulibus. L. Emylio &. C. Terentio creatis: dictatores magistratum deposuerunt. Prioris anni consules. Cn. Seruilius &. M. Regulus: qui in flaminii locum suffectus fuerat proconsules ab Emylio facti: accepta copiaꝝ que in castris erant potestate: res bellicas administrabant. Cõsules nouo delectu habito exercitũ instaurant. Procõsules per litteras admonent: ne acie pugnare cum Carthaginẽsibus audeant. breuibus tantũmodo assiduisq; certaminibus exerceant militem: tironemq; ad res futuras uiribus atq; audacia instruãt: q; preteritaꝝ cladium causam magna ex parte inscitiam atq; socordiam militum fuisse existimarent. L. Postumius pretor creatus cũ excercitu in galliã mittitur: ut gallis qui cum Hãnibale militabant. uices redderet. Classis que lilybei per hyemem steterat: instruitur nouo remige: Ducibus qui in hispania erant necessaria mittuntur. Dum hec Rome agitantur. Cn. Seruilius & collega eius Atilius acceptis consulum mandatis nihil preter particularia certamina committunt. Itaq; scribere de his in presentia supsedebimus. Nihil eni splendidũ aut memoratu dignũ iussu cõsulum & anni tempestate uetiti gessere: prudenter alioqn callideq; quotidianis rebus administratis. Per hunc modum uterq; exercitus aduersis semper castris hiberna transegit. Ineunte uere cum p̃mũ pabulũ suppeditare agri ceperũt: Hãnibal ex hibernis mouit: relictoq; gerũio cũ statuisset usq; adeo p̃mere Romãos: ut

L. emili[illegible]
C. [illegible]
L. post[illegible]
[illegible]

neceſſario in prelium deſcendere cogerentur : neapolitanam arcẽ
occupat. frumento & omni commeatuſ genere munitiſſimam.
Nam ĩ eam Romani ex canuſio aliiſq; circumſtantibuſ lociſ fru/
menti multitudinem repoſuerant : qua deinde ad quotidianoſ
caſtrorum uſuſ utebantur. Quo facto ingenſ ſolicitudo romanoſ
cepit: nõ tã ob ammiſſã cõmeatuſ copiã q̃ ꝙ iã tota ea regio ho/
ſtibuſ pateret. Mittũt Romã nũtii q̄ id ſẽatui ſignificẽt. q̄d agẽ/
dũ ſit cõſulãt: ſtatuiſſe ſe ſi hoſteſ a ꝓpiq̄rĩt: ablata ſpe fuge: ꝓuĩ/
tiaq; paſſĩ deuaſtata: & nutãtibuſ ſocioꝝ mẽtibuſ ĩ ꝑliũ deſcẽdere
Senatuſ neq̄d adhuc noui molliãt renũtiãt : ſed aduẽtũ cõſulum
expectẽt. Poſthec ꝑari ad diſceſſum cõſuleſ iubet. Omĩſ Emilium
Paulũ reſpicere. ĩ eo ſpẽ omnẽ ſitã habere. tũ ob uite ꝓbitatẽ tũ
q̄d ãteactiſ tꝑibuſ aduerſuſ illyrioſ ſtrenue ac fortiter ſe geſſiſſet.
decretũ ꝑterea ut octo legiõibuſ rẽ gererẽt: q̄d ãn eũ diẽ ĩuſitatũ
erat: legiõeſ ſĩgule hoĩm. v. milia haberẽt. Romãi. n. ſicuti ſupra
mẽorauĩuſ quatuor legiõibuſ exercitũ cõplẽt. ſĩgule queq; legiõeſ
q̄ternis milibuſ peditũ cõſtãt: equitibuſ ducẽteniſ: aut ſi q̄n ĩgenſ
aliq̄ neceſſitaſ urget q̄niſ milibuſ peditũ: trecẽtẽiſ equitibuſ. hiſ ex
ſociiſ totidẽ pediteſ addũt: equiteſ fere triplicati. Copie omĩſ eque
ĩter cõſuleſ diuidũt. In ꝑliũ frequẽter unuſ dũtaxat cõſulũ deſcẽ/
dit cũ duabuſ legiõibuſ & auxiliiſ ſocioꝝ. Raro ſimul omĩſ cõgre/
diũt. At ea tẽpeſtate tãta omĩſ formido tãtuſ terror Cartagienſiũ
cepat ut nõ quatuor ſed octo ſimul legiõibuſ romãiſ dimicandum
iudicarĩt. Quaꝓpter hortatiſ cõſulũ anĩſ : & magnitudĩe reꝝ in
quãcũq; ꝑtẽ fortũa ĩclinaret ãn oculoſ poſita: maturare iter in ca/
ſtra iubẽt: ꝑcati ut magno fortiq; anĩo: & ſicuti maieſtatẽ. P. R.
decebat: reſ bellicaſ admĩſtrarẽt. Cõſuleſ cũ ĩ caſtra ꝑueniſſẽt per/
mixto nouo ac ueteri exercitu copiaſ cõiũgũt: Senatuſ uolũtatẽ
pluribuſ exponũt. multitudĩſ anĩoſ ꝓ cõditiõe tꝑiſ hortãt Emilio
paulo orationem habente: cuiuſ hec fere ſententia fuit. Ne recen/
tibuſ cladibuſ perterriti animiſ deficerent. quippe ſuperioribuſ bel/
liſ non unam aut alteram: ſed pluresſ cauſaſ fuiſſe rerum infeliciter
geſtarum. Nunc autem ſi uiri ſint nihil obſtare quin pulcherrima
uictoria potiantur. Nunquam ante eum diem utrunq; conſulem
cum omnibuſ ſimul legionibuſ dimicaſſe : neq; ueteraniſ exercita/
tiſq; militibuſ : ſed ignariſ inexpertiſq; rei militariſ tyronibuſ uſoſ
fuiſſe: & quod maximi momenti eſt uſq; adeo conſiliorum hoſtiliũ
locorum ſituſ: & nature regioniſ ignaroſ extitiſſe: ut ſepe uix dum
fere conſpectiſ hoſtibuſ oppoſiti. maximum diſcrimen ſubierint.

Nam qui apud Trebiam fluuium in gallia pfligati fuerant: postridie q̄ ex Sicilia uenisset temere nullis cōsilis hostiū exploratis in aciem descēdisse: q iuxta Trasimenū ceciderāt: ante oppressos ab hostibus fuisse: q̄ eos cernere ob densā caliginē potuissēt. Nūc cōtra inquit oīa nobis adsūt o milites. Nam & duo cōsules uobis adsumus animis atq; copiis iuncti: & preteriti anni cōsules nobiscū retinemus. Vos uero non mō quottidiana certamina: & militares ordines: & hostiles copias uidistis: Sed hec omnia experti continue exercendo pugnandoq; scd̄m iam annū agitis. Quocirca cū oīa cōtraria nobis absint. q̄ superioribus preliis accederūt: uerisimile est exitum quoq; pugne nobis contrariū futurū. Neq; credibile est: imo prorsus impossibile: qui totiens particularibus certamibus cum hostibus equali numero militū congressi uictores discessistis: nunc aduocata omni multitudine cum duplicatū exercitum habeatis: ab hostibus superari. Oībus igit̄ uobis ad uictoriā paratis o milites: duntaxat consilio ac ꝓmtitudine nostra opus est. Quibus de rebus pluribus uos hortarer: nisi id alienum huic loco ītelligerē. quippe huiusmodi adhortationes ab iis expectari debent: qui aut mercede cōducti: aut ex sociis acciti exercitui presūt: quibus nihil grauius q̄ ipsius prelii ipsis euenire potest: Apud eos uero quales nos sumus: quoꝝ non solum uita: sed & patria & uxores & liberi periclitant̄: commemoratio fortasse adhortatio uero nequaq̄ necessaria est. Quis ē enī q nō malit uel pugnādo uincere: uel si id fieri nō possit ꝑlio occūbere: q̄ miserrimā trahendo uitam tantam cōtumeliā ac calamitatē expectaret. Eia igitur fortissimi milites: uosmet uobis ipsis ante oculos ponite quid inter uincere: uinciq; intersit: & que ex utroq; sequāt̄ uobiscū cogitate. ita uos ad preliū parate: ut nō exercitū populi Romani sed patriam: atq; adeo caput ipsū orbis terrarū periclitari intelligatis. Quid enī superest populo Romano uictis ac pfligatis uobis? Omnes suas uires omnem potentiā in uos cōtulit: spem omnē salutis in uobis repositā habet. qua nolite per deos īmortales eum fraudare. Reddite patrie quas decet gratias. manifestum oībus facite ante actas clades nō id circo accidisse ꝙ Romāis prestarēt Carthaginēses: sed ꝙ tūc Romāus miles Tyro & rerū bellicaꝝ ignarus eēt. Hec atq; alia huiuscemodi locutus. L. Emylius cōtionē dimisit. Postridie uersus stationē hostiū eduxerūt exercitū. Ac tertio die circiter sex millia passuū ab illis distantes castrametati sūt. Emilius cū circū ea loca animaduerteret planos

ac latos esse campos: quod superiores equitatu hostes erant: haud
cõferendũ in his preliũ existimabat: sed eo puertendum hostẽ ubi
peditatus utilior foret. Contra Varro inexptus rerũ bellicarũ haud
differendũ putabat certamen: ne hostes e manibus elaberet̃: Itaq;
duo consules. dissimiles discordesq; erãt: quo nihil accidere in ex/
ercitu pniciosius potest: Ea die: nam alternis iperitabant: uarrõis
iperiũ erat. hic motis castris appropinq̃re hostibus maturat: idig/
nante ac reclamãte Emylio. Hannibal cum expeditis equitibusq;
obuiam pfectus tumultuario prelio ac precursu magis militũ q̃ ex
pparato eos aggredit̃. Romãi primũ impetũ acerrime sustinuere.
Nox preliũ diremit. Cartaginẽses cũ nõ prospere dimicatio succes/
sisset: in castra redierũt. Postridie eius diei. L. Emylius cũ & ab/
stinere pugna decreuisset: & tuto traducere exercitum nequiret:
trifariã castra diuisit. duas partes citra aufidũ amnẽ cõmunit: qui
solus diuidit appunninũ: oriẽsq; in parte que mare tyrenũ respicit
in adriaticũ defluit sinũ. tertiã partẽ trans aufidũ posuit: distantẽ
a reliq̃s castris circiter mille & ducẽtos passus: a statiõe uero hostiũ
fere tandũdẽ. Hannibal spem nactus loci ad equestrẽ pugnã ap/
tissimi: & facturos copiã pugnãdi cõsules ratus dirrigere aciẽ cepit.
Veritus autem ne superiori casu timidior facta multitudo esset:
hortari milites statuit. Aduocata igit̃ concione aspicere omẽs circũ/
stantia loca iussit: rogauitq; quid maius optare a diis immortalibus
potuissẽt: q̃ oblatũ sibi in iis locis cũ hostibus certamen: ubi eq̃tatu
qua parte uiriũ inuicti essẽt: uti libere ualerent. Quod cũ uniuersi
alacres approbarent. Proinde inq̃t pmo diis immortalibus gratias
agite. illi enim pparãtes nobis uictoriã: hostes in eiusmodi locũ ad/
duxerũt: scd'o nobis: q nostra idustria pugnare hostẽ cõpulimus.
Neq; enĩ fugere amplius: neq; detrectare certamẽ Romanus põt.
& pugna & uictoria in manibus uestris sita est. Hortari uos in
presẽtia ut strenui ac fortes sitis: supuacuũ mihi uidet̃. id enĩ tum
factu necessariũ erat: cũ Romanorũ uiriũ exptes eratis: quo tẽpore
nos sepenumero id uerbis exẽplisq; pstitimus. Nũc uero cũ tribus
cõtinuis preliis tales a Romanis uictorias reportaueritis: que tandẽ
oratio magis incẽdere animos uestros poterit q̃ ipse res geste. Su/
perioribus pliis regiõe potiti estis & copia rerũ omniũ: sicuti uobis
polliciti fueramus. Neq; enim fraudati a nobis hactenus pmissis
estis Presens uero certamen pro ciuitatibus est: eorumq; fortunis.
Hac uictoria potiti statim totius italie domini eritis: tandemq; tot

laboribuſ ac periculiſ unica pugna liberati: adipiſcemini Romāoꝝ
felicitatē: omniū duceſ atq; īperatoreſ eritiſ. Quaſ obreſ nō uerbiſ
ſed factiſ opuſ eſt. Diiſ uolentibuſ nō longe poſt ſeruata a me ꝓ/
miſſa omneſ experiemini. Hiſ atq; aliiſ huiuſmodi dictiſ militum
animoſ hortatuſ: ac laudata omniū ꝓmptitudine caſtra ad id latuſ
fluminiſ poſuit: ubi maiora hoſtiū caſtra erāt. Sequēti die curare
corpora oēſ iubet: & ad preliū in proximū diē parari. Igitē tertio
die luce ṗma flumē trāſgreſſuſ: copiaſ acie locat. L. Emyliuſ ꝙ anī
aduertebat ī iiſ lociſ haud eq̄ſ eſſe ſuoꝝ uireſ: &. Hānibalē ob pe/
nuriā reꝝ neceſſario motuꝝ caſtra ītelligebat: ſuoſ intra ſtationē
cōtinuit. Hānibal ꝑua ꝓtracta mora: cū fruſtra laceſſere ſe hoſtē
ītelligeret in caſtra ceteraſ recepit copiaſ: numidaſ ad īuadēdoſ ex
minoribuſ caſtriſ Ro. aq̄toreſ dimittit: q̄buſ īpedita aq̄tiōe uſq; ad
uallū cū tumultu ac clamore ꝓſecutiſ: īdignatuſ Varro ab tumul/
tuario auxilio Romana caſtra turbari: longe magiſ ad prelium
capeſſendū inflāmatuſ eſt. Nec minuſ omniſ turba militariſ auida
certaminiſ erat. Adeo oībuſ in rebuſ moleſta ſemꝑ expectatio eſt.
Cū īterea Rome nūtiatū eēt exercituſ q̄q̄m nō equiſ lociſ: tamen
aduerſuſ ſe īuicē oppoſitoſ eē: & ſīgu liſ q̄buſq; diebuſ una cōgredi:
īgēſ meror ac ſolicitudo aīoſ omniū cepit. Affectuſ eni grauibuſ
ac recētibuſ cladibuſ populuſ Romanuſ nimiū in futura uerebatē:
unuſq̄ſq; ītra ſe: que futura ciuiū Romanorū fortuna eſſet: deleto
ꝓfligatoq; exercitu cogitabat. Que libri ſibyllini minabātē in ore
omniū erāt. Prodigiiſ: ſigniſ: oſtētiſ: tēpla cūcta ṗuate etiā edeſ
ſcatebāt. Quāobrē ṗcibuſ ſacrificiiſ deoꝝ cerimoniiſ: uniuerſa urbſ
erat intēta. Obſeruātiſſimi nanq; eiuſmodi tēporibuſ ſūt Romani
publicaꝝ ac ṗuataꝝ religionū: nec quicq̄ q̄đ ad iuſ faſq; pertineat
ṗtermittūt. Varro cui poſtero die ſorſ īperii obuenerat: cū ṗma
luce īcōſulto collega ex utriſq; caſtriſ copiaſ educit. Ipē cū iiſ que
in maioribuſ caſtriſ erāt flumē trāſgreſſuſ: eaſ quoq; q̄ſ in caſtriſ
minoribuſ habuerat. ſuiſ adiūgit. Atq; ita īſtructa acie Romanoſ
eq̄teſ in dextro cornu: id erat flumini ꝓpiuſ: locat. Poſt hoſ cōti/
nuato agmine pediteſ ponit. Socioꝝ eq̄teſ ad leuū cornu: an̄ omeſ
leuiorē armaturā ī acie collocat. erāt aūt adnumeratiſ ſociiſ octu/ Lxxxm pedit sociorūq̄.
agīta milia peditū: eq̄tū circiter ſex milia. Hānibal eodē tempore
trāſgreſſuſ fluuiū: baleareſ leueq; armaturā ṗmittit: hinc duplici
trāſitu reliq̄ſ copiiſ traiectiſ: hoſti opponitē. Galloſ hiſpāoſq; eq̄teſ
ꝓpe ripā leuo in cornu aduerſuſ Romanoꝝ eq̄tatū diſponit: Poſt

hos pedites inter grauiorem afrorum armaturam medios collocat. deinde gallos atq; hispanos. postremo reliq̄ afrorum multitudinē. ad dextrum uero cornu numidas equites constituit. Afri ita plane armati erant: ut Romanorum aciem crederis: armis ad trebiam & Trasimenum captis: Gallis hispanisq; scuta eiusdem forme erant: dispares ac dissimiles gladii. Nam hispani quidem breuitate agiles & cum mucronibus non minus punctim q̄ cesim feriebant: gallici uero prelongi ac sine mucronibus erant. Harum gentium aspectus spetie ipsam ac nouitate rei terribilis uidebatur. Galli supra umbilicum nudi pugnabant. Hispani linteis purpura pretextis & cādidissimis tunicis p̄liabant. Eqtū ad decē milia: peditū supra q̄draginta milia cū auxiliaribus gallis cōstiterāt. Dextꝝ Romanoꝝ cornu. L. Emylius: Sinistꝝ Terētius Varro regebat: medius p̄oris āni cōsules. M. Attilius & . Cn. ~~Flaminius~~ p̄erāt. Carthaginensiū uero duces erant in leuo cornu Asdrubal: dextro Annō: in medio Hānibal. hic secū Magonē fratrē habebat. Romanis in meridiē: Cartaginēsibus ī Septētrionē uersis neutris sol p̄spectū offēdebat. Clamore orto & leuibus. p̄mū armis incepta pugna par aliquādiu periculū fuit. Postea facto a gallis atq; hispanis eqtibus ex sinistro cornu ī Romanos īpetu: n̄ solū fortiter uerꝫ etiā crudeliter dimicabat. Neq; enim equestris more pugne cōuertere se atq; iterꝫ in hostē p̄currere licebat: sed aduersis frontibus pugnare omnes cogebāt: nullo circa ad agendū spatio relicto: hic amne: illic peditibus claudentibus. Acrius tamen q̄m diutius pugnatum. Victi Romani magna ex parte in acie cesi: reliqui in flumen proiecti obrutiq; sunt. Sub equestris finem certaminis pugna inter pedites orta. Galli atq; hispani p̄mo acriter uiribus atq; animis hosti restiterūt postea densitate Romāe aciei oppressi dissolutis cuneis referebāt pedē Romani tum cupidius insecuti: facile mediā aciem q̄ tenuis inualidaq; de industria erat instructa preruperunt. Ita audacius insistentes nullo resistente ad subsidia afrorū peruenere: hi utriq; deductis alis constiterant: Galli interim dispositis rursus in sinum militibus & quasi lunari spetie facta nitendo agmen refecerunt. Quo factū est ut Romani calliditate Hannibalis a fronte simul atque a tergo clauderentur: hinc afris: illinc hispanis gallisq; prementibus. L. Emylius quāq̄ p̄mo statim p̄lio grauiter ictus fuerat adhuc tn̄ ītegris uiribus: cōfertis eqs in mediā aciē discurrit: parti premendo hostes: partim suos hortando: Idem Hannibal facit:

+Seruilius

Interim nũide cũ omni equitatu a sinistro i dextrũ Romanorum cornu irruẽtes: isigne aliquid neq; fecerũt: neq; passi sunt: tantis animis: et a deo equatis uiribus utraq; acies propũgnabat. Romanos tamẽ diuisos atq; undiq; cicũdatos: milites ad preliũ reddiderũt. Inter hec Hasdrubal emissis qui prope ripã erãt equitibus: a leuo cornu subsidium afris ferebat: quod conspicati romanorũ sociorũ equites repẽte terga uerterũt. Id uidens hasdrubal callidi ac prudentissimi ducis exercuit officiũ. Numidas quos & numero plures et rei militaris expertos: & semel uersis i fugam terribiles esse sciebat ad persequendos passim fugientes misit. Ipse pedestribus copiis citato cursu in subsidium Afrorum perrexit: aggressusq; a tergo romanos simul suorum confirmauit uires: simul ingentem hostibus stragem dedit. L. Emylius pluribus uulneribus confossus in plio cecidit: uir omni officio usq; ad extremum diem i patriam fũctus. Romani lõga atq; acerrima pugna in eodem uestigio pmanẽtes: tandem omẽs trucidantur. Inter quos M. Attilius & Cn. Seruilius prioris anni consules interfecti: uiri prestantes et Romano noĩe digni. Eodem tẽpore numide quoq; fugientem equitatum nacti: maiorem partem interficiũt. reliquos equis deiciunt: pauci Canusium incolumes peruenere. Inter quos Varro cõsul: cui detestãda anima & exitiosũ patrie imperium fuit. Hunc tandem cannensis pugna habuit finẽ strẽuis uiris uictoribus simul ac uictis nobilitata. Cuius rei argumtum ẽ: q ex sex milibus equitum romanorum duntaxat septuaginta cum Varrone uenusium euaserunt. e sociis circiter trecenti palantes uagiq; in proximas ciuitates profugere. ex pedestribus autem copiis circiter decẽ milia i potestatẽ hostium uiui peruenere. uix tria milia fugerunt. Reliqui numero ad septuaginta milia in prelio cecidere. Nec sane in cruenta Carthagiensiũ uictoria fuit. Ex his galli circiter quatuor milia desiderati afri atq; hispani fere mille et quingenti: equites ducenti. Qui uiui capti sunt ex romanis extra periculum fuere. Varro decẽ milia in castris dimiserat: hoc cõsilio. ut si Hãnibal omnes suos in preliũ educeret: facto impetu castra hostium dirriperent omnibusq; in pugna occupatis impedimẽta atq; omnẽ apparatũ Carthaginẽsiũ depopularentur Si uero presidium necessariũ in castris dimitteret: tũc longe minores essent: Carthaginensiũ uires: Romanis numero militum multo prestãtibus Capti autẽ hoc modo fuere. Hãnibal

quantū satis erat presidii in castris reliquerat. Romani ubi primū exarsisse prelium intellexere: eo uti statuerant: ueniunt. castra obsident: haud segniter Carthaginenses resistunt. Verum iam acriter premētibus Romanis cedere cogebant. Sed interī Hā/nibal om̄i ex parte uictoria potitus: in oppugnātes castra impetū facit: Romanos fugat: ad uallū usq; persequitur duo milia eorū interficit reliquos uiuos capit. Eodem modo numide: equites Romanos qui sparsi fuga per agros fuerant. Ad Hannibalem p̄duxerūt. Ita tādem finito p̄lio: neuter ex spectatione sua frau/datus est. Siquidem Carthaginenses statim omni prouintia sunt potiti: Tarentinis: capnanis: neapolitanis in deditionem acceptis ceteris uero omnibus populis iam ad Hannibalem respicientibus: nec deerat spes ipsa urbe roma mox potiūdi. Romāi uero ī sūmā rerum desperationem adducti nō modo de suo: sed de totiuspatrie interitu dubitabant tā iam ferocissimum hostem ad ipsa Romana menia exspectantes. Cū ciuitas in hoc tumultu esset: ut omnia ad Romanorū calamitatem quadrarent: nuntius ex gallia p̄uenit: L. postumiū pretorē: qui exercitui preerat insidias lapsum: fusū profligatumq; fuisse. Senatus tamen tot undiq; circūuentus malis dignitatē suā seruare: hortari populum: mūire presidiis urbem: de rebus presentibus magno ac forti animo consultare. quod non longe post res ipse manifestum fecerunt. Nam qui modo uicti a carthaginensibus fuerant: et rerum bellicarum gloria cessisse illis uidebantur: non multo interiecto tempore: uirtute ac constancia rei. pu. et cōsilio sapientiaq; Senatus: in id euasere: ut uictis pro/stratisq; Carthaginensibus: non mō italie: sed totius orbis imperio potirentur. Quamobrem huic libro simulcum rebus hispanis atq; italis: que centesima et quadragesima olympiade geste fuerunt: extremā īponemus manū. Cū uero ad res sub eadem olympiade in grecia gestas: uentum erit: latius de romanorum re. p. dissere/mus. Id enim nō modo ad cognitionem historie necessarium: ue/rum etiā ad emendandas instituendasq; res publicas utile studiosis futurum arbitramur.

Polybii historiarum liber Tertius finit.

Incipit Quartus feliciter.

Abunde ut nobis quidē uidetur secundi belli punici causas scđo libro ostendimus: tū Hānibalis ī italiā aduentum uariaq; Romanoꝝ ac Carthaginensiū certamīa usq; ad cannēsē pugnā sumus executi. Nūc res eadē tēpestate ī grecia gestas aggrediemur: repetitis primo breuiter iis que in secūdo prepationis nostre libro a nobis relata fuere: pſertim de re. p. Acheoꝝ ꝙ eam nō paꝝ momenti rebus nostri tpis attulisse arbitramur. Igitur a Tisamene orsi uno ex Horestis filiis: ab hoc usq; ad Gigi tēpora uixisse Acheos sub eius familie regibus diximus: Postea cum his expulsis gubernationē ciuitatis ad populū trāstulissēt: nō multis īteriectis ānis ducum lacedemōioꝝ opera dissidere īter se cepisse. Post hec narrauimus ut rursus inter se idē Achei cōuenerīt: qui primi eius rei auctores fuerīt: quomō peloponesii ōes ī Acheoꝝ cognomē deuenerīt. Cōmemorate ṗterea a nobis sūt pticulares eoꝝ res geste usq; ad Cleomenis lacedemonioꝝ regis conflictum Hic pparationem nostram cū Antigoni: Seleuci: & Ptolomei morte cōclusimus: omnes si quidē: ut a nobis dictum est sub eadē olympiade diē suū obierūt. Nūc superest ut reliqua scripturi hic primordiū faciamus. Optima enim hec in primis nobis maxime materia uidet: primo ꝙ ea que sunt ab Arato scripta in hec tpa desinūt: ut quasi cōtinuata grecaꝝ reꝝ narratio uideat: Deinde ꝙ posteriora tēpora ita inuicē cōnexa sūt: ut parti nostra: pti parentū nostroꝝ etate fuerint: ex quo fit ut partē ipsi uiderius partē ab iis qui uiderūt audiuerimus. Eniuero altius res gestas repetere: & auditū ut ita dicā ex auditu referre cōsiliū nō fuit: qđ nullā ex iis prouenturā legētibus utilitatem intelligeremus. Quapropter ab iis exordiamur tēporibus: quibus fortūa quoq; per uniuersū terraꝝ orbem renouasse omnia uidetur. Philippus igit Demetrii filius adhuc puer iā Macedonie imperiū susceperat: Acheus omni puincie que citra tauꝝ ē imperās nō modo nomē sed uires quoq; regias habebat. Antiochus cui magno cognomē fuit: Seleuco fratri nō multo ante tpe defūcto in regno Syrie quāuis adolescēs successerat: Arieratas quoq; Cappadocie regnū iuaserat: Eodē tēpore Ptolomeus philopator Egipti erat īperiū adeptus. Nec longe post lycurgus rex a lacedemōiis appellatus fuerat: Cartaginēses Hānibalē ad res quas supra memorauimus

Philippus de[...]
Acheus
Antiochus
Seleucus
Arieratas
Ptolomeus
Lycurgus

gerēdas ducē elegerāt. Cū in hūc modū omniū renouatum esset īperiū: nouū quoq; reꝝ initiū futuꝝ uidebat: qđ & natura frequēter accidit: & eo potissimū tēpore euenit. Nāq; Romani & Carthaginēses id quod supra memorauimus bellum: Antiochus & Ptolomeus Syriacū gesserūt. Acheus uero & Philippus aduersus Etolos & Lacedemonios cōtēdere. Cuius belli huiusmodi cause ferunt. Etoli iā diu pacē & necessarias reꝝ suarū impēsas egre ferebāt: homīes semper rapinis & pyratica uiuere asueti: auaritiā eorū augebat naturalis ambitio cui seruiētes crudelē semper ac ferinam uitam degunt nulla omnino amicitie aut societatis iura habētes, sed omnia hostilia putātes. Hi tamē quādiu Antigonus uixit. Lacedemonioꝝ uires ueriti: quietē egerūt. Mortuo uero Antigono cū Philippus ī regno successisset: etate pueri cōtēpta belli occasionem cum Peloponesiis querere ceperunt: tum quod infestādo ex ueteri cōsuetudīe mari & assiduis rapinis asueti erāt tū quod se multo potētiores Acheis in bello existimabant. Cum in ea cogitatione essent: non longe post fortuna quoq; conatus eorum fauente: huiusmodi occasionem nacti sunt. Dorimachus Triconeus Nicostrati filius erat. hic adhuc fere adolescēs etolice insolentie ac temeritatis plenus phigaliā publice missus fuerat: ea est urbs in peloponneso e cōspectu messeniorum mōtium sita: & tunc forte in societate cum Etolis iuncta erat ostēdebant aūt hūc idcirco a se missum: ut urbi regioniq; preesset: ueꝝ eo factū erat consilio. ut res peloponnesiacas diligenter exploraret. Hic igitur discurrētibus per ea loca piratis: & ad se phigaleam ob res necessarias uenientibus: cum ex federe prebere commeatum non posset durante adhuc pace que sub Antigono firmata fuerat: tandē piratis persuasit: ut messeniorum qui amici & socii etolorū erant: pecora dirriperēt. Illi primo e finibus eoꝝ abigere armēta ceperunt: postea ꝓcedente paulatim peruicacia: sparsas quoq; per agrum dirripere: omnia populari atq; uastare. Messenii id grauiter ferentes legatos ad Dorimachum questum de piratarū iniuriis mittunt. ille principio id contēnere partim suoꝝ utilitati consulens: partim sue: qui prede omnis particeps erat. Postea uero frequentātibus sepius legatis ob cōtinuationem īiuriarum: Se inquit propediem Messenem uenturū: ut expostulantibus de etoloꝝ iniuriis responderet. Cum igit̄ eo uenisset: multis quibus illate iniurie fuerāt se adeuntibus alios ꝑ derisū reiicere: īsultare

alijs: nõnullos iurgijs cõuitijsq; terrere. Dũ hec Messene agerẽt Pirate in suburbanũ quod Chironis nominant noctu uenere: & admotis scalis loco potiti. uastãt populantq; omnia: homĩes ptum propugnantes trucidãt: reliquos nexos cum armentis abducunt Messenij rursus ea re maxime ob Dorimachi presentiã grauius indignati: ac tum demũ derideri se putantes: eum accersiri ante magistratus iubent. Scyron tum forte urbi preerat: uir omni genere laudis apud Messenios clarus. hic haud dimittẽdum urbe Dorimachum consulit: nisi prius predam omnẽ a piratis abactã. Messenijs restituat: domoꝝ agriq; uastationẽ ĩstauret pro ijs qui ĩterfecti fuerãt nocẽtes tradat. Id consiliũ cũ omnes ap pbassẽt: profusus itaq; in irã Dorimachus stultos inquit eos esse si talia facientes Dorimacho se & nõ Etolis inferre iniuriam credant: se quidẽ p summũ scelus uexari: at illos nõ lõge post dignas penas daturos. Erat tũ Messene extreme sortis homo Babyrtas nomĩe adeo Dorimacho uultu: corpore: lineamẽtis: uoce deniq; similis: ut si quis ei capitis ornatum: clamidẽq; illius addidisset: haud facile fuisset: uter eoꝝ foret discernere. Idq; haud Dorimachũ latebat Cum igit̃ superbe nimiũ atq; insolenter in Messenios inueherẽt iratus Scyron: putas ne inquit nobis te seu temeritatẽ tuam cure esse babyrtat̃. Que cũ dixisset Dorimachus ipi cedendum ratus: predã omnem Messenijs restituit. Hinc Etoliã profectus adeo grauiter ac moleste Scyronis uerba tulit: ut non alia expectata occasione: ob id dũtaxat: bellũ Messenijs excitarit. Per id tp̃us dux Etolorũ erat Ariston. hic tum forte ob imbecillitatẽ corpis quã ex longa ualitudine cõtraxerat haud satis rebus gerendis aptus: cum Scope & Dorimacho affinitate iunctus essẽt: huic sũmam imperij tradidit. Dorimachus publice in bellum aduersus Messenios prouocare Etolos nõ audebat: quod nullam eius rei satis dignã causam posset afferre: quippe indignatiõe tãtũmodo illate sibi contumelie mouebat̃. Quãobrẽ dimissa hac cogitatiõe priuatim Scopam aggreditur: suadet ut sibi contra Messenios adeesse uelit: Se in presentia a Lacedemonijs ostẽdit tutos esse ob pueritiã regis: cũ uix decimũ septimũ etatis annũ Philippus ageret. Preterea Lacedemonios a Messenijs aliẽos esse: In amicitia pstare se cũ grecis: pp̃ter qđ neminẽ sibi trãsitũ Messenẽ impeditũꝝ. Post hec quãta secutura sit utilitas ante oculos põit. quippe regionem omnem securã degere: solãq; omnium tempore

Chironis subu[rbanum]

Scyron

Ariston

Scopas

Cleomenici belli integram permansisse: Etolos uero id tandem gratissimū habituros: seq; beniuolentia & honore prosecuturos: Acheos aūt si profectionē suā impedierint sponte occasionē bello daturos: si permiserint: libere se Messenem usq; trāsituros. Atqui Messenios belli causam iādiu prestitisse: cum societatē mire cum Acheis & Macedonibus polliciti fuissent. Hec & alia in hanc sententiā plura locutus: tantū scope amicisq; eius ardorē iniecit: ut neq; etolorū contione aduocata: neq; expectato magistratuum iussi: nec iure aliquo seruato ipsi p se Messeniis: Epirotis: Acheis: acarnanibus macedonibus bellū intulerint. Statim igitur piratas emisere. Hi mox regie naui ex macedonia obuii facti: onustam etoliā pduxerūt: nautas uectoresq; & nauē deniq; ipsā uēdidere Hinc p maritimā Epiri oram discurrere obuiū quenq; predari: cephaloniorū nauibus ad iniuriā uti: oppida per insidias capere: Quippe ī acarnaniathii reum ceperūt: postea qbusdam occulte in peloponensum missis in media megalopolitanorum regione: castello: quod clarium uocant potiti fuere. Quo postea receptaculo usi. latissīe piraticā exercebāt. Ea tēpestate Timoxenus Acheorū dux Taurionē oppidū: quod tēpore peloponnesiaci belli Antigonus occupauerat: intra paucos dies expugnauit. Siquidem Antigonus rex Corinthum uoluntate Acheoꝝ tenebat secuti supra cum de Cleomonico bello tractaremus ostendimus: Orchomenum uero ui captū: non reddiderat Acheis: sed ditioni sue subegerat: cupiens ut mihi quidem uidet: nō solū additum in peloponnesum habere: uerū etiā mediterraneam oram dispositis Orchomēi presidiis custodire: Dorimachus & Scopas obseruato tempore: quo pauci dies magistratui Timoxeni supererant: & aratus sequētis anni dux aratus nō dum inire magistratū debebat congregatis iuxta Rhium mōtē etholisac paratis cephalloniorū nauibus in peloponesū transfretarūt: factoq; per patrensiū & pharensiū & tritensium oram itinere aduersus Messenios grassabant. Edictū erat ne qua intereundū Acheis iniuria inferretur. Sed quis multitudini statuat modum? Vastant diripiuntq; oīa tandē phigaleā perueniunt. Hinc facto in Messenios impetu: nulla ratiōe ueteris amicitie habita: neglectoq; diuīo & humano iure populabundi per agrū discurrūt oīa ferro igniq; uastātes Messeniis ꝙ impares uiribus essēt sese intra menia continētibus. Achei instāte iam cōsilii tpe Egium conuenere. Hic cōgregatis

omnibus cū hinc patrēsium & pharensiū legati de iniuriis etolorū quererentur: illinc Messenii presidium miserabiliter peterent: Achei partim indignatione illate sociis iniurie: ptim cōmiseratiōe Messeniorum permoti: tum grauiter ferentes q̄ se inscius Etoli exercitum per achiam traduxissent: ferre Messeniis presidium statuerūt. Timoxenes acheorū dux: non dum enim magistratu excesserat: q̄ Peloponnesii post cleomenicum bellum pacatis tranquillisq; rebus dedisse se ocio: & neglecta militari disciplina desides factos esse itelligebat moliri quicquā nulla spe nisi multitudinis fretus uerebatur. Contra uero aratus suorum iniurias grauiter & iniquo animo ferens: inflammatus preterea audacia etolorum: nec antique simultatis immemor: q̄ primum armare Acheos: & cū Etolis congredi festinabat. Quāobrem ante diem quītū q̄ inire magistratū debebat accepto a Timoxene publico signo litteras ciuitatis scripsit quibus cogi in arma iuuentutem: & Megalopolim conuenire iussit: De cuius ingenio anteq̄ reliqua exequar pauca mihi dicenda existimaui. Aratus igitur in rebus ciuilibus uir usq; quaq; profectus fuit. Nā & facunde eloqui: & prudenter excogitare: & diligenter exequi omnia poterat. In tolerādis ciuilibus discordiis: & amicitiis societatibusq; iūgēdis nemini secūdus: Iam uero fallere hostē: moliri insidias: machīas intendere: Postremo hec omnia perducere ad finē idoneus erat. uir cū singulari audacia fretus:tū tolerādis laboribus atq; piculis a pueritia asuetus. Cuius rei cum multa sūt testimonia: tum ea ī primis qd̄ Sicionē & mantineā Acheis tradidit: Pellenē fugatis Etolis cepit: Corinthi arce: quā acrocorinthum uocant potitus est. Hic ipse si quādo acie dimicare cogebat̄ in consiliis segnis: in subeundis periculis timidus erat. Quāobrem triūphus de se omnē peloponnesum expleuit. Vsq; adeo natura hominum nō solum corpora uerū etiā animos sui: dissimiles finxit: ut sepenumero unus ideq; homo non modo in rebus diuersis hic quidem fortiter: illic segniter se gerat: sed in simillimis quoq; rebus modo inauditam celeritatem: alias incredibilem ignauiam ostendat: & aliquando quidem fortissimus: nōnūq̄ uero timidissimus uideatur. Quippe multos ī uenatiōibus cernius aduersus seuissimas feras audacissimos esse: quos si ad arma hostesq; trāstuleris: ignaui socordesq; appebunt. In rebus uero bellicis pleriq; singulari certamine acerrimi sunt: qui in acie nullius pretii forent. Tessalicos equites conferto

Arati ...

prelio insuperabiles esse constat: eosdem si per partes attẽtaueris lacerare carpereq; facillimũ erit. De Etolis uero cõtrariũ euẽit. At Cretenses terrestribus ac naualibus preliis ad insidias: furta: rapinas: nocturnos ĩsultus: & omnia doli genera promptissimi sũt. In p̃lio uero dispositis cohortibus segnes: timidi: ac prorsus ĩutiles. His Achei atq; Macedones plane contrarii. Hec idcirco breuiter memorauimus: ne quis forte miretur ac propterea historie detrahat fidẽ: si quãdo eosdem uiros in rebus similibus dissimiles fuisse ostẽdimus. Nũc eo ũde discessimus reuertamur. Cõgregatis Megalopoli omnibus: quibus apta ad res bellicas etas erat: Messenii rursus ad Acheos uenere: rogantes ne se cõtemnerent: ita palã ab Etolis iniuria affectos: uelle se si cũ bona uoluntate eorũ fiat: ĩter socios eoꝝ ascribi: nihil in posteꝝ q̃d ad cõmunẽ societatem pertineat recusaturos. Acheoꝝ principes quatenus ad societatem attinet: nihil a se fieri posse respondent: neq; enim sibi licere ĩ cõsulto Philippo ac sociis quẽquã in societatẽ admittere durante adhuc federe: q̃d tempore Cleomenici belli duce Antigono inter Acheos Epirotas: phocenses. Macedonas: Boetios: Archadas: Tessalosq; initum fuerat. Verũ libenter illis presidio futuros: si ipsi liberos suos obsides lacedemoniis tradãt: spõdeãtq; nunq̃ se cum Etolis nisi consencientibus Acheis fedus aut pacem facturos. Lacedemonii quoq; per id tempus cum exercitu iuxta Megalopolim conuenerant: nõ tam sub specie sociorum q̃ ut euentũ rei expectarent. Aratus rebus cũ Messeniis ita cõpositis legatos ad Etolos mittunt; qui eos iubeant ex agro Messeniorũ copias reducere: neq; deinceps illos infestare: neq; Acheoꝝ agrũ attingere. Si secus fecerint: se eos pro hostibus habituꝝ. Scopas & Dorimachus auditis legatoꝝ mandatis: & Acheorũ apparatu cognito parendum in presentia Arato statuerunt. Quamobrem missis statim cyllenem & ad Aristonem Etolorum ducem litteris nauigia exposcunt. Ipsi biduo post premissa preda discessere: itinere uersus elienses facto: quippe ea gens semper ĩ fide etoloꝝ permanserat Aratus temere illos uti statuerant discessuros ratus: copiis uero omnibus dimissis: in suã cuiq; domũ abeũdi potestatẽ fecit. Ipse dũtaxat cum tribus milibus peditũ & trecentis eq̃tibus hoc ẽ iis q sub Taurione erãt: patras cõtendit: quo se abeũtibus etolis opponeret. Dorimachus ea re cognita: ueritus ne sibi profectio impediretur: predã quidem addito sufficienti presidio ad

naues mittit: iussis quos ad eã uehendã destinauerat: ut sibi ad Rhium unde soluere statuerat: occurrerẽt. Ipse predã parũper comitatus: nõ longe post cõuerso itinere olympiã uenit. Hic cũ p exploratores cognouisset Taurionẽ cũ iis quas supra diximus copiis iuxta Clitoriam esse: ueritus ne propterea ex Rhio sine certamĩe aut periculo soluere posset: optimũ factu existimauit: si omni amputata mora cum arato decerneret: quod aratus & paucis admodum copiis stipatus & future rei ignarus erat. Cogitabat enĩ se si hostes fudisset: ãteq̃ rursus Achei congregarenẽ: uastata undiq; prouintia tutum qua decreuerat discessũ facere posse. Si uero Achei p formidinem pugna abstinerent: libere se qua uellet sine ullo discrimine trãsitum habitu4. His ratiõibus permotus castra nõ lõge a Megalopoli iuxta Methidriũ posuit. Achei cognito Etolorũ aduentu adeo imprudẽter presentibus rebus usi sunt: ut nihil ad cumulum stultitie reliquerint. Primo enim Clitorio profecti iuxta Caphias castrametati sunt: Postea Etolis a methydrio per orchomenũ trãseuntibus: in caphiensiũ agrũ copias deduxere: ꝑterfluẽti amne ueluti quodã munimẽto clausi. Etoli tũ ꝓpter loci iniquitatẽ: si quidẽ ãte id flumẽ multe & profũdissime fosse erãt: tum ne forte inter hec Acheo4 copie cogerenẽ: relicto pugnãdi proposito: olygyrtũ uersus: eo quo constiterãt ordine procedũt: callide omnia obseruantes: ne quo intereundũ periculo afflictarenẽ. Aratus: cũ Etolo4 pedestres copie fere ad iugũ mõtis peruenissẽt: nec lõge post eqtatus oĩs p cãpos ĩsequerẽẽ: equites ac leuioris armature milites duce Acarnane in hostes emittit: iussos ut cum equitibus congrederentur: & fortunã belli tentarent? quod sane imprudenter factum est: Nam si capessendũ preliũ fuit: non cum posterioribus congredi oportebat cum iam a montibus nõ longe abessent: sed cũ primis anteq̃ ad sũma cõscenderẽt. Sic enĩ futu4 fuerat omne ĩ cãpis certamen: que res & Etolis ob genus armature: atq; adeo omnẽ ordinẽ pugnandi sine dubio cladem & acheis uictoriã peperisset Sed Aratus oblatã sibi & loci & tẽporis opportunitatẽ: ĩ hostes per imprudentiam transtulit. Si quidẽ Etoli simulac uenientes acheos ꝑspexere: omni qua possũt celeritate ad montẽ cõtendũt festinãtes se cum peditibus suis cõiungere. Aratus nec satis quid actum foret conspicatus: nec cõsiliũ hostiũ intelligens: cũ primũ currentes uersus montẽ equites animaduertit: fugere eos ratus:

ferentarios abutroq; cornu dimittit. hos expeditis atq; equitibus ferre suppetias iubet. Ipse cũ reliquis copiis longo cornu facto eodem anxius festinat. Equites etolorũ ubi ad radices montium uentũ est: remissius aliquãto procedere: peditesq; ingẽti clamore reuocare ceperũt. Quibus repente in subsidiũ suorũ cõfluẽtibus ubi se numero haud inferiores hostibus intellexerũt: in equitatũ Acheorũ cõuersi: cũ & multitudine hominũ & loci opportũitate prestaret: impetũ in eos faciũt. maximis utrinq; uiribus certatur Victoria aliquãdiu anceps fuit. Tandẽ uero Acheorũ equites repulsi. Quibus fugiẽtibus cum ferentarii qui in eorũ subsidium missi fuerant obuiassent: partim nouitate rei perterriti: partim impetu fugientium suorum reiecti: ipsi quoq; idem facere sunt coacti. Quibus ex rebus accidit: ut qui in acie uicti sunt: uix quingenti: qui uero fuge se cõmisere: supra duo milia hominum fuerĩt. Etoli qd agendũ foret ab ipsa re edocti cũ clamore atq; letitia Acheos insequunt. Illi eodẽ in loco atq; eo quo dimiserãt ordine consistere suos rati: ad Aratum confugiunt. Quare fuga eorum & honesta principio & salutaris uidebat. Vbi uero illos etiam loco motos longo ac perturbato ordĩe uenire cõspexerũt alii per diuersa itinera fugientes salutem quesiuere: alii cursu in suos facto ipsi se inuicem non expectatis hostibus profligarunt. Itaq; tandem omnes in fugam uersi in propinquas se urbes re/ceperunt. Siquidem Orchomenus & Caphie non longe aberãt. qđ nisi accidisset: omnes eo die aut capti aut trucidati ab hosti/bus fuissent. Hec igitur clades Acheorũ prope Caphias fuit. Me/galopolitani cum eis nunciatum esset Etolos iuxta Methydriũ castrametatos esse: omnes una uoce congregati postridie eius diei quo gestũ id bellũ fuerat in subsidiũ Acheorum cõtendere. & cum quibus uiuentibus pugnaturos se aduersus hostes sperabãt eosdem sepelire ab hostibus interfectos sunt coacti. Parata igit̃ ingenti ac profunda fossa ac mortuorum corporibus cõgregatis: iusta eis more patrio persoluerunt. Etoli preter spem uictoria potiti libere iam per mediam peloponnesum iter facere. Quo tempore tentata pellenensium fide & agro Sicyoniorũ deuastato tandem per Ischmi angustias abierunt. Cause igitur socialis belli hee quas supra diximus fuere. Initium uero ex decreto ortum: qđ postea iter socios factũ fuit & Corinthi: quo omnes ob eam causã conuenerãt: Philippo quoq; Macedonũ duce approbante

& arbit...
... ab etholis

confirmatum. Achei paucis interiectis diebus in consilio congre-
gati publice & priuatim Aratũ detestabantur: ut qui tante cladis
ac iacture auctor fuisset. Quapropter augẽtibus factũ diuerse
in republica factionis hominibus: longe magis multitudo omnis
incendebatur. In hoc enim primo uidebatur ab eo grauiter pec-
catũ: ꝙ magistratu ante tẽpus suscepto: sublatisq; alterius ptibus
reserat agressus: quas antea quoq; sepenumero ĩfeliciter gesserat.
Deinde etiã grauius ꝙ cõmorantibus adhuc ĩ medio pelopõneso
etolorum ducibus Acheoꝝ exercitum dimiserat. Tertio ꝙ ita
paucis stipatus copiis prelium susceperat: presertim nulla urgente
necessitate: cum tuto se in proximas ciuitates recipere potuisset:
quousq; denuo Achei congregarentur: & tunc si id omnino cõ-
modum foret prelium inire. Postremo ꝙ ita imprudenter rebus
bellicis usus fuerat: ut ommissa per ignauiã camporum oportũi-
tate: ubi sui sine dubio preualuissent hostes ĩ montibus per leui-
oris armature milites esset aggressus: quo nihil accidere Etolis
utilius aut oportunius potuerat. Verũtamen simulatq; Aratus
rediit: & consilium ingressus cõmemorare cepit res ante eum diẽ
a se pro salute reipublice gestas: ac proxĩe cladis ratiões attulit:
seq; non fuisse eius causam: ut falso ĩimici calumniarent̃ expo-
suit: postremo etiam ueniam petiit: & siquid a se erratum esset:
debere Acheos ostendit: non tam acriter & seuere q̃ pie atque
humaniter euentum rei considerare: tãta repẽte mutatio: aĩoꝝ
facta est: ut plebs que modo ita infensa Arato uidebatur: mox
omne odium an diuerse factionis homines transtulerit: ac iam de
cetero quibuscunq; in rebus Arati consilium atq; sententiã secuta
sit. Hec igitur cẽtesima & trigesima nona olympiade gesta sũt:
Que uero sequuntur centesima & quadragesima. Decretum igit̃
erat ab Acheis ut legati ad Epirotas: Boecios: phocẽses: acarna-
nes: & Philippum Macedonie regẽ mitterentur: qui ostenderẽt
quomodo bisiam Etoli cõtra leges federis achaiam ingressi forẽt:
peterentq; ab eis ex federe presidium: preterea ut Messenios in
societatem asciscerent: ut dux Acheorum peditum quinq; milia
& quingentos equites pararet: & Messenius si iterum ab Etolis
infestarentur: subsidium ferret. Preterea cum Lacedemoniis
Messeniisq; cõponeret: qbus copiis pedestribus atq; equestribus
ad communes usus deberent esse instructi. Que postquã decreta
sunt. Achei memoratam cladem magno ac forti animo ferentes

neq; Meſſeniorũ rem: neq; propoſitum ſuum deſtituere. Legati
mandata diligenter proſequi dux iuuentutem uti iuſſum fuerat
cogere. cum Lacedemoniiſ Meſſeniiſq; componere: ut peditum
utriq; duo milia & quingentoſ. ducẽtoſ & quinquaginta equiteſ
pararẽt: quo multitudo omniſ ad bellum inſtructa ad duo milia
peditũ forent: Equiteſ mille. Etoli cũ iã conſilii tẽpuſ aduenisset
cõgregata multitudine: pacẽ agere cũ Lacedemoniiſ ac Meſſe-
niiſ ceteriſq; propinquiſ populiſ ſtatuerunt: partim anguſtia reꝝ
coacti: partim ut ſocioſ atq; amicoſ Acheorum debilitarent. Cũ
Acheiſ uero ita rem componere decreuerunt: ſi a Meſſeniorum
ſocietate deſiſterent? Sin uero in propoſito permanerẽt: bello
aggrediendoſ iudicauere. Quo nihil dici irrationabiliuſ poteſt.
Nam cum Achei cum Meſſeniiſ ſocietate iuncti eſſent. Siquidẽ
in ea perſiſterent: bellum Acheiſ indicebant: Si uero meſſenioꝝ
hoſteſ fierent: pacem eiſ pollicebant. Quãobrem aduerſantibuſ
ſibi inuicem rebuſ locum habere petitioneſ eoꝝ nequiuere. Epi-
rote & Philippuſ rex auditiſ que relata per legatoſ fuerant.
Meſſenioſ in ſocietatem acceperunt. De iniuriiſ uero Etolorũ
etſi non nihil ſunt indignati: nullam tamẽ ſuſcipere admirationẽ
uiſi ꝙ illi huiuſmodi rebuſ aſueti nihil noui moliti uidebantur.
Itaq; non inuiti cum eiſ in pace perſeuerabant. Ita interdum
inueterate ac cognite iniurie: potiuſ q̃ noue & inſolite ueniam
conſequuntur. Etoli igitur hiſ modiſ uſi: deuaſtata freqũtibuſ
incurſionibuſ grecia: & illatiſ ſepenumero priuſ q̃ in dictiſ belliſ
ne reſpondere quidem de iniuriiſ querentibuſ dignabantur: ſepe
etiam petenteſ a ſe geſtarum ſiue gerendarum rerum rationem
aſpernabantur atq; irridebant. Lacedemonii &ſi nuper opera
Acheorũ ab Antigono ĩ libertatem fuerant reſtituti: Philippo-
q; & Macedonibuſ promiſerant nihil ſe aduerſum eoſ molituroſ
miſſiſ tamen clam ad etoloſ legatiſ: ſecretam cum iiſ amicitiam ac
ſocietatem firmauerũt. Congregato interea Acheorum exercitu
Lacedemoniiſq; ac Meſſeniiſ uti ſtatutum fuerat ad ſubſidium
paratiſ: Scerdilaidaſ & Demetriuſ cũ nonaginta lembiſ ex illyrio
nauigãteſ: preter feduſ cũ Romaniſ percuſſũ Liſſum trãſgreſſi
ſunt qui primo tentata pylo: cũ aliquandiu urbẽ oppugnauiſſẽt
tandem non ſine dedecore ſunt repulſi. Poſthec Demetriuſ cum
quinquaginta lembiſ curſu in cycladeſ facto inſulaſ populatur:
nonnullaſ per proditionem capit. Scerdilaidaſ uero cũ reliquiſ

quinquaginta lembis Naupactum contendit : fretus amicitia
Amyne Athamanorum regis : cui affinitate coniunctus erat.
Hic Agelao medio tentatum cum Etolis fedus : ut eque diuisa
preda una cum eis in Achaiam proficisceretur. Quod postquã
inter Scerdilaidã : & Agelaum Dorimachum ac Scopã cõuenit :
congregatis undiq; Etolis una cum illyriis ĩ Achaiam irruerũt.
Aristõ Etolorum dux perindeac si earum rerum ignarus esset
domi in quiete permanebat : pacem sibi non bellum cum Acheis
asserens esse. Imprudenter sane ac plane pueriliter : Quid enim
stultius q̃ res claras atq; euidentes putare uerbis diutius posse
celari ? Posthec Dorimachus cum suis incredibili celeritate Cy/
netham uenit. Cynetenses : ut qui longo iam tempore Arcades
fuerant : maximis continue odiis ac seditionibus uexabant : uarie
apud eos cedes : exilia : rapine : dilapidationes fiebãt. Accidit tãdẽ
ut qui Acheorum partes sequebantur : principatum in urbe
obtinerent. Quare & custodes murorum : & ducem ciuitatis ex
Achaia habebant. Que cum ita essent : Non multis annis ante
Etolorum aduentum : cum exules ad eos qui in urbe erant trãs/
misisset : & de receptione in gratiam atq; concordia precati essẽt :
presides ciuitatis eorũ uerbis persuasi legatos ad Acheos misere :
eam concordiam cũ consilio atq; sententia eorũ pficere uolẽtes.
Quibus id mox consentientibus Acheis : q2 utriusq; fidem ac be/
niuolentiam constantem erga se futuram arbitrabantur : cum &
hii qui intra urbem erant : omnis spes suas in Acheis haberent : &
illi beneficio Acheorum se conseruatos existimaturi forẽt : Cy/
nethenses & presidium & ducem acheorũ ex urbe emisere. exules
uero uumero circiter trecentos intra urbem asciuerunt : recepta
ab iis fide : & quibus religiosius astringi mortales possũt adhibitis
sacramentis. Verum illi nulla causa siue occasione moliendi res
nouas expectata simulatq; ĩtra urbem admissi : cõsilium prodẽde
ciuitatis : ulciscendiq; conseruatores suos inierũt. ut mihi uideanẽ
inter uictimarum cedes : cum fidem ac iusiurandum inuicẽ pstã/
bãt : tũc maxiẽ de ĩpietate in deos : & crudelitate ĩ cõseruatores
capitis sui cogitasse. Vix enim intra menia recepti Etolos quibus
urbẽ proderent : aduocauere. Res hunc in modum perfecta fuit.
Nonnulli ex iis : qui ab exilio fuerant reuersi Polemarchi sunt
creati : qui magistratus claudendarum portarum urbis curam ha/
bebat : & claues noctu detinebat : & interdiu ad custodiã portaꝝ

commorabatur. Etoli paratis scalis ceterisq; rebus necessariis: tempus perficiende rei prestolabantur. Polemarchi interfectis diuerse factionis collegis portam ciuitatis reclusere. Quo facto repente Etoli alii per portam ingredi: alii admotis scalis menia conscendere: Tum turbata nouitate rei uniuersa ciuitas passim ruere. Omnia terrore tumultuq; compleri: cum neq; porte suc/currere possent hostibus certatim e muris prosilientibus: neque menibus subuenire eisdem per portam cateruatim ingredietibus. Quamobrem Etoli e uestigio urbe potiti: ex omnibus rebus a se per iniuriam perpetratis: hoc unum iustissime fecerūt: q̄ īterfectis statim urbis proditoribus: omnes eorum fortunas diripuere. Idē tamen postea in ceteros quoq; patratum. Siquidem substantia oīs ablata: hoīes ut siquid celatum esset confiterentur grauissimi affecti tormentis: multi etiam interfecti. Per hunc modū capta urbe paucos post dies relicto in ea sufficiēti presidio cū exercitu uersus lusas discesserunt. Vbi cū tēplo diane appinquassēt q̄d est inter Clitorium & Cynetham: ac ueluti asylum a grecis habetē populari greges atq; armēta dee: ac omnis diuitias fani expilare uoluerunt. Sed lusiate ad reprimendam gentis impietatē partē earum rerum sponte illis obtulere. Qua accepta Etoli subito profecti non longe a Clitorio castrametati sunt. Per idē tēpus Aratus dux Acheorum legatos ad Philippū miserat: qui auxilia accersirent: dejectos undiq; aduocarat a Lacedemoniis atque Messeniis eos qui ex federe debebantur petierat. Etoli primo hortari Clitorienses ceperunt ut dimissis Acheis secum inirent so/cietatem: quos deinde abnuentis uariis certaminibus infestabant & admotis scalis transcēdere urbis menia nitebantur: Verų ciui/bus magno ac forti animo propugnantibus: spe capiēde ciuitatis ad extremum destituti obsidionem dissoluere: ac rursus Cynetā reuersi direptis dee gregibus atq; armentis tradere urbē eliēsibus uoluere. Quibus domum respuentibus ipsi per se custodire detre/uerūt: Euripide duce in ea cōstituto. Posthec fama aduenietis e Macedonia presidii & apparatu Acheorum perterriti urbem incenderunt: & uersus Rhium denuo profecti illac facere tran/situm statuere. Taurion intellecto Etolorų pgressu: & Cynethe excidio cognito: cum nunciatum esset Demetrium Pharium a Cycladibus Cenchreas aduenisse hortatus est eum ad ferendā Acheis opem & Etolorum transitum transportatis per Isthmum

lembis impediendum. Demetrius utili quidẽ: sed minime honesta ab insulis profectione facta: quod Rhodii aduersus eum cum classe nauigarant: libenter Taurioni paruit: presertim sumptus ad transportationem lemborum necessarios suppeditanti. Quã/obrem transuectis per Isthmum lembis cum Etolos biduo ante transisse intellexisset: marittima quedam eorum loca populatus: rursus Corinthum nauigauit. Lacedemonii rebus sicuti supra diximus cum Etolis clam compositis: auxilia: uti ex federe con/uenerat: mittere differebãt: paucis quibusdã equitibus peditibusq; dissimulandi gratia missis. Aratus ut ciuium potius q̃ ducũ officiũ exercerẽt suos admonebant. Tãdiuq; in quiete pmansit accepte cladis memor: quod Scopas & Dorimachus deuastata passim p/uintia: rebusq; omnibus ex sentẽtia peractis domum sũt regressi. quanq̃ haud difficile fuisset per aspera interdũ atq; angusta p/ficiscentis loca opprimere. Cynetenses &si ingentem passi sunt rerum omnium iacturam & fere ultimis affecti suppliciis: tamen merito luisse penas ab oĩbus sunt iudicati. Quoniã uero Arcadũ gens quandam apud omnes uirtutis famam habet: nõ solũ pp̃ter facilitatẽ morum & benignitatem nature: summãq; erga omnes hospitalitatem: uerumetiam ob pietatẽ atq; obseruantiã in deos existimauimus aliquid de feritate Cynethensium operepreciũ existimauimus aliquid de feritate Cynethensium breuiter referre: & quo pacto cum confessione omniũ Arcades forent: tantum a reliqs grecis ea tẽpestate scelere ac crudelitate differrent exponere. Mihi profecto uidet̃ ideo hoc eis accidisse quia id quod a maioribus suis sapientissime fuerat inuentum: & primi & soli omniũ Arcadũ reliquerunt. Musicam enim: de uera nunc musica loquor: uniuersis hominibus utilẽ esse constat: acar/dibus uero etiam necessariã. Neque uerum est quod Ephorus ĩ prohemio historiarũ scribit. Musicã ad fallendos ac deludẽdos homines inuentam esse: neq; est existimandum ueteres: cretẽses ac Lacedemonios superuacuo tibiã ac rithmos pro tuba in bellũ introduxisse: neq; antiquissimos arcadas tanto in honore musicã in eorum rebus publicis habuisse: ut in ea non solum pueros ue℞ etiam adolescentes & iuuenes usq; ad trigesimum annum exerceri uellent homines alioquin uite difficilis atq; austere. Haud enim est obscurum apud solos fere arcadas: pueros ab ineunte etate in cantibus himnorum peanum asuefieri: Quibus singuli iuxta patrie morẽ genia: & heroas: & deos laudare cõsuerũt. Posthec

Musica a

Philoxẽi & Thimothei disciplinis istructi cũ cãtibus & choreis annuos ludos libero patri faciunt : pueri quidem quos pueriles uocãt : iuuenes quos uiriles. Omnis denicꝫ eorũ uita i huiusmodi cantionibus uersatur : non tã quod audiendis modulis delectẽt q̃ ut se inuicem cantando exerceant. Ad hec siquis aliquid in ceteris artibus ignoret : nulla apud eos ignominia habeť. Musicã uero necꝫ ignorare quisquam eorũ potest quia necessario disciť necꝫ fateri nescire quia hoc apud eos turpissimum putať. Postremo spectacula ac ludos in theatris cũ cãtibus & choreis singulis quibuscꝫ annis adolescentes ciuibus prebent. Que res mihi quidẽ uidentur ab eorum maioribus sapiẽtissiẽ fuisse institute : non deliciarũ aut lasciuie gratia sed cum animaduerterent assiduos eius gentis labores in colendis agris : & duritiam atcꝫ asperitatem uite preterea etiam morum austeritatẽ. que ex frigiditate ac tristitia aeris prouenit : cui nos similes gigni necessario oportet : Nõ enĩ obscurũ ẽ plagas celi esse : que gentes moribus & forma & colore & plerisqꝫ disciplinis inter se dissimiles faciunt : uolentes mitẽ atcꝫ tractabilem reddere naturam : que per se ferocior ac durior uidebatur : primo ea omnia que supra memorauimus ĩtroduxerũt : deinde conuentus communes : & sacrificia plurima in quibus uiri ac mulieres congregarentur : postremo uirginum ac puerorum choros : que omnia ad eum finem fecere : ut id quod in animis hominum natura durius erat : consuetudine placaretur ac mitius fieret. Verum cynethenses cũ interiecto tempore hec spernere cepissent : que eis preter ceteros necessaria erãt utpote ĩ frigidiori arcadie parte commorantibus ad cupiditatem ambitionẽqꝫ conuersi in tantam breui tempore feritatem deuenere : ut in nulla grecie ciuitate maiora scelera : aut frequentiores crudelitates cõmitterentur. Est autem apertissimum testimonium peruersitatis eorũ : ꝙ ceteri om̃es arcadie populi mores uitãqꝫ eorũ detestabãť Nam quo tempore Cynethenses post ingentem illam seditionem legatos spartam misere : in quamcuncꝫ ciuitatem arcadie eundo sunt ingressi : ex ea mox per ignominiam fuerunt expulsi : & reditus ad eam interdictus. Mantinienses etiam post eoꝝ discessũ expiationibus ac sacrificiis ciuitatem & circumstantia quecuncꝫ loca purgauere. Hec autem propterea a nobis commemorata sunt : ut ciuitates Arcadie admoneremus ne a communi patrie instituto discederẽt : tum ne quis lasciuie gratia usqꝫ adeo ĩdulsisse

muſice eam gentem arbitraretur : & propterea conſuetudinem
eorum irrideret. Poſtremo & Cynethenſium cauſa: ut ſi quãdo
dii permiſerint: ad diſciplinam conuerſi: moreſ induant melioreſ
& muſicam amplectantur: qua relicta in eam rabiem ac feritatẽ
deuenere. Nũc quoniã ſatiſ ſuperq; de Cynethenſium moribuſ
atq; interitu diximuſ: rurſuſ ad id unde diſceſſimuſ reuertamur.
Etoli igitur peragrata ut ſupra diximuſ peloponneſo: atq; omni
regione ferro igniq; uaſtata domum fuerant regreſſi. Philippuſ (Philippus)
autem Macedonie rex cum exercitu in ſubſidiũ Acheorum Co/
rinthum uenerat. Verum cum ſe peracta re ueniſſe ĩtellexiſſet:
miſſiſ ad ſocioſ tabellariiſ unumquenq; hortatuſ eſt: ut ad ſe Co/
rinthum mitterent : qui de communibuſ rebuſ conſulerent que
uiderentur. Ipſe tegeã uerſuſ mouit exercitũ: ꝙ Lacedemonioſ
intellexerat maximiſ inter ſe ſeditionibuſ uexari. Lacedemonii
enim cum longo tempore ſub regibuſ eſſe conſueuiſſent: tunc re/
cuperata duce Antigono libertatẽ neminem cui omneſ parerẽt
habẽteſ: dum equã in republica partem obtinere ſinguli cupiũt:
in uariaſ diſſenſioneſ deuenere: Duo e preſidibuſ urbiſ conſilium
ſuum ita occultabant ut a nemine poſſet intelligi. Reliqui treſ
aperte cum Etoliſ. ſentiebant : exiſtimanteſ Philippum nihil
adhuc per etatem in peloponneſo poſſe innouare. Poſtquã autẽ
preter ſpem atq; expectationem ſuam nunciatum eſt de fuga
Etolorũ e peloponneſo: & Philippi regiſ e Macedonia aduẽtu:
treſ urbiſ preſideſ cũ nõ ſatiſ fiderẽt alteri e duobuſ: cui adimãto
nomen erat: ꝙ conſiliorum omnium conſciuſ haud equo animo
facta eorum ferre uidebatur: ueriti ne aduenienti Philippo oĩa
proderentur: conſilium ſuum quibuſdam iuuenibuſ aperuerunt:
deinde per preconem conuocari armatã multitudinem ĩ iunoniſ
templum iuſſere: tanq̃ Macedonibuſ aduerſuſ Spartanoſ uenié/
tibuſ. Quibuſ e ueſtigio ob nouitatẽ rei congregatiſ Adamãtuſ (Adamantus)
id grauiter ferenſ in publicum proceſſit. Atq; antea inquit hec
preconia & haſ armatorum hominum cõgregationeſ fieri opor/
tebat: cum Etoloſ hoſteſ Lacedemoniorũ audiebamuſ mõtibuſ
noſtriſ appropinquare. non nũc cum Macedonaſ benefactoreſ
& conſeruatoreſ noſtroſ cum rege ſuo uenire intelligimuſ. Que
adhuc illo uociferante : irruenſ cum impetu iuuentuſ diuerſiſ
uulneribuſ eũ confodit: & una Sthenelaum: Alcamenẽ: thyeſtẽ
Bionidem: alioſq; compluriſ. Polyphonteſ autem cum ſuiſ: ĩãdiu

preuisis futuris ad Philippum fugit. Que cũ ita essent presides Lacedemoniorum legatos ad regem miserunt: qui culpã patrati facinoris in peremptos reiicerent. Preterea regem hortarentur ne ultra progredi uellet: anteq̃ res in urbe cõponerentur: Lacedemonios fidẽ atq; amicitiã cũ Macedonibus inuiolatam seruare ostenderent. Legati cum Philippo obuiassent iuxta partheniũ montem mandata peregere. Que cum audisset Philippus: eos hortatus est: ut q̃ celerrime domum reuerterentur: nunciarẽtq; presidibus se mox tegeam exercitum reducturum: debere ipsos ad se q̃primũ uiros primarios Corinthũ mittere: qui de p̃sẽtibus rebus consultarent. Per hunc modum reuersis oratoribus: & responso Philippi nunciato presides decem e precipuis ciuitatis ad regem miserunt: qui tegeam profecti: cum consilium regis ĩgressi forent in adimantum ac sequaces eius grauissimis sunt uerbis inuecti: tanq̃ eius seditiõis causa extitisset: deĩde nihil pretermisere quod ad conciliandã sibi regis beniuolentiã ptinere arbitrarent̃: omnia se facturos polliciti: quibus manifestũ fieret se ĩ societate atq; amicitia cum rege permanere. His atq; aliis huiuscemodi expositis Lacedemonii ex consilio abierunt. Macedonum uarie de his rebus sententie fuere. Alii enim cognitis que Spartani clã cũ etolis moliebãtur: & adimãtum ob amicitiam Macedonũ ĩterfectum existimantes: consulere regi ceperunt: ut de Lacedemoniis exemplum ceteris preberet: quemadmodum Alexander non magno ante tempore de thebanis fecerat. Alii seniores eam ultionem grauiorem esse dicebant quam facta eorum mererentur: admonendos esse dũtaxat eiusmodi rerum auctores: & ab administratione reipublice remouendos: gubernationem ciuitatis amicis suis tradendam. Post omnes rex sententiam dixit: si tamen regis fuisse eam sententiam putandum est. Neque enim uerisimile uidetur puerũ qui uix decimumseptimum etatis annũ excessisset de talibus tãtisq; rebus potuisse iudicare. Sed scriptorẽ historie decet firmatas in consiliis sentẽtias principibus tribuere quorum nutu omnia gubernantur. Qui uero historiam aut legunt aut audiunt existimare debent eiusmodi sententias eorum esse qui sunt cum prudentiores tum proximiores principibus: ut siquis hanc Arato tribuerit cuius tum maxima erat apud regem auctoritas. Philippus igitur siquid aduersus se priuatim socii molirentur sua inquit interesse illos duntaxat uerbis aut litteris

admonere. Siquid uero publice in socios committerent: publica pena atq; animaduersione esse plectendos. a Lacedemoniis nihil contra communem societatem patratū esse. Imo sponte sese illos obtulisse oīa pro Macedonibus facturos. Proinde nihil esse aduersus ipsos grauius consulendū: cum iniquū sit quibus hostibus pater pepercisset: eosdem se leuissima ex causa ulcisci. Confirmata regis sententia mox Petreus philippi amicus eligitur qui Lacedemonem cum legatis proficiscatur. Is in mandatis habet hortari ad amicitiam Spartanos: & iusiurandum de societate fideq; seruanda dare simul atq; accipere. Post hec Philippus motis castris rursus Corinthum redit: optima spe prestantissime indolis sociis relicta: q tam benigniter se erga Lacedemonios habuisset. Cōpertis Corinthi sociorum legatis: qui eo uti iussum fuerat omēs conuenerant: de communibus grecie rebus consulere ceperunt. Hic omnibus uno ore Etolorum facta execrantibus: Boetus q pacis tempore Minerue templum depopulati essent: Phocēsibus q positis iuxta Ambrysum & Daulium castris de capiendis ciuitatibus consultassent: Epirotis q omnem regionem ferro igniq; uastassent: Acarnanibus q opulentissimum oppidum per īsidias admotis noctu scalis occupare uoluissent: Postremo Acheis q Carium cepissent: Patrensium ac Pharensium fines populabūdi percurrissent: Cynetham armis atq; incendio deleuissent: Diane templum expilassent: Clitorienses obsedissent: Deniq; pilum mari Megalopolim terra infestassent: ad extremum omnes una uoce mouendum esse Etolis bellum iudicauere. Facto igitur consilio sanxerunt: ut ii omnes in societatem admitterentur: quorum urbes aut puintias post mortē Demetrii qui pater Philippi fuerat Etoli occupassent: Preterea si qui conditione temporum coacti societatem cum Etolis inuiti fecissent: & ut iis omnibus libertas pristina restitueretur: & ut patriis legibus ac moribus uiuerent permitteretur. Postremo ut Amphictyonibus templum quod ablatum ab Etolis fuerat redderetur. Cum igitur hec ita decreta essent centesime & quadragesime olympiadis anno primo subito sociale bellum exarsit: ex Etolorum iniuriis quas supra memorauimus iustissime ortum. Qui in consilio fuerant subito legatos ad socios mittunt: qui nunciarent: ut sicuti decretum erat ex sua quisque regione bellum Etolis moueret. Philippus quoq; litteras ad Etolos dedit: ut siqd obiectis respondere uellent ad se uenirēt

Petreus

Ambrysū
Daulium

Quod si absq; consensu sociorũ propria auctoritate moti uastã/
do ac populando omnia nemini se putent facere iniuriam: aut si
quibus iniuriam faciant: illos existiment diutius posse bello ab/
stinere: profecto omnium esse stultissimos. Etoli acceptis litteris
principio haud uenturum esse regem sperantes: certum diem cõ/
stituerunt quo ad Rhiũ Philippo obuiarẽt. Post uero cognitis
que acta in consilio fuerant: tabellarios ad regem misere: qui
nunciarent se antequam Etolorum consiliũ fieret nihil de rebus
publicis posse decernere. Achei cõgregato egii ut mos erat cõsilio
simul decretum confirmarunt: simul Etolis indixerunt bellum: &
paruis illos infestare incursionibus cepere. Interea Philippus
Egium cum uenisset: & multa humaniter atq; amice locutus esset
Achei eius dicta summa beniuolentia sunt complexi: & ueterẽ
qua cum maioribus eius deuincti fuerant amicitiam cũ Philippo
renouarunt. Per idem tempus Etoli cum comitiorum dies ad/
uenisset ducem elegerunt Scopam qui omnium superiorum
motuũ princeps atq; auctor fuerat. Philippus accepta ab Acheis
pecunia in Macedoniam cum copiis rediit: ut dilectum militum
haberet pararetq; que ad bellum opus essent. Maximam autem
non solum sociis uerumetiam uniuerse grecie clementie ac mag/
nanimitatis spem reliquit ob decretum ex sententia omnium
firmatum. Hec eo tempore gesta sunt quo Hannibal dux Car/
thaginensium omnibus que ultra hiberum erant in hispania po/
titus Saguntum obsidebat. Quod si principia rerum Hãnibalis
in eorum tempora incidunt: que sunt in grecia gesta: manifestũ
est nos non sine causa superiori libro res ab Hannibale gestas
tractasse: cum ordinem sequamur temporum. Cum autem res
italice & grece & asiatice ꝓpria quidẽ principia haberent: exi/
tus autem communes: necesse fuit narrationem quoq; earũ tãdiu
propriam uniuscuiusq; esse: quoad in ea tempora uentum foret:
quibus res predicte una implicate quasi ad unum finem dirigi
ceperunt. Sic enim & singularum expositio fit manifestior: &
coaceruatio omnium dilucidior. Sunt autem res omnes inter se
mixte & ad unum conuerse finem anno tertio centesime & qua/
dragesime olympiadis. Quamobrem eo que deinde sequuta sunt
communiter exponemus. Que uero ante id tempus fuere priuati
suo queque loco superiori libro demonstrauimus: quo non solum
tempora seinuicem sequerentur: sed etiam rerum omnium quasi

una societas fieret. Philippus igitur in Macedonia dum in hiber/
nis esset nouum militum dilectũ habuit: que ad bellum necessaria
erant: parauit. Oppida a barbarorum impetu qui circa Sportã
habitabant. communiuit. Posthec ad Scerdilaidam profectus
agere de societate cepit: pollicitusq; ei opem ad res Illyricas com/
ponendas: & simul Etolos calumniatus facile quod cupiebat
Scerdilaide persuasit. Est enim ita comparatum: ut etiam malo/
rum societas nisi equitas atq; iustitia fuerit: seruata facillime
infringatur. quemadmodum ea tempestate Etolis accidit. Nã
cum ita cum Scerdilaida composuissent: ut eque inter utrosque
preda omnis diuideretur: si una in Achaiam irrueret: persuasus
eorum uerbis Scerdilaidas simul Cynetham profectus est. Qua
capta atq; direpta Etoli ingentem auri pecudumq; multitudinẽ
abduxere: & diuisa inter se preda Scerdilaidam omnino exclu/
serunt. Quamobrem ira atq; indignatio inuasit animum: cuius
memoriam renouasset Philippus: subito cum eo societatẽ firma/
uit: his legibus: ut uiginti talenta annua acciperet: cũ triginta
lembis nauigaret: Etolos mari infestaret. Philippus igitur hec
atq; alia huiuscemodi moliebatur. Legati qui ad socios missi fue/
erant primo Acarnaniã appulere. Vbi expositis mandatis Acar/
nanes subito & decretum ingenue confirmarunt: & Etolis mo/
uerunt bellum quanquã dari eis uenia poterat: id preter ceteros
differentibus: cum ob propinquitatem regionis iustam causam
timoris habere uiderentur experti presertim non multo ante
tempore quantum sibi obessent inimicitie Etolorum. Sed mihi
uidentur boni uiri atq; prestantes nihil pluris facere debere q̃ ut
necubi officium pretermittatur. Quod Acarnanes preter ceteros
grecos ubiq; semper seruauere: quãuis ab exiguis profecti ĩitiis
Quo fit ut nemo debeat esse segnior ad res suas cum hoc populo
communicandas: habet enim naturaliter nescio quid in animis
erectum atq; sublime: & libertatis appetens. Contra Epirote
auditis que exposita per legatos fuerant: decretum quidem ap/
probauere: bellum autem non prius se moturos Etolis respon/
derunt: quam id Philippum regem fecisse intelligerent. Deinde
Etoliam miserunt legatos: qui nunciarent se pacem cum Etolis
seruare: timide sane atq; inconstanter rebus usi. Siquidem & ad
Ptolomeum regem missi legati: qui precarentur ne uel pecuniã

uel commeatum uel aliud genus subsidii aduersus Philippum & socios Etolis subministraret. At Messenii quorum causa id bellum exarserat: legatis cũ ad eũ uenissent: responderunt: non ante se bellum Etolis moturos: quam Phigaleam urbem in montibus sitam: quam tum Etoli per iniuriam tenebant: opera sociorum recuperassent. Quam sententiam inuita multitudine Oenes & nicippus urbis presides tulerunt: paucis quibusdã ex optimatibus eam approbantibus. In quo mihi uidentur ignorasse: quid se maxime deceret: & sue reipublice conduceret. Equidem ita existimo fugiendum quidem esse bellum: non tamen ita fugiendũ ut omnia ne in id incidamus sustinere perpetiq; uelimus. Quid enim uel equabilitatem in republica uel fiduciam: uel libertatis iocundissimum nomen laudaremus: si nihil omnino esset paci anteponendum? Sed neq; Thebanos laudamus q tempore medici belli ut a communi grecie periculo essent immunes: ea per formidinem elegere: De quibus postea periclitati sunt. Neque Pindaro assentimur: qui in poematibus suis ciues hortatur: ut ceteris omnibus postpositis pacem duntaxat & tranquillitatem amplectantur. Pax enim si iusta & honesta sit res est certe omnium rerum pulcherrima atq; optima. Nihil tamen est aut faciendum iniuste aut patiendum turpiter ut pace frui ualeamus. Atqui presides Messeniorum atq; optimates habito mox ad priuata commoda respectu: affectatius semper quam decebat animos ad pacem inclinabant. Quãobrem multas sepe occasiões atq; oportunitates tempoꝝ nacti: aliquãdo uero in pericula incidentes: eodem modo continue labebantur semperq; idem propositum seruande pacis habentes: in maxima sepe discrimina patriam adducebant. Cuius rei causam hanc arbitror fuisse: q cum duabus precipuis grecie ciuitatibus uicini essent Arcadibus ac Lacedemoniis: quorum his semper inimici fuerant: illis federe amicitiaq; coniũcti: nec Lacedemoniorũ tamen se hostes aperte ostendebant: nec Arcadum amicos. Ex quo fiebat ut cum predicte ciuitates uel inuicem uel aduersus alios bella gererent: Messenii pace fruerentur. Lacedemoniis uero pace cum ceteris facta in Messenios impetum facientibus: cum neque ipsi per se resistere illorum potentie ualerent neque Arcadum auxilio: quorum amicitiam conseruare nesciuerant se tueri: uel seruire

turpiter Lacedemoniis cogebantur: uel ut seruitutem euitarent
cum coniugibus filiisq; patriam relinquere? Quod eis non multo
ante hec tempora sepenumero accidit. Vtinanque deorum uo/
luntate sit ut hic status rerum: quo in presentia fruimur diutissie
permaneat. Si qua tamen unquam presentium rerum mutatio
acciderit: unam uideo tuende patrie spem Messeniis ac Mega/
lopolitanis fore: si iuxta Epaminonde sententiam omnibus in
rebus atq; adeo omni tempore inuicem consenserint: consiliaq;
& res suas omnis unanimiter tractarint. Quod uerum esse etiam
uetustissima eorum monumenta indicant: Messenii enim tẽpore
Aristomenis columnam ut Calisthenes memorat in templo iouis
lycii posuere: in qua hoc epigramma erat inscriptum. Inuenit
tandem tempus impio regi penam: Inuenere Messenii proditorẽ
duce ioue. Difficile est latere deos periurum hominem. Salue
rex Iupiter & Arcadiam serua. Nam quia propriis sedibus ex/
pulsi erant: ueluti de secunda patria precari deos uolentes: hoc
epigramma inscripserunt. Quod mihi quidem merito uidentur
fecisse. Siquidem Arcades non solum hos exules: & bello Aristo/
menico: patrio solo eiectos intra urbem receperunt: & donatos
ciuitate consilio opibusq; iuuerunt: uerumetiam eorum filias
nubere adolescentibus suis permisere. Preterea inuestigata Ari/ Aristocrates
stocratus regis proditione: non modo eum grauissimis affectum
cruciatibus interfecere: sed ex omni eius genere impii sanguinis
penas sumpserunt. Verum ommissis ueteribus ea que recentiora
sunt: & post eam duarum urbium coniunctionem acciderunt:
satis magnam his que diximus fidem prestare possunt. Nam quo
tempore post magnam illam uictoriam qua greci iuxta Man/
tiniam ob mortẽ Epaminonde potiti sunt: Lacedemonii Messe/
niis a federe exclusis: erigere spem ad res eorum occupandas
cepere: usq; adeo Megalopolitani atq; omnes socie ciuitatis in
fauorem Messeniorum animos intenderunt: ut eos statim in
societatem acceperint: Lacedemonios uero solos ex omnibus
grecis a communi federe excluserint. Que cum ita sint: quis est
qui non recte a nobis dictum existimet quod paulo ante memo/
rauimus. Hec ideo pluribus uerbis de Arcadadibus ac Messeniis
sumus prosecuti: ut hi memores cladium: quas ciuitatibus suis
Lacedemonii sepe intulerunt: in fide amicitiaq; permaneant:

nunquanq; uel timore alicuius rei : uel desiderio pacis : ubi de salute agitur : seinuicem deserant. Nunc eo unde discessimus reuertamur. Lacedemonii nunquam a moribus suis recedentes legatos sociorum nullo eis dato responso dimiserunt : Tantum apud eos inscitie ac temeritatis inualuerat. Quo fit ut ego id esse uerum existimem quod dici solet. Temeritatem sepenumero homines ad insaniam & ad nihilum adducere solere. Posthec tamen cum noui magistratus essent creati : hii qui principio se/ditionem in republica excitarant: & memoratarum cedium causa fuerant: missis ad Etolos nuntiis ut legatos ad se mitterent pe/tierũt. Quod cum facillime impetrassent : paucisque interiectis diebus Machatas Etolorum legatus Lacedemonia nenisset : subito ciuitatis presides petant : aduocandam esse contionem di/centes ad legatum Etolorum audiendum: & regem iuxta insti/tutum patrie creandum? Neque diutius patiendum: preter leges ciuitatis heraclidarum imperium dissolui. Presides & si hunc statũ rerum egre ferebant : tamen quia resistere illorum uiribus non poterant: & iuuentutem formidabant: responderunt de regibus quidem se postea consulturos : ad audiendum uero Machatam contionem statim aduocaturos. Congregata igitur multitudine: ingredi Machatas iussus: pluribus hortari cepit ad societatem cũ Etolis ineundam : acerbe nimium & iniuste criminatus Mace/donas : multaq; in Etolorum laudem falso & supra modum lo/cutus. Quibus expositis cum contionem iniuisset : diu res inter populum uersa. Sententie uarie atque ancipites fuere. Quidam enim Etolorum partes sequi: & cum iis ineundam esse societatem affirmare. Alii his contradicere: & ad seruandam cum Macedo/nibus amicitiam hortari. Tandem uero seniorum quidam cum surrexissent : reuocatis in memoriam Antigoni & Macedonum beneficiis : & clade quam Charixeni & Timei tempore accepe/rant commemorata : quando Etoli Spartanum agrum ingressi omnia ferro igniq; uastarant : & ui ac dolo reductis exulibus ciuitati insidiati fuerant: plurimorum sententiam mutauere : & ad extremum multitudini persuasum: seruandam esse cum Phi/lippo ac Macedonibus amicitiam. Quibus hunc in modum per/actis Machatas re propter quam uenerat infecta Etoliã rediit. Principes eius quam supra memorauimus seditionis : factum id

egre ferentes: rem denuo moliri ceperunt omnium crudelissimã. Congregari post aliquot dies armati iuuenes debebant ad sacrificium annuum ex more patrie peragendum. id in templo Palladis fiebat. Preerant autem huic sacrificio ciuitatis presides qui in eo templo per eos dies commorabantur. Quamobrem nonnullos ex his qui armati interesse ludis debebant: premiis corruperunt. Hi constituto inter se tempore dum presides sacrificiis intentos uident: repente eos aggressi: instar pecudum trucidant: & quamuis in templo erant: quod ueluti asylum Lacedemonii uenerabantur: & in quo nocentes omnes etiam capitis damnati salui esse consueuerant: eo tamen seuitie audatia hominum processit: ut ante aras: & in ipsis dee mensis magistratus omnes interfecerint. Posthec de senioribus qui cum Gyrida senserant: simili modo supplicium sumpsere. Et iis qui Etolis aduersabanẽ urbe eiectis: nouos magistratus ex suis crearunt. Preterea societatem cum Etolis fecere. Ita uno tempore & hostilem aduersus Acheos animum: & aduersus Macedonas ingratum ostẽderunt. Maximam autem spem habebant in Cleomenis beniuolentia: cuius aduentum incredibili desiderio prestolabantur tantum mansuetudo atq; benignitas principum potest: ut non solum cum sunt presentes: uerumetiam maximo interuallo disiuncti: quosdem quasi fomites amoris & beniuolentie erga se in pectoribus hominum relinquant. Lacedemonii enim triennio fere post eiectum Cleomenem in administratione reipublice uersati: nunquam de creandis Lacedemonii regibus quicquam cogitauere. Vbi uero de obitu Cleomenis nunciatum est: repente ad creationem regum animos intenderunt. Primi autem in hac re fuere: hi qui principes seditionis extiterant: nuperq; cum Etolis societatem inierant. Quamobrem unum quidem regum legitime & secundum instituta ciuitatis elegerunt: nomine Agesipolim: adhuc etate puerum: filium autem Agesipolidis: filii Cleombroti. huic tutorem dedere Cleomenem Cleombroti filiũ Agesipolidis germanum. Ex altera uero familia: cum ex filia hippomedontis duo filii Archidamo essent: qui Eidamide filius fuerat: hippomedonte quoque ipso adhuc uiuente Agesilai filio: & Eudemide nepote: Preterea aliis compluribus ex eadẽ

A gesipolis a Lacedemo[nii]

familia extantibus: contempto eorum genere: usque omnibus post habitis Lycurgum elegerunt regem: ex cuius gente nemo unquam ad spem regni aspirauerat. Hic enim donato singulis magistratibus talento: ex familia herculis appellatus: & rex Sparte creatus est. Adeo semper mala omnia uendibilia fuere. Verum haud multo post tempore: non filii aut nepotes eorum: sed ipsimet huius criminis auctores: stultitie ac temeritatis sue penas luerunt. Machatas que Lacedemone acta fuerant edoctus: rursus Spartam rediit: magistratusq; & reges hortatus est ad bellum Acheis mouendum: per eum modum inquiens, facile restingui posse Lacedemoniorum ambitionem qui diuerse factionis forent: & Etolorum societati aduersarentur. Quibus uerbis cum persuasi magistratus ac reges essent: Machatas Etoliam rediit: facile quod cupierat ob Lacedemoniorum inscitiam consecutus. Lycurgus coactis mercenariis copiis: urbana quoq; multitudine aduocata: argiuorum fines ingressus est: adortusq; improuisos: & nihil tale a Lacedemoniis expectantes: repente Polichnam: Prasiam: Leucam: Cyphantem: & alia quedam eorum oppida cepit: agrum omnem argiuum ferro ignique uastauit. Quo facto Lacedemonii bellum Acheis indixere. Machatas interea ad propinquas ciuitates profectus: idem quod Lacedemoniis fecerat persuasit. Per hunc modum Etoli cum sibi omnia prospere atq; ex sententia accidissent: bellum magno ac forti animo sunt ingressi. Acheis uero contraria omnia euenere. Siquidem Philippus rex: in quo omnis spes suas habebant adhuc in cogendis copiis uersabatur. Epirote nondum bellum Etolis mouerant. Messenii quietem agebant. Etoli tractis in sententiam suam Eliensibus ac Lacedemoniis undique Acheos premebant. Per id tempus Aratus forte imperium deposuerat. Duxque ab Acheis creatus erat Aratus eius filius. Etolorum uero exercitui preerat Scopas: qui tamen parum in magistratu erat permansurus. Quippe Etoli ea tempestate post autumnale equinoctium comitia faciebant. Achei uero circa ortum uergiliarum. Peracta igitur estate cum Aratus Iunior imperium accepisset: uniuerse res quasi unum principium sumpsere. Hannibal enim per hec tempora se ad obsidionem Sagunti accigere:

Romani. L. Emilium in illyrium cum copiis aduersus Demetrium Pharium mittere: de quibus superiori libro memorauimus Antiochus Theodoto Ptolemaidem ac Tyrum per proditionem tradente: res Syriacas aggredi. Ptolemeus aduersus Antiochum exercitum parare. Lycurgus ut Cleomenem imitaretur Atheneum Megalopolitanorum oppidum obsidere. Achei equitum ac peditum multitudinem cogere. Philippus e Macedonia cum copiis proficisci: legionarios milites habens circiter decem milia: scutatos ad quinque milia: preterea equites octingentos. Hic tum erat omnium apparatus ad res bellicas. Eodem tempore Rodii aduersus Byzantios bellum mouere: ob tales quasdam causas. Byzantii urbem incolunt cum natura loci munitissimam tum ad fertilitatem omnium rerum: quibus humana felicitas perficitur: opportunissimam. Ita enim in hostio ipsius ponti sita est: ut neque ingredi negociator quisquam neq; egredi sine Byzantiorum consensu ualeat. Cum uero pontus multa ferat ad uitam hominum commodissima: eorum omnium domini sunt Byzantii. Nam & ad necessarios usus coria ac multitudinē seruorum que circa pontum sunt loca eis abundantissime suppeditāt: & ad delicatiorem uitam mel: ceram: salsamenta aliaq; huiusmodi. Ipsi uero negociatoribus prebent oleum: & omne uini genus. Frumentum interdum dant: interdum accipiunt. His omnibus rebus necesse est grecos uel omnino priuari: uel in fide atq; amicitia cum Byzantiis permanere. Siquidem Byzantiis malignari uolentibus: gallisque aut aliis circumstantibus barbaris adherere: ob angustias loci & multitudinem barbarorum: excludi omnino Grecos a nauigatione ponti oporteret. Maximas igitur Byzantii ex situ loci habent cōmoditates educendo que apud eos abundant: que uero desunt sine labore ac periculo inducendo: Maximas etiam ut diximus prebent ceteris grecie ciuitatibus opportunitates. quamobrem ut communes omnium benefactores merito a Grecis coluntur: et digni existimantur non solum quibus habeatur gratia: uerum etiam auxilia aduersus barbarorū impetum prestentur. Quoniam uero pleriq; sunt naturam eius loci ac proprietatem ignorantes: nostrumq; desiderium semper fuit: ut huiusmodi res in multorꝫ notitiam deuenirēt etiam si fieri posset perspicerentur oculis: sin minus quoad

Rhodiorum b[ellum] byzantios

Byzantii

liceret intellectu comprehenderentur: dicendum existimauimus que sit causa: que tantam huic urbi felicitatem pariat. Igitur qui appellatur pontus circiter uigintiduo stadia in circuitu patet duo habēs hostia sibi īuicē opposita alteꝝ ex ꝓpōtide defluens alteꝝ ex Meotide palude Meotis quidem ipsa octo miliū stadiorum circuitum continent. In utriusq; alueum cum multi ac magni amnes ex Asia defluant: pluresq; : & maiores ex Europa: euenit ut repleta meotis per hostium suum in pōtum effundatur pontus ipse in propontidē. Meotidis ostiū Cimericus posphorus uocatur. latitudinem quidē triginta stadiorum longitudinem sexaginta habens. ponti uero ostium bosphorus tracius appellat̄. Huius longitudo ad centum & uiginti stadia extendit̄. Latitudo nō est eadem ubiq;. Nam a propōtide quidem: quod inter Calchedonem ac Byzantiū spatii ē quatuordecim continet stadia: a ponto uero quod fanum appellat̄: ubi primū Iason cum ex colcho rediret duodecim diis fertur sacrificasse: ī asia positū decem stadiis distat ab europa. Quod uero Meotis ac pontus continue effluant: duplices tradūt̄ cause: una quid̄ ꝑ se ipsam nota: ꝙ scilicet permeantiū in alueos fluminū multitudine. cum continue humor augeat̄: nec aliūde exitum habeat: necesse est in tantū crescere: ut tandem efferri per ostia opus sit. Altera ꝙ multitudine harenaꝝ q̄s cōtinue defluentes amnes in pontū atq; meotidem deuehunt usq; adeo aluei replent̄: ut superferri humorem et ꝑ hostia exire sit necesse. Atq; he quid̄ uere cause fluxus sunt: non ex mercatorum relatione fidem merentes: sed ex ratione naturali: qua uerior reperiri haud facile potest. Verum quoniam ad hunc locū uenimus nihil ommittendū: quod ad nature inuestigationem pertineat: ut pleriq; scriptores faciunt: sed quatenus fieri potest demonstratiua narratione utend̄: ne quid dubium discēdi cupidis relinq̄tur. Hec enim in primis est nostris temporibus conueniens: quibus cū nihil relictū sit innauigabile: atq; inaccessum: indecens est de rebus ambiguis: a poetis & fabulaꝝ scriptoribus testimonia querere: quod superiores historiographi fecerunt. Dicimus igit̄ pontū harenis quas amnes assidue deuehunt continue adimpleri: uenturūq; aliquando tempus quo eius alueus terre ꝓrsus equet̄. Idem etiā de meotide affirmamus: dūmodo hic ordo locorum quem in presentia cernimus permāe:

nec ceſſent cauſe defluentium harenarum. Nam cum tēpuſ
infinitū ſit: aluei uero: de quibuſ loquimur certiſ claudantur
terminiſ manifeſtum eſt quantulumcunq; materie deferatur.
etiam ſi perexiguum eſſet dum tamen id fiat aſſidue: longo
temporum ſpatio futurum: ut omnino repleantur. quando
autem deuecte materie non parua quedam quantitaſ eſt: ſed
infinita pene multitudo: perſpicuum eſt hoc quod dicimuſ
non longe poſt futurū: quod etiam ex parte iam factum
apparet: quippe Meotiſ iam fere repleta eſt: Nam profun/
diſſima parſ eiuſ quinq; uel ad ſummum ſeptem ulniſ exten/
ditur. Vnde fit ut maioribuſ ligniſ nauigari non poſſit: niſi
nautiſ ui malum trahentibuſ. Cumq; a principio mare fuerit
ſapore quam ſimillimum ponto: in quo ueteres omneſ con/
ſentiunt: nunc paluſ eſt quēm dulciſſima: utpote ſalo multi/
tudine harenarum: & aquiſ decurrentium fluminum ſupato.
Quod olim de ponto quoque eueniet: et nunc fit. Sed non
facile perſpici poteſt propter aluei profunditatem. Si quiſ
tamen diligentiuſ inſpexerit: perſpicue id fieri animaduertet
Danubio enim multiſ oſtiiſ ex europa in pontum defluente
tumuli quidam fiūt ex colluuie deuecte materie quoſ naute
pectora appellant uniuſ diei itinere a littore diſtanteſ: In
quoſ ſepenumero delati per noctem naute periculum faciunt
Cur autem non propter littuſ ſed longiuſ intra mare huiuſ/
modi tumuli fiant: hec traditur cauſa. Quatenuſ enim impetuſ
decurrentium fluminum preualet: et ſuperatiſ fluctibuſ in/
greditur mare: eatenuſ harenam & omne genuſ materie fer/
ri in altum neceſſe eſt. Vbi uero profunditate mariſ impe/
tuſ ipſi fluminum diſſoluuntur: tunc naturali ratione omniſ
materie deorſum fertur: fundumq; quo conſiſtat inuenit. Ex
quo fit ut maiorum ac rapidiorum fluminum aggereſ magiſ
protendantur in mare: maiorque profunditaſ iuxta terram
appareat. Minorum uero ac mitiuſ fluentium tumuli non
longe diſtent ab oſtiiſ. De multitudine autem defluenteſ ma/
terie: ligniſq; et lapidibuſ & harena que in pontum uehūtur
nulla admiratio eſt: cum ſepenumero intra breuiſſimum tem/
puſ torrenteſ uideamuſ maxima abrumpenteſ loca: & omne

genus materie & terre. et lapidum ferentes: qua ex re tanta interdum locorum commutatio fit: ut non longe post ea ui/dentes uix agnoscamus. Quamobrem non est mirandum si tot ac tanti amnes continuo in pontum fluxu aliquid ex us faciant que supra memorauimus: tandemq; impleant pontum hoc enim non solum uerisimile uerum etiam necessarium ui/detur: si quis eius rei rationem diligenter inquirat. Verum futuri argumentum est: q; quanto Meotis pontico mari dul/tior est: tanto pontus ipse a mari nostro differt. Ex quo palam fit cum pontus tanto plus temporis quam Meotis per/egerit: quanto eius alueus illius alueo maior est: futurum ut instar meotidis & dulcis sit et palustris: qn eo celerius quo plu/res maiores q; in põtũ ãnes defluunt. Hec a nobis dicta sunt eorum gratia qui repleri pontum non posse arbitrantur: nec futurã paludẽ existimant ubi nũc pelagus est: preterea na/uigantium etiam gratia multa ac diuersa mendacia referentiũ ne illis passim more puerorum habere fidem cogamur ob in/expergentiam locorum. sed cognitionem quandam ueri habẽtes discernere possimus quid uere quid falso narretur. Sed iam ad opportunitatem situs byzantiorum reuertamur. Cum eius freti quod pontum propontidemq; coniungit longi/tudo ut supra memorauimus ad centum & uiginti stadia ex/tendatur: fanumq; eam partem terminet: que est a ponto: eam uero que a propontide est byzantium: inter utrunque locum templum est qd' hermeum. Europe uocant in promun/torio supra hostium ponti situm: quod ab asia distat circiter quinque stadia: est autem in angustissima parte freti: ubi dariũ memorãt põtem struxisse: quo tpe aduersus scythas profectus est. A ponto usque in hunc locum unda equaliter fluit: utpote locis qui freto imminent ab utroque latere eque iterse distãtibus. Vbi aũt ad hermeum europe uentũ est: quo in loco angustissimum esse fretum memorauimus: ruens ex ponto in oppositam partem cum impetu aqua: uiolenter reflectitur: agiturq; in opposita Asie loca: inde rursus uersus Europe promuntorium cursum tenet. hinc denuo acta fer/tur in eum locum: quem incole bouem uocant: est autem in

Asia: ubi primum constitisse io in fabulis memoratur. Ad extremum tamen a boue quoq; repulsa Byzantium fluit: ubi circa urbem diffusa partim dissoluitur: diuiditq; eum locum quod cornu appellatur: partim rursus retrograditur. Neq; tamen agi hic impetus potest in oppositam regionem ubi est Calchedon. Nam cum totiens huc atq; illuc flectatur: sinusq; non mediocris latitudo sit: iam prope hoc loco deficiens haud amplius ad rectum angulum in oppositum pergit: sed potius ad obtusum. Ex quo fit ut relicta Calchedōe per sinū fluat. Atq; hoc quidem est quod Byzantiis maximas prebet commoditates. Calchedonensibus uero econtrario. Licet enim q̄tenus ad oculos spectat: utriusq; urbis situs pereque commodus uideatur esse: tamē nauigare uolentibus ad hanc quidē difficilis transfretatio est: ad illam uero undarum uiolentia etiam nolentes feruntur. Cuius rei argumentū est: quod a Calchedōe proficisci Byzantiū uolentes: nequeūt recta cursū tenere ob interfluentis impetum aque: Sed & ad bouem contendūt: & ad eam urbem quam Chrysopolim uocant: Ex qua deinde per uim Byzantium feruntur. Par etiam commoditas ad alterutrum locum nauigandi Byzantiis adest: siue austro ab hellesponto ferantur: seu ex ponto in hellespontum nauigent ex byzantio enim rectus ac frequens cursus est ad propōtidis angustias per abydum & systum: indeq; Byzantium similiter Calchedonensibus autem omnia e contrario accidunt: ob eas quas memorauimus rationes & distantiam regionis cysicensorū quippe ab hellesponto Calchedonem nauigantibus per propinqua Europe loca cursum tenere: ac deinde locis: que circa Byzantium sunt apropinquantes Calchedonem declinare ob felicitatem currentium undarum difficile est. Rursus uero ex eodem loco in traciam proficisci omnino impossibile: cum propter impetum interfluentium undarum: tum uentis utrisq; sibi inuicē repugnantibus. Ingredientibus enim pontū auster fauet; egredientibus aquilo. Atque his duntaxat uentis ad utrunq; cursum uti necesse est. Que igitur a mari tales tātasq; Byzantio commoditates prebēt: hec sūt que supra memorauius. Quas uero a p̄te mediterranea ea urbs incommoditates

Cornu

Calchedon

Chrysopolis

patiatur : sequentia indicabunt. Thracia ita circuit Byzantiorum agrum : ut omnem eorum regionem a mari ad mare amplectatur. Ex quo fit ut Byzantii graui ac perpetuo bello a Thracibus infestentur. Nam si semel atq; iterum immanem gentem : ac Barbaram uincant : non tamen propterea restinguere bellum possunt ? Tanta est & priuatorum hominum: & dominantium apud eos multitudo. Vno siquidem eorum superato : tres alii potentiores insurgunt : & populabundi : per eorum Prouintiam grassantur. Ac ne inito quidem federe : aut rebus pace compositis aliquid agunt. Mox enim quadruplicatos inueniunt hostes. Itaque difficili atque aspero bello assidue conficiuntur. Quid enim magis infidum : quam uicinus hostis ? Aut quid Barbarico bello periculosius ? Preterea ad tot mala : quibus undique a mediterranea parte premuntur id accedit : quod tantali pena cruciantur ut Poeta inquit. Nam cum regionem habeant omnium fertilissimam : postquam agros diligentissime coluerunt : paratique sunt fructus pulchritudine copiaque mirandi : tum uenientes in prouintiam barbari populantur deuastantque omnia. Byzantii ammissis laboribus atque impensis : tantam stragem rerum suarum uidentes grauiter & iniquo animo ferunt. Nihilominus bellum cum tracibus ob consuetudinem tolerantes in antiquo federe cum Grecis permanebant. Apropinquantibus uero ad eas partes Gallis in maximum discrimen deuenere. Galli enim qui sub Brenno duce militauerant ingenti periculo apud Delphos liberati cum in Hellespontum uenissent: nequaq̄m in Asiam transiuerunt. Sed oportunitate locorum pellecti circa Byzantium constitere. Vbi deuictus Thracibus : & Tyle Rege constituto Byzantiis intulerunt bellum. Hi principio muneribus lenire illorum animos cepere. datis modo tribus : modo quinque : Interdum decem milibus Aureorum : ne eorum prouintiam deuastarent. Ad extremum octuaginta talenta singulis annis pendere coacti : usque ad Clyari tempora : Quibus Gallorum imperium deficit : omnisque ea gens uicissim a Thracibus superata funditus extincta est.

f. rex gallorum

Ea igitur tempestate magnitudine tributorum exhausti, Primo legatos in Gretiam misere: Qui in presens tempus subsidium peterent. Grecis uero magna ex parte id contem/nentibus: Byzantii decreuere: ut ab omnibus qui in pon/tum nauigarent: uectigalia exigerentur. Quod cum graue ob nouitatem facti omnibus uideretur: uniuersi eius rei culpam: quod id paterentur: in Rhodios refundebant: utpote maris principatum eo tempore obtinentis. Que res initium & quasi seminarium fuit eius belli: de quo in presẽtia scripturi sumus. Rhodii enim cum propriis tum uicinorum damnis commoti: primo aduocatis sociis legatos Byzantium misere. Qui dimissionem uectigalium peterent. Hi eo uti iussum fuerat profecti: cum id persuadere multitudini ne/quiuissent Heratondoro: & Olympiodoro contradicentibus qui tum in Republica Byzantiorum principatum obtine/bant: re infecta discesserunt. Nec longe post eodem reuersi Byzantiis indixerunt bellum ob causas quas supra memo/rauimus. Mox igitur Rhodii legatos ad Prusiam mittere: qui eum ad bellum Byzantiis mouendum hortarentur. Sci/ebant enim regem certis ex causis Byzantiis infensum. By/zantii similiter Attalum & Acheum crebris legationibus pre/cari: ut sibi aduersus Rhodios auxilio essent. Attalus ad eam rem promptus quidem erat: sed summis rerum angustiis premebatur. Quippe quem Acheus intra paterni imperii limites redegerat. Acheus autem omnium que sunt citra Taurum dominus: & se palam regem appellans: auxilia/turum se Byzantiis pollicebatur. Que res his quidem spem maximam: Rhodiis uero & Prusie non paruum terrorem addidit. Erat enim Acheus Anthiochi propinquus qui reg/num in Syria obtinuerat. Fueratq; eum principatum con/secutus ex talibus quibusdam causis. Mortuo Seleuco patre Anthiochi: cum regnum ad Seleucum filium: qui ceteris fratribus maior natu erat peruenisset. Acheus cum hoc prop/ter generis propinquitatem Thaurum transcendit: biennio fere ante hec de quibus scribimus tempora. Seleucus enim simulac regnum ingressus fuit: cum audisset Attalum loca

Acheus qu... regnũ adep...

omnia que sunt citra Thaurum montem occupasse: rebus suis consulendum ratus: maximis uiribus Thaurum transcendit. Vbi paucis interiectis diebus ab Apaturio Gallo & Nicanore: dolo circumuentus atque extinctus est. Acheus propinqui mortem ulciscendam ratus: ex templo Apaturium atque Nicanorem interfecit. Tum copiis reliquisque omnibus rebus prudenter ac magno animo usus est. Nam cum & oportunitas temporis & una nimis militum consensus eum ad suscipiendum diadema hortaretur: id facere noluit: sed tanquam regnum Antiocho iuniori fratri seruaret: diligenter omnia administrans: omnem que citra Thaurum est regionem subigere decreuit. Rebus autem feliciter succedentibus: cum ad extremum Attolo nihil preter pergamum reliquisset: insperatis uictoriis elatus repente consiliū mutauit: seque regem salutari iussit. Ex quo factum est ut eius nomen longe magis quam ceterorum regum seu principum qui citra Thaurum sunt: terrori omnibus ac formidini esset. Quibus rebus moti Byzantii haud inuiti bellū aduersus Rhodios ac Prusiam susceperunt. Prusias accusare Primo Byzantios: Quod cum decreuissent imagines eius erigere: rem postea segniter obliuioni traddidissent: Deinde longe magis indignari: Quod iidem omni studio bellum qđ inter Acheum Attalumque exarserat: dirimere contendissent: cum neminē lateret: pacem illorum rebus suis diuersis rationibus periculosam esse. Postremo illis obicere: quod cum ad Attalum in ludis quos in honorem Minerue fecerat legatos misissent: ad se in gratulationibus deorum neminē transmiserant. Quibus omnibus rationibus aucta idignatione libenter cum Rhodiis aduersus Byzantios sentiebat. Itaque cum legatis composuit: ut illi mari Byzantios aggrederentur: se idem terra non minoribus uiribus facturum pollicitus Belli igitē quod Rhodii aduersus Byzantios gesserunt hoc principium: Atque hec cause fuere. Byzantii principio incredibili audacia inierunt bellum: sperantes Acheum uti erat pollicitus sibi auxilio futurum. Quare aduocato ex Macedonia Tiboete: eum Prusie opposuerunt:

quo huic ad defendenda sua occupato: aliena infestandi facultatem auferrent. At Prusias eo quo diximus impetu in Byzantios profectus e uestigio fanum cepit locum natura munissimum: & supra ipsum ponti hostium situm: quod Byzantii non multo ante tempore ingenti pecunia mercati fuerant: oportunitate loci Pellecti: ne quam alicui commoditatem relinquerent in pontum uel ex ponto nauigandi: nisi id cum Byzantiorum uoluntate facerēt. Preterea eam omnem partem Asie: quam Byzantii multis ante annis tenuerant ferro ignique uastauit. Rhodii edificatis sex nauibus quatuorque a sociis acceptis & Xenophanto duce constituto cum decem nauium classe in hellespontum nauigarunt. Vbi nouem ex his iuxta Sestum constitutis quo uniuersis aditum in Pontum prohiberent: cum reliqua dux secundante uento Byzantium aduolauit: tentandi gratia illorum animos: an exardescente iam bello consilii peniteret. Quos cum eodem animo reperisset: ad suos reuersus: cum omni simul classe Rhodum rediit. Inter hec Byzantii legationibus agebant: Alios ad Acheum mittentes rogatum ut succurrere rebus suis: Alios in Macedoniam: qui Tibetem admaturaret: Videbatur enim Bithynie regnum: non minus ad Thibetem: quam ad Prusiam spectare: quod Thibetes Prusie patruus foret Rhodii obstinatione Byzantiorum cognita callide ac prudenter se gesserunt. Cum enim Byzantios intellexissent omnem spem suam In Acheo sitam habere: patremque Achei scirent a Ptolomeo in Alexandria in uinculos teneri: Acheum autem saluti patris ceteris omnibus post habitis intentum esse: de industria ad Ptolomeum legatis: & Andromacho petendo agere ceperunt. Quo Acheum sibi hoc tanto beneficio facerent obnoxium. Ptolomeus auditis que relata per legatos fuere: haud facile inclinari ad liberationem Andromachi uidebat: sperans se illo uti in tempore posse: quod non dum composite res cū Anthiocho erant: & Acheus iam sine cōtrouersia regnum adeptus longe lateque uires suas extenderat. Erat

dromachus

enim Andromachus Achei pater: & frater Laodices uxoris Seleuci? Verum tamen ut Rhodus gratificaretur Andro/machum eis tradidit: quo eum si uideretur filio restituerēt. Rhodii per hunc modum uoti compotes facti: & simul aliis rationibus conciliato sibi Acheo precipuam spem By/zantiis abstulerunt. Accidit preterea aliud quoque quod non parum Byzantios afflixit. Thibetes enim: quem ex Macedonia aduocatum supra memorauimus repente morbo correptus diem suum obiit. Que cum accidissent Byzantii omnino animis cecidere. Prusias contra aucta spe rei bene gerende simul ipse bellum ex Asia mouit: simul conductis in Thracia mercenariis militibus: usque adeo Byzantios oppressit: ut ne exire quidem portas urbis que in Europam aspiciunt auderent. Byzantii omni spe nudati: bellumque undique asperrimum patientes: exitum aliquem rerum ho/nestum querebant. Quamobrem apropinquāte ad urbem Cauaro Gallorum rege: & dirimere id bellum omni stu/dio conante: Prusias simul & Byzantii rem omnem in manibus eius posuerunt. Quod cum intellexissent Rhodii propositum suum perducere ad finem cupientes Legatum ad Byzantios Aridicen misere: & cum eo Polemoclen cum tribus triremibus. Volentes id quod in prouerbio est hastā simul & Caduceum Byzantiis mittere. Cum igitur Legati Byzantium uenissent percussum est fedus: cum Rhodus quidem simpliciter: ut Byzantii a nemine in pontum na/uigante uectigalia exigerent: quo facto Rhodii sociique eorum pacem cum Byzantiis agerent: cum Prusia uero his uerbis. Esse Prusie atque Byzantiis pacem atque ami/citiam perpetuam. Neque Byzantios aduersus Prusiam: aliquo modo exercitum ducere. Neque Prusiam aduersus Byzantios. Restituere prusiam Byzantiis omnes prouin/tias: oppida: populos: mancipia absque mercede aliqua. Preterea naues: sagittas: ac reliquam predam quam prī/cipio eius belli Byzantiis abstulerat. Item ligna: tegulas: laquearia que ex fano abduxerat. Siquidem Prusias ad/uentū Thibetis formidans oppida omnia e medio sustulerat.

guarus

In quibus se recipere hostes potuissent. Postremo obligari Prusiam ceterosque Bythinie milites quicquid ex Misia ab/stulissent que sub ditione Byzantiorum erat: incolis resti/tuere. belli igitur Prusie ac Rhodiorũ aduersus Byzantios hoc principium atque hec finis fuit. Sub idem tempus Gno/sii missis ad Rhodios legatis triremes cũ quibus Polemocles nauigarat: & tris cataphractas naues petiere: aduersus eos qui nuper a se defecerant. Quo facto cum classis in cretam appulisset: eleuternei eam rem suspectam habentes quod paucis ante diebus Polemocles ut Gnosiis gratifica/retur: Thimarchum eorum ciuem occiderat: Primo de iniuriis questi mox Rhodiis intulerunt bellum. Non mul/to ante hec tempora Lyttii quoque uariis ceperant affligi difficultatibus. Denique omnis Creta in motu erat. Gnosii Gortiniique inito inter se federe: & omnia communi cõsilio agentes omnem insulam subiugarunt: urbe lyttiorum ex/cepta. Hanc quoniã sola iugum abnuerat omnibus uiribus oppugnare nitebantur: equare eam tandem solo cogitãtes ut hoc exemplo ceteris ciuitatibus metus nouarum rerum incuteretur. Principio igitur Cretenses omnes bellum ad/uersus Lyttios gerebant: mox orta inter eos ex leui causa cõtentione: quod huic genti frequentissime accidit: dissidere inuicem ceperunt. Et polynerii: Cerete: Lampei: preterea Horii atq; Arcadei relicta Gnosiorum amicitia cum littiis sentiebant: Cortiniorum uarie erant sententie. antiquiores enim Gnosiorum. Iuniores uero Lyttiorum partes seque/bantur. Gnosii mutatis repente sociorum uoluntatibus: cũ res preter opinionem accidisset: mille homines societatis iure ex etolia accersiuere. Quo facto seniores Gortiniorum ex tẽplo occupata arce Gnosios simulatq; Etolos introduxerũt Iuuenibusque partim in exilium missis partim crudelissime interfectis: urbem Gnasiis dedidere. Eodem tempore cum forte Lyttii in hostilem agrum uniuersi irrupissent: nullo domi presidio relicto: Gnosii re ꝑ exploratores cognita ur/bem custode uacuã occuparũt: puerosq; & mulieres Gnoson misere. Dehinc incensa per iram ac funditus euersa urbe

Mons in Cr[...]

Lyctus [...]

domũ remearunt. Lyttii ab expeditiõe ad urbẽ reuerſi ubi
oĩa incẽſa ac diruta cõſpexere: adeo animiſ cõſternati ſũt ut
ne ĩgredi q̃dẽ urbẽ quiſq̃ auſuſ fuerit. Sed oẽſ eã cateruatim
circũeũteſ gemitu ac lamẽtiſ & patriã & fortunã ſuã ſũt pro/
ſecuti. Poſt hec cõuerſo itinere ſe ad Lãpeoꝝ urbẽ receperũt
a q̃buſ hũaniter & ſũmo ſtudio ſuſcepti fuere: ac iã ꝑ ciuibuſ
ꝓfugi atq; hoſpiteſ ĩtra uniuſ diei ſpatiũ facti: bellũ cũ ſociiſ
aduerſuſ Gnoſioſ gerebãt. Lyttoſ Lacedemonioꝝ colonia:
& omniũ Crete urbiũ antiq̃ſſima ita repẽte & miſerabiliter
extincta ẽ. Pollyrenei & Lãpei ceteriq; oẽſ eoꝝ ſocii uidẽteſ
Gnoſioſ quidem Etoloꝝ ſocioſ eſſe: Etoloſ uero Philippi &
Acheoꝝ hoſteſ legatoſ ad regem atq; Acheoſ mittũt: qui de
ſeũda ſocietate & auxiliiſ mittẽdiſ agerẽt. Achei & Philippuſ
ĩ cõmunẽ illoſ ſocietatẽ accepere. Deĩde ſuppetiaſ eiſ miſerũt
illyrioſ circiter q̃dringẽtoſ: quoꝝ dux erat Plator: Phocẽſeſ
uero circiter centum. Qui cum ueniſſent: maximum momẽ/
tum Pollirreneiſ acheorum ſociiſ attulere. Siquidem intra
breue tempuſ auctiſ illorũ uiribuſ Eleuterneoſ: Cydoniataſ
Aptereoſ alioſq; compluреſ a Gnoſiorum ſocietate deficere
ſibiq; adherere cõpulerunt. Quibuſ pactiſ Polyrrenei ſociiq;
quingentoſ Cretenſeſ Philippo & Acheiſ miſerũt Gnoſii nõ
multo ante tꝑe circiter mille Etoliſ miſerãt. Ita utriq; alte/
riuſ gratia bellũ ĩuicẽ gerebãt: Gortinioꝝ exuleſ pheaſtioꝝ
portũ ꝑ inſidiaſ ceperãt: ex quo eoſ qui erãt ĩ urbe crebriſ
ĩcurſionibuſ ĩfeſtabãt. Hic igit̃ erat Cretẽſiũ reꝝ ſtatuſ. Sub
idẽ tꝑuſ Mithridateſ rex bellũ Sinopẽſibuſ ĩtulit. In quo cũ
Sinopẽſeſ ſubſidiũ ꝑ legatoſ a Rhodiiſ petiiſſẽt: Rhodii triſ
uiroſ ad eam rem elegere. Hiſ ad centũ & quadragĩta milia
drachmaꝝ tradita: ut Sinopẽſibuſ de rebuſ ad bellũ neceſſa/
riiſ ꝓuiderẽt. Igit̃ q̃buſ datũ hoc onuſ fuit utreſ uini parunt
circiter decẽ milia: Criniũ laboratoꝝ trecẽta talẽta: neruoꝝ
laboratoꝝ cẽtũ talẽta: armaturaſ integraſ mille: aureoꝝ ſig/
natorũ tria milia: naueſ onerariaſ q̃tuor: baliſtaſ ꝑterea ac
tormenta omniũ generum magno numero. Legati hiſ accep/
tiſ Sinopẽ remearũt. Ingenſ inuaſerat Sinopenſeſ timor ne
Mithridateſ terra mariq; urbiſ oppugnationẽ aggrederet̃.

Sinope sita est in parte dextra ponti ubi phasis fluuius īgreditur mare. Est autē in quadam cheronneso protendēte in pelagus cuius collum asiam contingens & longitudīs fere duorū stadioꝝ p̄dicta urbs claudit reliqua pars charonnesi in pelagus protenditur estq; plana & ad ambulandū in urbē cōmodissima: a mari uero uenie/tibus difficilis ac fere inaccessa: aditus habēs q̄ paucissimos. Quā/obrem ueriti Sinopenses ne Mithridates tormentis machinisq; nō solum ab ea parte que asiā contingit: uerum etiā ab aliis lateribus dimissis in terrā copiis urbem oppugnaret: omnē eam partē: que mari clauditur uallo diligentissīe munierūt? Constitutis militibus: qui hostes si uenirent. sagittis a terra arcerent. Quippe circuitus loci mediocris est: nec magno presidio indigens. Hec tum Sinope gerebātur. Philippus rex e Macedonia cum copiis profectus hinc enim superius digressionem feceramus in Thesaliam atq; Epirum exercitū ductabat: maturans per eas regiones trāsitum ī Etholiā facere. Alexander autem & Dorimachus eodem tēpe de capienda per proditionem Egira cogitantes. Congregatis Oeanthie mille & ducentis Etholis: quippe ea urbs Etholoꝝ est. huic de qua loq/mur opposita. nauibusq; ad transferandū paratis: oportunitatem perficiende rei prestolabantur. Perfuga quidam ex Etolia iādiu apud egiratas moram traxerat. Hic cū sepenumero aīaduertetisset custodes eius porte qua iter est egrū per hebrietatē negligentium se habentes eam rem Dorimacho retulit. & ad urbem noctu capi/endam hortatus est: hominē alioquin huiusmodi rebus asuetū. Est autem egira urbs peloponnesi iuxta Corinthiacū siniū inter egiū & sicyonem sita in quodam colle aspero atq; difficili: ad parnasum uergens: distansq; a mari circiter septem stadia. Cum igitur trans/fretationis tempus aduenisset: Dorimachus deportato exercitu & omnibus strenue prouisis anteq̄ dilucesceret ad amnē peruenit p/pter eū collē in quo urbs sita est defluentem hinc ipse & Alexāder atq; archidamus Pantaleonis filius. maxima multitudine etolorum comitati ad urbē feruntur ea uia que ab egio ducit. Perfuga cū uiginti aptioribus militibus aliquanto ceteros ob experientiā loci precesserat: ac per saltus pene inuios peruenerat ad menia: ubi per cloacam urbem ingressus. Custodes adhuc somno sepultos offendit quibus interfectis: uectibusq; securi abscissis nēine sentiente portā etolis reclusit. Quod conspicientes etholi magno impetu in urbē fe/rūtur: temere nimiū atq; in cōsiderate se gerētes? Que res egiratis

quidem uictoriam ipsis uero cladem simul atq; ignominiã peperit. Etenim Etoli actũ de egiratis existimantes cum primum ipsi intra menia consisterent: hũc in modũ se gessere. Congregati aliq̃mdiu in foro constiterũt? Mox dilucescente die ad priuatas utilitates oẽs conuersi: palatiq; per urbẽ. Alii alias domos aggredi: fortunas ciuiũ dirripere: urbem totam populari: deniq; nulli rei preterq̃m prede intenti esse. Egirate magnitudine ac nouitate facti cõmoti: hi quidem ad quoꝝ domos grassati hostes fuerant timore perculsi extra ciuitatem fugere: Etholis iam manifeste urbem tenentibus: qui uero auditis turbarum clangoribus adhuc integra re familiari in subsidium ciuitatis exiuerant: oẽs sese in arcẽ recipere: q̃mobrẽ hi quidem continue plures ac fortiores fieri etholi contra rario/res debilioresq;: illis se iugiter ad defensionem urbis in arcem con/gregantibus. his se per domos predandi gratia diuidentibus. Do/rimachus &si imminens periculum animaduertebat: nihil tñ ob eã rem commotus incredibili audatia in arcem impetum facit: ratus q eo cõuenerant aduẽtu suo perterritos mox se etholis dedituros. Sed non defuit egiratis animus in propulsando periculo. Qui in/credibili cõstantia ac fortitudine animi persistentes hostẽ arcebãt Vtrinq; igitur acerrime pugnabatur: & quoniam arx nullis erat circumdata menibus: pugna singulari certamini q̃ simillima cõmit/tebatur aliquãdiu atrociter atq; equo ĩ arte pugnatum est: his de patria ac liberis illis de propria salute dimicantibus. Ad extremũ tamẽ etholi fugere turpiter ceperũt qua capta occasione egirate auctis animis eos ĩsequebantẽ. Ex quo accidit ut plurimi etholoꝝ dum pre tĩore tumultuarie fugerẽt: in ipso exitu porte a se ĩuicẽ oppressi extinguerẽtur. Alexãder ĩ prelio strenue dimicans occi/sus est. Dorimachus in tumultu dum portam egredi contenderet accubuit. Reliq aut in eodẽ loco oppressi: aut p precipitia ruẽtes occiderunt. Pauci admodũ salui armis tñ turpiter in bello ãmissis ad naues peruenere. Per hũc modũ egirate perditã fere p signiciẽ patriam incredibili animi magnitudine recupararunt. Sub idem tẽpus Eurupides q dux ab etholis missus eliensibus fuerat pagratis Dymensium & pharensium & tritensium agris: ingentem abigens predam: iter in Eliẽsem terram tenebat. Quod cum Miccus Dy/mensis audisset qui forte ea tempestate in locum ducis Acheorum suffectus fuerat: auxiliantibus Dimensi hac Pharensibus & tritẽ/sibus abeuntes hostes insecutus: dum in consultius ruit: in hostium

insidias lapsus profligatus ē: multosq; ex suis āmisit? Siqdē q̄dra/
ginta pedites desiderati: capti uero ducenti: Euripides re feliciter
gesta animo elatus paucos post dies rursus eductis copiis: castellum
quoddam Dymensium opportunissimum cepit: quod incole murū
appellant: ferūtq; ab Hercule olim cum aduersus eliensës bellum
gereret edificatum fuisse: que ueluti munimēto ac receptaculo belli
uteretur. Dymenses Pharēses & Tritēses supradicta clade affecti
& futura propter captum ab Euripide castellum formidātes prio
litteras ad ducē Acheorū dedere: q̄bus eū de rebus gestis certiorē
facerent: peterentq; aduersus Etholos subsidiū. Post hec nōnullos
ex principibus ciuitatum suaꝝ legatos ad eundē miserunt. Aratus
neq; mercenarium militem contrahere poterat ob non solutum ab
Achais tempore Cleomenici belli militibus suis stipendium: & rebus
omnibus timide atq; imprudenter utebatur. Quamobrē & lycurgus
athenium Megalopolitarum oppidum cepit: & Euripides preter
id q̄d supra mēorauimus alius quoq; circūstantibus oppidis potius ē
Dimenses Pharenses & Tritenses spe quā in duce Acheoꝝ habu/
erant frustrati īter se decreuere: nequa de incepsi pecūia in bellicos
usus Achais solueret. Sed ipsi per se mercēarios contraherent pe/
dites circiter trecentos: equites quinquaginta: quibus se patriamq;
tuerent. Quo facto priuatis quidem rebus satis uisi sunt consulere
nullam autem rerum publicarum rationem habuisse pessimū enim
ceteris exemplum dederunt quantu lacumq; ex causa res nouas
molien di. Cuius rei culpam merito quis in ducem transtulerit: per
segniciem atq; ignauiam expectationem suorum fraudantē. Est
enim ita comparatum ut omnes qui in periculo sunt quādiu spem
subsidii in amicis ac sociis habent tamdiu cum iis amicitiam putent
seruandam. Vbi uero spes omnis sublata est: tunc ipsi per se pro͞piis
rebus consulere cogantur. Quamobrem danda quidem uenia est
Dymensibus Pharensibus & Tritensibus q in sūmo ciuitatū suaꝝ
discrimine mercenarios conducerent: duce Acheorum segniter se
habente. Quod uero erogare in cōmunes usus pecuniā noluerint
haud quaq̄ ignoscendū. Vt enim decebat nō pretermittere ꝓ͞pias
necessitates: ita erat turpissimū ea reliquere: que ad salutē cōis rei
publilice pertinerent. Hic igitur erat peloponnesiacarum rerum
status. Rex Philippus peragrata iam Thessalia ī Epiro aderat.
Hinc accepta multitudine Epirotarum una cum Macedonibus
quos secum duxerat: & trecentis funditoribus quos ex Achaia

habuerat: item trecentis Cirtensibusq̧ missi a Messenijs fuerant in Ambratiotarum regionem peruenit. Vbi si statim facto impetu in mediterrãea Etholie loca grassatus fuisset: hic finis totius belli erat futurus. Verum persuasus ab Epirotis ut primo Ambracum expugnaret occasionem Etholis prebuit ad resistẽdum: & qcq̃d necessariũ foret ad res suas tuendas prouidẽdum atq; parandum. Epirote enim priuatum cõmodum publice sotiorum utilitati p̃fe-rentes: affectantesq; summo studio Ambracum sue ditionis facere Philippum portati sunt hortati sũt ad eum locum obsidendum: & anteq̃ ulterius progrederentur capiendũ. Percõmodũ. n. futurꝝ rebus suis arbitrabant̃ si Ambratia Etholos priuarent: uẽturam autẽ eã urbem q̃ facilime ĩ potestatem suam si prius hoc loco po-tirentur. Est enim Ambracus locus & naturali situ & duplici muro munitissimus: ita undiq; paludibus clausus: ut unũ dũtaxat a terra aditum habeat: eumq; arctissimum ac manu factum preterea ipsi urbi ac prouintie Ambratiotarum q̃si supra caput imminet. Phi-lippus igitur a Epirotis persuasus positis circa Ambracum castris necessaria ad obsidionem parabat. Eodem tempore Scopas cõgre-gata Etholorum multitudine per Thessaliam profectus in Ma-cedoniam irruit: omnemq; regionem iuxta pieriam montem ferro igniq; depopulatus cũ omĩ generis preda uersus dium abiit. Vnde cum ii qui locũ incolebant aufugissent: uicenia: domos: gymnasiũ funditus diruit nec his contentus porticus quoq; ingenti sumptu circa templum instructas intendit. Preterea omnia quecunq; uel ad ornatum uel ad usum ibi erant posita uastauit. Postremo regũ imagines omnes euertit. Hic igitur statim initio belli & q̃si primo impetu non solum homines uerum etiam deos aggressus discessit: reuersusq; in Etholiam nõ ut impius ac nepharius in deos immor-tales: sed ut bonus uir & bene de re. p. meritus atq; honoratus est magna spe futurarũ rerum Etholis addita. Ex hoc enim rebant̃ ut nemo quidem in posterũ appropinquare regioni sue hostiliter auderet: ipsi uero populabundi non solum in peloponnesũ gras-sari ut consueuerant: uerum etiã in Thessaliam & Macedoniam libere possẽt. Philippus auditis que ĩ Macedõia gesta erant: statiq; ignorantie atq; auiditatis Epirotarum penas luens. Ambracũ ob-sidebat: ubi omni genere machinarum ac tormentorum usus intra quadraginta dierũ spatiũ eo loco potitus est dimissoq; ibi fide p̃us ab iis accepta Etholorum presidio desiderio Epiretorũ satisfecit:

Ambraco eiſ q̃ſi per manuſ tradito. Poſt hec motiſ caſtriſ iter per
propinquam uallem direxit : feſtinanſ Ambrachi cum ſinum q̃m
cellerrime tranſfretare: qui arctiſſimuſ eſt iuxta a cardanū tēplū
quod antium appellatur. Fluit autē hiſ ſinuſ ex mari ſiculo īter Antium
epirum & Arcananiam faucibuſ q̃m arctiſſimiſ. Vix enim ad ſex/ Ambracius fl
centoſ paſſuſ in latitudinem patet. Vbi uero in mediterraneā ptē
diffunditur latitudīem habet fere centū ſtadiorum : longitudinē
incipiendo a mari ſiculo tricentorum ſtadiorum. Diuidiq; Epirū
ab Acarnania: a ſeptemtriōe Epirum habēſ: a Carnaniā a meri/
die. Traiecto igitur cum copiiſ ſinu Atarnaniā ingreſſuſ ad urbē
Etholie peruenit: quam phoetiā uocant. Ductiſ ſecū ex Acarna/ Phoetia u
nia duobuſ milibuſ peditum: equitibuſ ducentiſ. Hic diſpoſitiſ circa
ūrbem caſtriſ poſt multa acriaq; certamia perendie q̃ eo uenerat
urbem pactionibuſ cepit: relicta in eo poſt fidem ab iiſ ac ceptam
Etholorū pſidio. Sequēti nocte qngēti Etholi rē adhuc ī ītegro
eſſe exiſtīanteſ ī ſuorū ſubſidiū uēiebāt. Rex aduētu eoꝝ cognito
diſpoſitiſq; ī itīere inſidiiſ magnā partē illorū occidit reliquoſ cepit
pauci fuga ſalutē queſiuere. Poſthec diſtributo inter militeſ tri/
ginta dierum frumento: maximam enim ea urbſ frumenti copiam
habebat: in ſtratenſem profectuſ eſt agrū. caſtraq; iuxta achelou̇
amnē poſuit procul ab urbe circiter decē ſtadia. Hinc per oīem
prouintiam graſſatuſ: neminem exire obuiam audente: oīa ferro
igniq; uaſtauit. Sub idē tpſ Achai bello preter ceteroſ afflicti nec
longe iam ab eſſe regem audienteſ miſſiſ ad eum legatiſ auxilium
poſcunt. Legati Philippo ad Straton oppidū occurrunt: expo/ Straton op.
ſitiſq; uti mandatum fuerat neceſſitatibuſ ſuiſ ſubſidiū precātur: &
regi ut tranſfretato rhio iter in terrā elienſē teneat multiſ ſuadēt
rationibuſ. Quibuſ auditiſ Philppuſ legatoſ quidem in preſentia
dimiſit: conſulturum ſe de rebuſ hmōi pollicituſ. Ipſe uero motiſ
caſtriſ uerſuſ metropolim profectuſ eſt. Quod ſentienteſ Etholi
relicta urbe omneſ in arcem confugerūt Philippuſ in cenſa Me/
tropoli iter pſecutuſ Conopen tendit. Vbi cū congregati Etholi Conope
equiteſ in tranſitu fluuii eiſ occurrere ſtatuiſſent: loco ad uiginti
ſtadia ab urbe remoto: & aut omnino prohibere eoſ tranſitu aut
ſi tranſirent cum iiſ confligere: Philippuſ intellecto eorum cōſilio
mandat ſcutatiſ: ut primi omniū flumen ingrediantur: collectiq;
in unum immota acie exitum tenent qui cū dicto paruiſſēt: etholi
primiſ ordinibuſ quia conferti erant fruſtra tentatiſ: item poſtea

ſecundiſ & tertiſ tandem deſperatiſ rebuſ in urbẽ reuerſi ſunt: ac iã decetero Etholorum exercituſ intra oppida cõmorabatur. Philippuſ uero libere per omnem prouinciam diſcurrenſ populabatur uaſtabatq; omnia: compluribuſ ditioni ſue ſubactiſ oppidiſ & ſitu & menibuſ munitiſſimiſ: caſtelliſq; omnibuſ que in ea regione plurima erant funditus domo litiſ. Poſthec remiſſiuſ ac placidiuſ faciebat iter: facta ſuiſ poteſtate in priuataſ utilitateſ qua uellẽt diuertendi. Affluentem deinde copia omniũ rez exercitũ uerſuſ eniadaſ mouit: poſitiſq; iuxta peanium caſtriſ id primum decreuit expugnare nec longe poſt multiſ cõmiſſiſ certãminibuſ expugnauit urbem haud quidem magnam: quippe que minuſ mille paſſibuſ in circuitu patet: ſed omni apparatu murorũ: turrium: domorumq; haud ceteriſ ĩferiorẽ. Huiuſ mẽia euertit fũditus domoſ deuaſtauit: ligna tegulaſq; ratibuſ tranſuehi per flumẽ ad eniadaſ iuſſit. Etholi primo ad defendẽdam cẽiadaz arcem accingere ſe ceperũt muro ac foſſa preterea rebuſ ad propugnãdum neceſſariiſ eã munienteſ. Poſtq̃ uero appropinquare Philippum intellexerũt tĩore perculſi fugam omneſ arripuere. Philippuſ nemine iam reſiſtente hoc quoq; oppido potituſ exercitum in Calydoniam duxit ad oppidum quoddam munitiſſimũ: cui elaoſ nomen eſt: & menibuſ & õi apparatuſ genere tutiſſimũ. Macedoneſ hoc quoq; oppido ꝑ uim potiti: paſſim de uaſtando Calydoniam diſcurrũt: deinde rurſuſ ad eniadaſ reuertuntur. Phillippuſ cõſiderata loci opportunitate cum ad aliaſ reſ gerendaſ: tum uel maxime ad tranſeũdum in peloponneſum: inſtaurare urbem menibuſ decreuit. Primo igitur arcem ſeparatim muniuit deinde portu naualibuſq; muro circumdatiſ hec quoq; cum arce coniunxit uſuſ ad id opuſ peragendum materia: quam ex peanio uectam ſupra memorauimuſ. Cum ĩ hiſ uerſaretur Philippuſ littere e Macidonia afferuntur ſignificanteſ Dardanioſ: quia de tranſitu eiuſ in peloponneſũ dubitarent ſummo ſtudio dilectum habere parareq; ad bellum neceſſaria ut mox in Macedoniam tranſierent. Que cum rex intellexiſſet extemplo ſuccurrendum Macedonie ratuſ legatoſ Acheoz remiſit. dato eiſ reſponſo ꝙ cum primũ Macedanitaſ reſ collocare in tuto potuiſſet nihil ſibi magiſ cure foret: q̃ cum oĩbuſ uiribuſ in Acheoz ſubſidiũ uenire. Poſthec motiſ caſtriſ ſũma celeritate per ea ꝑ que uenerat loca reuertebatur. Tranſfretanti Ambracium ſinum ex Arcauania in Epirũ in una lembo Demetriuſ phariuſ occurrit: quem

illyrio expulſum a romāiſ ſupra memorauimuſ. Hunc rex bēigne atq; humaniter amplexū iuſſit in Corinthum nauigare. Deinde p Theſſaliā i Macedoniā proficiſci. Demetriuſ igitᷓ in Epirum ꝑ/ fectuſ mox uti iuſſū fuerat ſe i Macedoniā cōtulit ad urbē pellā Dardanii cum per traceſ quoſdam perfugaſ aduentū regiſ intel/ lexiſſent timore perculſi ſubito exercitum diſſoluere : quanq̄ nō longe iam aberant a Macedonia. Philippuſ cognita Dardanioꝝ penitentia poteſtatem ſuiſ omnibuſ fecit colligendi nouaſ frugeſ & in ſicam cuiq; regionem abeundi. Ipſe in Theſaliam profectuſ reliquam partem eſtatiſ lariſſe egit. Sub idem tpſ emiliuſ pauluſ ex illyriſ reuerſuſ rome triumphauit. Hānibal ſagunto per uim potituſ in hiberna copiaſ dimiſerat. Romani nuntio de Sagunti excidio accepto legatoſ ad petendū hannibalem Carthaginē mit/ tebant: ſimulq; neceſſaria ad bellū parabant. P. Cornelio &. Ti. Sempronio creatiſ cōſulibuſ quibuſ de rebuſ que pticulatī dicēda erant ſuperioribuſ libriſ expoſuimuſ. Nunc autē ſūmatim mēorie gratia repetimuſ ut quod polliciti fuimuſ oīa & ſimul ante oculoſ legentibuſ ponantur. Primuſ igitᷓ eiuſ olympiadiſ annuſ pfectuſ eſt. Etholi cum tempuſ comitiorum adeſſet: Dorimachum ducem belli elegerūt. Hic ſubito magiſtratū ingreſſuſ collecto armatoꝝ numero in ſuperiorem partē epiri impetū fecit: oēmq; eā regiōem fede nimium atq; hoſtiliter depopulatuſ eſt: ut non tam utilitatiſ ſue q̄ excidii epirotarum gratia id facere uideretur. Tū ad tēplū Dodonei iouiſ profectuſ portituſ incendit: ornatū omnem templi deuaſtauit ipſam deniq; edem euertit. Adeo nullum uel paciſ uel belli modum ſeruare etholi ſciunt: ſed in utroq; cōmunē hominū morem & quaſi naturalem legem tranſgrediuntur. Hec tot taliaq; cū Dorimachuſ patraſſet domum reuerſuſ eſt durante aūt adhuc hyeme: omnibuſq; & aduentum Philippi ob tempeſtatē anni de/ ſperantibuſ rex acceptiſ tribuſ milibuſ clipeatorum: & ſcutatorum duobuſ milibuſ: cretenſibuſ item trecentiſ: preterea quadringētiſ fere equitibuſ lariſſa profectuſ eſt: & facto per Theſſaliam iti/ nere i Euboeam penetrauit. Inde per Boeciam & Magaridam tpē equinoctii hyemaliſ Corinthū uenit ita clam facto itinere: ut ne/ mo peloponneſiacorum id ſenſerit. Clauſiſ deinde Corinthii portiſ & cuſtodiſ itineri ad hibitiſ ſequenti die Aratum ſeniorem ex Si/ cyone ad ſe uocauit. Tum litteriſ adducem acheorum & ciuita/ teſ miſſiſ certioreſ eoſ fecit quando & quo loco conuenire armati

Dorimachus etholus

Dodoneus ie euertitur

deberent. His rebus hunc immodum constitutis iter ceptum pro/secutus castra: iuxta Dioscuriū phliasie oppidū posuit. Per idē tps Euripides cum duabus legionibus Eliensium & Piratis ac merce/nariis militibus ut omnes ad duo milia & ducenti essent: preterea cum equitibus fere centum Psophide discedens per Phenicem & Stymphaliam terram iter faciebat ignarus progressum Philippi & uastari ac depopulari Sicyoniorum agrum cupiens. Accidit ut qua nocte Philippus iuxta dioscurium castrametatus est Eu/ripides cum prima luce eum locum pretergressus Sicyoniorū agꝝ intrauerit. Certenses quidam ex iis qui cum Philippo erant cū for/te relictis ordinibus pabulatum proficiscerentur in eum incidere Ex quibus cum presentiam Macedonum cognouisset nihil cuiq̄m locutus eadem q̄ uenerat uia domum copias reduxit itendens spe/ransq; se fatile postq̄ Stymphaliam terram preter gressus fuisset i locis iniquis fundere Macedonas posse. Philippus hac re minime intellecta cum prima luce uti statuerat exercitum mouit: iter sub ipso Stymphalo uersus Caphyas facturus. Eo enim conuenire in armis Acheos per litteras iusserat. Cum primi milites Macedonum ad summitatem eius collis peruenissent: quem incole apeaurum uo/cant: distatq; a Stymphaliorum urbe circiter decem stadia forte fortuna accidit: ut Elensium quoq; primi ad eandem summitatem peruenirēt. Qua re cognita Euripides iniquitate loci ac temporis perterritus fugā cum paucis arripuit. Et per saltus pene inuios pso/phidem peruenit. Reliqua multitudo Elensium simul deserta a duce: simul nouitate rei perculsa aliquamdiu quid agendum foret dubitauit. Posthec ex genere armature: Galeati enim Macedōes procedebant Megalopolitanos eos esse rati conforta acie & ser/uatis ordinibus aliquantum processere salute haud quaq̄ despata. Vbi uero propinquiores facti sunt Macedones ueritatem rei iam plane intelligentes omnes se abiectis armis in fugam se uerterunt. Ex his fere mille & ducēti uiui in potestatem hostium peruēere. Reliqui aut a Macedonibus instar pecudū truculati: aut p preci/picia lapsi mortem obiere. Pauciores centum fuga seruauit. Phi/lippus preda & captiuis Corinthum missis iter prosequitur. Pelo/ponnesus id factū mirabile uisum: fama eodē tempore & aduentū regis & uictoriam nuntiante. Cum per Archadiā iter rex faceret multis ī itinere niuium ac locorum difficultatibus fatigatus tertio die in tēpesta nocte Caphyas puenit. Hic curatis triduo corpibus

& arato iuniore cum eo pũs quas habebat secũ accepto: ita ut esset exercitus omnis ad decem milia hominum Psophidem per cletoriã uenit cõgregata ex ciuitatibus per quas transiuit telorum ac sca/larum multitudine. Est aũt psophis antiquissimum archadum op/pidum in medio peloponnesi situm: eam partem Achaie contingẽs que ad occidentem uergit: & eliensium regioni peroportune im/minens. per quos tum forte regebatur. Ad hanc Philippus tertio postq̃ caphyis discesserat die profectus castra in oppositis urbi col/libus collocauit ex quibus urbem & circunstantia omnia loca tuto cernere poterat. Hinc igitur cum munimenta urbis animaduer/teret aliquamdiu anceps consilii fuit. Ab occidente enim iuxta in/cenia urbis uelocissimus torrens defluit: qui cum magna hyemis parte intransfretabilis sit: aditum ad urbem ex eo latere prohi/bet. Ab oriente uero Erimanthum habet magnum ac precipitẽ fluuium: de quo multa a poetis atq; hystorias narrantur. Torrẽs ipse de quo supra diximus in Erimanthum defluens tertium quoq; a meridie latus tutissimum reddit. Quarto autem quod ad Sep/temtrionem uergit collis superstat asper atq; difficilis & quasi o/portunissime arcis locum tenens. Ita urbs a tribus lateribus aqua a quarto tuta redditur colle preterea ex omni parte menibus clau/ditur magnitudine atq; opere excellentibus. Postremo erat in ea Eliensium presidium: & Euripides fuga seruatus proxime se eo receperat. His omnibus consideratis Philippus partim ab expu/gnatione urbis retrahebatur ob difficultatem rei partim ob loci oportunitatem ad eam obsidendam inflammabatur. Nam q̃ntum tunc ea urbs detrimenti Acheis atque Archadibus afferebat cum munimentum quoddam & quasi receptaculum belli tutissimũ eli/ensiensibus foret: tantum e cõtrario si caperetur allaturã eliẽsibus detrimenti & munimentum ac receptaculum belli arcadibus fu/turam arbitrabatur. Quamobrem in hanc tandem s̃niam ĩclinatus Macedonibus nunciauit: ut cum prima luce refectis cibo corpori/bus omnes instructi ac parati forent. Posthec Erymanthi pontẽ transgressus nemine ob nouitatem ac magnitudinem rei iter eius impediente sub ipsa urbis menia intrepidus uenit. Euripidem ce/terosq; qui in ciuitate erant factum id ancipites consilii fecit. Nam neq; ui expugnari a se posse urbẽ adeo munitam existimare Ma/cedones putabant: neq; diutius ea ãni tempestate obsidionem tol/lerari. Quamobrem ne per proditionem uocati essent ab aliquo

Psophis op

Erimanth

in tra urbem habitantium uerebantur. Vbi uero nihil eiusmodi in ciuitate tentari uident: magna pars ad defendēda mēia cócurrit. Mercenarii Eliensium per portam castris supereminentem erup/tione facta in hostes feruntur. Philippus tribus in locis qui scalas menibus admouerent constitutis: & sufficienti Macedonú numero singulis partibus addito dari per p̄conē signum iubet. Quo facto incredibili ardore om̄s pugnam capessunt. Obsessi principio acer/rime propugnantes resistebant multis ex scalis cum transcendere menia conarentur deiectis. Vbi uero & tela & omnis necessariarú rerum apparatus propugnantibus defuit utpote qui ex íprouiso ad menia cócurrerant: nec p̄territi Macedones retrahebant gres/sum sed in deiecti locum proximus quisq; scalas ascendebat cóuersi tandem in fugā obsessi omnes se in arcem recepere. Ex iis qui cú rege erant Macedones quidem menia transgrediuntur: Cirtēses uero cum his qui ex superiore urbis parte eruptionem fecerant congressi ad extremum eos adegerunt ut abiectis turpiter armis capesserent fugam quos ingenti impetu insecuti multis eorum in itinere interfectis unā in urbem irruere. Ex quo accidit ut eodē fere tempore undiq; capta urbs fuerit. Vniuersi ciues cum filiis & uxoribus in arcem confugere. Idem ab Euripide factum: reli/quisq; qui id periculum euaserant. Macedones urbem ígressi pub/lica priuataque omnia diripuere. Dehinc quietem agentes in ci/uitate morabantur. Qui arcem tenebant cum & cómeatu & oíbus necessariis carerent prospicientes futurum de deditiane agere ce/perunt. Misso igitur ad regem caduceatore: & accepta uenia mit/tende legationis. Principes ciuitatis & cum his Euripidem ad Phi/lippum mittunt hi cum rege composuere ut dedita arce liceret ciuibus simul atq; aduenis libere abire. Quo facto rursus in arcem redierunt: iussi a rege ne prius inde discederent: q̄m ipse ex urbe copias eduxisset: ne forte in milites suos incidentes preda fierent. Rex ob tempestatem anni necessario in ea urbe aliquot diebus moram traxit. In quibus uocatis in contionem Achais qui in ex/ercitu erant multa locutus est de situ atq; oportunitate eius urbis ad presens bellum gerendum. Et fidem ac beniuolentiam suam in eam gentem pluribus uerbis commemorauit. Postremo tradere se inquit eam urbem Acheis quo pallam intelligerent hoc sibi pro/positú esse: omnibus í rebus gratificari Acheis: nihilq; í rebus illorú studii ac promptitudinis ommittere. Que cum dixisset agentibus

gratiã Acheis: & beniuolentiam regis amplexantibus: Philippus cantionem dissoluit. Nec multopost iussis conuenire militibus las/sionem uersus exercitum mouit. Psophidii relicta arce in ciuitatẽ uenere omnesq; in suas qsq; domos reuersi sũt Euripides cũ suis p̃mo Corinthũ, deinde Etholiã abiit. Duces Acheaꝝ p̃ntes Proslaum Sicyoniũ cũ sufficiẽti p̃sidio i arce posuere. Vrbi Pythiã Pelle/nensẽ p̃fecerũt. Hũc finẽ res Psophidiorũ sũt sortite. Eliensium presidium quod lassioni erat: p̃specta Macedonũ presentia: & his que Psophidi gesta erant per nuntios cognitis magnitudine rerũ deterriti urbem deseruerunt. Quo factum est ut philippus simul & uiderit eã & ceperit. Hanc quoq; Achais in eadem beniuolentia permanẽs dono dedit. Similiter Straton ab E liensibus captum Telphusus tradidit. His gestis post eius diei diem quintum olympiã uenit. Hic peractis deo rite sacrificiis: ac epulo publico ducibus facto: recreatisq; triduo militibus post t idie educit copias: & i Eli/ensem agrum profectus predãdi copiã militibus facit. Ipse iuxta Artemisum castramotatus non longepost abducta inde preda: rursus Dioscurium redit. Vbi crebris per prouinciam incursio/nibus factis ingens hominum multitudo capta plurimi in propin/quas uillas ac locos natura munitos se recipere. Est enim Elensium regio & multitudo corporum & copia omnium rerũ inter ceteras peloponnesi regiones refectissima. Quippe magna pars habitan/tium ita agriculture deditii sunt: ut secundam & tertiam etatẽ ruri agentes: multis alioquin diuitiis prediti: nunquam ciuitatem ĩgre/diãtur. Quod ideo accidit quia optimates ciuitatis cultores agroꝝ curare habent magnaq; diligentia ac studio obseruant ne quid uel ad usum uite necessarium non habeãt uel per iniuriam ab aliquo patiantur. Videntur autem mihi hoc ueteres instituisse: tum ut allicerent homines ad hanc regionem habitandam: tum potius q̃ olim sacram uitam uiuebãt: cum grecorum omnĩu propter cer/tamen olympicum concessione sacram & tutissimam regionẽ ha/bebant omnium maloꝝ & omnes bellici tumultus expertes. Postq̃ uero orta inter Archades de lasione & pisa contentione coacti sũt bellum pro patrie defensione suscipere: ac pristinum uite rationẽ mutare: nullã ãplius curam habuerunt consequẽdi ueterẽ illã & q̃si hereditariam a grecis libertatem sed in eodem statu permansere haud rectam futuraꝝ rerum prouidentiam facientes. Nam si qđ omnes a diis immortalibus p̃camur quodq; ut assequamur omnia

Proslaus ...
Pythias pe...

Lassion op...

sustinemus : & quod omnium confessione indubitatum est apud
homines bonum: pacem uidelicet atq; concordiam: si hoc inquam
seruato officio atq; iustitia consequi a grecis aliqui imperpetuum
possint: & uel contemnãt id ac pronihilo habeant uel aliquid plu/
ris estiment & nonne stultissimi sint: & omni ratione carentes?
Sed per iouem dicet aliquis si qui hanc uiuendi ratiõem custodi/
ant inutiles erunt ad resistendum si quando bello aut alio iniuria/
rum genere infestabuntur. At hoc certe perrarum est. Quod si
aliquando acciderit cõmuni grecie auxilio defendi poterunt? aut
si priuatim ab aliquo offendentur haud difficile erit per se uersos
mercenarios cogere ex pecuniis quas longa pace ac tranquillitate
rerum comparauerint. Nunc autem id timentes quod rarissimum
est: & preter omnium opinionem accidit continuis bellis ac turba/
tionibus seq; & regionem suam conficiunt. Hec quidem libenter
de Eliensibus memorauimus: quoniam nulla unq̃ tempora maiorẽ
eis q̃m hec nostra oportunitatem prestitere consequendi eam de
qua locuti sumus ab omnibus libertatem. Hanc igitur regionẽ uti
supra diximus ex ueteri cõsuetudine passim ac secure populi ha/
bitabant. Quamobrem innumerabilis multitudo hominũ a Ma/
cedonibus capta. Multis alioquin ĩ tutiora se recipientibus. quip/
pe ingens hominum & beluarum ac plurimarum denique rerum
multitudo congregata erat in propinqua uilla: que uulgo thala/ lamus
mus dicitur: ꝙ regio que eam amplectitur arctissima est ac per/
difficilis aditu: & uilla ipsa aspera ac fere inaccessa. Philippus cum
nuntiatum esset magnam mulititudinem eo conuenisse nihil intẽ/
tatum relinquere uolens cum mercenariis militibus loca preoccu/
pat in aditu eius peroportuna. Ipse relictis in castris impedimentis
ac magna ꝑte copiaꝝ cũ scutatis & leuioris armatẽ militibus ꝑ loci
angustias ꝓcedit ac nẽine iter ĩpediẽte ad uillã ꝑuenit. Cuius rei
magnitudĩe qui eo cõfugerant deterriti & simul ĩparati ad bellicos
usus atq; insueti: preterea multos ꝑ etatem inutiles ad bellum secũ
habentes confestim se dediderunt. In quibus erant mercenarii mi/
lites ex uariis generibus fere ducenti: quibus preerat Amphidamus
dux Eliensium. Philippus omni genere prede: & quinque milibus
hominum potitus. preterea quadrupedum infinita pene multitudĩe
in presentia quidem ĩ castra rediit. Postea uero cum honustus ꝑ̃da
miles inutilis ad res gerendas uideretur: motis castris rursus olym/
tutor philipi piam remeauit. Apellos unus erat ex tutoribus ab Antigono

puero relictis: & tunc auctoritate ac gratia plurimũ apud regem pollebat. Hic cum agitare animo cepisset: quo pacto Acheorum gentem in eum statum posset adducere: in quo Thessali erant ne/fandum orsus est facinus. Thessali quippe secundum leges suas ui/uere: multumq; differt a Macedonibus uidebantur. Tantum aũt aberat ut ab his quicquam different: ut omnia instar Macedonũ paterentur atque ea omnia facerent que regibus uiderentur. Quamobrem ad hoc intentus Appelles eorum qui in castris erant tentare animos cepit. Primo igitur Macedonibus mandauit ut sp Acheos si qui forte loca preoccupassent ex stationibus expellerẽt item predam ab his auferrent. Posthec quamlibet leui ex causa uerberari eos per ministros iubebat. Si qui uero aut de huiusmodi iniuriis quererentur: aut auxilium uapulantibus ferrent ipse eos in uincula ducebat: sperans tandem per hunc modum efficere: ne quid graue Acheis ex consuetudine uideretur: quod regi libitum esset. Ceterum cum congregati quidam Achaici iuuenes ad Aratũ uenissent: & consilium Apellis patefecissent Aratus et rei initio suc/currendum ratus ad Philippum uenit: ductisq; secum iuuenibus rẽ ordine regi exposuit. Quibus auditis Philippus iuuenes quidẽ bo/no animo esse iussit: utpote quibus nihil tale imposterum contin/geret. Appelli in mandatis dedit: ne quid amplius sine ducis sentẽ/tia de Acheis statueret. Philippus quidem certe & eloquentia ac suauitate orationis in militũ contionibus: & in rebus bellicis callidi/tate atq; audatia non solum militum: sed omnium peloponnesio/rum iuditio prestabat. Nec facile fuisset regem reperire pluribus nature dotibus ornatum. Solertia quidem & memoria & gratia erat in hoc homine insignis. preterea aspectus imperio dignus: re/gia potentia: maximum robur & inaudita in rebus bellicis animi magnitudo. Quibus tot tantisq; uirtutibus cum imperii fundamẽta iecisset: que tandem causa naturam eius peruerterit: & ex iusto ac pio rege impium ac scelleratum tyrannũ fecerit: haud facile esset disserere. Quamobrem hoc in aliud tempus reseruandum. Nunc ad propositum reuertamur. Philippus motis ex olympia castris primo phariam uenit: deinde Eream: ubi uendita preda de qua supra memorauimus põtem supra alphium struxit: uolens illac iter in triphaliam facere. Per idem tempus Dorimachus Etholorum dux petentibus subsidium Eliensibus cum ager eorum deuasta/retur circiter sexcentos Etholos: & ducem Philidam misit. Hic in

P. hilippi na

Alphiu. fl.

Eliensem regionem profectus acceptis Eliensiumi mercenariis nu/
mero fere quingentis: preterea urbanis mille: item una tarẽtinis
in sociorum subsidium in Triphaliam uenit: que a Triphalo Ar/
chade nomen habens in peloponneso sita est: inter Eliensium ac
Messeniorum regiones. Vertitur autem in libycũ pelagus: Ach/
aiam contingens ad occidentem hyemalem continetq; has urbes.
Samicon. Lepreon. Hygiannan. Typaneas. Pyrgon. Epion.
Bolacas. Tylangion Phryxan. Quas cum paucis ante tempori/
bus Elienses tenerent. Aliphirensium quoq; urbem acceperant:
que antea Archadie erat: Alliado Megopolitano quo tempe ty/
rannidem exercebat hanc illis per permutationem tradente. Si/
mul ac autem Triphaliam ingressus est Philidas Elenses quidem
Lepreon: mercenarios Aliphirã misit. Ipse Etholos secum habẽs
Tybanus morabatur. Philippus relictis impedimentis & flumine
Alphio per pontem traiecto quod iuxta eree urbis fluit menia:
Aliphiram uenit. Que in colle quodam sita ex omni pte prerupto
plusq̃m decem stadiorum iter in ascensu continet. Habet autem
in summitate collis arcem: & Eneam minerue statuam longe a ce/
ceteris spetie ac magnitudine differentem? Que a quo aut cuius
sumptibus quo ue tempore erecta fuerit etiam apud eius loci in/
colas dubitatur. hoc inter omnes constat opus esse inter omnia
opera Hecatodori & Sostrati excellentissimum. Cum igitur cla/
rus ac Serenus aduenisset dies Philippus dispositis in aurora plu/
ribus in locis iis qui scalas ferebant & ante eos mercenariorum or/
dinibus ac deinde Macedonum collocatis cum primum ortus est
sol omnibus mandatut facto impetu collem ascendere & oppug/
nare urbem maturent. Quibus mandata peragẽtibus accidit ut
Aliphirenses ad eum semper locum omnes concurrerent in quo
magis eniti Macedonas uidebant. Sub idem tempus Philippus
delectos ex omni numero milites secum habens clam per prerupta
quedam loca ad arcis menia deuenerat. Hic oppugnantibus ex
omni parte urbem militibus: & scalas undique menibus admouẽ/
tibus Philippus quoque receptaculum quod circa arcem erat ag/
gredi cepit: eo quod statim quia uacuum militibus erat potitus ẽ.
Quod ubi Alphirenses ex menibus perspexere recenti periculo
deterriti timentesque ut occupata a Macedonibus arce nulla sibi
amplius spes salutis relinqueretur confestim omnes desertis meni/
bus ad arcem confugere. Quo facto Macedones subito & menia

& urbem occuparunt. Post hec qui arcem tenebant missis ad Phi-
lippum legatis salutem pacti arcem quoque dedidere. His rebus
peractis perterriti Triphalie populi de sua ac patrie salute con-
sultabant. Phildas Typaneis profectus direptis quibusdam do-
mibus Lopirum fugit. Talis tunc merces etolorum sociis persolue-
batur: ut non solum in summo rerum discrimine destituerentur:
uerum etiã ea paterentur a sociis que uix perpeti ab hostibus de-
buissent Typaneate urbem e uastigio Philippo dediderunt. Idẽ
hipanan habitantes fecere. Inter hec Phialenses auditis que gesta
in Triphalia fuerant Etholorum societatem detestantes locum
iuxta Polemarchium armati cepere. Pirate Ethalorum: qui tum
forte Messeniorũ gratia i ea urbe morabãtur principio resistere
phialensibus conati sunt: postea cum animaduerterent uniuersam
ciuitatem unanimiter conuenire a proposito destiterunt: & col-
lectis sarrinis suis ex urbe sunt profecti Phialenses missis ad Phi-
lippum legatis seq; & urbem in potestatem regis posuere. Quibus
peractis Leprete occupato urbis poportuno loco de eiciendo ex
urbe Eliensium & Etholorum & Lacedemoniorum presidio con-
silium inierunt Phillidas principio nihil ob eam rem motus in ci-
uitate permanebat. Cum uero in terra rex Taurionem cum pte
copiarum in Philiam misisset ipse autem cum reliquo exercitu le-
preon ueniens iam non longe abesset: Phillidas ceteriq; qui cum
eo erant nuntio eius rei accepto animis cecidere. Lepreate e con-
trario audaciores facti rem dignam memoriam peregerũt. Quip-
pe mille eliensibus in urbe existentibus etholis item mille quingẽtis
mercenariis Lacedemoniis ducentis preterea his arcem obtinẽtibus
tanta tamen animi magnitudine fuere ut minime deserendam i tã
aspera rerum conditione patrie salutem existimauerint. Cum igiẽ
Phillidas animaduerteret Lepiratas forti animo inceptum ꝓ-
sequentes & iam appropinquantes urbi Macedonas intueretur
nulla amplius salutis spe relicta cum Eliensibus & Lacedemoniis
arripuit fugam Lacedemonii quidem facto per Messenen itinere
domum redierunt Etholi uero cum duce Phillida Sanicum uersus
profecti Lepirate ciuitate in potestatem accepta legatos ad regẽ
de conditionibus tradende urbis miserunt. Quibus auditis rex ex-
ercitus sui partem Lepreó misit. Ipse cũ scutatis & leuioris armatẽ
militibus aliq̃diu Phillidam persecutus impedimẽtis oĩbus potitus ẽ.
Phillidas se intra castellũ recepit. Hoc in loco rex castrametatus

Tipaneã
hipana

aduocatis Lepreo ceteris copiis obsidende urbis consilium simulat. Qua re perterriti Etholi atq; Elienses: ut qui nullum ad obsidionem remedium preter manus habebant agere cum rege de salute ceperūt. A quo accepta fide inde profecti Elim abiere. Rex Samico e uestigio potitus est. Posthec aliis quoq; ad eum supplicíter uenientibus Phrixan accepit: Stylangion: Epion: Bolacas: Pyrgon: Epitalion. Quibus rebus peractis Lepreum remeauit uniuersa Triphalia intra sex dierum spacium ditioni sue subiecta. Hic lepreatas pro tempore hortatus: ac sufficienti presidio i arce collocato: Heream exercitum duxit Ladico Acarnane duce in Triphalia relicto. Cum autem ad eam urbem peruenisset predā omnem inter milites distribuit: postea accepto inde cōmeatu iter media hyeme Megalopolim tenuit. Quo tempore Philippus in Triphalia uersabatur: Chilon Lacedemonius regnum ciuitatis ad se spectare existimans: & in solentium magistratuum in eligendo Lycurgo grauiter ferens nouarum rerum consiliū agitare animo cepit. Ratus autem facilime se multitudinis beniuolentiam adepturum si Cleomenem secutus: diuisionis agrorum denuo faciende spem iniiceret se ad id peragendū accinxit. Communicato cū quibusdam amicis consilio participes eius rei ducentos accepit. Verū cum animaduerteret maximum sibi ad exequendam intentionem suam impedimentum afferre Lycurgum & magistratus per quos rex fuerat creatus: huic primum rei prouidendum existimauit. Magistratus igitur cum forte omnes cenarent ex improuiso aggressus crudelissime interfecit: fortuna illis dignam rebus a se patratis penam subministrante. Etenim a quo & cuius rei gratia hoc sunt passi merito quis illos dicet perpessos esse. Chilon hoc facinore patrato confestim se ad Lycurgi domum contulit: & quamq̄m ille domi erat fieri tamen eius compos non potuit. Nam per domesticos quosdam & uicinos clam domo abductis occultis ac pene inuiis locis Pellenē migrauit. Chilon tanta rei oportunitate frustratus rem grauiter & acerbe ferens quod cōsequens erat facere coactus est. Profectus enim in forū inimicis omnibus manus iniecit. Amicos ac familiares hortatus est: reliquos in spem nouarum rerum īducere conatus. Nemine autem id factum probate: sed potius irritatis in se ciuium animis timens quod futurum erat: clam ex urbe abiit: solusque in Achaiam exul ac patrio solo eiectus peruenit. Lacedemonii cognito Philippi regis aduentu omnia que dispersa

per prouintiam erant in oppida reduxerunt. Oppida ipſa preſi/ diſ ac reliquiſ neceſſariſ rebuſ muniuere: Atheneo Megalopo/ litanorum quia peroportunuſ locuſ hoſtibuſ uidebatur funditus diruto. Philippuſ Megalopoli cũ exercitu profectuſ Argoſ per Tegetanum agrum contendit & in ea urbe reſiduum hyemiſ cõ/ moratuſ eſt: cum reliqua uite genere: tum maxime rebuſ ĩ hac ex/ peditione ſupra etatiſ fidem geſtiſ maximum apud amneſ nomen conſecutuſ.

Atheneũ diruit

Appelleſ nequaquam iuſſu regiſ a propoſito retractuſ agere pau/ latim ſub iugum Acheoſ nitebatur. Ad quam rem perficiendam cum obſtaret Aratum ac ceteroſ qui cum eo erant animaduerteret regemq; hiſ & preſertim ſeniori plurimum tribuere ꝙ plurimum apud Acheoſ auctoritatiſ haberet uirtuteq; & prudentia preſta/ ret. Hoſ primum aggredi iniuriiſ cepit. Scrutatuſ qui nam diuer/ ſe Arato factioniſ in Achaia forent ſinguloſ quoque uocari ad ſe iuſſit. Hoſ benigne atque humaniter amplexuſ ſuadendo atq; hortando ad amicitiam ſuam prouocabat. Deĩde ſinguloſ regi cõ/ mendanſ oſtendebat eum ſi Arati parteſ foueret: ſecundum ſcrip/ tum ſocietatiſ feduſ Acheiſ uſurum. Si uero conſilio ſuo uſuſ illoſ in amicitiam reciperet: de omnibuſ peloponneſiiſ ſuo arbitrio diſ/ poſiturum. Ad hec cum comitiorum tempuſ appropinquaret de eligendo ex hac factione duce cogitabat. Quamobrem hortari regem cepit ut ad cõmune Acheorum conſilium egium proficiſ/ ceretur ueluti inde in Elienſem agrum iter facturuſ. Quibuſ uerbiſ perſuaſuſ rex conſtituto tempore Egii adfuit: & partim p ſeipſum hortando: partim per ſuoſ deterrendo uix tandem uoti cõpoſ euaſit. Itaq; dux electuſ eſt Eperatuſ. Timoxẽuſ uero quẽ Aratuſ nomĩauerat repulſã habuit. Poſthec philippuſ motiſ egio caſtriſ factoque per patraſ & dynen itinere contulit ſe ad caſtellũ quod murum incole uocant ĩ Dymenſium agro ſitum: & nõ mul/ to ante tempore ut ſupra memorauimuſ ab Euripide captum. Quod dum cupide reddere Dymenſibuſ feſtinat ĩſtructo paratoq; exercitu aggreſſuſ: uſque adeo preſidium elienſium terruit: ut confeſtim ſeque & caſtellum dediderint: haud magnum quidem ſitu ſed & natura loci & mẽibuſ munitiſſimũ. Quippe minorẽ q̃m q̃tu/ or ſtadiorũ circuitũ cõtinet menia uero in altũ pluſ triginta ulniſ eriguntur. Hoc mox Dimẽſibuſ reſtituto Philippuſ per prouinciã

Eperatus

Murum

predabundus discurrit. Qui passim ferro ignique deuastata omni genere prede honestus Dymen remeauit. Apelles assecutum se propositi partem existimans: quod dux ex sententia sua fuerat electus: rursus se ad Aratum uertit: cupiens regis animum ab illo prorsus alienum facere. Orsus autem est calumniam ex causis q̃s dicemus. Amphidamus Eliensium dux in uilla quam Thalamum uocant sicuti supra memorauimus captus simul atq; in olympiam cum reliquis captiuis missus peruenit: temptare per quosdam regis colloquiũ cepit. Ad quẽ cũ delatus fuisset posse se inquit Elienses in amicitiam ac societatem eius asciscere. Quibus uerbis persuasus rex sine mercede Amphidamũ dimisit iussum nunciare Eliensibus si inire secũ societaem uellent omnis se captiuos gratis dimissurum prouinciam ab omni periculo tutam seruaturum permissurum p̃terea ut in libertate uiuerent: nullum presidium apud eos positurũ nullum tributum exacturum potestatem cõducendi mercenarios cum res sue ferrent illis permissurum. Ea cum audiuissent Elienses quanquam magna atque utilia offerebantur: conditionem tamen renuerunt. Ex quo Apelles sumpta occasione calũne ad Philippum profectus. Aratum inquit ceterosque eiusdem factionis Acheos ueram amicitiam cum Macedonibus nequaquã seruare nec in uera societate cum eo permanere siquidem hos fuisse causam ne Elienses oblatam sibi societatis conditionem acciperent. Nam quo tempore Amphidamum ex urbe olympia olim miserat priuatim hominẽ allocutos suasisse: nequaquã expedire peloponnesiis ut Philippus Eliensiũ dominus fieret. Ob eã causam Elienses spretis cõditionibus pacis amicitiam cum Etholis seruare: bellumq; Macedonum paci. His auditis Philippus accersiri Aratum cum Acheis iubet: & in eorum cõspectu Apellem eadem omnia referre. Qui cum ad presentiã regis uenissent Apelles ea omnia audacter atq; intrepide locutus est. Ac postremo rege adhuc tacente talia quedam subiunxit. Quando quidem uos ita ingratos Rex O arate ac fraudulentos reperit: statuit cõuocatis Acheis: & ratione facti exposita in Macedoniam reuerti. Ad hec Aratus senior debere inq̃t regem nemini quicq̃m temere credere. Sed cum aduersus socios atque amicos aliquid narratur rem omnẽ prius discurrere q̃m calumnie fidem adhibeat. Hoc enim regium esse: & in omni genere rerum utile. Quamobrem impresentiarum in hac calumnia

Apelles uocandos esse qui rem audiuerunt: ipsum Apellem unam
introducendum nihil deniq; ōmittendum: quod ad inuestigandam
ueritatem pertineat: anteq̄m conuocatis Acheis rem illis detegat.
Que dicta cum regi placuissent: & se respondisset diligenter rem
uestigaturum: in presentia quidem abierunt. Paucis uero inter/
iectis diebus: cum Apelles nullam rerum a se dictarum probationē
fecisset: fortuna optimum innocentie testimonium Arato submi/
nistrauit. Etenim Elienses quo tempore Philippus prouinciam
deuastabat: Amphidamum suspectum habentes capere eum de/
creuerant ligatumq; Etholiam mittere. Quod sentiens Amphi/
damus fuga clam facta primo Olympiam uenit: deinde factus
certior Philippū Dyme ad dispensandam predam cōmorari: sum/
ma celeritate ad eum profectus est. Aratus cum primum nuncia/
tum est electum patrio solo Amphidamum adesse letitia affectus
ut qui a se sciebat nihil aduersus Macedonas commissum regē adit
& ut Amphidamum uocet precatur. Hunc enim optime reddere
rationem posse de iis que sibi ascribebantur: utpote cui hec fuissēt
dicta. Preterea hunc uera facile elocuturum: cum philippi gratia
exul atq; extorris patria sit: omnemq; in eo spem repositam habe/
at. Quibus uerbis motus rex cum Amphidamum ad se uocasset in/
uenit Aratum falso ab Apelle calumniatū fuisse. Quapropter hūc
post eum diem in maiori semper existimatione & gratia habuit?
Apellis uero factum tulit molestissime? Sed propter summam
uiri auctoritatem hoc ut alia pleraque pati equo animo cogebatē
Apelles nequaq̄m ob hanc causam mutato consilio Taurionem q
Peloponesiacis rebus profectus fuerat magistratu sub laudis spe/
tie id consecutus. Hunc enim dicebat aptissimum esse: qui cum rege
in castris uersaretur uolens ipse alium illius loco Peloponnesiis p̄/
ficere. Nouus quippe modus calumnie inuentus est non uituper/
ando sed laudando fame ac commodis hominum insidiari. Quod
uitium in aulis principum ortum usq; adeo inoleuit ut ea loca tanq̄
proprias quasdam sedes sibi uideatur elegisse. Similiter Alexandrū
cui cura regii corporis mādata fuerat remouere ab eius officio ni/
tebatur uolēs custodiam corporis regii ipse habere ac omnem de/
nique ordinem a Philippo relictum peruertere. Siquidem Anti/
ganus optime dū uixit de filio & de regno meritus: optime & mo/
riens futuris rebus prouidit. Etenim reliquit testamentum in quo

Macedóibus iussit qd quisq facere cuius rei habere curã deberet: studens omnis causas ambitionis ac discordie que in eius aula oriri potuissét e medio tollere. Ex his igit q secũ militabant Apellẽ filii tutorẽ cõstituit. Leontiũ scutatis militibus preposuit. Megaleã scribis pfecit. Tauriói pelopónesioꝝ Alexãdro regii corpis curã reliqt. Leontiũ qdẽ & Megaleã ꝑsus iam sub se Apelles habebat Alexandrum uero & Taurionem mouere locis suis constituerat quo per se & suos amicos administrarentur: quod profecto facilie perfecisset: nisi ab Arato fuisset impeditus. Nunc autem ĩprudẽtie & cupiditatis sue penas luit. Nã quod in alios patrare totis uiribus nitebatur: id ipse ab illis breui post tpe passus est. Que res quo/modo acciderit dicere in presentia supersedebimus: finẽ huic libro imponentes. In sequẽtibus uero sĩgula suis locis conabimur referre. Philippus gestis quas supra memorauimus rebus: Argos uenit. Ubi ipse cum amicis: quod superfuit hyemis commoratus est copias uero in Macedoniam remisit.

Polybii Hystoriarum liber Quartus finit.
Incipit Quintus feliciter.

Nnus ĩperii Arati circa ortũ Pliadis perfectus est ita enim tempora Achei dimetiuntur Quã/obrem hic quidẽ dimisit: Epiratus uero suscepit imperium. Dux Etholorum erat Dorimachus. Eodem tempore ineunte iam estate. Hannibal exardescente iam inter Romanos & Carthagi/nẽses bello copias e noua Carthagie deduxerat & traiecto hibero festinabat in italiam transire. Romani. Titum Sempronium cum exercitu in Africam. P. Corneliũ in Hispaniã mittebant. Antiochus & Ptolemeus Syriacum bellum inceperãt. Philippus rex cum summa egestate commeatus & pecuniarum eius exercitus premeretur uocari Acheos ad concilium per magistratus iussit. Postquam multitudo omnis secundum patrie ritum Egium conuenerat: uidens Rex Aratum ob iniuriam quam in commiciis passus ab Apelle fuerat grauiter esse afflictum? Aperatum uero hominem natura ignauum ac desidiosum contemni ab omnibus ac

ludibrio haberi: intellecta ex hoc imprudentia Apellis & Leontii inclinare rursus ad Aratum animum cepit. Persuasis igitur magistratibus ut Sicyonem concilium transferent: seniorem ac iuniorem Aratum humaniter allocatus: ac culpam omnem factorum in Apellem refundens hortatus est eos ut in ea qua primo erant uoluntate permanerent. Quibus assentientibus confestim ingressus consilium: cum predictorum fauore quacunque ad res presentes necessaria uidebantur: peregit siquidem decretum est ab Acheis ut mox quinquaginta talenta: hoc est trium mensium militibus stipendium: regi persoluerentur modii frumenti ad decem milia posthac uero quamdiu in Peloponneso Philippus cum exercitu moraretur singulis mensibus decem & septem talenta. Quibus peractis Achei in suas quisque ciuitates reuersi. Regi autem postquam copie ex Hibernis redierunt optimum factu uisum si maritimo itinere hostes aggrederentur. Videbat enim hoc modo se quidem ex improuiso undecunque irrumpere in hostilem terram posse hostes uero minime sibi inuicem posse opitulari simul magno spacio inter se distantes: simul nouitate naualis belli & repentino hostium aduentu perterritos. Cum Etholis enim & Lacedemoniis & Eliensibus bellum eodem tempore gerebat. Cum igitur in hanc sententiam inclinasset animum naues Acheorum & suas in Lecheo Corinthiorum portu congregabat: iubens ut interea temporis remigio milites exercerentur. Enimuero Achei & in terrestribus preliis cum instructa acie dimicant prestantissimi sunt: & in bellis naualibus ad repentina certamina paratissimi: Preterea uallis ac fossis faciendis nemini secundi nullum in his rebus laborem formidantes: ac denique tales quales Hesiodus Eaciadas introducit bello potius quam conuiuio gaudentes. Rex itaque cum Macedonibus Corinthi morabatur in apparatu rei naualis occupatus. Apelles cum neque mutare regis animum posset: impatiensque superioris foret coniurationem cum Leontio & Megalia facit ut hi duo presentes cum temporis oportunitatem nacti forent consilia & progressus regios impedirent ipse Caladem profectus undique regio exercitui commeatum intercluderet. Quibus ordinatis extemplo Chalcidem proficiscitur ubi adeo constanter iuramentum seruauit: ut tandem coegerit regem propter inopiam rerum necessariarum uasa argentea & reliquam supellectilem pignori deponere. Congregata autem classe & Macedonibus

Lechiens po

remigio instructis. Philippus frumento stipendioq; militibus dato Corintho soluit ac tertio post die patras appulit habens Mace/donum sex milia mercenarios mille & ducentos. Sub idem tempus Dorimachus Etholorum dux Agelaum & Scopã Eliensibus misit cum nouis Crethensibus quingentis. Eliẽses ueritine ad obsidionem Cyllenes Philippus ueniret conducendis mercenariis militibus: & nouo urbanorum delectui habendo operam dabant. Cyllenem ipsam summo studio muniebant. Quibus cognitis Philippus mer/cenarios Acheorum & Crethenses quos secum habebat: preterea Gallorum equitum aliquos: & delectorum ex Achaia circiter duo milia peditum Dyme reliquit: ut eum locum tutum a conatu Eli/ensium seruaret. Ipse cum pauloante Messeniis & Epirotis scri/psisset item Acarnasibus & Scerdilaide ut singuli cum nauibus suis sibi in Cephallonia occurrerent: patris profectus in Cephalloniã ad castellum Pronnos nauigauit. Hic cum & castellum ipsum ob/sidionis impatiens: & regionis angustias animaduertisset cum classe progressus paleam appulit. Vidensq; eam regionem refertam fru/mento & ad nutriendum exercitũ oportunissimã demissis in terrã copus circa urbis menia castrametatus est. Naues ĩ terrã subduxit ualloq; & fossa circumdedit. Macedones frumentatum dimisit. Ipse circum urbem profectus de erigendis machinis parandisq; rebus ad expugnationẽ loci necessariis cogitabat. Volens simul & presto/lari aduentum sociorum: & urbem hanc ditionis sue facere tum ut precipua commoditas quam e mari habebant Etholis eriperetur: siquidem Cephalloniorum nauigiis nocti spe in Poloponnesum na/uigabant: & Epirotarum ac & Acarnanium littus depopulabãt: tum ut hanc urbem ueluti quoddã receptaculum aduersus hostilẽ terram sociis pararet. Cephallonia enim in littore Corithi aci sinu posita Siculum aspicit pelagus: imminetq; iis partibus Pelopõnesi que ad septentrionem & occidentem uergunt. Et presertim Eli/ensium prouintie: Epiri uero & Etholie & Acarnanie iis partibus que ad meridiem & orientem spectant. Ob quam rem cũ hic locus & ad congregationem sociorum esset cõmodissimus: & ad offendẽdas hostium ciuitates ac sociorum tuendas: peroportune positus omni studio subicere ditioni sue insulã decreuit. Cum autẽ animaduer/tisset omĩs alias partes ciuitatis partim mari partim precipitiis esse

circumdatas. breuem uero quendam locum qui Zacynthum aspicit planum esse: hic erigere machinas decreuit: omniaq; ad obsidionē necessaria parare Philippus itaq; in huiusmodi rebus uersabatur. Interea quindecim lembi a Scerdilaida uenerūt. Plures.n. missurū se in pñtia negauit ob recētes quasdam seditiones nuper in illyrio ortas. Venit & ab Epirotis & Acarnanensibus & Messeniis uti statutum fuerat: supplementum sociorum. Rex paratis rebus ad obsidionem necessariis & telis ac balistis oportunis locis dipositis milites pro tempore hortatus machinas urbi admouet. Per quas factis cuniculis e uestigio non parua pars muri fracta: & adhibitis trabibus sustentata est: tanta est Macedonum in huiusmodi rebus experientia. Philippus ad menia propius accedens hortari ad pacē obsessos cepit. Quibus conditionem respuentibus repente iniecto igni omnem eam partem muri funditus euertit. Quo facto pͥmos immittit scutatos qui sub Leontio erant iussos ut per eum locum facto impetu in urbem irruant. Leontius memor coniurationis & oportunitatē peragende rei obseruās tres iuuenes de suis q ceteros in ingressu urbis precedebant admonuit ut urbis captiuitatem im/pedirent partim priuatos duces corrumpentes: parti ipsi ueluti ex formidine ignauiter se habētes. Ita tandē ex urbe turpiter eiecti sunt multis uulneribus acceptis: quanq̄ facilime consequi uictoriā potuissent. Rex & formidinem ducum: & sauciorum multitudinē conspicatus obsidionem dissoluit. Posthec uocatis ad se amicis qd in posterum agendū foret cōsulebat. Interea Lycurgus Messenē cum exercitu uenit. Dorimachus medietatem Echolorum habens in Thessaliam copias deduxit. Quibus de rebus legati ad regem ab Acarnanibus & a Messeniis uenere: ab Acarnanibus quidem precantes ut i Echolorum terram exercitū duceret: quo & Dori/machum a cepto itinere reuocaret: & omnem hostilem agrum de/popularetur atq; uastaret. A Messeniis uero presidium petentes & isul docētes flāte tūc borea unius diei iter e Cephallōia messenē esse. Quamobrem Gorgon Messenius repentinam atq; ob id sū/me utilem fore prefectionem dicebat. Leontius nequaq̄ imemor coniurationis facte, Gorgoni assentiebatur: manifeste uidens per hūc modum futurū: ut toto ueris tempore nihil a Philippo fieret. Siquidem transitus Messenem q̄m facillimus erat digressio uero

ab ea urbe adhuc durantibus uentis omnino impossibilis. Ex quo manifestum fiebat Philippum si eo cum exercitu transfretaret: reliquam ueris partem ociosum futurum? Etholos uero interea Thessaliã atq; Epirũ peragrãtes omnia ferro igniq; uastaturos. Hi ergo hec & alia huiusmodi consulebant. Aratus uero sententie erat plane diuerse? Quippe in Etholiam nauigandum esse existimabat: & illis primum rebus incumbendum. Nam cum Etholi in expeditionem cum Dorimacho essent profecti: optimum esse ipsi rebatur ad depopulandam deuastandamq; prouinciam. Rex ꝑtim nihil iã Leontio credens ob rem male in superiori obsidione gestã partim Arati prudẽtiam expertus: huius sequi consilium decreuit. Quamobrem Eperato Acheorum duci scripsit: ut subitariis legionibus patis Messeniis suppetias ferret. Ipse e Cephallonia ꝓfectus perendie noctu Leucadẽ cum classe appulit. Inde iter tenuit per Ambracium sinum: qui ut supra diximus e siculo mari defluens in mediterraneã Etholie partẽ extenditur. Cum autem ad paludes appulisset: paululum ibi ante lucem commoratus refici cibo milites & depositis sarcinis expeditos imposterum esse iussit. Ipse conuocatis ducibus uiarum: de locis ac ciuitatibus quecunque necessaria erant scrutatus est. Sub idem tempus Aristophantus cum multitudine Acarnanum uenit. Quippe Acarnanes multa ac difficilia superioribus temporibus ab Etholis perpessi ulcisci iniurias suas cupiebãt. Quamobrem libenter susceptis hoc tempore Macedonibus armati conuenere non solum quibus lex iubebat: ueꝝ etiã senioꝝ pleriq;. Nec minori studio ad hoc ipm moliẽdũ erant Epirote: ob similes causas: sed propter magnitudinem prouintie & repentinum Philippi aduentum mouere se in tempore nequiuerant. Etholorum mediam partem ut supra diximus Dorimachus habebat: reliquos in prouintia dimiserat ut siquid noui accideret presto essent. Rex relicto ad custodiã impedimentorum sufficienti presidio a palude post meridem profectus: progressusq; ad sexaginta stadia: castra posuit. Ubi cum aliquantulum constitisset refectis cena militũ corporibus iter prosequitur: continuatoque per noctem labore ante diluculũ ad fluẽn Acheloũ uẽit inter Cenopen & Straton studẽs repentino atq; improuiso itinere Thermum aduenire Leontius & Megalias duabus rationibus preuidebant regem uoti compotẽ

futurum: Etholos uero peiores partes habituros: una quod repentinos foret: & omni spe celerior Macedonum aduentus: altera q Etholi minime unq̃ existimantes Philippũ p loca adeo aspera ac difficilia iter facturum: improuidi atq imparati manebant. Quamobrem hec animo agitantes: & memores coniurationis facte: Philippum hortabantur: ut positis iuxta Acheloum castris exercitum a nocturno labore reficeret futurum hoc modo putãtes ut interea etholi spatium aduocandi auxilia haberent. At Aratus id tempus oportunissimum esse ad exequẽdum consiliũ reges existimans. Leontiũ uero & Megaleam fraudulẽter progressus regios impedire. Philippum opreslatur ne tantam temporis oportunitatem ammittat. A quo persuasus Rex: & iam Leõtium ac Megaleã stomachari incipiens: iter prosequitur: & Acheleo flumine traiecto Thermum uersus exercitum ducit ferro igniq intereundum prouintiam deuastans. A sinistra quidẽ urbes relinqt Straton Agriniũ Thestiã. A dextra uero Conopen Lysimachiam Trichonium Phyteum. Cum ad urbem uenisset noĩe Methapam que est inter Trichoniũ & paludem: distatq a Thermo circiter sexaginta stadia uersis repente in fugam Etholis: locum occupat: & quingentorum militum presidium intus põit: ut hac urbi ueluti quodã receptaculo in adeundis atq egrediendis angustiis uti posset. Est enim omnis circa paludem locus montuosus atq difficilis: & densissimis siluis undiq circundatus. Quamobrem & uiam habet asperam ac pene in uiam. Posthec mercenarios in fronte collocat postea illyrios deĩde scutatos ac legionarios milites secum accipiens per angustias procedit sequentibus a tergo cretensibus: & a dextra tracibus p̃sidii gratia collocatis: nam a sinistra tutos palus faciebat fere per spacium trigĩta stadiorum. Superatis breui tempore angustiis adhuc magna nocte Thermum uenit: ubi castris positis copiam suis fecit grassandi in habitatores ac p oĩem agrum discurrẽdi: & domos in ipso Thermo diripiendi refertas non solum frumento & omni genere commeatus: uerũ & preciosissima Etholorum suppellectile Nam quia singulis quibusque annis Etholi nundinas: & festa: & comitia in hoc loco celebrabãt: unusquisq ad huiusmodi apparatũ pretiosiores res suas deferebat: tum etiam quia eum locum preter ceteros tutissimum arbitrabãtur: quippe quem nemo unq̃ ingredi

Stratos
Agriniũ

Methapa

Thermum

fuisset ausus: & natura talis erat: ut q̄si quedam arx totius Etholie uideret. Quamobrem ex longa pace ac quiete plene erant bonoꝝ omniū nō solum propinque templo con us: ue ꝝ etiam circūstātes omnes loci. Per eam igitur noctem omni genere prede referti ibi quietem egerunt. Sequenti die pretiosissima queq; bona eligētes asportauere reliqua igni imposuerunt. Simili modo ex armis que e porticibus pēdebāt op ima queq; sustulerūt nōnulla pmutauere reliqua incendio cōsumpserunt erant autē ultra quindecim milia. Et hucusq; quidem omnia secundum leges belli iuste integreq; sūt gesta: que uero sequūtur quom odo dici oporteat nescio. Mēores enim eoꝝ que Etholi in templo Iouis dodonei gesserant porticus omnes demoliti sunt: ornamenta que maximo studio atq; impensa adhibita fuerant deiecerunt: neq; solū superiorem partem incēdio concremarunt: uerū etiam meni i ipsa funditus eruere: euerterunt statuas numero ultra duo milia q̄plurimas etiam fregerunt: ab his dumtaxat abstinentes que uel figuras uel inscriptiōes deorum habebant. Que quidam recte meritoq; Philippus & ceteri facere uidebantur. Ego aūt contra existimo: quod an recte sentiam facile est unicuiq; considerare: nō procul ab alteris generis: sed ab eiusdē familie regibus repertis exemplis. Antigonus cum bello Cleomonē Lacedēmoniū regē fugasset: Sparte dominiū consecutus: tantū abfuit ut quicq̄ seuius in populum committeret: ut nō moderatus solum: uerum etiam mitis aduersus hostes fuerit: restitutaq; Lacedemoniis patrie libertate ac multis beneficiis & publice & priuatim impensis domum redierit. Ex quo non solum ī presens tempus bn̄ficus: uerum etiā post mortem saluator appellatus est: nec apud Lacedemonios tantum sed apud omnes nationes īmortalem laudē ac gloriam consecutus. Atq; ii Philippus qui primus Macedonie regnum auxit: nomenq; familie sue longe lateq; propagauit: cum prelio Athenienses in Cheronia uicisset: non tantum armis quantū dexteritate morum & quadam nature benignitate consecutus est. Armis enim eos tantummodo superauit qui sibi ī prelio obstiterūt mansuetudine uero atq; clementia om̄s Athenienses atq; adeo ciuitatem ipsam sui iuris fecit: non ira aut indignatione aliqua prosecutus uictos: sed tam diu cū hoste dimicās: quoad oblata ei occasio foret ostendēde benignitatis ac uirtutis sue. Enimuero Athēiensibus

quos passus fuerat infestissimos & captiuos gratis remisit: & bello consumptorum corpora sepulture tradidit: reliquiasq; funerum ut ad sepulchra maiorum deferent ultro hortatus ē. Posthec Alexādrum filiū cum amico antipatro qui pacem cum iis amicitiamq; iungeret Athenas misit. Ex quo consecutus est ut elati Atheniensium animi magnanimitate eius uicti: sibi in posterum obsequentissimi fuerit sempq ad omnia regis iussa pmptissimi. Quid Alexander? Huius ira adeo in Thebanos incruduerat ut habitatores om̄s inseruitutē adegerit: urbem funditus euerterit: principes ciuitatis alios securi percusserit: alios in exilium redegerit bona omnium occuparit nō tamen usq; adeo indignatio eius processit ut quicq̄ in templa deorum immortalium committeretur: qui om̄em curam studiūq; adhibuit ne qui uel inuiti aliquomodo fana uiolarent. Idem cum in Asiam transisset ut persas male de grecis meritos ulcisceretur: de hōminibus quidem dignas rebus ab iis patratis penas sumpsit: a templis uero deorum prosus abstinuit: quanq̄ perse circa hanc partem maxime in grecia deliquerant. Hec tunc considerare Philippus debebat ne tam principatus q̄ uite ac morum predictorum regū Emulus atq; heres existimaretur. Hic uero ut Alexandri ac Philippi affinis uideretur: summum per om̄em uitā studium īdustriāq; adhibebat ut uero Emulus atque immitator haberetur ne minimā quidem habebat curam. Quamobrē diuerso uite genere a supradictis regibus incedens: diuersam dese apud omnes gentes opinionem relinquebat. Sicuti hoc tempore fecit. Nam cum parem iniuriam referre Etholis conaretur: ueluti malum malo curaturus nihil se delinquere existimabat. Obiciensq; Scope & Doriacho impietatē qua usi in templo dodonei Iouis fuerant in eodem uersari se crine non uidebat: longe profecto a ueritate aberrans. Etenim seuire quidem in hostes: & eorum castella: portus: ciuitates: uillas: naues fructus deuastare: aliaq; his similia facere: per que hostium uires debilitentur: confirmenē atq; augeanē sue unicuiq; leges ac iura belli pmittūtea uero destruere: que nec ppīis rebus emolumēti aliqd afferūt nec hostibus detrimēti: ut sunt tēpla porticus: statue aliaq; huiōi rabiosi hōis ē ac plane furentis. Neq; enim ad internitionem usq; pugnare cum hostibus bonum uirum decet: sed quoad eorum qui deliquerunt malefacta purgata sintatque correcta. Quippe

tyranni opus est malefaciendo suis: cum terrore inuitis imparare: in mutuo semper odio cum subditis uersantem. Regis uero contra benefaciendo uniuersis cum liberalitate atq; clementia sponte: sub/iectos gubernare in mutuam semper beniuolentia ac caritate cum ciuibus uiuentem. Magis autem errorem Philippi quis agnoscet: si ante oculos posuerit: qđ de ipso iudiciú uerisimile erat habituros Etholos: si cõtraria fecisset: & neq; porticus neq; statuas deiecisset neq; ornamenta e templo sustulisset: equidem optimum ac since/rissimum puto: ut qui conscii essent que in templo Iouis dodonei gessissent: & aperte intuerent Philippum facere qdem que uellet potuisset & si crudelissie fecisset merito id uideri fecisse: tamen ob humanitatem ac magnitudinẽ animi noluisse illorum impietatem imitari. Manifestum est itaq; eos errorem suú damnaturos fuisse Philippum uero laude atq; admiratione prosecuturos q regie ac magnanimiter & pietate erga deos & ira aduersus se usus fuisset. Ensuero benignitate atq; clementia hostem uincere quam armis prestat hic enim necessitate ut pareant homines inducuntur illic uoluntate & hic quidem cum graui sepe iactura errata corrigunt illic sine aliquo detrimento emendant delinquentes. Pretera quod maius est hic magnam laudis partem cõmilitones sibi uendicãt illic omnis uictoria tribuitur duci. Ex quo fit ut non desint fortassis qui magnã ptẽ rez a Philippo gestarum non illi propter etatem tribuant: sed iis qui una militabant equorú numero erat Aratus & Demetrius pharius. De quibus non difficile esset affirmare etiã si quis tunc non interfuisset hoc de quo loqmur impietatis consiliú alterius illorum fuisse. Nam preter totius uite institutum in qua Aratus nihil unq̃ temere aut petulanter fecisse cognoscitur. De/metrius uero fere omnia e contrario multa quoq; sunt pticularia hoc ipsum indicantia de quibus suo loco dicemus.

Philippus: hinc.n.paulo ante digressi sumus: omni genere prede honustus Thermo proficiscitur: & per eam per quã uenerat uiã iter facit permissis impedimentis & grauioris armature militibus. Acarnanibus uero & mercenariis in extremo ordine collocatis fe/stinans angustias loci celeriter pertransire: siquidem uerebatur ne Etholi oportunitate locorú freti suos a tergo aggrederentur qđ mox factú est. Etení Etholi fere ad tria milia in unú cõgregati

quamdiu Philippus in altiori parte fuit minime illi appropin/
quarunt sed in quibusdam locis occultis Alexandro duce per/
mansere. Simul ac uero extremi moueri ceperunt: repente
impetu facto ultimos aggrediuntur. Orto tumultu Etholi
magnam in oportunitate locorum spem habentes audacius
illos persequebantur. Philippus cum callide futura preuidisset:
sub quodam colle illyrios & plerosque scutatorum occulte reli/
querat hi in sequentes Etholos conspicati tanto impetu in eos
irruperunt ut ex illis repente centum & triginta desiderati fue/
rint totidem fere capti reliqui feda ac turpi fuga salutem que/
sierint. Acarnanes & mercenarii re feliciter gesta mox Pam/
phium incenderunt: deinde angustias summa celeritate pre/
tergressi ad Macedones peruenere. Philippus iuxta Meta/
pam castrametatus aduentum suorum expectabat. Sequenti
die destructa Metapa castra mouit peruenitque ad urbem
quam Atras uocant. Postridie iter prosecutus omnem regi/
onem deuastauit positisque iuxta Conopem castris omnem se/
quentem diem ibi permansit. Adueniente deinde luce: iter
uersus stratum tenuit: traiectoque Acheloo castra periactum
sagitte procul ab urbe posuit: crebris certaminibus alliciens op/
pidanos: audiuerat enim strati esse Etholorum peditum ad tria
milia: equites fere quadringentos: Cretenses circiter quingen/
tos. Nemine autem exire urbem audente motis rursus castris
primos ueluti ad paludem & naues iter facturus conuertit. Cū
deinde extremi milites pretergredi urbem cepissent pauci ex
Etholorū equitibus irruptione facto eos aggrediuntur? mox
concurrente ex urbe Cretensium multitudie & plerisque Etho/
lorum in eq uitum subsidium uenientibus: cum periculum Acar/
nanibus immineret: in hostes conuersi: prelium collatis uiribus
capessunt. Diu uaria uictoria fuit ad extremum illyriis a Phi/
lippo in subsidium mercenariorum missis Etholi uicti passim
fugere magnam partem eorum regii milites usque ad portas
urbis & ad menia sunt persecuti centum ex his inter sequendum
nterfectis. Reliqui deinceps haud exire urbem ausi. Regie
copie tuto ad naues peruenire. Philippus positis castris gratu/
lationes diis egit: q̄ res prospere atq; ex sententia successissent

Pamphiū

Metapa
Atras
Conopē
Stratū

parato deinde epulo duces omnes uocari in conuiuium iussit.
Megaleas & Leontius regiam felicitatem grauiter & iniquo
animo ferebant ut qui Apelli iurauerant se omnis regios pro/
gressus impedituros: tantum autē aberat ut id efficere possent:
ut continue omnia Philippo magis secundarent. Venerunt
igitur ad cenam adeo tristes & soliciti: ut facile regi & ceteris qui
aderant animum suum ostenderent. Soluto uero conuiuio
cum crebris poculis uterque incaluisset. Aratum querentes ad
tentoria reuertebantur: quem cum forte in itinere offendissent:
primo maximis conuitiis eum affecere: deinde lapidibus aggredi
ceperunt. Multis aūt in utriusque partis subsidium concurren/
tibus ingens seditio in castris orta. Philippus audito tube sono
misit qui rem inquirerent: tumultumque inter milites sedarent.
Aratus his rem omnem uti gesta erat exponens: & eorum qui
intererant testimoniū afferens mox ad tentorium reuersus est.
Leontius clam se e tumultu subtraxit Megaleam & Crinonem
uocatos ad se Philippus grauiter atque acerbe allocutus est qui
cum superbe regi respondissent dicentes se nō prius ab incepto
destituros quam dignam mercedem Arato persoluissent: indig/
natus rex subito uiginti talentis mulctatos custodiri in uinculis
iussit. Post tridie uocatum ad se Aratum ut bono animo esset
rogauit oportune se rebus oībus prouisurū pollicitus Leontius
ubi nuntiatum est Megaleam in uinculis esse armata manu ad
regis tentorium uenit: ratus adhuc pene adolescentem regem ti/
more perculsum e uestigio sententiam mutaturum. Vbi ante
regis conspectum fuit rogat: quisnam Megalee manus in/
iicere presumpsisset: & quis eum in uinculis posuisset. Rege id
a se factum magnanimiter respondente perterritus Leontius
& quasi gemens abiit. Rex inde cum classe profectus extemplo
Leucadem uenit? Vbi constitutis qui predam inter milites
diuiderent: ipse conuocatis amicis de Megalia sententiam ro/
gauit. Vbi Arato Leontii iniurias repente: cladem quam tem/
pore Antogoni intulerat: item coniurationem quam cum A/
pelle fecerat: & impedimentū quod palee prestiterat comme/
morante & ad hec oīa testes adducente: cum Megaleas & crinō
nihil quod responderi posset haberēt omniū iuditio cōdemnati

ſunt. Et Crinon quidem in uinculiſ permanſit. Megaleaſ uero
fideiuſſione Leontii dimiſſuſ eſt. Apelliſ igitur & ſociorum con/
ditio hec erat: longe ſecuſ quam ſperauerant ſuccedentibuſ re/
buſ. Nam qui iniecturoſ ſe regi formidinem putabát: & per eũ
modum facile quicquid uellent conſecuturoſ: omnia plane
contraria ſunt experti. Dum hec gerebantur. Lycurguſ nulla
re memorabili facta ex agro Meſſeniorum receſſit. Poſt hec
rurſuſ Lacedomone cũ exercitu profectuſ Eleam urbem cepit
cuiuſ ciueſ cũ in arcem om̃ſ confugiſſent: hanc obſidione cin/
xit. Vbi aliquamdiu commoratuſ: cum tandem nihil ſe pro/
ficere intelligeret: Rurſuſ Spartam reuerſuſ eſt. Elienſeſ
cum per dimenſium agrum graſſarentur in inſidiiſ diſpoſiti:
equiteſ qui ſubſidii gratia uenerant facile in fugam uerte/
runt: & gallorum quidem non paucoſ interfecere: ex ur/
baniſ uero captiuoſ ceperunt. Polymedem Egienſem & A/
geſipolem ac Diodem Dymenſeſ Dorimachuſ principio in
expeditionem cum Etholiſ tantummodo e xiuerat: ratuſ ſe
ut ſupra memorauimuſ tuto deuaſtare Theſſaliam poſſe: ac
Philuppum propterea palee obſidionem ſoluturum. Vbi ue/
ro Chryſogonum & Patreum comperit in Theſſalia ad ca/
peſſendum prelium paratoſ eſſe: nequaquam eſt auſuſ de/
ſcendere in campoſ: ſed per ſummitateſ montium exercitũ
ductabat. Poſtquam autem allatuſ eſt nuntiuſ de Mace/
donum profectione in Etholiam: motiſ repente e Theſſa/
lia caſtriſ in ſuorum ſubſidium uenit. Vbi cum diſceſſiſſe iã
ex Etholia regem comperiſſet: conſilii inopſ: & ceptiſ omni/
buſ fruſtratuſ in merore ſolicitudineq; permanſit. Rex Leu/
cade cum claſſe profectuſ uaſtando ac diripiendo maritima
eiuſ regioniſ loca Corinthũ deſcendit. Nauibuſ in Lecheo
relictiſ copiaſ eduxit. Tum litteraſ ad ſociaſ peloponneſi ci/
uitateſ dedit: ſignificanſ quo die omneſ armati conuenire
tegee deberent. Quibuſ ordinatiſ nihil Corinthi commora/
tuſ cum copiiſ abiit: factoque per Argium agrum itinere
poſtridie quam diſceſſerat Thegeam uenit. Vbi acceptiſ
qui eo conuenerant Acheiſ iter proſecutuſ clam per monteſ ꝓ/
cedebat: ſtudenſ ſpartanum agrum priuſ ingredi quam qcq̃

Lacedemonii sentirent. Cum per deserta quatridui iter fe/
cisset: in oppositos urbi colles peruenit? Indeq; Menelaium ad
dextram habens ad ipsas amiclas contendebat. Lacedemonii
ex urbe transitum copiarum conspicati: Magnitudinem rei
admirantes: Ac subito terrore correpti ancipites consilii erāt.
Adhuc enim stupefacti manebant ob ea que paulo ante a
Philippo in Thermo & per totam Etholiam gesta nunci/
abantur: & nescio quis rumor apud eos increuerat Lycur/
gum in Etholorum subsidium mitti: de aduentu uero eius
in Spartanum agrum adeo celeri ac repentino nemo adhuc
quicquam cogitarat: presertim etate eius adhuc nescio quid
contemptibile habente. Quapropter rebus ita preter opi/
nionem succedentibus: merito omnes dubitabant. Etenim Phi/
lippus audacius ac callidius quam etas eius ferebat in rebus
bellicis se gerens: uniuersis hostibus terrorem incutiebat.
Quippe e media uti supra diximus Etholia profectus una
nocte Ambracium sinum traiecit: ac Leucadem uenit: Hic
biduo commoratus: Ac tertio inde die sub auroram pro/
fectus: Post biduum deuastata Etholie maritima parte Cor/
inthum appulit. Posthec continuato itinere die nono per/
uenit ad colles Sparte imminentes iuxta Menelaium ut uix
id cernentes crederent. Lacedemonii igitur magnitudine ac
nouitate rerum perterriti: consilii atque auxilii inopes e/
rant. Philippus primo die castra iuxta Amiclas posuit. Hic
locus est in agro Spartano omni arborum ac frugum ge/
nere refertissimus distatq; a Lacedemone ad uiginti stadia.
Vbi est Apollinis templum inter cetera eius prouintie templa
opere diuitiisque precipuum: situm in ea urbis parte: que
aspicit mare. Postridie omnem prouinciam depopulatus ad
Pyrri castrum tendit: ubi biduo commoratus sequenti die
peragratis propinquis locis ac ferro igniqe deuastatis: iux/
ta Carnium castrametatus est. Vnde mox profectus iuit as/
sinem: quem locum cū frustra aliquot certaminibus tentasset:
obsidionem dissoluit: ac reliquum iam recta uia progressus
prouinciam omnem usque ad tenarum deuastauit. Hic rur/
sus conuerso itinere gressum uersus nauale Lacedemoniorum

tenuit: quod Gythium appellatur habetque portum tutissimum: & ab Vrbe distat circiter triginta stadia. Hoc ad dextram relicto iuxta Eleam castrametatus est. Que est si quis separatim consideret maxima atque optima pars Spartani agri. Hinc dimissis predatoribus: regionem omnẽ ferro ignique uastauit. Messenii acceptis a Philippo litteris studio quidem haud inferiores ceteris sociis fuere: quin confestim delectu urbanorum habito aptissimos quosque ad regem miserunt: pedites circiter duo milia equites ducentos. Verum longinquitas itineris fecit ut Tegeam postquam rex inde discesserat peruenerint. Quamobrem principio quid agerent ancipites: ueritique ne de industria tardiores fuisse uiderentur: ob suspitiones ab initio de se habitas: irrumpere tandem in spartanum agrum decreuere: ut mox cum regiis copiis sese coniungerent. Cum ad Glympes castellum appropinquassent: quod est iuxta Argiuorum ac Lacedemoniorum montes situm stulte ac negligẽter castra in eo loco posuere: nam nec fossa nec uallo circumdederunt: neque locum ad id aptum elegere: sed incolarum beniuolentia freti: temere se iuxta menia collocarunt. Lycurgus nuntiato Messeniorum aduentu: mercenarios secum & partem Lacedemoniorum accipiens aduersus hostem procedit. Cumq; ad eum locum diluculo peruenisset: instructa acie in Messenios fertur. Messenii simul atque apparentes hostes conspexere: relictis omnibus precipiti fuga se in castellum receperunt. Lycurgus equis atque impedimentis magna ex parte potitus est. Militem uiuum neminem cepit. Dumtaxat octo equites interfecit. Messenii hac clade affecti per Argium agrum domum sunt reuersi. Lycurgus autem rebus feliciter gestis elatus cum spartam redisset: delectui habendo: parandisque rebus que ad bellum opus essent operam dabat: omni studio enitens ne Philippus per Spartanum agrum prelii atq; periculi expers reuerti posset. Rex motis Elia castris populabundus per prouintiam grassari ac quarto deinde die ad Amyclas omnem exercitum reducere. Lycurgus facta cum ducibus atque amicis deliberatione de capessendo cum Macedonibus prelio: urbem egressus: omnes qui circa Menelaium locum

Gythium

Elea

Glympes

Lycurgus

Postq̄ uero scutatos atque yllirios in mercenariorum subsidium dimisit: tanta rerum mutatio facta est: ut mercenarii uictoriā habere in manibus uiderentur. Lacedemonii uero impetu grauis armature deterriti: confestim se quasi desperata sa/lute fuge committerent. Cecidere in eo prelio milites circiter centum paulo plures sunt capti reliqui se in urbem recepere. Lycurgus itinere per saltus pene inuios facto sequenti nocte cum paucis in urbem peruenit. Philppus illyriorum presidio firmatis collibus: ipse cum expeditis atq; scutatis ad exercitum reuersus est. Sub idem tēpus Aratus copias ex Amyclis ducens haud procul ab urbe aberat. Rex igitur transfretato fluuio cum iis se coniungit. In equitum subsidium grauis armature milites sub ipsis collibus ponit. Lacedemonii equites cū facto in macedones impetu pugnam conseruissent scutatis fortissime dimicantibus: & rege ipso strenue se habente: tandem usque ad portas urbis turpiter sunt repulsi. Posthec rex cum omnibus copiis tuto Europā traiecit. Mox nocte superueniente coactus est castra in exitu angustiarum ponere: in loco alioquin tuto & spartano agro iminenti. Vbi breui tēpore commoratus paulo post Thegeam uersus exercitū mouit. Cūq; ad ea loca uentum eēt ī qbus Antigonus & Cleomenes memorabile illud p̄lium fe/cerūt ibi castrametatus est. Postridie locis diligenter inspectis & factis deo in utroq; colle sacrificiis: quoꝝ alteꝝ olympū: Euam alterum uocāt: iter ꝓsecutus ē. Cum deinde Tegeam appulisset aliquantum ibi ad diuisionem prede commoratus: mox cum copiis Corinthum remeauit. Venerūt eo ad regem legati Rho/diorū & Chiensium pro pace inter eum atque Etholos compo/nenda. Quos rex benigne atq; humaniter allocutus paratum se ad id inquit iādiu fuisse & in presentia esse si id Etolis libuerit. Proinde ad Etolos proficiscantur de paucis conditionibus cum illis acturi. Ipse Lecheum profectus se ad nauigandum parabat necessarias quasdam res in Phocide gesturus. Sub idem tempus Leontius & Megaleas & Ptolomeus adhuc terrere se posse Philippum existimantes: & per eū modū mederi erroribus suis uocatis ad se scutatis: & quod Macedones agenia uocant com/memorare eis ceperunt: quomō semper in sūmis p̄iculis uersātes

Lycurgus à Phil. Spartham redit.

Aratus

Eurotas fl.

Olympus
Eua

Lecheū

Agenia

nullum unq̄ prelium consequantur: nec prede partem ex ueteri & apud omnes approbota cõsuetudine accipiant. Per que hortati sunt iuuentutem ut impetu facto: domos precipuorum regis amicorum depopularentur: quin & regiam ipsam aggressi: deiicerent portas: & tecta undiq; deuastarẽt. Que cum illi fecissẽt ingẽs seditio in ciuitate orta. Philippus audito tumultu ex portu ĩ urbẽ ꝓpat: uocatisq; in contiõem Macedõibus pti ut bono aĩo sint hortat͡ pti de aña͡ctis rebus increpat. Incrudescẽte deinde ira & aliis exi tiantibus expellẽdos eẽ de ciuitate q eius seditõis causa fuerãt aliis mulcenda esse multitudĩs pectora nec seuũ qcq̄ in aliquem iudicandum putantibus. Rex dissimulato in presẽtia consilio: ueluti ab illis persuasus: post multas adhortationes ad portum reuersus est: aperte quidem principes eius facinoris intelligens: sed rem in aliud tempus differendam ratus. Leontius & socii desperatis rebus: ꝙ nullum sibi e tot consiliis prospere succederet: ad Apellem confugere eumq; ex Chalcide aduocarunt: nihil se absq; eo facere posse significantes: ꝙ rex a se in omnibus dissentiret Apelles liberius forte quam officium eius decebat in Chalcide se habuerat. Siquidem regem adhuc adolescentem esse & sibi subiectum: ac nullius rei dominium ostendebat: dñium atq; administrationem om̃ium rerum dũtaxat sibi attribuebat. Quãobrem Macedonie atq; Thessalie principes omnia iam ad hunc unum referebant. Et omnes grecie ciuitates in suffragiis: honoribus ac muneribus breui tpe obliti regis erant. Solus Apelles oĩa administrabat. Que cum iam diu rex intellexisset grauiter & iniquo animo ferebat: presertim Arato eum ad hoc continue stimulante: adeo tñ prudenter factum dissimulabat: ut mentem eius nemo prorsus intelligeret. Apelles regie intentionis ignarus putansq; quamprimum ante regis conspectum ueniret omnia se ex sñia consecuturũ: ex Chalcide Corinthũ uenit. Cum urbi appropinquasset Leontius & Ptholomeus & Megaleas q scutatis & ceteris grauioris armature militibus preerãt magno studio eũ accepere hortati iuuentutẽ: ut redeũti obuiã ꝓcederẽt. Magna igit͡ stipantiũ ducum & militum pompa comitatus recto itinere in regiã uenit. Cũ aũt ingredi stati uti cõsueuerat uellet: ianitor quidam expectare eum iussit occupatũ esse in pñtia regẽ dicẽs.

Appelles nouitatem rei admiratus hesitabūdus aliquādiu cōstitit: mox mestus atq; inops cōsilii: inde profectus est. Reliqui omēs repente ab eo discesserunt: ut tandem solus cum propriis pueris domum sit reuersus. Quam parua temporis interualla homines in excelso fastigio collocant: & eosdem rursus ad extremā miseriā ac calamitatem redigunt. atq; eos maxime qui in aulis principū uitā agunt. Hi enim similes sunt suffragiis que in publicis consiliis dari solent: nam ut illic pro eorum qui consulunt uoluntate: que modo enea fuerunt: mox aurea dantur: ita qui regias principū sequūt: pro regis uoluntate nunc beati: mox miseri fiunt. Megaleas cum frustra se Apellis opem quesisse intelligeret timore plenus ad fugā se parabat. Apelles post eum diem ad contiones & alios huiusmodi honores uocabatur: In consilia uero & quotidianas rerum delibe/rationes admittebatur nunq̄. paucis post diebus rex in phocidem ducto secum appelle reuersus est ubi uoti compos repente factus iterum ex Elatia reuertebat. Inter hec Megaleias athenas fugit relicto Leontio uiginti talentorum fideiussore. Inde ducibus qui athenis erant recipere eum nolentibus Thebas reuersus est. Rex Circa cum classe ꝓfectus in Sicyoniorū portū nauigauit Exquo mox in urbem ueniens principes hortatus est ut bono animo essēt ipse apud Aratum diuertit cōtinueq; posthac moram cū eo traxit Apellē nauigare Corinthū iussit. Cum interea de fuga Megalee nūtiatum esset: scutatos quibus Leontius preerat in Triphaliā cū Taurione misit: tanq̄ re aliqua graui ut id faceret urgēte. Mox cum discessissent duci Leontium in uincula iussit. Quod cū scutati per nuntios cognouissent misere ad regem legatos precatum: ut si ob aliam causam captus Leontius fuisset: non prius iudiciū de eo ferret q̄m ipsi uenissent: aliter existimaturos se contemni a rege ac pro nihilo haberi. Si uero propter fideiussionem qua pro Me/galea se astrinxerat: ex publico stipendio sese regi satisfacturos. Rex importunitate militum stimulatus celerius q̄m statuerat Le/ontium interfecit. Inter hec Rhodiorum & Chiensium legati ex Etolia redierunt triginta dierum inducias pacti: & paratos esse illos dicentes ad pacem cum rege componendam: cōstituto p̄terea die: quo rex occurrere eis iuxta Rhium deberet: polliciti q; etolos om̄ia libenter facturos ut pax sequeretur. Rex acceptis īduciis litteras ad socios dedit: hortatus ut patras legatos mitteret: qui secū ageret de conditionibus pacis. Ipse ex Lecheo ꝓfectus perendie

Tauria

Leontius occiditur

patras appulit. Sub idem tẽpus allate ad eũ sunt ex phocide littere quas Megaleas etolis scripserat in quibus hortabatur eos ut bono animo essent acriter q; in bello psisterẽt. Rcgẽ enĩ ꝑpter inopiã cõmeatus ac rerum necessariarum non posse diutius bellũ tolerare multa preterea in regem maledicta & contumelie in isdem litteris continebãtur. His lectis rex cum sibi persuasisset omnem istarum rerum causam atq; initium esse Apellem capi eum statim iussit ac corinthum duci. una cum filio & exoleto quem in delitiis habebat Ad Megaleam uero Thebas Allexandrum misit: iussum ut eũ ad se duceret quo fideiussor eius liberaret. Cum Allexãder mandata regis exequi uellet: non expectauit id Megaleas: sed statim sibi ipsi manus intulit. Iisdem fere diebus Apelles & filius & exoletus extincti sunt. dignam tandem factis eorũ penam impio sanguine luentes. Etoli etsi pacẽ cupiebant diuturno bello uexati: rebusq; omnibus longe aliter q̃m sperarant euenientibus: siquidẽ cũ puero atq; infante pugnaturos se existimantes ob etatẽ atq; inexperiẽ/tiam regis uirũ & consilio & opere prestantissimũ experti fuerãt: cognito tamen scutatorum tumultu: & Leontii atq; Apellis casu audito: sperantes magnum aliquẽ rerum motũ in regis aula futuꝝ chium uti statuerant prestituta die non uenere. Philippus hac occasione prosequendi belli libenter accepta: Legatos sociorũ qui eo conuenerant non ad pacem quamobrem fuerant uocati: sed ad bellum hortatus est. Deinde cum classe discedens Corintũ appulit. & Macedones quidem omnes per Thessaliam hyemandi gratia domũ remisit ipse e Cenchreis profectus per Euripum in Deme/triadem nauigauit. Illic Ptolemeũ qui solus ex cõiuratiõe Apellis & Leontii supererat cum Macedonũ consilio interfecit. Per idẽ tempus Hannibal superatis alpibus italiam ingressus castra iuxta padum amnem nõ longe a Romanoꝝ castris posuerat. Antiochus multis locis Syrie subiugatis: in hiberna copias reduxerat. Lycurgus Lacedemoniorum rex timore ingratuum ĩ etolẽã fugerat. magistratus enim cum falsus quidam rumor increbruisset & Ly/curgum nouis rebus studere congreta iuuentute ad domum eius noctu uenerunt. Quod cum ille presensisset: cum ꝑprius fami/liaribus fugam arripuit. Hyme inualescente cum Philippus rex in Macedoneã reuersus esset: Eperatus uero Acheorum dux simul & a iuuentute urbana & a mercenariis militibus contẽneretur: nec iussis quispiã optẽperabat: nec aliqd ad patrie defensionẽ parabat

quod cũ animaduerteret Pyrreas dux Eliensibus ab etolis missus: habens secum etolos circiter mille & trecentos: preterea mercenarios eliensium: & cum his urbanos pedites mille equites ducentos: ut essent omnes ad tria milia hominum: non solum Dymensium ac Pharensium uerum & patrensium agrum deuastabat. positisq; ad extremum castris iuxta panachaicum montem qui patris iminet omnes circumstantes regiones depopulabatur. Ciuitates afflicte & omnis auxilii inopes tributa pendere cogebantur. Cũ in hoc statu rex achaice forent: iamq; comiciorum tempus adesset Eperatus principatum deposuit. Achei ineunte iam uere ducem elegerunt Aratũ seniorẽ. Hec igitur ea tẽpestate in europa gerebant̃.

Nos uero postq̃m distinctionem temporum. & rerum gestarum ordinem secuti conuenientem huic rei locum nacti sumus: ad res in Asia sub eadem olymphiade gestas transeamus. & primo quidem secuti in initio operis sumus policiti Syriacum bellum referamus quod Anthiochus & Ptolemeus inuicem gessere. Cum primũ Ptolemeus cui ex facinoris crimine cognomẽtum philopator fuit extincto patre: & fratre ac sequacibus illius iterfectis egypti imperium suscepit: ratus nullum amplius domi timorem esse ob p̃dictũ facinus: forisq; omnia sibi fortunã tutissima preparasse Antigono & Seleuco uita functis: receptisq; in regna Antiocho & Philippo qui uix adhuc pubertatis annos excesserant: uelut rebus omnibus sibi felicissime succedentibus luxurie se tradidit regisq; more omnis secuta est regia. quamobrem nulla eius inter suos auctoritas erat: extra reges cõtemnebant eum ac pro nihilo habebant: de quibus ueteres non minorem semper solicitudinem habuerant q̃m inde iis qui in egipto dominabant̃. Enimuero Syrie regibus & amari & a terra inferioris Syrie & cypri principes iminebant: iis uero qui in asia atq; insulis dominabantur adiacebant ii qui nobiliores ciuitates & loca & portus tenebant per uniuersum littus a Pãphilia usq; ad bellespontum & Lysimachie loca. Tracie non & Macedonie rebus incũbebat qui aeno & Maronie ac remotioribus etiã ciuitatibus preerãt. Et per hunc modum extensis manibus procul a regno suo externos principes agressi nunq̃ de egipti imperio solicciti erant. propter quod non immerito precipuam semper curã de externis rebus habebant. Hic uero de quo loquimur rex neglĩentius in his rebus ob turpes amores & maximas ac frequentissimas ebrietates uersatus: multos breui tempore uite simul ac regno suo

Panachaicum

Aratus p[...] creatur

Syriacũ b[...] Antiochũ & P[...]

Ptolemeus

insidiantes inuenit. Quorũ primus fuit Cleomenes Lacedemonius. Hic enim quamdiu is uixit cui cognomentũ benefactor fuit: nihil noui tentauit: ut qui sibi persuaserat uiuente illo non defuturam sibi in recuperando paterno regno libertatem. Mortuo uero illo cum interiecto tempore greci duntaxat cleomenem uocarẽt. Antigono quidem defuncto: Acheis autem bellũ gerentibus & Lacedemonius secundũ Cleomenis ab initio sententiã aduersus Acheos atq; Macedones cum etolis sentientibus: hoc maxime tempore de discessu suo ex Allexandria solicitus esse cogebatur. Quamobrem primo regem hortari ut se cum decẽti cõmeatu & copiis emitteret deinde obaudiente rege: rogare eum atq; precari ut se dumtaxat cum domesticis dimitteret: tempus enim maximas in presentia prese ferre oportunitates ad paternum regnum recuperandum. Rex igitur nec presentia cogitans nec futura ꝓpter supradictas causas prouidens temere sane atq; imprudenter Cleomenem semper contempsit. Sosibius autem cũ suis: hic enim potissimum ea tempestate negotia regni administrabat: talia quedam inter cõsultandum de eo cogitabant. Dimittendum quidem cum classe & cõmeatu Cleomenem non censebant ueriti externa ne scilicet defuncto Paulo ante Antigono facilis ad moliendas res nouas uia foret. Timebant preterea ne cum mortuo Antigono nemo amplius Cleomeni obstaret ciuitatibus grecie extemplo potiretᷓ: ac mox sibi formidinẽ incuteret presentes res sibi ante oculos ponens & uitam ac mores regios expertus: uidens preterea diuisas longeq; inter se distantes regni partes & multas moliendarum nouaꝝ rerum oportunitates habentes: erant enim circa Samũ non pauce naues: & militũ iuxta Ephesum ingens multitudo. Quamobrem cum classe & commeatu mittendum cleomenem ob supradictas causas non putabant. Solũ uero aut cum paucis non sine contumelia talem uirũ dimittendum haud tutum rebus suis arbitrabantᷓ: ut qui sibi repente manifestus hostis esset futurus. Reliquũ erat ut inuitus retineretur. hoc itidẽ omnes damnabant: periculosum existimantes intra eosdem caules Leonem atq; oues continere. Huius precipue sententie erat Sosibius ob talem quandam causam. Quo tempore de Magna atq; Beronice capiendis agitabatur: timentes ne ceptis frustrarentur maxime ob audatiam Beronices: coacti sunt uniuersos qui regiam sequibantur in unũ conuocare omnibusq; ingentem spẽ ꝓponere si res ex sentẽtia succederet. Tunc Sosibius intelligens Cleomenẽ

in recuperando paterno regno fauore regis indigere: eundemq; prudentem atq; astutum summis in rebus expertus: spe maxima4 rerum proposita totius consilii sui participē fecit. Cleomenes quia subtristem illū & aduenas ac mercenarios milites timentē uidebat bono animo esse iussit. mercenaarios enim non solum impedimenti nihil allaturos: sed potius ad perficiendam rem plurimum auxilii prestituros pollicebatur. Quod cum ille magis admiraretur. Non ne fides inquit ꝙ circiter tria milia sunt pelopon nesiorū militum cretenses fere mille: quos omnes uno nutu quocumq; libuberit nos soli trahemus? his propitiis quos times amplius? an a Syria inquit & caria cōmilitones? Que cū Sosibius libenter audisset longe audatius id factum aggressus est. Posthec uero cum sepius ignauiam atq; segnitiem regis animaduerteret cōtinue dictū illud memoria repetebat & audaciam Cleomenis summāq; mercenariorum erga illum beniuolentiam ante oculos tenebat. Quamobrē & hoc tempore id maxime considerans: de capiendo: tenendoq; in uinculis Cleomene regem cetrosq; amicos horratus est. In qua re peragēda hoc adminiculo usus fuit. Erat Nicagoras quidā Messenius archidami Lacedemoniorū regis paternus hospes: Inter hos superiori tempore parua quedam amicicia fuerat: quo uero tēpore Archidamus sparta erectus timore Cleomenis Messenem fugit non solū domi & cum amicis primo congressu Nicagoras eum suscepit: sed postea durante exilio ita cum eo uersatus est: ut summa quedam amicicia ac familiaritas sit inter eos orta. Quapropter & posthec cū Cleomenes sdē reconciliationis cū arbidamo preseueret Nicagoras de cōditiōibus pacis agere cepit. firmato itaq; federe & fide a Cleomene p Nicagorā accepta Archidamus Spartā remigrabat. Cui factus ī itinere obuius Cleomenes Archidamum quidem interfecit. Nicagoram autem ceterosq; qui eū comitabant dimisit Nicagoras extrinsecus quidem habere se Cleomenē gratias simulabat. quidem saluti sue pepercisset: intrinsecus autem grauiter & iniquo animo id factum ferebat ꝙ ipse causam huic rei prebuisse uideretur. Hic igitur Nicagoras breui ante tēpore equos uehēs in allexandriam nauigarat. Vbi cum e naui egrederetur inuenit Cleomenem & panteū & unā hippitam iuxta portum deābulantes quē conspicatus Cleomenes amice ac familiariter salutauit: per contactus deinde quid eo uenisset uixisse se equos respondit. Cui Cleomenes: mallem inquit Cinedos Sambucasq; uixisses. his enim

magis inpresentia rex delectatur. Tunc subridens Nicagoras tacuit paucis uero interiectis diebus cum forte equorum gratia in sermonem cũ Sosibio incidisset: retulit id quod Cleomenes petu/lanter de rege fuerat locutus. quod cum libenter audire Sosibium intellexisset: omnẽ deinde causam simultatis que sibi cũ Cleomene fuerat cõmemorauit. Sosibius postq̃ eũ cognouit Cleomeni pre/termodum infensum: partim ei in presentia gratificatus: parti spe futuri proposita tãdem Nicagore persuasit ut conscriptã ad se de Cleomene epistolam inde nauigans relinqueret: quã post discessũ eius puer ad se afferet tanquam a nicagora missam Quare a Ni/cagora diligenter peracta litterisq; per puerum Sosibio allatis postridieq; Nicagoras ex allexandria discesserat Sosibius puerũ atq; epistolam secum habens ad regem properat: asserente puero Nicagoram sibi eas litteras tradidisse quas ad Sosibiũ perferret. Continebat in litteris Cleomenem nisi statim cũ classe & cõmeatu dimitteretur: statum regis in periculo positurum. Qua occasione sumpta Sosibius rei atq; amicis persuasit haud contemnẽdam esse hanc rem: sed Cleomenem capiendum inuinculisq; seruandũ. Quo facto amplissima domus ei tradita est inqua custoditus diuersabatũ hoc a ceteris captiuis differens: q in ãpliori carcere degebat uitã Que animaduertens Cleomenes & perexiguã de futuro spem ha/bens: omnia experiri decreuit. nihil tamẽ & in summa desperatiõe perficere se posse existimans sed potius honestissimã mortẽ cupiẽs mori: nihilq; perpeti quod magnitudine animi sui indignũ uide/retur. Obseruata igitur regis ad urbem Canobum profectione famam inter custodes sparsit se a rege prope diẽ liberatũ iri quare suis quidem epulum parauit: custodibus autem uictimas & coronas & cum his simul uinum misit. Quibus id affatim assumentibus cum tandem omnes ebrietas cepisset: acceptis secum amicis seruisq; qui ei ministrabant medio die nihil sentiẽtibus custodibus cum strictis ensibus domum exiuit. Procedentes itaq; cum in platea Ptolomeũ qui tum relictus in urbe fuerat offendissent omnibus qui una erãt magnitudine rei perterritis Ptolomeũ quidem quadriga deiectum interfecere multitudinem uero ad libertatem hortati sunt. Verũ nemine ob magnitudinem facinoris se mouente: referẽtes gressum impetum in arcem fecere: tanq̃m deiecta porta proditione eorum qui eam custodiebant hoc loco confesti potituri. Sed hac quoq; spe ad extremũ frustrati: q hi qui arci preerant preuidẽtes piculũ

portam diligenter muniuerant: adhibitis sibi manibus honestissimã mortem & Spartanis animis dignam oppetiuere. Cleomenes igitũ hunc exitum habuit uir & eloquio apud multitudinem potens: & in gerendis rebus strenuus: cuiq; nihil nunq̃ regium preter regnũ deesse uisum fuit. Posthũc nõ lõge postea Theodotus q inferioris Syrie rebus preerat natione etolus partim regem ob incuriam atq; segnitiem uite contemnens: partim iis qui regiam sequebantur diffidens: ꝙ non multo ante tempore cum rem per quam utilem regi proposuisse cum ad alia: tum ad obsistendum Antigono Syrie regnum perturbare uolenti: non modo nihil gratie consecutus erat: sed contra uocatus in Allexaudriam deuita fuerat periclitatus: conuenire Antiochum decreuit: eiq; inferioris Syrie urbes tradere. Hoc igitur ob lationem leto animo suscipiente res quãprimum finem sortita est. Enimuero Antiochus iunior filius erat Seleuci cui cognomentum Callinicus fuit. Hic mortuo patre cum regnum ad fratrem eius Seleucum qui natu maior erat peruenisset principio quidem in superiori parte regni priuatã uitam egit: mox fratre qui taurum montem cũ copiis transcenderet per dolum ut supra memorauimus interfecto imperium ipse adeptus regnauit: omni quam citra taurum tenebat prouintia Acheo cõmendata: supioribus uero rengni partibus preposito Molone & fratre Molonis Allexandro: ut Molo quidem Medie: frater uero persidi preesset. hi regem ob etatem contemnentes uix enim quintumdecimum etatis annum excesserat: & conspiraturum secum Acheum existimantes: timentes preterea seuitiam & crudelitatem herme qui tum summam regni tenebat deficere a rege & statim ꝓuintie cui preerant mutare decreuerũt Hermias quidẽ e Caria erat. hũc regno prefecerat Seleucus frater: fide eius fretus: quo tempore cum exercitu taurum pertransiuerat. Quãobrem in summo fastigio constitutus omnibus qui in regia aliquid poterant inuidebat: homo natura seruus atq; crudelis Insontes prout libido ferebat acerrime damnabat: nocentes ac facinorosos homines non solum patiebatur uerum & fouebat: deniq; in iudiciis immanis atq; asper erat. Precipue uero insidiabatur uite Epigenis qui Seleuci copiis preerat: ꝙ cum uirũ cernebat & oratione & operibus plurimum pollere: maximamq; habere in exercitu gratiã & auctoritatem. & quanq̃ hoc continue uersaret animo cõtinebat se tamẽ aliquam ad patrandũ facinus occasionẽ querens. Ceterꝝ cõgregato

consilio de defectiõe Molonis: & rege iubente: ut quisque quomõ
his rebus prouidendum uideretur discereret: cum primus Epigenes
sententiam dixisset: haud contemnendam sibi eam rem uideri: sed
appropinquare regem iis locis oportere: paratumq; in tẽpore esse
ita enim uel omnino destiturum ab icepto Molonem psente rege
& non mediocri exercitu ante oculos posito: uel si omnino pficere
inceptum auderent: multitudinem ipsam coniuratores omnes in
manibus regis posituram: tũc indignatus hermeas. Cum longo iam
tẽpore inquit proditor regni latueris o epigenes: tandem prefidia
tua detecta hoc consilio est: q corpus regnũ cũ paucis in manibus
conspiratorum ponere studueris. Que cum dixisset perstitit in sen/
tentia sua ut copias aduersus Molonem ducere ob inexpientiam
militum periculosum censeret: In Ptolomeum autem summa cele/
ritate ducendum putaret exercitum: tutissimum esse hoc bellum
existimans ob segnitem atq; ignauiã regis Tunc igitur pterritis
omnibus qui in consilio aderãt aduersus Molonem duces cũ copiis
misit Xeonem & Theodotum hemiolium Antiochũ aũt hortatus
est: ut mox res Syriacas aggrederet: ratus dumtaxat hoc modo
si adolescens undique bello circumueniretur: neq; se preteritorum
malefactorum luere penas posse: neq; presentem auctoritatem
ammittere ob assiduos belli usus continueq; instantia regi pericula
Quamobrem conscriptam & ad extremum epistolam & ueluti ab
Acheo missam regi attulit: in qua significabatur Ptolemeum hũc
ad contentionem de principatu hortari: pecuniamq; & cõmeatum
in omnes usus offerre: si diadema assumeret & manifeste omnibus
apparet de regno uelle contendere Rex igitur scriptis fidem ha/
bens paratus erat exercitum in Syriã ducere. Interea dũ Seleucia
moraret̃ aduenit Diognetus dux classis ex partibus Cappadocie
que sunt iuxta Euxinum: uehens Laodicẽ Mithridatis regis filiã
uirginem regi desponsam Qua magnifico apparatu & regia põpa
suscepta Antiochus repente nuptias peregit. Dehinc subito in An/
tiocham pfectus administratiõe regni uxori relicta omĩ studio
ad apparatum belli intentus erat. Sub idem tempus Molon cum
paratã ad quodcũq; facinus multitudinẽ cerneret parti magna
rerum spe illis proposita: partim fictis & ad ulterinis a rege litteris
perterritis ducibus: haberet preterea concertatorem Allexandrũ
fratrẽ: & propinquas omnes ciuitates ob beniuolentiã prefector
tutas reddidisset: educto ingẽti exercitu castra nõ longe a castris

ducum regis posuit. Xenon & Theodotus aduentu eius perterriti
mox se in propinquas ciuitates receperunt. Molon totius agri
Apolloniε dominus factus ac libere iam per omnem prouinciam
discurrens affatim omni genere cómeatus potiebatur. omnes enim
regiorum equorum greges in Media erant. preterea frumenti ac
pecudú ingens ac pene ínumerabilis multitudo Rex audita Mo/
lonis profectione & fuga ducú suorum cognita paratus quidem
erat relicto Prolemeo exercitú aduersus Molonem ducere. Sed
Hermeas haud ímemor propositi sui: ad Moloné quidé Xencetá
acheum ducem cum copiis misit: dicens aduersus eos qui defecerant
pugnare duces oportere: aduersus uero reges regé ipm decertare
Ipse igitur regem propter etatem in manibus habens Apaniam
proficiscit̃: ubi coactis copiis mox inde Laodiceá contendit Hinc
rex cum omnibus copiis profectus transacta heremo in locú uenit
quem Marsiam incole uocant inter Libanum & Antilibanum
promuntoria sitú: qui locus & natura angustissimus est: & in an/
gustiore sui parte uadosus atq; palustris. Iminet autem predictis
angustiis ex una quidem parte oppidum quod Brochos appellant
ex altera uero Gerra. ardissimus inter utrumq; opidum callis est.
Rex aliquot diebus per angustias profectus tandem gerra peruẽit
Vbi cum Theodotum etolum iam gerris & brochis potitum có/
perisset: quicquid uero penes paludem erat angustiarum uallo ac
fossa diligenter munitú: preterea & sufficiẽtes custodias adhibitas
primo quidem uim inferre conatus est. Post hec uero cú plus pati
malorum q̃ facere uideretur ob difficultaté loci: & ꝙ Theodotus
adhuc permanere in fide cum Ptolemeo uidebatur: ab incepto
destitit. Allato deinde de Xencete conflictu & molonis uictoria
nuntio relictis supradictis locis propriis rebus succurrẽdú putauit
Xencetas dux aduersus Molonem ut supradiximus missus & ma/
iorem opinione orónum licentiam consecutus amicis quidem inso/
lentius utebatur: aduersus uero hostes audatius se gerebat. Enim/
uero Seleuciá cú copiis ꝓfectus Drogene & Pythiade accersitis
quorum alter Susiane regionis alter rubri maris prefectus erat:
exercitum aduersus hostes eduxit: castraq; non longe ab eorum
castris posuit tigri flumine in medio fluente. Hic multis ad eum ex
castris Molonis trásnatátibus: significátibusq; si flumen traiceret
magnam partem copiarú Molonis ad eú transiturá: ꝙ omĩs fere
multitudo huic qdẽ inuideret regi uero amica atq; beniuola esset

Marsia loc
Libanus
Antilibanu
Brochos
Gerra

persuasus eorum uerbis Xenetas se ad traiciendū tigrim accinxit. Ostēdens aūt se per locū quendā ubi diuisa aqua īsulā faciebat: transituꝝ: nihil prorsus ad eā rē necessariū parabat ex quo accidit ut Molo quidē inceptum eius contēneret. Multitudo uero dedita opera id fieri existimans pararet se atq; instrueret. Xencetas ap/tissimo quoq; equite ac pedite ex oīmi exercitu delecto: Zeuxiq; & Pythiade ad custodiam castrorum relictis: per noctem circiter octuagita stadia īfra castra Molonis profectus nauibus īcolumē exercitum traiecit. & adhuc durāte nocte in loco peroportuno castrametatus est: quippe qui magna ex parte flumine claudebat quod supererat cōtigue paludes ac stagna tutū faciebant Molō cum id nuntiatum interea foret equites obuiam misit: tanq̄m illis transitum impedituros: aut si qui iam pertrāsissent eos facile pro/fligaturos. Hi cū Xencete appropinquassent ob locoꝝ ignorātiā plus ipsi a se ipsis q̄ ab hostibus detrimenti sunt passi Siquidem in stagna delati omnes ad remgerendam inutiles facti sunt: multi & in ipsis stagnis periere. Xencetas ratus si hostibus appropinquaret multos ad se ex iis qui cum Molone erant transituros paulatī per ripam fluminis progressus castra in conspectu hostiū posuit. Sub idē tēpus Molon seu militari astu: siue q copiis diffideret relictis in castris īpedimētis noctu īde discessit itinere uersus Mediā facto Xēcetas terrore aduētus sui & q nō satis militibus fideret fugisse hostē ratus primo quidē occupatis hostiū castris eqtes suos omnēq; apparatum quē cū Zeuxi reliquerat accersiuit. deinde cōuocata multitudine uniuersos ut bono aīo essent optimaq; de futuris spē haberent hortatus est: utpote cōuerso iā ī fugā & ī sūma despe/ratione rerū constituto Molone. Que cū dixisset curare singulos corpora iussit paratosq; in posteꝝ diem ad insequēdos hostes esse. Multitudo auctis huiusmodi rebus animis: & omni genere prede referta ad crapulā se ebrietatēq; cōuertit & eā que ex huiusmōi rebus cōseq solet segnitiē atq; ignauiā Molō cū oportunū quēdā locū nactus cena militem refecisset cōuerso mox itinere in hostes redit: quos cū sōno uinoq; sepultos cōperisset sūmis uiribus castra eoꝝ sub aurorā inuadit. Xencetas nouitate ac magnitudine rei perterritus: nec suos propter ebrietatē excitare ualens cū paucis impetu in hostes facto ꝓfligat. Dormiētium magna pars in ipsis castris ceciderūt. reliq se in flumem ꝓiciētes natare in ulteriorem ripā conati. Veꝝ hi quoq; ad extremū magna ex parte periere.

Miserabilis erat trepidãtiũ aspectus: omẽs enĩ se nullo respectu in
undas proicientes trãsnare in ulteriorẽ partẽ nitebant̃ iumẽta &
sarcinasq; ĩ flumẽ agebant. tanq̃ tuto ferri ĩ ulteriora castra aquis
secũdantibus posset. Ex quo accidit & uno tẽpore una cum uictis
equi iumẽta arma cadauera p flumẽ ferrent̃: res ut uisu horribilis
ita etiã dictu stupẽda. Molõ repẽte castris hostiũ potitus & tuto
deiñ trãsportatis copiis: cũ nemo ĩpedire ei trãsitũ posset Zeuxi
uix iam appropinquãtibus hostibus ĩ fugã cõuerso: ea quoq; que
ultra flumẽ erãt castra occupat. His rebus feliciter gestis Seleuciã
cũ exercitu uẽit: qua mox potitus: q̃ ii qui cũ Zeuxi erãt aduẽ/
tu eius perterriti unã cũ Diomedõte Seleucie pfecto urbẽ dere/
liquerant: peragrata prouintia superiores omnes ciuitates nemine
resistẽte ĩ fidẽ accepit. Posthec totius Babilonie & locoꝝ omnium
qui sũt circa mare rubrũ imperiũ cõsecutus susa uẽit: & urbẽ quidẽ
e uestigio debellauit arcẽ uero cũ crebris certaminibus tentasset: q̃
Diogenes dux in eã se receperat: expugnare nõ ualẽs ab incepto
destitit: solutaq; obsidiõe rursus Seleuciã cũ copiis remeauit. Vbi
refecto aliquot diebus exercitu: & hortatis ad bellũ militibus: ex/
teras deiñ res magno aĩo aggressus est. omnẽq; citra & ultra tigrim
puinciã usq; ad europẽ & Dura ciuitates ĩtra breue tẽpus subegit
Antiochus cũ hec ut supra diximus nũtiata foret relictis Syriacis
rebus sũma celeritate huic parti puidẽdũ arbitrabat̃. Cõgregato
igit̃ rursus cõsilio cũ dicere singulos sẽtentiã suã de Molonis bello
iussisset insurgente Epigene: ac oportuisse olim huic rei puideri
dicẽte: ãteq̃ hostes tãtis reꝝ successibus audaciores fierẽt: & nihilo/
minus in presentia quoq; huiusmõi rebus totis uiribus incũbendum
indignatus rursũ hermeas ad iurgia & cõtumelias se cõuertere: te/
merarieq; atq; insolẽter nimiũ se efferens falsas ĩ epigenẽ calũnias
figere: optestari regẽ ne tã imprudẽter cõtẽneret ne ue desereret
Syriacũ bellũ deniq; ita excãdescere: ut facile odiũ qđ ĩ Epigenẽ
cõceperat uniuersis ostẽderet. Cũ uero ad extremũ melior oĩbus
Epigenis sentẽtia uideret̃: decretũ ĩ cõsilio fuit. ut copie aduersus
Molonẽ ducerent̃ omnisq; fruor belli eo conuerteret̃. Hermeas
mutasse se statim sentẽtiã simulans: & oportere ĩquiens decretum
ab oĩbus seruari: quecũq; necessaria ad bellũ. uidebant̃ strenue
parabat Cõgregatis tandem epamie copiis cũ forte seditio quedam
de diuisiõe frumẽti orta inter milites fuisset: percussum aĩo regem

& finem tumultus formidantem nactus: pacificaturum se militum animos: frumentumq; inter omnes concorditer diuisurum promisit si rex data fide astringeretur nunq̄m se posthac Epigenem secū in expeditionem ducturum. nihil enim in exercitu dignum fieri posse: ipsis ita inter se dissidentibus atq; infestis. Rex & si id grauiter & iniquo animo ferebat: q̄ Epigenē consilio atq; industria plurimum in rebus bellicis pollere experientia didicerat circumuentus tamen Hermee promissionibus sue spontis non erat. Quāobrem presentibus rebus medendum ratus confestim Epigenem dimisit. Quo facto ingens repente omnes qui de consilio regis erāt pauor cepit: copie autem id quod concupiuerant in diuisione frumenti adepte mutata mox sententia Hermee adheserūt. exceptis cytrastis. Hi enim numero circiter sex milia hominum facta seditione a rege defecerunt nec paruum diuersis temporibus īpedimētū rebus eius prebuere. Tandē uero a quodam e ducibus regis bello superati magna ex parte perierunt. reliqui se fidei regis cōmisere Hermeas amicis quidem terrore copiis uero beneficio sibi cōciliatis motis castris cum rege proficiscitur. aduersus uero Epigenem tale quiddam machinatus est cōscio atq; adiutore Allexi qui tum arci Epamie preerat. Conscriptis enim litteris que tanquam a Molone Epigeni mitterentur: puerꝝ quēdam Allexis subornauit maximarum rerum spe proposita: qui ad Epigenem profectus huiusmōi litteras clam cū ceteris litteris illius misceret. Quo facto repente Allexis ad epigenem uenit: & an aliquas litteras a Molōe accepisset percontatus: cū ille pertinatius negaret inuenturum se affirmauit. Mox igitur uestigabūdus domum īgressus litteras reperit. Qua occasione sumpta statim Epigenem interfecit. Hec cum accidissent rex quidem merito hunc luisse penas arbitrabatꝰ ceteri uero qui in aula regis erant & si graui animo ferebant id facinus: timore tamen laguorem animi dissimulabant Antiochus cum usq; ad Euphratem uenisset motis denuo castris in Antiochiam profectus in Michdonia constitit. Vbi circiter quadraginta dies cōmoratus mox Libam contēdit. Illic congregato consilio cum forte qua iter esset aduersus Molonem faciendum disputaretur: item quomodo aut unde querendi commeatus: quippe ea tempestate Molon in Babilonia morabatur: Hermee quidem uisum est iter citra tigrim per ripam eius fluminis tenendum esse.

Zeuxis uero sententie erat plane diuerse. Sed mortem Epigenis ante oculos habens aperire iudiciu[m] suum formidabat. Tamen cum manifesta omnibus Hermee ignorantia uideretur uix ad extremum consulere ausus est: traiciendum esse Tigrimcum propter reliquas difficultates uie que est citra amnem: tum quod necesse erat postq̃m certa loca pertransisset sex dierum itinere per desertã regionem facto ad regiam que Dio rex dicitur peruenire: quam cum iam hostes preocupasset: tuto pertransiri non posse: quin etiam redditum per deserta non discrimine futurum: maxime ob inopiam commeatus. Traiecto uero tigri omnes Appollonie populos penitentia ductus regem aduocaturos esse: quippe qui in presentia non sponte sed necessitate atq; formidine Moloni parerent: copiam preterea commeatus ob fertilitatem regionis maximam futuram: & quod maioris momenti erat: reditum Moloni in Mediam interclusum iri: exquo necessario erat futurum ut uel Molon in prelium descenderet: uel hoc detrectante periculum copie eius statim se fidei regis commendarent. Approbata igitur in consilio Zeuxidis sententia mox copias tribus locis traicientes multitudinem omnem atq; impedimenta transfretarunt. Posthec uersus dura cum copiis profecti repente obsidionem eius urbis dissoluerunt. Siquidem unus ex Molonis ducibus paucis ãte diebus obsidere illam ceperat. Continuato deinde itinere: & monte quem oricum incole uocant superato Apolloniam descendere. Sub idem tempus Molon cognito regis aduentu: & populis Susiani ac Babilonii agri diffidens: quippe quos recenter inopinateq; subegerat: timens preterea ne riditus sibi in mediam intercluderetur ingenti celeritate tigrim cum omnibus copiis tran sfretãdum censuit: festinans si posset saltus qui in appolloniatem agrum ducunt preoecupare: q maximam in funditoribus quos cyrtias uocant spem haberet. Cum igitur iis locis appropinquasset: & rex interea cum omni exercitu Apollonia profectus non longe abesset: accidit ut leuioris armature milites qui premissi ab utroq; fuerant: in quodam iugo unam concurrerint. Hi primo quidẽ tentare iterse fortunam belli ceperunt. postea appropinquantibus utriq; copiis reuocarunt gressum: & ad suos utriq; reuersi castrametati sunt circiter quadraginta stadia inuicem distantes. Adueniente nocte Molon q periculosum putaret pugnã interdiu cũ rege cõserere:

Oricus mõs

Cyrtie

utpote non satis fide suorum fretus: in tempesta nocte aggredi Antiochum decreuit. Quamobrem optimo quoq; milite ex omni exercitu delecto per inuia quedam loca proficiscitur ex superiori parte facere in hostes impetum cogitans. Sed cum in itinere intellexisset decem iuuenes ex suis clam noctu ad Antiochum iuisse ab incepto destitit: statimq; mutato itinere in castra reuersus cum surgente aurora eo peruenisset: ingenti tumultu exercitum cōpleuit. Experecti enim subitario aduentu suorum qui in castris erant: tanto terrore correpti omnes fuere: ut parum abfuerit: quin turpi fuga e castris discesserint. At Molon patefacta re inualescentem in exercitu tumultum pro uiribus sedauit. Rex autē cum instructus paratusq; esset ad prelium capessendum cum prima luce omnis copias e castris educit equites lanceas ferentes in dextro cornu locat. His preficit Ardyn uirum bellicarum rerum expertissimum: quibus addit socios cretenses post quos deinde gallos: postea mercenarios milites: postremo equitū phalangem constituit. Sinistrum uero cornu dat sociis. Hi omnes equites erant. Elephantos in fronte ponit inter utrunq; cornu constitutos. Hi numero decem tantummodo erant Auxilia peditum equitumq; in utroq; cornu distributa circumdare hostes iubet: simulatq; in prelium descenderetur. Posthec hortatur milites: percurrens breuiter quecunq; ei tempori conuenientia uidebantur. & Leuo quidem cornu Hermeam & Zeuxim preficit: dextrum ipse tenet Molon contra nec libenter educit copias: temereq; ob tumultum qui nocte ī exercitu fuerat milites disponit Verum tamen equites in utroq; cornu diuidit: ratus hostes eo ordine quo fecerant exercitum distribuisse: Clipeatos uero & gallos & reliquos grauioris armature milites in medio equitum ponit. Sagittarios & fūditores: ceterosq; id genus ab utroq; latere extra equitū ordines falcarios carpentariosq; ante omnes collocat. Et leuum quidem cornu Neolao fratri commendat. Dextro ipse preest. Posthec paulatim procedente utroq; exercitu dextrum quidem Molonis cornu fidem seruauit magnoq; ac forti animo impetum ī Zeuxī fecit. Leuum uero curnu simulatq; in conspectum regis uentum est ad hostes transiuit. Quo facto repente qui cum Molone erant animis cecidere. Regie uero copie duplo audaciores facte. Molon postq̄m proditum se a suis & circumclusum ab hostibus intellexit:

agitans animo quas penas luere eum oporteret si uiuus in manus hostium perueniret: mortem sibi consciuit. Itidem ceteri quoque qui a rege defecerant fecere. ad suos enim singuli quique ministros conuersi mortem exorarunt. Neolaus cum e prelio incolumis fugisset in persidem ad Allexandrum Molonis fratrem profectus: matrem Molonis & pignora interfecit. post quorum mortem se quoque ipsum occidit: ratus Allexãdrũ quoque idem factitasse. Rex castra hostium depopulatus Corpus Molonis in celebriori Medie loco crucifigi iussit. Posthec copias longa oratione hortatus: & dextra data misit qui eos in mediam reducerent: resque eius prouintie componerent. Ipse Seleuciam profectus circumstantium ciuitatum res composuit: mansuete ac prudenter in omnibus se gerẽs Hermeas propositi sui memor e uestigio Seleucensibus quod a fide defecissent mille talentorum mulctam irrogauit. optimates quãplures in exilium misit. multos carcere uinculis gladio interfecit, Rex tamen mitigato ad extremum animo humanius se in ciues egit: & dumtaxat centum & quinquaginta talenta patrati facinoris penam a Seleucensibus exegit. His rebus moderatis Diogenem quidem Medie: Apollodorum uero Susiane prouintie duces reliquit. Tychonem scribarum principem copiis prefectum ad rubri maris loca transmisit. Defectio igitur Molonis: & bellici motus qui exinde sunt secuti hunc finem habuere. Rex felici rerum successu elatus animo: & propinquos barbaros principes deterrere cupiens ne in posterum auxiliis aut cõmeatu adiuuare a se deficientes auderent castra aduersus eos mouit. & primo aduersus Artabazanem: qui & principatu ac uiribus maior ceteris & ciuitatibus suis propinquior erat. Sub idem tempus Hermeas ascendere quidem in superiora loca ob imminẽs periculum formidabat: cupiebat autem uti a principio statuerat exercitũ aduersus Ptolemeum ducere. Veruntamen cum nunciatum interea esset ortum regi esse filium cogitans secum si forte Antiocho accideret ut a barbaris opprimeretur: se filio tutorem relictum facile totius regni dominum fore utilem sibi tandem esse eam profectionem existimauit. Paratis igitur ad hoc omnium animis profecti superato Zagro Artabazane prouintiam inuadunt. Artabazanes aduẽtu regis perterritus maxime propter etatem: ut qui iam fere senio confectus erat: tempori cedendum ratus: cũ rege fedus inuit

Molon s...

Diogenes

Apollodorus

Tycho

Artabazan...

pactis conditionibus que uise Antiocho fuerũt. Firmato federe Apollophanes medicus quem tum rex uehemẽter amabat uidens hermeam auctoritate quam habebat nimis insolenter utentem & de rege timere cogebatur Sed longe magis de his qui cum rege erant. Quamobrẽ expectata tẽporis oportunitate regem adit. hunc precatur ne Hermee audatiam contẽnat ne ue illam tãdiu ferat quo ad in fratris calamitates incidat. certe id periculum iam non longe abesse. proinde debere eum celeriter sue amicorumq; saluti consulere Antiocho consilium eius probante: quod & grauiter ferret & formidaret Hermeam: magnas autem illi gratias agente: ꝙ de rebus que ad salutem suam pertinerent secum loqui non dubitasset: Apollophanes quidem audacior in posterũ factus est: uidens haud fraudatum se opinione quam de rege conceperat. Antiochus autem Appollophanem hortatus est: ut non modo uerbis uerum etiam operibus sue amicorumq; saluti prouideret Illo paratum se ad omnia asserente tale quiddam machinati sunt Dissimulantes regem morbo oculorum grauiter afflictum curam eius in aliquot dies protendunt: quo spatium haberẽt rem interea componẽdi. Potestatem quoq; a rege accipiunt priuatim quibus uideretur exhibendi pecuniam ut facilius ad patraudum facinus accederent. Subornatis igitur qui apti ad eam rem uidebantur: utpote nemine id propter odium in Hermeam non libenter factitante: perficiendo operi incumbunt. Asserentibus igitur medicis oportere Antiochum cum prima luce ad captandum frigus deambulare: Hermeas constituto tempore ad eum uenit una cum amicis qui participes huius consilii erant. Reliqui uero in castris remãsere: ut qui nihil de profectione regis audiuerant. Illi igitur extractum e castris Antiochum in desertum quendam locum deduxere: ubi mox rege id nutu significante Hermeam interfecerunt Per hunc igitur modum Hermeas occiditur: haud satis digna rebus a se gestis pena affectus Rex non paruo merore ac formidine liberatus domum deinde reuertitur: omnibus per uniuersam prouintiam consilia & res gestas eius in celum extollentibus: maxime postq̃m de Hermee morte cognouerunt. Eodem tempore Apamie Mulieres uxorem: pueri filios Herrmee interfecerunt. Cum domum peruenisset Antiochus dimissis in hiberna copiis legatos ad Acheum mittit questum primo quidẽ ꝙ diadema

assummere: & se regem appellare ausus fuisset: deinde q palam Ptolomei partes sequeretur. Enimuero Acheus quo tempore rex aduersus Artabazanem exercitum duxit ratus aut periturum in ea prouintia regem: aut si non periret se ante redetum eius propter longitudinem itinere impetum libere in Syriam facturum: & Cyrrastarum qui nuper a rege defecerant auxilio repente id regnum occupaturum: cum Maximis uiribus e Lydia profectus est. cumq; Laodiceam in phrygiam uenisset diadema assumpsit: & tunc primum se regem appellare: ac ad ciuitates scribere ausus est: Synitride exule eum ad hoc maxime hortante Cum deinde ceptum iter continuaret: & iam non longe a Lycaonia abesset: dissidere ab eo milites ceperunt: moleste ferentes aduersus primum eorum regem exercitum duci. Quamobrem Acheus uolūtatem illoꝝ cernens a cepto itinere deflexit & uolens militibus persuadere se ab initio quidē habuisse animū ducendi in Syriam exercitum conuerso gressu Pisidicam omnē regionem depopulatus est: distributaq; inter milites innumerabili preda: omnium sibi beniuolentiam concilians domum remeauit Rex igitur optime oīa hec edoctus: legatos ut supra diximus ad Acheum misit: oīa interea prouidens que ad bellum aduersus Ptolomeum gerēdum necessaria uidebantur Congregatis tandem Epamie copiis & iam ineunte uere amicos in consilium uocat: & quomodo rebus bellicis utendum uideatur dicere singulos iubet. Tunc multis uaria deferentibus & de locis & de apparatu & de classe conficienda: Insurgens tandem Apollophanes de quo supra memorauimus: qui genere Seleucensis erat omnes eorum qui ante se dixerant sententias damnauit: stultum esse inquiens in inferiorem Syriam exercitum ducere Seleuciam autem pati a Ptolomeo teneri: quippe que origo & causa esset principatus eorum quam preter dedecus quod regno suo afferebat regum egiptiorum presidio custodita: maximas atq; optimas ad res gerendas commoditates Habere etenim possidentibus hāc hostibus: maximum sibi ad omnes conatus impedimentum esse cum non minorem curam adhiberi oporteat ad defendenda sua ob formidinem eius urbis: quem ad loca hostium offendenda: ipsis uero eam tenentibus non solum tuto posse tueri sua: uerum

& maximum quodq; facinus mari terraq; aggredi ob summam loci oportunitatem. Omnibus Apollophanis sententiam approbantibus Hanc primum urbem recipere decreuerunt. Nam tunc quoq; Seleucia regum Egipti presidio custodiebatur a tempore quo regnauerat Ptolemeus cui benefactor cognomentum fuit Hic enim quo tempore propter casum Beronices: & iram quam ex ea re animo cõceperat in Syriam exercitum duxit hac urbe potitus est. Antiochus igitur firmata Apollophanis sententia. Diogneto prefecto classis iubet ut amputata mora Seleuciam nauiget. Ipse Apanania cum exercitu profectus circiter quinq; stadia distans ab urbe castra iuxta hippodrorum ponit. Theodotum emilium cum sufficienti exercitu in Syriam mittit: qui loci angustias preoccupet: & omni conatu rebus eius prouintie incumbat. Seleucie & circumstantium locorum situm huiusmodi esse contingit: Vrbs quidem cum in littore maris posita sit inter Cilitiam & Phenicem altissimus mons ei subiacet: quem Coryphеum uocant: cuius latus: quod ad occidentem uergit abluit extremitas pelagi: quod est inter cyprum & phenicem: quod uero orientem spectat antiochenorum & Seleucensium regionibus iminet. Ad meridiem Seleucia sita est diuisa quadam ualle profundissima & prorsus inaccessa. Hec ad mare usq; protenditur compluribus in locis scopulis ac precipitiis circundata. Sub latere quod mare aspicit sunt emporia & suburbia altissimis munita menibus. Similiter omnis urbs tutissimo muro septa est. preterea nauibus & omni genere apparatus amplissimo ornata. Aggressũ unum duntaxat habet a latere maris: & eum quidem difficilem, ac manu factum siquidem per scalas conscendere oportet. Non longe ab hac orontes fluuius in mare delabitur: qui a Libano & Antilibano ortum habens in Antiochiam fertur: per quam iugiter defluens & morbos ob multitudinem aquarum humanis corporibus deferens: tandem non longe ab urbe Seleucia in mare diffunditur. Antiochus igitur principio ad eos qui urbi preerant misit pecuniam & spes in futurum amplissimas pollicitus si Seleuciam sibi sine prelio traderent. Cum autẽ principes urbis currumpere nõ ualeret quosdam e mediocribus ducibus subornauit; cum quibus re composita instruit acies: tanquam naualibus

copiſ urbem a mari : terreſtribuſ uero ab ea parte que Epirum aſpicit aggreſſuruſ. Diuiſio itaq; in treſ parteſ exercitu: & animiſ militum oratione accenſiſ : ampliſſimiſ preterea unicuiq; propoſitiſ premiiſ. Zeuxidi quidem & hiſ qui cum eo erant eum loco dedit in quo eſt porta urbiſ in Antiochiam ferenſ. Hermogeni uero locum per quem Dioſcurium itur. Ardyi autem & Diogneto ſuburbium & maritimaſ parteſ. quippe ita cum proditoribuſ conuenerat ut quamprimum ui ſuburbanum cepiſſent : urbſ quoq; eiſ traderetur. Dato igitur a rege ſigno omneſ undecunq maximiſ uiribuſ urbē aggrediunter Audaciſſime uero q cum Ardye & Diogneto erant. Nam cetera loca neq; inuadere quiſquam poterat : neq; ſcalaſ menibuſ admouere. Emporia uero & ſuburbium facile & aggreſſionem hoſtium & ſcalaſ recipiebant. Quamobrem naualibuſ quidem copiſ emporia : qui uero cum Ardye erant ſuburbium aggredientibuſ : & frequenteſ menibuſ ſcalaſ admouentibuſ: cum ii qui intra urbem erant ferre ſuppetiaſ non poſſent : ꝙ urbſ undiq; ab hoſtibuſ claudebatur accidit ut ſuburbium repente in poteſtatem hoſtium peruenerit. Quo facto mox priuati duceſ a rege corrupti ad Leontiū qui tum in urbe principatum tenebat concurrenteſ mittendoſ ad Antiochum legatoſ de condicionibuſ tradende urbiſ iudicarunt anteq̄m ui ab hoſtibuſ expugnaretur. Leontiuſ & ſi proditióiſ ignaruſ erat : trepidatione tamen ſuorum perterrituſ repente ad antiochum miſit : qui pacta omnium qui in ciuitate erant ſalute urbem regi traderent. Rex acceptiſ condicionibuſ daturum ſe liberiſ ſalutem pollicituſ eſt. hi circiter ſex milia hominū erant. Ingreſſuſ autem ciuitatem non modo liberiſ pepercit : uerum & reuocatiſ in urbem Seleucenſium exulibuſ: & rem. p. & propriaſ fortunaſ omnibuſ reſtituit. Portum atq; arcem urbiſ ſufficienti preſidio muniuit. Cum deinde adhuc Seleucie moraretur littere a Theodoto afferetur : in quibuſ eum hortabatur ut quamprimum in Syriam maturaret. Rex diu anceps conſilii fuit & quomodo hiſ rebuſ utendum foret anxiuſ atq; ſolicituſ Enimuero Theodotuſ cum genere Etoluſ eſſet: & maximoſ uſuſ regno Ptolomei ſicuti ſupra memorauimuſ preſtitiſſet : ac ſepenumero illiuſ gratia de uita periclitatuſ fuiſſet : quo tempore

Leontius

Antiochus aduersus Molonem exercitum duxit: contēpto rege & iis qui in aula erant diffidens: per se quidem capta ptolemaide per panetolum uero tyro: Antiochum cōfestim accersiuit. Rex omi conatu aduersus Acheum intentus ac cetera omnia postha/benda existimans eodē quod prius fecerat itinere copias mouit. Cumq; ad eum locum peruenisset quem Marsyam incole uocant castra circa angustias que sunt iuxta gerra posuit: non longe a palude que in medio eius loci sita est. Hic cum per nuntios cognouisset Nicolaum ducem Ptolemei urbem Ptolemaidem in qua Theodotus erat obsidere: relictis grauioris armature militi/bus: & iussis ducibus ut Brochos oppidum supra plaudem situm obsisteret: ipse cum expeditis ad dissoluendam obsidionem ma/turat. Nicolaus aduentu Regis per exploratores cognito ipse quidem dissoluta obsidione mox inde abiit. Lagoram autem cer/tensem & Dorymenem Etulum ad preoccupandas que circa Be/rytum sunt angustias misit Cum quibus rex congressus cū statim eos in fugam uertisset in ipsis angustiis castrametatus est. Dehinc coactis eodem in loco reliquis copiis multitudinem pro tempore hortatus cum omni exercitu magno ac forti animo iter prose/quitur. Accedentibus deinde obuiam Theodoto & Panetolo cum eorum amicis: rex benigne atq; humaniter illos suscipiens tyrū ac Ptolemaidē omnēq; qui in his erat belli apparatū accepit. Erant autem in his ciuitatibus quadraginta naues: quarum .xx. erant cataphracte omniq; apparatu necessario diligentissime in/structe quinqueremes omnes aut quadriremes: reliqua uero triremes aut biremes aut actuarie. Has diogneto prefecto clas/sis tradidit Cum interea nuntiaretur Ptolemeum latenter mem/phim confugisse: omnes uero copias eius iuxta pelusium con/gregari: & aquarum aditum ex omni parte intercludere: a proposito inuadendi pelusium destitit: & per prouintiā grassatus ciuitates partim ui partim persuasionibus conciliare sibi nititur. Ciuitatum quidem alie presidio uacue in timore regie potentie confestim se hostibus dedidere alie uel apparatu rerum necessa/riarum uel situ locorum frete impetum eorum tolerarunt. quas rex obsidere compulsus non parum temporis terere cogebatur: Ptolemeus de ferendo suis subsidio ob impotentiam mentionem

nullam faciebat: ita semper res omnes ad bellum pertinentes contempserat. Agathocles & Sosibius: qui tum summam regni in manibus habebant non tam quid deceret q̃m quid fieri posset cō/siderandum in presentia existimantes legatos ad Antiochum de paucis condicionibus misere: missis etiam ad Rhodios & Byzan/tios & cyzicenos & Etolos nuntius: qui eos hortarentur de mit/tendis ad eundem pro componenda pace legationibus. Que cum e uestigio ad utrunque regem misse fuissent: maximam eis oppor/tunitatem prebuerunt parandi interim que ad bellum necessaria forent. Ptolemeus enim susceptis humaniter cum ceterorum tum precipue Antiochi legatis mercenarium interea militem qui spar/sus per exteras ciuitates erat Allexandrie congregare: alios qui nouum militum delectum haberent extra prouintiam mittere commeatum abunde omnibus parare. Deniq; dies noctesq; ad bellicos apparatus esse. Allexandriam continue aliquos ne qua res ad bellum necessaria deesset transmittere. Preparandorũ armorum & conscribendi exercitus curam Echecrati Thessalo & Phoride melitensi dederat: item Eurylocho magneti & Socrati Boecio: cum quibus etiã erat Cnopias Alorites. Aptissimos quippe esse ad hanc rem huiusmodi uiros putabat: qui quoniam cum Demetrio etiam atq; Antigono militauerant bellicarum rerum peritissimi habebantur. Hi inginti exercitu contracto omnia prudenter ac strenue prouidebãt. Primo enim pro generis atq; etatis cuiusq; differentia armaturas inter milites diuidebant: sin/gulis aptissimas quosq; distribuẽtes: & eas quibus prius utebantur improbantes. Posthec peculiariter unumquenq; ad futuros usus ordinabant: milites continue exercebant: non solum preceptis uerum & fictis certaminibus eos assuefacientes. Deinde contiones armaturum aduocabant: & ad futurꝝ bellum milites hortabant. in quibus maximam uim habebant Andromachus Aspondius & Polycrates argiuus: qui nuper e gretia aduenerant: homines rebus bellicis assueti & patrie ac morum splendore clarissimi: Polycrates etiam antiquitate familie: & Mnasiade patris gloria Hi copias publice ac priuatim hortantes ad futura certamina animos militum inflammabant Singuli preterea: proprios duca/tus in exercitu habebant: prout quisq; maxime i ea re expertus

Ptolemeus ad bellũ

erat Eurylochus magnes tribus milibus hominum preerat quos reges agnema uocant Socrates Boecius circiter duo milia scutatorum sub se habebat. Phoxidas autem Acheus ac Ptolemeus thrasensis & cum his Andromachus Aspondius phalangem & mercenarios milites exercebant. Preerant autem phalangi Andromachus & Ptolemeus: mercenariis Phoxidas. Phalanx circiter uigintiquinq; milia hominū cōtinebat. mercenarii haud pauciores erant octo milibus. equites regios qui fere septingenti erant. Policrates instruxerat: item eos qui acciti ex Libya fuerant: Item qui ex prouintia delecti horū omnium ipe dux erat numero trium miliū. grecos uero ac mercenarios equites Echecrates thessalus assuefaciebat. hi erāt circiter duo milia hominum quibus ipse prefectus nō parum momēti rebus bellicis afferebat Nullo autem in gerenda militum cura segnior erat. Cnopias Allariotes. Hic cretenses omnes sub se habebat numero ad tria milia hominum In quibus erant tirones mille: quibus Philonem gnosium prefecerat. Armata preterea erant instar macedonum tria milia afrorum: quibus Ammonius barceus preerat. Adhec Egiptiorum circitr duo milia sub Sosibio duce erāt. Deniq; tracum & gallorum multitudo ex his quidem qui iamdiu militauerant ad quatuor milia ex his uero qui nuper fuerant congregati duo milia Dyonisiū tracem habebant ducem Ne cum Ptolemei copie erant. Antiochus autem cum dura urbem obsidione cinxisset: nihilq; ad extremum efficere se posse intelligeret partim munitione urbis parti Nicolai subsidio i mpeditus aduenīēte hyeme legatis Ptolomei inducias concessit: & decessurum se a prouintia omniaq; quibus illi gratificari posset sponte libenterq; facturum promisit. Quanq̄m longe hic animus a rege aberat. festinabat enim copias in hyberna Seleuciam ducere q; Acheus esse quidem in sotietate secū uideretur: sed procul dubio Ptolemeo faueret . Pactis igitur indiciis Antiochus repente legatos emisit: iussos ut quid Ptolemeo uideretur statim nuntiarent: sibiq; Seleucie occurrerēt. Ipse relicto in locis quibus erat opus sufficiēti presidio & cura omniū rez Theodoto tradita exercitū uersus Seleuciam mouit. Cum eo peruenisset copias in hyberna dimisit Curam exercendorum militū iam īde ab eo die negligere

incepit. ratus haud nēcessarium sibi posthac prelium fore: ꝙ iam pleraq; loca Syrie & Phenicis occupasset: reliqua partim spōte partim hortatu uentura in potestatem suam speraret. presertim non audente Ptolemeo secum in prelium descendere. Accidit forte ut legati eundem animi conceptum haberent: ꝙ Sosibius benigne atq; humaniter eos Memphi allocutus esset: apparatum uero qui Alexandrie fiebat nemo unquam eorum qui ad Antiochum mittebantur cernere potuisset. Verum enimuero dimissis tunc legatis Sosibius quidem cum suis ad omnia gerenda paratissimus erat: Antiochus uero maximum adhibebat studium ut non tam armis q̃m iure ciuitates sibi asciscere uideretur. Cum tandem legati Seleuciam uenissent: & in particularem sermonem de pace secundum Sosibii mandata descendissent: Rex quidem manifestam iniuriam quam fecerat in occupandis Syrie locis minime grauem aut iniustam existimabat: nihilq; a se non iure factum affirmabat esse. Antigonum enim Monoculum & Seleucū qui primi ea loca occupauerant uerissimos ac iustissimos dominos fuisse aiebat. Quamobrem ad se non ad Ptolemeum. Syrie regnum quasi hereditario iure pertinere. Quippe Ptolemeum aduersus Antigonum pugnasse non sibi sed Seleuco eorum locorum imperium querentem: Preterea cōmunē omniū regum concessionem in medium afferebat. Nam quo tempore superato Antigono diuidere inter se regna Cassander & Lysimachus & Seleucus uoluerunt: Seleuci esse omnem Syriam iudicauere. Hec atq; alia huiusmōi Rex Antiochus: At legati Ptolemei his contraria afferre conabantur. Siquidem & presentem iniuriam augebant: & rem longe q̃m fuerat grauiorem faciebant: uiolatum esse fedus dicentes & in proditione Theodoti & in hostili profectione Antiochoi in Syriam. Addebant preterea Ptolemei Lagi possessionem: dicentes id circo Ptolemeum una cum Seleuco aduersus Antigonum gessisse bellum ut totius asie imperium Seleuco uendicaret: Syriam uero & phenicem sibi ascisceret. Hec atq; alia huiusmodi sepius ab utrisq; dicebanē tandemq; nihil prorsus concludi poterat. quanq̃m res per communes amicos tractarentur. maximam quippe difficultatē utrisq; afferebāt Achei partes. Nam Ptolemeus quidem includere eum

in federe summopere studebat. Antiochus uero ne uerbum quidē ullum de eo poterat audire: graue existimans audere Ptolemeū de iis facere mentionem qui per proditionem a rege defecissent. Ad extremum igitur re infecta legati discessere. Appetente deinde uere Antiochus omni studio copias cogit ueluti terra mariq; Syriam aggressurus: & cetera eius prouintie loca subditurus. Ptolemeus uero haud segnius augere. Nicolai uires conatur: commeatumq; in loca Gaze propinqua abundantissime mittit: terrestres naualesq; copias & cetera ad bellū necessaria suppeditat. Quibus rebus Nicolaus audacior factus forti animo in bellum descēdit: adiuuante perigene classis prefecto quem cum naualibus copiis Ptolemeus miserat habentem cathafractas naues triginta: onerarias ultra quadringentas. Nicolaus quidē genere Etolus erat usu atq; audacia in rebus bellicis nemini eorum qui cum Ptolemeo erant secundus. Hic preoccupatis cum parte copiarum angustiis que sunt circa platanum ipse cum reliquo exercitu Porphyreonem profectus ingressum regi in prouintiam prohibet naualibus copiis ad hoc eum adiuuantibus. Antiochus autem cum Marachum uenisset accedentibus ad eum de conditionibus ineunde societatis arcadibus non solum societatem eorum libenter cupideq; amplexus est: uerum etiam omnem que inter illos iamdiu fuerat discordiam sedauit: reconciliatis arcadibus qui insulam colebant cum iis qui habitabant Epirum. Post hec in prouintiam per eum locum quem incole dei prosopum uocant ingressus. Berytum uenit: Botra urbe ī itinere capta. Trìereq; & Calamo incensis. Hinc Nicarbum & Theodotū permittit iussos ut angustias que sunt circa Dycum amnem preoccparent. Ipse cum reliquis copiis pofectus iuxta. Damuram flumem castrametatus est: Diogneto prefecto classis haud procul nauigante. Hinc rursus acceptis leuioris armature militibus quos cum Theodoto & Nicarcho premiserat speculatum proficiscitur āgustias que a Nicolao preooccupate fuerant. Vbi notato diligenter locorum situ in presentia quidem in castra reuertitur. Postridie uero relictis ibi grauioris armature militibus: & Nicarcho eis preposito ipse cū reliquis copiis gressum aduersus hostes maturat Cum Libanus mons in iis forte locis littus ītra breuē atq; āgustū

locum claudat accidit ut ipse quoq; breuis sit & difficilis ac pene
inaccessus : breuemq; & difficilem iuxta mare relinquat uiam.
In qua tunc castrametatus Nicolaus : cum loca illa partim mul/
titudine militū preoccupasset partim machinis edificiisq; tumul/
tuarie factis muniuisset facile arcere se posse Antiochum existi/
mabat. Rex diuisis in tris partes copiis : uni quidem Theodotū
preficit iussum ut facto impetu hostes q callē montis tenebaant
aggrederētur. Aliam Menedemo assignat. pluribus eum uerbis
hortatus ut per mediū mōtē iter facere conaret̄. Tertiā partem
duce Diocle in littore collocat. Ipse cum calonum multitudine
medium locum tenet quo & cuncta aspicere & subuenire indigē/
tibus posset. Eodem tempore Diognetus & Perigenes instructi
nauale prelium ingrediebant̄ : terre quantum fieri poterat na/
uigiis appropinqantes ut quasi unus aspectus foret terrestris na
ualisq; certaminis. Cum igitur uno signo & una uoce preconis
prelium omnes essent ingressi : in mari quidem diu equis pene
uiribus pugnatum est nullam in partem inclināte uictoria q̄ & — Prelium Antiochus &
hoīm multitudine & appratu belli pares utriusq; classis uires erant
In terra uero meliores principio Nicolai partes fuere : q̄ non
parum opis ex situ locorum consequeretur. Mox uero prorum/
pentibus ex superiore parte montis iis qui cum Theodoto erant :
& acerrime impetum in hostes facientibus : Nicolaus ceteriq; qui
una erant turpissime in fugam uertuntur Circiter duo milia eo℞
inter fugiendum sunt cesa. Reliqui se Sidonem receperūt. Peri/
genes & si de nauali bello optima spe esse uidebatur : conspecto
tamen terrestrium copiarum conflictu ipse quoq; eodem tuto
confugit. Antiochus congregatis copiis profectus castra iuxta.
Sidonem posuit. Verumtamen tentare in presentia eam urbem
inutile putauit : tum ob copiam commeatus que intus maxima
erat : tum propter hominum multitudinem partim incolentium
prius hunc locum : partim eorum qui nuper accepta clade eo
confugerant. Quamobrem motis castris ipse quidem uersus Phi/
loteriam abiit. Diogneto uero prefecto classis mandauit ut
tyrum nauigaret. Philoteria quidem iuxta paludem sita est : in — Philoteria
quam Iordanes fluuius defluens rursus in agrū eius urbis exit
quam Scytharum uocant His duabus urbibus e uestigio potitus : — Scytharus

animum ad res futuras mirum in modum auxit. q ager illarum satis superq; esset ad prebendum uniuerso exercitui commeatum ac cetera bello necessaria suppeditanda. Imposito igitur his urbibus sufficienti presidio superatis montibus Atabyrum uenit que urbs in Mastoide colle sita fere. XV. stadiis ascensum habet. hic collocatis prope urbem insidiis urbanos in certamen prouocat: quos cum pugnando sui quasi cedentes lõgius protraxissent rursus in eos conuersus insurgentibus a tergo aliis magna ex parte cecidit: ac reliquos deinde persecutus eos & una eorũ urbem cepit. Sub idem tempus Cereas unus ex Ptolemei prefectis ab eo defecit cuius opera usus Antiochus: plerosq; ex illius ducibus sibi asciuit. Quippe Hippolochus Thessalus non longe post cum trecentis equis ad eum uenit. Imposito Atabyrii quoq; prrsidio iter ceptum prosequitur: & in itinere Pella & Camum: & Geprum occupat. Inter hec Arabie populi in unum conuenientes unanimiter rege adhesere. Qua spe Antiochio addita accepto ab iis cõmeatu in interiora loca progreditur: & mox Galatem capit una cum Abilitarum presidio quibus dux preerat Nicias Nennei necessarius atq; affinis. Cum adhuc Gadara superessent: que tum uidebant natura loci inexpugnabibilia esse castris iuxta ea positis & erectis machinis hanc quoq; e uestigio ciuitatem occupat Post hec cum ei nunciatũ esset ĩ urbẽ arabie Rabbata massanã magna multitudine hostes conuenisse: omnemq; agrum Arabum qui ei adheserãt depopulari atq; uastare eductis repente copiis eo uenit: castraq; iuxta eos colles in quibus ea urbs sita est posuit. Deinde circum collem profectus cum animaduertisset e duobus tãtummodo locis impetum in urbem fieri posse: in his machinas ceteraq; ad expugnationem eius necessaria parauit. Operum cura Nicarcho & Theodoto data ipse cetera exequitur. Nicarchus & Theodotus expugnationi urbis intenti: uter prius partem aliquam murorum in terram deiceret contendebant. Exquo accidit ut celerius omni expectatione ingens pars muri corruerit. Quo facto assidua noctu & interdiu certamina committebantur: omnibus adhibitis uiribus ne quid temporis uacuum permitteretur. Sed quanq̃ cõtinuata diu urbis obsidio fuisset: nihil tamen ob multitudinem propugnantium militum perfici potuit: donec ostenso per unum

ex captiuis riuo: per quem aquatum obsessi proficiscebantur:
eum clauserūt lignisq; & lapidibus & aliis huiusmodi rebus sep-
sere. Tunc enim nulla amplius aquationis spe relicta cōfestim
se hostibus dediderunt. Per hunc tandem modum rex urbe
potitus. Nicarchum cum sufficienti presidio in ea collocat.
Hippolochum autē & Ceream quos defecisse a rege diximus
cum quinq; milibus peditum Samariam mittit: iussos ut ibi
consisterent: ac omnis sibi subiectos populos tutos ab omni
periculo seruarent. Posthec cum exercitu profectus Ptole-
maidem uenit ueluti in ea urbe copias hyematurus. Eadem
estate Pednelissenses cū a Selgensibus obsiderentur: summoq;
in discrine res eorum essent: legatos ad Acheum de petendo
subsidio miserunt. Quos cum Acheus libēter audisset: seq; om-
nia facturum esset pollicitus hi quidem magno ac forti animo
obsidionem tollerabant spe futuri presiddii audaciores facti.
Acheus uero Garsierim ducem cum sex milibus peditū & quin-
gentis equitibus misit missos ut amputata omni mora pedne-
lissensibus suppetias ferrent. Selgenses aduentu illorum per
exploratores cognito: angustias que sunt circa locum quē
scalam incole uocant cum maiori parte copiarum preoccupāt
uias aditus omnes destruunt. Garsyeris facto impetu Milya-
dem ingressus: & castris circa urbem que cretensium dicitur
positis: quia ob preoccupatos a Selgensibus locos non posse se
ulterius procedere animaduertebat: huiusmodi dolum machi-
natus est. Motis castris referre gressum cepit: simulans se
ablatam sibi omnino ferendi subsidii potestatem existimare q;
preoccupate ab hostibus locorum angustie forent. Selgenses
ueluti desperata ferende opis facultate abiisse eum rati: alii in
castra redierunt: alii in urbem commeatus gratia migrauere.
Garsyeris conuerso mox itinere ad angustias reuersus: cum
locum hominibus uacuum reperisset: presidium suorum im-
posuit: Phayo duce illis prefecto. Ipse cum exercitu Pergen
uenit. Vbi aliquamdiu commoratus legatos Pamphiliam &
ad alias ciuitates misit: qui in solentiam Selgensium ostende-
rent: & ad societatem Achei ac Pednelissensium subsidium
hortarentur. Selgenses sub idem tempus duce cum copiis

misso sperabant eiicere se ex angustiis Phaylum posse: Cum autem id longe preter opinionem succederet: multosq; ex suis inter certandum amitterent a proposito destiterunt: nihilominus tamen: imo longe magis q̄m prius obsidioni & erigendis machinis intenti. Garsyeri: Etennenses: qui montanam regionem supra Siden incolunt octo milia armatorum misere Aspēdii quatuor. Sidete cum quia in amicitia cum Antiocho erant: tum propter odium Aspendiorum nullam de mittendis auxiliis mentionem fecerunt. Garsyeris suis & sociorum copiis acceptis Pednelissum uenit: ratus se primo aspectu obsidionem dissoluturum. Verum cum Selgenses aduentu suo neq̄m perterritos animaduertissit: castra non longe ab illorum posuit. Pednelissenses ob longam obsidionem adeo penuria commeatus affligebant: ut diutius iam tolerare famem nō possent: Quam obrem Garsyeri summa celeritate opus esse uidens: instructis duobus milibus hominum: & modio frumenti singulis dato: noctu eos in ciuitatem mittebat. Quod cum Selgenses intellexissent repente illos aggressi milites quidem magna ex parte interfecere: frumenti quantitatem omnem abstulerunt. Quibus rebus animo preter modum elati iam non modo ciuitatem uerum etiam castra hostium obsidere mittebantur. Ita semper nimia audacia Selgenses efferri consueuere. Relicta itaq; in castris necessaria custodia: cum reliquis copiis ex diuersis locis uno tempore in hostes impetum faciunt. Cum undique periculum immineret: & iam quibusdā in locis labefactari castra cepissent: Garsyeris magnitudine rei obstupefactus: & per exiguam salutis spem habens: per quendam locum incustoditū equites emittit. Quos selgenses timore future cladis arripuisse fugam rati non solum non sunt persecuti: sed rem penitus contempserunt. At illi in circuitu parum per equitantes: mox q̄ a tergo hostes aggressi: acerrimo prelio eos inuadunt: Tum congregati Garsyeridis pedites quanquam iam fugere uidebantur: conuerso rursus itinere in hostes feruntur. Ita undiq; circumuenti Selgenses tandem se in fugam uerterunt. Pednalienses uero ob hanc rem animis aucti eruptione facta: eos qui ad custodiā castrorum relicti fuerant expulere. Quos

omnes Garsyeris longo itinere persecutus non mediocri clade affecit. quippe ultra decem milia hominum desiderati. ex reliquis socii quidem omnes ad suam quisq; domum remearunt. Selgenses itinere per mōtes facto in patriam refugere. Garsyeris postridie eius diei cum exercitu profectus transcendere montes festinat: & antequam Selgenses recenti adhuc fuga soliciti aliquid prouiderent: urbi appropinquare. Selgenses tum paruam in auxilus sociorum ob communem cladem spem habentes: cum recenti casu deterriti: formidine & anxietate pleni de sua patrieq; salute dubitabant. Quamobrem aduocata concione de mittendo legato consultabant uno ex ciuibus suis nomine Logbasi: cui maxima amicitia ac familiaritas fuerat cum Antiocho qui mortem in thratia obierat: Preterea Laodicem Achei uxorem sibi in adolescentia traditam tanq̄ filiam educauerat: & uirginem egregie instituerat. Hunc igitur propterea ad obeundum id officium aptissimum existimantes legatum misere. At iis ad Garsyerim profectus tantum abfuit ut commissum munus sicuti bonum ciuem decebat exequeretur ut e contrario Garsyerim hortatus sit: uti ad Acheum mitteret dediturum se eis urbem pollicitus. Garsyeris spe consequende urbis erectus confestim ad Acheum misit: qui eum prouocarēt ac de presentibus rebus certiorem facerent. Cum Selgiensibus uero factis induciis percutiendi federis tempus sub pretextu longioris considerationis continue differebat: quo interea expectaret Acheum: & Logbasi perficiende rei opportunitatem preberet, Inter hec cum in sermonem frequenter inuicem conuenirent: paulatim quasi consuetudine quadam factum est: ut milites commeatus gratia libere in urbem proficiscerentur. que res multis sepenumero internitionis causa fuit. Quo fit ut mihi quidem uideatur ex omnibus animalibus nullū stollidius aut magis expers rationis esse: q̄m hominem: qui a plerisq; callidissimus omnium iudicari solet. Quot enim castra: quod munimenta: quot arces: quot & quales ciuitates per hunc modum in manus hostium deuenere. Que cum quottidie accidant cernanturq; ab omnibus: semper tamen nescio quomodo noui ac rudes in huiusmodi rebus uidemur esse. quod ideo fit

Logbasis

Stoliditas quanta sit

quia ea que superioribus seculis maioribus nostris acciderunt non consideramus: Sed ad apparatum frumenti & pecuniarum & murorum & sagittarum intenti: cum labore & sumptu hec dumtaxat conquirimus. Quod uero facillimum est: maximosq; in periculosissimis temporibus usus affert: id omnes contennimus ac pro nihilo habemus. Cum nobis alioquin liceat cum quiete & tranquillitate in historiis & cummentariis rerum gestarum ediscere & quasi experiri. Sed ut eo reuertamur unde discessimus: Acheus ad constitutam diem uenit. Selgenses una congressi maximam de regis erga se humanitate spē habebant. Logbasis congregato interea domi sue: ex iis qui commeatus gratia in urbem ueniebant: haud exiguo militum numero: hortari ciues cepit ne tempus per negligentiam contererent: sed presentem Achei erga se humanitatem animaduertentes rebus suis consulerēt: conuocatoq; in contionem populo de federis conditionibus agerent. Que cum dixisset: congregata mox contione consultare de rebus presentibus ceperunt. cōuocatis etiam iis qui deputati ad locorum custodiam fuerant Logbasis dato hostibus uti conuenerat signo: repente quoscunq; domi habebat instruit: seq; una cum filiis armatum ad periculum parat. Ex hostibus Acheus quidem cum medietate copiarum ad urbem uenit. Cum reliquis uero Garsieris Cerbedium uersus proficiscitur. Idest templum iouis a deo supra urbem oportune positum: ut quasi arcis locum tenere uideatur. Cum quidam forte fortuna appropinquantes urbi hostes prospexisset: idq; precipiti cursu multitudini que in contione erat nuntiasset: tanta repente animorum commotio facta est: ut dissoluta contione alii ad Cesbedium: alii in loca ad quorum custodiam positi fuerant: multitudo ad Logbasis domum concurrerint. Vbi detecta mox proditione quidam tumultuario impetum tecta conscendentes: alii ui per portas ingressi: Logbasim filiosq; & ceteros facinoris conscios crudelissime trucidarunt. Posthec proclamata per preconem seruis libertate se mutuo hortati in subsidium urbis ad loca necessaria concurrere. Garsyeris cum preoccupatum iam a ciuibus Cesbedium conspicaretur a proposito distitit.

rbediu

Acheo autem facere in portam impetum uolente egressi Selgẽses Septingentos eorũ ceperũt: reliquos maximis uiribus a menibus repulere. Post hec Acheus quidẽ & Garsyeris nõ sine dedecore in castra remearunt. Selgenses autem & seditionem ciuitatis: & presentiam hostium ueriti Seniores urbis supplicatum pacem miserunt. Hi cum ad Acheum uenissent: fedus his conditionibus percussere. ut pax Acheo & Selgensibus foret. Selgenses subito trecenta talenta Acheo soluerent. Pednelescensiũ captiuos restituerent post certum tempus alia quadraginta talenta persoluerẽt Ita Selgenses qui ob impietatem Logbasis de patria ac libertate periclitati fuerant: ob singularem animi magnitudinem & patriã tutati sunt: & neq; libertatem neq; coniunctionem quam cum Lacedemoniis habebant labefactarunt. Acheus Myliade: & magna Pamphilie parte subacta cum Sardes exercitum duxisset bellum aduersus Attalum gerebat: omnibus autem citra taurum habitãtibus grauis ac formidabilis erat. Per id tempus quo Acheus exercitũ aduersus Selgenses ducebat: Attalus Ego sagas & Galatas secum habens: omnẽ Eolidẽ & urbes ei regioni propinquas: que prius timore ad Acheum defecerant: peragrauit. Quarum magna pars sponte libenterq; se ei dedicere. pace uiribus expugnate sunt. Dediderunt se ei primo Cyme: Smyrna: Phocea: Posthas egenses & lemnite timore obsidionis ad eum defecerunt. Venerunt preterea a Teis & Colophoniis legati seq; & ciuitates suas dedentes. Quibus ineodem quo prius erant federe susceptis & acceptis obsibus Smyrnensium legatis perhumaniter usus est: q hi magis erga se fide seruassent. Continuato deinde itinere Lycũ flumen transgressus: primo ad Mysios: postea ad Carseas uenit: quibus perterrefactis & una iis qui didyma menia custodiebant Hec quoq; loca occupauit: tradente ea per pditionẽ Temistocle qui in iis locis dux ab Acheo relictus fuerat. Hinc mox pfectus deuastato agro quem apias incole uocant: pelecantem montem transcendit: & iuxta Maximum flumen castrametatus est. Vbi cum defectus lune accidisset Gallate labores uiarum grauiter & iniquo animo ferentes: ut qui sequentes in curribus uxores ac paruos filios habebant: notato hoc signo: minime processuros se ultra affirmabant. Rex Attalus & si nullam omnino ex ea gente

utilitatem habebat: ueritus tamen ne si a se ueluti contēpti relin/
querentur: ad Acheum se conuerterent: & ipse non bonam ex
hac re famam consequeretur: quasi per ingratitudinem dimitteret
eos: qui ob egregiam erga se fidem transisse in asiam uidebantur
hortatus est illos ut paululum adhuc laborem itineris tollerarent.
Daturum se mox peroportunū locū in quo quiescerent: & omnia
que illi uellēt: queq; ipse posset & decerent prompto aīo effectuꝝ.
Attalus igitur constitutis ad habitandum hellespontū Egosagis.
& lampsacenis Alexandrinis atq; iliensibus ꝙ in fide erga se per/
mansissent benigne atq; humaniter tractis: Perganum cum ex/
ercitu est profectus.

Antiochus & Ptolemeus ineunte uere: & necessariis ad bellum
paratis educere uterq; exercitum maturabant. Ptolemeus igitur
Alexandria proficiscitur ultra septuaginta milia peditum secum
habens: equitum quinque milia tris & septuaginta elephantos.
Antiochus cognito eorū recessu e uestigio copias cogit. Hic aut
copie eius fuere. De quidem & Carmanii: & scilices in expeditorū
modum armati circiter quinq; milia. Horum dux erat Byttacus
macedo. Sub Theodoto uero etolo proditionis auctore erant ex
omni regno delecti: & in macedonum morem armati decem milia
hominum: quoꝝ magna pas argyraspides erant. Phalangis multi/
tudo ultra uiginti hominum milia continebat. huic Nicarchus
& Theodotus cognomento Emiolius preerant. Preter hos Agri/
annes & per se sagittarii & funditores circiter duo milia hominum
erant: cum quibus traces mille quorū dux erat Menedemus Ala/
bandeus. Dehinc medi Cissii: Cadysii: Carmani ad quinque milia
quorū curā habebat. Acuis Aspasiam medi filius. Abares autem &
alii iis finitimi ultra decem milia Zabdibelum ducem sequebantur
Mercenarios preterea e Gretia milites ducebat Hippulocus
Thessalus numero quinque milia hominum. Cretenses mille &
quingentos Eurylochus habebat. Neocretenses mille Zelysgor/
gynius cum quibus una conuenerant funditores lydii quingenti
Cardaces sub Lysimacho gallo mille. Equitum omnis multitudo
erat ad sex milia hoīm quorū quatuor milibus preerat Antipater
regii fratris filius. Reliquis uero Themison. Ita Antiochi omnes
copie erant duo & sexaginta milia peditum: equitum sex milia:

Elephanti centum & duo. Ptolemeus iter per pelusium faciens hãc primum urbem in potestatẽ recepit. ubi destributo affatim inter milites frumento paulopost inde profectus per Cassium & Bathra gazam uenit. Hic receptis copiis mox inde abiens paulatĩ ꝓcedit ac quinto post die quinquaginta stadia distans ab urbe Rhaphia castrametatus est. que urbs post Rhinocolura sita est: prima ciui/tatum Syrie que egiptum aspiciunt. Eodem tempore Antiochus cum exercitu uenit: & hanc urbem preteriens noctu castra locat circiter decem stadia a castris hostium remota. Principio igit᷑ hoc inter se spatio distantes utriq; morabantur. paucis uero īteriectis diebus Antiochus oportuniorem locum occupare uolens: & animũ militibus suis augere castra ꝓpius hostibus admouit: ut uix quinq; stadia inuicem distarent. Vbi dum aquatũ ac pabulatũ quottidie proficiscũtur: crebra inter se certamina cõmittunt. Similiter etiã inter utraque castra mõ pedites nõnunq̃ eqtes se mutuo aggressi fortunam belli experiuntur. Sub idem tempus Thedotus magna ac plane etolica audacia usus est. Cum enĩ longa experientia uitã ac mores regios didicisset: sub auroram castra hostium ingreditur & aspectu quidem propter tenebras incognitus erat: genere uero uestimẽti & reliquo ornatu haud multũ a ceteris differens: q uippe uariis illi uestibus utebãtur. Notato autem precedentibus diebus loco in quo tẽtorium regis erat: ꝙ ante ipsa fere castra sepe inuicẽ fuerant congressi: recta ad illud cõtendit. cumq; īcognitus oẽs pertransisset: clam intentoriũ uenit in quo rex uersari ac cenare consueuerat. Vbi cum omnia diligenter lustratus regem minime comperisset: nam in secretiori quodam loco quiescebat: duobus qui ibi cubant uulneratis: & Andrea medico regis interfecto: tuto in propria castra reuersus est. audacia quidem propositum suum cõ/secutus sed deceptus prouidẽtia: ꝙ non recte locũ in quo cubare Ptolemeus onsueuerat: inuestigarat. Reges cum quinq; diebus aduersus seinuicem castra teunissent: descendere tandem in pliũ ambo decreuere. Cum igitur Ptolemeus mouere e castris exercitũ cepisset: extemplo Antiochus quoque idẽ fecit. Phalanges uterq; rex & delectos in macedonicum morem armatos aduersus se inuicẽ collocauit. Ptolemeus utrunq; cornu hunc in modum instituit. Polycrates cum equitibus sibi subiectis leuũ cornu tenebat. Inter

hoc & phalangem cretenses erant iuxta ipsos equites collocati. Post hos regium agema: deinde scutati qui sub Socrate erant: postremo libyci in macidonicum morem instructi. In dextro cornu erat Echecrates Thessalus subiectos sibi equites secum habens post quos erant galathe & thraces post eos phoxidas cum mercenariis e gretia militibus: deinde phalanx egiptiorũ. Elephantorum in leuo cornu quadraginta posuerant: in quo Ptolemeus ipse pugnaturus erat. tris & triginta ante dextrum cornu iuxta mercenarios equites collocarant. Antiochus uero sexaginta Elephantos quibus preerat Philippus sodalis eius ante dextrum cornu ponit: in quo certare ipse aduersus Ptolemeum decreuerat. Post hos duo milia equitum qui sub duce Antipatro erant collocat. Penes equites a fronte Certenses constituit. post quos mercenarium e grecia militem: deinde quinque milia peditum qui in macedonicũ morem armati Byttacum ducem habebãt In sinistro uero cornu ante omnes duo milia equitum ponit: quibus dux preerat Themison penes quos cardaces & lydos sagittarios collocat postea tria milia expeditorũ qui sub Menedemo erant deinde Cissios: Medos: & Carmanios. post quos arabas phalangi iunctos. Reliquos deĩde elephantos leuo cornu ꝑponit: Myisco uno ex pueris regis illis ꝑfecto Hũc inmodũ instructis utrinq; copiis: reges ordines suos una cum ducibus atq; amicis hortari: publice priuatimq; fortitudinem militum extollere: maximam in phalangibus spem habere. que sint uictoriam subsecutura premia uterq; proponere. Hortabantur autem una cum Ptolemeo copias Andromachus: & Sosibius: & soror eius Laodice: Cum Antiocho uero Theodotus: & Nicarchus: quod hi apud eos phalangibus preerant. Posthec uterque Rex paulatim aduersus alterum procedit. Ptolemeus quidem: cum sorore Laodice leuum cornu tenens: Antiochus cum phalange regia dextrum. Hic igitur bellicum canentes primum cum Elephantis se mutuo inuadunt. Pauci ex iis quos Ptolemeus habebat in aduersos feruntur: Ex quibus optimam certe faciebant Milites pugnam tacentes hastas: & seinuicem crebris uulneribus afficientes. Longe tamen meliorẽ fere ipse faciebant ingenti impetu se inuicem impetentes & faciem facie uerberãtes.

Est enim hic elephantorum mos ut inter se congressi : & mutuis se dentibus impetentes acerrime pugnent: simul atq; uero uulnus aliquod acceperit nõ secus in oẽs dẽtibus seuiãt: q̃ tauri cornibus. Verũ maxima pars elephantoꝝ Ptolomei preliũ formidabat: qđ pleꝝq; accidere Libycis elephantis consueuit: odorẽ enim & uocẽ non patiunt̃: ꝑterea magnitudinẽ ac uires ut mihi uidet̃ timẽtes: Indicos statim fugiũt: uti eo tempore accidit. Subito enim in fugam conuersi: & ordines suoꝝ ꝑturbantes maximam in phalange Ptolomei stragem fecere. Quod cernẽs Antiochus extemplo cum elephãtis equites qui sub Polycrate duce erant aggredit̃. Similiter mercenarii milites qui circa phalangem erant in scutatos Ptolomei ferũt̃. Quãobrem hos quoq; ordines dissipãtibus feris: leuũ cornu Ptolomei declinauit. Echecrates uero qui dextro cornu preerat ꝑncipio quidem ut ꝑdicta cornua cõgrederent̃ expectabat. Vbi uero surgentẽ in aera puluerẽ: & elephantos suos nequaq̃ ferri in aduersos audẽtes aĩaduertit: mandat Phoxide mercenariũ militem habenti ut a fronte oppositos hostes aggrediat̃. Ipse eqtes elephãtosq; paulatĩ educẽs idem facit. paribus igit̃ animis utrinq; congrediũt̃ preliũ diu atrox fuit. Ad extremũ tñ cũ Echecrates ipe qdẽ extra piculũ elephantoꝝ esset: maximã uero stragem in hostiles equites faceret: Phoxida quoq; & ceteris qui cũ eo erãt Arabes & Medos ꝑter modũ ꝑmẽtibus: leuũ cornu Antiochi ĩ fugã uertit̃. Ita cuius dextrũ cornu supius erat: leuũ fugabatur. Phalanges utriusq; integre ꝑmanebãt: dubiã de futuro spem hñtes. Inter hec Ptolomeus fuga ad phalangẽ facta cũ in mediũ uenisset: seq; militibus ondisset: tm̃ suis animi: hostibus uero terroris addidit: ut qui cum Andromacho & Sosibio erãt: abiectis repẽte armis fuge se cõmiserint. At rex Antiochus ut iuuẽis: & bellicarũ rerũ expers: ex sua uictoria reliquoꝝ quoq; cõiecturã faciẽs: fugientes summa celeritate ĩsequebat̃. Quodã uero e senioribus eũ reuocãte: & surgentẽ a phalange ad eius castra puluerem ostendẽte: tunc demum rem ĩtelligẽs cõuerso itinere in castra conat̃ reuerti. Cũ uero suos oĩs fuge expositos compisset: cõsilii inops ipe quoq; Raphiã fugit putans nõ stetisse per se qn pulcherrima atq; honestissima uictoria potitus esset: totiusq; cladis sue causã tarditatem atq; ignauiam militũ fuisse: Ptolomeus in phalange quidem uictoria potitus: in

dextro uero cornu compluribus equitibus ac mercenariis ãmissis impñtiaꝝ in castra reuertit: & curãdoꝝ corporũ potestatẽ militi-bus facit. Postridie eius diei electa suorũ cadauera tradi sepulture iubet: deinde hostiũ corporibus spoliatis Raphiam cum exercitu cõtendit. Antiochus & si statim ex fuga reuocatis suis castrametari extra urbes cupiebat: tñ quia milites eius magna ex parte in urbẽ cõfugerãt: ipe quoq; idem facere est coactus. Sequẽti autem die eductis sub aurorã que ex tanta clade supfuerant copiis: Gazam pficiscit. ubi castris positis: missisq; qui suoꝝ cadauera reposcerẽt: mortuis parentauit. Desiderati autem fuerunt ex militibus. Anti-ochi ultra decem milia peditũ: equites plus q̃ trecenti. uiui circiter quatuor milia in potestatem hostium peruenerũt. Elephantorũ tres in ipso prelio: duo postea ex uulneribus piere. complures eoꝝ uiui capti. Hunc igit finem habuit memorabile prelium quo duo maximi reges prope Rhaphiam de imperio Syrie certauere. Se-pultis cadaueribus Antiochus cum uniuerso exercitũ domũ remi-grauit. Ptolemeus Rhaphia & reliquis ciuitatibus rẽpẽre potitus est: uniuersis populis inter se certantibus: ut in dedendo se regi uicinum preuenirent. Antiochus cum ad ciuitatem eius Epony-mũ peruenisset: subito Antipatrum fratris filium: & Theodotum Hemiolium legatos ad Ptolemeum misit: qui pacẽ a rege pcarẽt. timebat enim Ptolemei uires: & perexiguam spem ob acceptam nuper cladẽ in militibus habebat: formidabat pterea Acheum ne oportunitate temporis motus bello eum infestaret. Ptolemeus au-tem nihil horum cogitans: sed felici atq; insperato successu rerum letus: beneq; secũ actum existimans: q iam omnem Syriam possi-deret: haud alienus a conditionibus pacis erat: sed plus etiam q̃ satis esset pronum ad hoc animũ hẽbat: allectus desidia uitẽ qua semper fuerat usus. Cũ igit añ eius cõspectũ legati uenissent: paululũ in Antiochũ iuectus pacẽ i ãnũ cõcessit. ac Sosibiũ una cũ eis qui fe-dus firmaret ad Antiochum misit. Ipe in Syria & Phenice circiter tris mẽses cõmoratus: ordĩatis mox ciuitatibus: & cura eoꝝ oĩm lo-coꝝ Andromacho aspẽdio tradita Alexãdriã cũ sorore & amicis reuersus ẽ. Antiochus firmato cũ Sosibio federe: & rebus oĩbus ex snĩa cõpositis: ad apparatũ belli aduersus Acheũ sicuti a principio statuerat se cõuertit. Hic igit erat ea tẽpestate asiacaꝝ reꝝ status.

Eodem tempore Rhodii sũpta occasione ex terremotu qui pau/
cis ante diebus apud eos fuerat: in quo & collosus magnus: &
scenia ac naualia quam plurima deciderant: ita prudenter atq; in/
dustrie se gesserunt: ut non detrimenti: sed potius sũme utilitatis
causa hic casus fuisse uideretur. tantum apud homines ignorantia
atq; segnities a prudentia atq; industria differt nõ solum ĩ ꝑuata
uita ueꝝ etiam in publicis rebus: ut in his secunde res detrimentũ
in illis aduerse emendationem quandam errorum afferre uideanť
Rhodii enim eam rem magnam ac graue͂ facientes: & in mittẽdis
quotidie legationibus soliciti: in id ciuitates & maxĩe reges ĩduce/
bant: ut non solum ab iis maxima munera consequerentur: ueꝝ
ita consequerentur: ut dantes ipsi accipere ab iis gratiam se puta/
rent. Hicron enim & gelon non solũ quinq; & septuaginta talẽta
ad gimnasii instaurationem eis dederunt. parti subito: partim bre/
uissimo post turpe: ueꝝ etiam lebetes argenteos: & eoꝝ tripedes &
urnas: preterea ad sacrifitia peragenda decem talenta: ad ciuium
usum alia decem: ut omnia centum talentoꝝ munus facerẽt post
hec omnibus qui Rhodum nauigarent immunitatem concessere.
Catapeltas trium brachioꝝ: quinquaginta: & ad extremum tanq̃
a Rhodiis beneficium accepissent: statuas in celeberrimo totius
urbis loco erexerunt: coronatum rhodium populum: a populo sy/
racusano. Ptolomeus uero eisdem promisit talenta argenti trecẽta
frumenti artabas ea est mensura medica: ultra decies centena milia
ligna ad faciendas quinqueremes sex: triremes decem. buxi qua/
dranguli brachia circiter quadraginta milia: funiũ tria milia: uela
item: atq; arbores ad tria milia. ad ĩstaurationem Colossi talẽtoꝝ
tria milia. edificatores centũ: operarios trecentos & quinq̃gĩta. &
ad horum uictum singulis annis quatuordecim talenta. Preter
hec ad certamina & sacrificia artabas frumenti circiter duodecim
milia. item ad cõmeatum decem triremium artabarũ uigĩti milia.
Quarum omnium rerum magnã partem ĩ presentia dedit: argẽti
totius partem tertiam. Eodem modo Antigonus ligna a sexdecim
usq; ad octo brachia ultra decem milia: tabulas septem brachiorũ
ad quĩque milia: ferri talẽta: tria milia. picis talẽta mille: alterius
picis mille modios. Post hec omnia. centũ argenti talenta pollicitus
est. Chriseys autem mulier frumenti centena milia. Plumbi talẽ/
torum tria milia. Seleucus Antiochi pater preterq̃ ꝙ ĩmunitatem

Terremotu rhodi

Dona a[...] data rho[...]

artaba

nauigantibus rhodũ concessit: misit etiam quinqueremes ĩstructas decem. Frumẽti biscentena milia. Lignorum. retine: & capillo℞ decem milia brachiorum: & mille talenta: Similia his prusias & mithridates fecerunt. Principes preterea omnes qui in asia sunt: ut lysannias: olimpicus: limneus ac ceteri. Ciuitates uero que rhodus pro suis queq; uiribus gratificate sũt: nemo enumerare facile posset. Hec in presentia quidem recensenda existimauimus primo Rhodiorũ gratia: ut eorũ industria ac uigilãtia in rebus publicis manifesta omnibus foret: sunt enim profecto & laude & emulatione digni. Secũdo auaritie regum nostri temporis causa: & pusillanimitate gentium ac ciuitatum: ne uel illi quatuor aut quique talenta largientes credant se grande aliquid atq; amplum facere ac ꝓ ĩde eandem beniuolentiã: eosdemq; honores a grecis querãt. quos pristini reges habuere: uel ciuitates. magnitudinem ueterum munerum memoria repetentes; existiment se exiguis nostri tp̃is muneribus maximos illos atq; optimos honores debere: sed seruare dignitatem suam conent̃: ut grecie populi longe a ceteris hõibus differant. Ineunte iam estate cum dux Etolorum esset Agetas: Aratus autem Acheorum dux imperium deposuisset: Nam hoc loco superius a sociali bello digressi sumus: Lycurgus. Lacedẽonius ex Etolia redut. Magistratus enim cum falso iniectam ei calũniã propter quam discesserat comperissent: confestim eum in patriã reuocarunt. Hic igitur missus est ad Pirriam etolum: qui tum eliẽsiũ dux aduersus Messenios erat. Aratus & mercenariũ militẽ Acheorum male instructum accepit: & ciuitates negligenter ad bellum dispositas: ꝙ Eperatus: qui ante eum dux fuerat: male ut supradiximus ac segniter oĩa administrasset. Verũtamẽ hortatus Acheos & decreto eorum accepto ad belli apparatum omni studio erat intentus. Decretũ autem ab Acheis hoc fuerat: ut mercenarii pedites cogerentur nõ pautiores octomilibus: equites quingenti Ex acheis uero deligerẽtur tria milia peditum: & trecenti equites ex quibus Megalopolitani eneum scutum habentes essent pedites quidem quingenti: equites quinquaginta. totidem etiam argiui essent. preterea ut naues quoq; pararentur: in littore & argolico sinu tres: circa patras & Dymen totidem. Aratus igitur in delectu habendo & huiusmodi rebus parandis occupatus erat. Lycurgus autem & Pyrrias constituto inter se tempore quo egredi uterq;

ut ad graecos

deberet: uersus Messenē proficiscebantur. Dux acheorū cognita eorum profectione cum mercenariis & quibusdam delectorum Megalopolim uenit. opē messeniis laturus. Lycurgus messenioꝝ agrum ingressus: mox Calamas opidum per proditionem accepit. deinde iter prosecutus miscere se cum etolis maturabat. Pyrrias cū ferem nudus ex elide aduenisset: statim a cyparensibus reiectus iter conuertit. Quamobrem lycurgus cum neque iungere se cum pyrria posset: neq; ipse satis per se potens. ad res gerendas foret: nulla re memorabili facta Spartā reuersus est. Aratus. frustratis opinione sua hostibus: quod futurum erat auguratus iussit: ut a Taurione pararentur equites quīquaginta. & quingenti pedites: Messenii totidem pedites atq; equites mitterent. uolens his copiis ab incursionibus hostium seruare Messeniorum & Megalopolitanorum & Tegeatarum & argiuorum agros: quippe omnes hee regiones spartano agro finitime. plus ceteris Lacedemoniorum bello sunt exposite: Achaicis uero hac mercenariis militibus ab Eliensium atq etolorum periculo achaiam custodire. His peractis dissensionem: que orta inter Megalopolitanos fuerat. iuxta Acheorum decretum composuit. Megalopolitani enim cum paulo ante a cleomene patrio solo eiecti fuissent. egebant quidē multis sed rebus omnibus carebant. Siquidē in dignitate sua ꝑmanentes commeatum & sumptus necessarios nec publice nec priuatim habebant. Quamobrem seditione: ira: simulatibus omnia apud eos plena erant. Hoc enim & in rebus publicis & in priuata hominum uita accidere consueuit: quando necessarii sumptus desunt. Primo igitē inter se de menibus urbis dissidebant: dicentibus aliis tantū facere eius circuitū oportere: quantum & presenetes eorum fortune paterentur: & custodire in tanta paucitate hominum possent: aliis autem plane contrarium asserentibus. Maxime autem de legibus a pritanide scriptis inuicem contendebant: quem legumlatorem eis Antigōus dederat: eratq; īter ꝑipateticos celeberrimus. Cū hec in ciuitate dissensio esset: Aratus ciuiles omnes discordias sedauit: & exardescentem iam mutuo. Megalopolitanorum iram publice priuatimq; restinxit. Reconciliatis inuicē Megalopolitanis repēte Aratus inde profectus ad Acheorum concilium uenit: Mercenariis Seleuco phario duci relictis. Elienses Pyrrie ꝙ negligenter se gessisse uideretur infensi: Euripidem Ducem ex urbe Etolia

Calamę o

Pritanidos

accersiuerũt: qui obseruato Acheorũ cõcilio: & acceptis sexagīta equitibus. ac duobus milibus peditum. copias extemplo eduxit: omnemque regionem usq; ad egiadem depopulatus est: & capta ingenti preda mox Leontium reuertebatur. Lycus ea re cogni/ta obuiam eis profectus. e uestigio hostibus occurrit: & collatis uiribus circiter quadringentos eorum interfecit. ducentos uiuos cepit. In quibus clariores erant Physsias: Antanor: Clearcus: Euanorides: Aristogiton: Nicasippus: Aspasius. armis uero atq; impedimentis omnibus potitus est. Sub idem tempus prefectus classis Acheorum Molicriam uenit. Vnde mox profectus con/uerso itinere Chalceam nauigauit. Vbi cum oppidani obuiam exiuissent: duas longas nauis remigibus & ceteris necessariis rebus instructas cepit. preterea nauigia quamplurima parua abduxit. Collecta preterea eodem tempore terra mariq; ingenti preda: & comeatu ac rebus ad uitam necessariis inde acceptis: milites quidẽ audatiores in posterum sunt facti: ciuitates uero meliorem spem animo conceperunt: quidẽ necessaria ad uictum non cogerentur copiis suppeditare. Inter hec Scerdilaidas iniuria se affectum a rege existimans: q; integre sibi stipendium sicuti ex federe cum philippo conuenerat: solutum non fuisset: quindecim lembos cum dolo emisit: qui cum Leucadem appulissent: omnibus eos propter factam cum rege societatem tanquam amicos accipientibus: cum nihil aliud efficere mali possent. Agatinum & Cassandrum corin/thios qui tanq̃ amici eundem portum cum quatuor nauibus ĩgressi fuerant uiolato federis iure. ipsosq; & naues eorum ceperunt: ac ad Scerdilaidã subito misere. Posthec Leucade profecti: & cur/su uersus maleam directo mercatores depopulabantur. Instante iam estate: & his qui cum taurione erant custodiam predictarum urbium spernẽtibus Aratus delectos milites secum habens cõmea/tus gratia in argiuum agrum uenit. Euripides autem cum multi/tudine etolorum egressus populabundus per tritensium regionem grassabat᷑. Lycus & Demodocus priuati acheorum duces: ubi de aduentu etolorum intellexere: congregatis Dymensibus & patrẽ/sibus ac pharensibus preterea etiam mercenarios secum habentes in eliensem agrum impetum fecerunt. cumque ad locum uẽissent quem incole Phyxium uocant leuioris armature milites una cum equitibus discurrere p agrũ iusserũt: grauiorem uero armaturam

circa eum locum in insidiis posuere: Concursantibus mox passim temereq; in subsidium suorum eliensibus cum insidiarum locum p/ transissent: insurgentes qui cũ lyco erãt magno impetu in elienses irruere qui cum resistere eorum uiribus non possent repente in fugam conuersi: ducẽti fere desiderati sunt: octuagita uiui cap/ ti. Illi predam omnem integram abegerunt. Per idem tempus prefectus quoq; classis Acheorum cum sepenumero Calidonem & Naupactum nauigasset: regionem omnem depopulatus est: & hostes bis in fugam uertit. cepit etiam Cleonicum Naupacticũ qui quoniam hospes Acheorum erat: in presentia quidem nihil mali passus est. paucis uero interiectis diebus sine precio liberatus fuit. Sub idem tempus Agetas Etolorum dux: congregata mul/ titudine etolorum omnem Acarnanum regionem ferro igniq; uastauit. Similiter uniuersam Epirum depopulatus est. Que cum fecisset in patriam reuersus: suam cuiq; domum abeundi potestatẽ fecit. Acarnanes deinde in stratensem agrum profecti: statimq; ab hostibus repulsi turpem quidem sed tamen incolumem fugam fecere. q̧ stratenses insidias ueriti persequi illos nõ sunt ausi apud Phanotenses eodem tempe rursus proditio facta est in hũc modũ Allexander Phocidi a philippo prefectus: ordinauit proditionẽ aduersus etolos per Iasonem quendam: qui a se Phanotensium urbi prepositus fuerat. Hic ad Agetam Etolorum ducem missus policitus est se Phanotensium arcem illi traditurum: quadere & pactum inter se firmarũt & iusiurandum prestitere. Cum consti/ tutus dies aduenisset: Agetas noctu eo cum Etolis uenit: colloca/ tisq; in occulto quodam loco iuxta urbem copiis: centum ex om̃i multitudine delectos in arcem mittit. Iason Alexandrum in urbe cum sufficienti numero militum paratum habens: iuuentutem ex pacto intra arcem recipit. Alexander repente impetu in arcem cum suis facto etolos omnes cepit. Exorta deinde luce Agetas cũ id factum cognouisset: exercitum domum reduxit: hac clade ut aliis sepenumero turpiter ab hostibus affectus. Per eosdem dies Philippus rex Bylazonem cepit: urbem in peonia maximam: & peroportune sitã ad ingressum Macedonie ex Dardania. In qua sufficienti presidio collocato Chrysogonum summa celeritate in superiores Macedonie partes misit: qui nouum militum delectum haberet. Ipse acceptis ex Bottia & Amphaxitide copiis Edesam Bylazo

uenit: ubi expectato cũ Macedonibus Crysogono mox inde cũ
omni exercitu discessit: & sexto post die Larissã uenit. Cõtinuato
deinde per noctem itinere Meliteam appulit: & admotis menibus
scalis capere urbem conatus est: tantoq; terrore ob repentinum &
inopinatum aduentum melitenses affecit: ut parum abfuerit quin
urbe sit potitus: & nisi scale aliquantoq; erat opus breuiores extu/
tissent: profecto compos desiderii fuisset. Verumtamen hac spe
fraudatus & castris iuxta Enipem flumen positis copias ex larissa
& ceteris ciuitatibus coegit: quas per hyemem obsidionis gratia pa/
rauerat: omnis enim intentio eius erat thebas capere. Hec urbs nõ
lõge a mari sita ẽ: distatq; ab urbe Larissa circiter trecẽta stadia
adiacet autem peroportune Magnesie & tessalie: & maxime ei pti
magnesie: quam Demetriadem uocant: Thessalie uero ei parti q̃
pharsalii & pherenses incolunt ex qua: cum eam per id tempus
Etoli tenerent: maximum detrimentum Pharsaliensibus ac De/
metriensibus inferebatur: nec minus etiam larisseis: quippe etoli
crebras in eum agrum incursiones faciebant quem Namyricum
incole appellãt. Quamobrem philippus haud parui hanc rem fa/
ciendam existimans omni studio ad urbis expurgationem incum/
bebat. Paratis igitur cẽtũ & quinquaginta catapeltis: balistis uero
quiq; & uigĩti: thebis cũ copiis ap ꝓpinquauit: diuisoq; in tris ptes
exercitu urbem a tribus lateribus cinxit. Vnam quidem partem
circa Scopium posuit; aliam circa heliotropiũ: tertiam ipse iuxta
montem: qui urbi imminet tenuit. Quod uero inter castra locorũ
supererat fossa ac duplici uallo diligentissime muniuit. Addidit
preterea ligneas turres in singulis iugeribus sufficienti presidio
refertas. Post hec omni bellico apparatu simul congregato addu/
cere arci machinas cepit. Verum p tres primos dies nullam ptem
operum admouere potuit: tanta audatia ac fortitudine milites
emenibus propugnabant. Postquam uero propter continuationẽ
certaminis & multitudinem telorum alii ex ciuibus interfecti sunt
alii uulneribus affecti: tũc parua mora a propugnantibus facta
Macedones uix nono die substentacula ac ceteras machinas me/
nibus admouerunt. Posthec continue expugnationi urbis intẽti:
ita ut nec noctu nec interdiu catapelte & baliste cessarent: intra
trium dierum spatium ad duo iugera muri confregerunt. Verũ
cũ adhibita mẽibus substẽtacula magnitudinẽ ponderis substinere

non ualerent in terram decidentes: murum quoque antequam ignis a Macedonibus inuceretur secum traxerunt. Quo facto cũ animi omnium creuissent: seq; ad ingressum urbis pararent: ac iã incepturi prelium uiderentur: perterriti thebani seq; & urbem dediderunt. Philippus cum per hunc modũ Magnesie & Tessalie loca tuta reddidisset: preciosissima queq; etolorum bona abstulit: Vrbem uero eiectis antiquis cultoribus: ac macedonibus ad eius habitationem constitutis mutato nomine pro thebis Philippolim appellauit. Cũ adhuc in ea urbe moraretur: rursus legati de pace a chus & Rhodiis & byzãtiis & rege Phtolemeo uenere. Quibus cum idem quod ante responsum dedisset: seq; haud alienum a pace animum habere respondisset: eos remisit: & ut etolorum quoque animos tentarent iussit. Ipse contempta pace toto animo exteris rebus incumbebat. Quamobrem cum ei nuntiatum fuisset Scerdilaide lẽbos omnia circa maleam depopulari: & mercatoribus omnibus non secus quem hostibus uti: preterea quasdam naues ex suis in leucade preter fedus cepisse: armatis duodecim cataphractis nauibus: & octo aphractis preterea honerariis triginta per Euripũ nauigat: simul sperans illiriorum lembis potiri: simul omnibus uiribus ad bellum aduersus etolos intentus: q̄ non dum res in italia gestas cognitas haberet. Nam quo tempore Philippus thebas obsidebat: Romani ab Hãnibile profligati in tuscia fuerant: sed nõ dum fama earum rerum in gretiam peruenerat. Philippus igitur parata classe cum Cenchreas appulisset: cataphractas quidem nauigare circa maleam uersus egium & patras mandauit. reliquas uero in lecheo positas commorari in eo portu iussit: ipse quem celerrime ad nemos ludos profectus: argos uenit. Hic tũ spectaculo íteresset: littere ei ex Macedonia afferuntur significantes Romanos ígenti clade ab Hãnibale superatos fuisse: Hãnibalem ipsum campis potiri. Subito igitur Demetrio phario dumtaxat litteras ostendit: iusso ne quicquam alicui loqueret̃. Hic ea occasione sumpta hortari regem cepit: ut expedito mox Etolorũ bello illyricas res aggrederetur: omnem enim greciam & in presẽtia parere regi & posthac idem facturam esse: cum presertĩ Achei sponte sua regi beniuoli forent etoli uero tot cladibus p̃senti bello affecti: potenciã eius formidarẽt. Italiã autẽ inquit trãsfretacionem in eam inicium esse totius orbis principatum assequendi: quẽ

Philippolis thebae pr

nemini meliori iure quē illi cōuenire. Tempus preterea ipñtiaꝝ ad id peroportunum esse: Romanis ingenti clade ab Hannibile profligatis. Huiusmodi rationibus usus Demetrius statim id regi persuasit. utpote adhuc & adolescenti: & natura audaci: ac preter modum imperii auido. Posthec philippus congregato amicorum consilio: agere de pace etolorum cepit. ad quod cū Aratus quoq; libenter ueniret: rex haud expectatis legatis: qui publice de conditionibus pacis referrēt: subito Cleonicum Naupactiū ad etolos misit: hunc enim reperit adhuc ex captiuitate consilium acheorū expectantem. Ipe nauibus corinticum pedestribus copiis acceptis egium uenit. deinde Lassionem profectus: & occupata in peripius turri: irrupturum se in eliensem agrum simulabat: ne forte nimis appetere pacem iudicaretur. Posthec bis aut ter reuerso Cleonico: & precantibus etolis: ut rex ipse ad eos proficisceretur libenter concessit datisq; repente ad omnes socias ciuitates litteris: ac bellico feruore restincto: singulos hortatus est admittendas ꝑ componendis rebus: & pace cum etolis firmanda legationes. Ipse transportatis copiis: & castris circa Panormum positis: qui peloponnesi portus est: e conspectu Naupacti situs: legatos sociorum prestolabatur. Interhec dum illi congregarentur in Zacynthū profectus: solus res eius insule composuit: ac mox inde ad eundē locum reuersus ē. Congregatis tandē legatis Aratum & Tauriōem cum quibusdam aliis ad etolos misit. Qui cum ad eos uenissent: erāt enim in consilio Naupacti congregati: pauca quedam locuti: & intellecto eorum desiderio de pace facienda: e uestigio ad Philippum reuersi: omnia regi nuntiarunt. Etoli desiderio pacis flagrantes una cum iis legatos ad regem misere oratum ut ad se cum copiis ueniret: quo res melius ac celerius componerentur. Rex p̄cibus eorum pellectus: in locum circiter uiginti stadia a naupacto distantem cum copiis nauigauit. ubi educta multitudine: & castris nauibusq; uallo ac fossa circumdatis aduentum etolorum prestolabatur. Etoli inermes uersus regem profecti duo stadia procul a castris regiis constitere. statimq; ad regem miserunt qui de rebus presentibus dissererent. Rex igitur primo omnes qui a sociis ciuitatibus conuenerant ad eos transmisit: iussos hac condictione pacē cum etolis firmarent ut ea quisque in posterum teneret. que in p̄ntia tenebat. Quā condictionem cum libenter etoli acceptassent

pro particularibus deinde rebus frequentes hinc inde nuntii mit/tebantur. Quarum rerum maximam partem consulto pretermisi/mus q nihil in iis memoratu dignum esse uidebatur. Libuit autem ad hortationem qua apud regem & socios principio usus est Age/laus naupactius paucis referre. Hic enim cum facta esset dicendi copia: omnesq; ad audiendũ parati forent: oportere inquit max/ime grecos nunq̃ aduersus se inuicẽ bellum gerere: sed maximas dis habere gratias: si omnes unius sententie: & instar eorum qui flumina traiciunt mutuo nexu manuum colligati barbarorum impetũ repellere: seq; & ciuitates suas tutari queant. Quod si fieri continue non possit: hoc saltem tempore omni studio seruandum q nunquam in maiori periculo grecia fuerit. prospicere enim se multitudinem copiarum & magnitudinem instantis belli neq; dubi/tare seu Cartaginenses Romanos siue Romani Cartaginenses in italia superarint: neutros Sicilie atq; italie imperio contentos fore Ceterum stati uictores plusq̃ satis sit manus extensuros: transitũq; in orientem facturos. proinde omnes prouidere huic rei oportere & presertim Philippũ. prouidere autẽ hoc duntaxat modo posse si restincto presenti bello non solum grecie ciuitates cesset affli/gere: sed eco ntrario omnium ipse quasi unius corporis curam ha/beat: & uniuerse gretie saluti tamquã proprie & ditioni sue sub/iecte consulat. Hoc enim si fecerit: & grecos sibi beniuolos ac ad futura bella optimos concertatores futuros esse: & barbaros fidẽ grecorum erga regem timentes: minus imperio eius insidiaturos. Quod si ad propagãdum imperium animum habeat aspicere eum in occidentem oporrere: & quo in statu res italie sint considerare. esse enim in presentia tempus. quo facile totius orbis principatum sperare possit: minus negocii habiturus: q Romani apud Trasi/menum lacum uicti ab Hannibale fuissent. In sũma regẽ hortatẽ ut bella atq; discordias totius grecie inpacem cõcordiãq; cõuertat: enitaturq; omni studio conseruare sibi in posterum libertatem: p arbitrio suo bellum aut pacem in prouintia constituendi. Quod si semel nubem illam quam consurgentem in occidente uidebant trucis & cruenti belli grecie locis appropinquare permitteret ue/reri se inquit ac uehementer sollicitũ esse ne huiusmodi dissẽsiones & cõcordie & ludi quos inuicem committebant ita ab eorum om/nium potestate extiderentur: ut ne precari q deos liceret hanc

sibi facultatem adesse: ut bellari inuicem ac pacem facere pro eorum arbitrio liceret. Hec cum dixisset Agelaus: animos sociorum mirum immodum ad pacem inflãmauit: maxime autem permouit Philippũ regem: qui nõ mediocriter iam propter uerba Demetrii ad id mẽtẽ inclinauerat. Quãobrem unanimi consensu pacem cũ etolis fecere. Firmato igitur federe omnes discesserunt pacem in patriam pro bello reportantes. Hec omnia gesta sunt anno tertio centesime & quadragesime olympiadis. Dico autem id preliũ: quod Romani in tuscia commiserunt: & bellum Anthiochi in Syria gestum: & pacem ab Acheo & Philippo cum etolis factam. Grecas igitur atque italicas res item etiam africanas hec primum tempora cõiunxere. Neque enim post eum diem Philippus: nec ceteri grecie principes cogitationes suas ad greciã referebant. neque bella aut pacem iuicẽ moliebantur: sed omnes iam mentẽ oculosque ad italiã conuertebãt. Paucis quoque interiectis diebus insularum & locorum asie cultores idem fecere. Omnes enim qui uel Philippo infensi erant: uel ab Attalo dissidebant: non iam ad Antiochum & Pholemeum: neque ad meridiem aut orientem: sed ad occasum omnes conuertebantur alii Cartaginenses: alii Romanos crebris legationibus fatigantes Similiter Romani quoque Philippi uires atque audatiã ueriti legatos i greciam mittebãt. Nos autem quoniam sicuti a principio statueramus: manifeste nobis: nisi nos oppinio fallit ostendimus: quando & quomodo & quibus ex causis res grecie cum italicis & libycis quasi in unum corpus coaluerunt: superest ut narrationẽ rerũ in gretia gestarum prosequamur: quousque ad ea tẽpora uentum sit: i quibus Romani iuxta cannas a Cartaginensibus uicti ac profligati fuere. Hinc enim a rebus italicis digressi sumus: & de iis que in grecia & asia iisdem temporibus gesta sunt hunc & superiorem librum perscripsimus: Achei cum primum finis bello ipositus fuit: Timoxeno duce electo ad instituta patrie reuersi: similiter etiam relique Peloponnesi ciuitates paulatim res. p. componebant: colebant agros ludos ac sacrificia deorum renouabant. Quippe assiduo bellorum usu factũ erat: ut hec omnia quasi e memoria excidissent. Atheniensis timore Macedonum liberati optima iam libertate frui uidebantur: Verum cum Eurycldam & Micionem duces haberẽt: eorũ imprudentiam secuti omnium fere regum ac precipue Prolomei tributarii erant. Ptolomeo statim posthec tempora bellum

aduersus egiptyos subortum est. Hic enim cum egyptios in bello aduersus Antiochum secũ habuisset: aliquandiu opera eorum usus mox ab eis relictus est. elati enim rebus circa Rhaphiam gestis: haud ãplius parere regi uoluerunt. sed ducem aliquẽ querebant: tanquam ipsi iam gerendo bello per se sufficerent. Quod etiam tandem non longe post tempore factum est. Antiochus ingenti apparatu ad res bellicas per hyemẽ facto: proxima de hinc estate Taurum transcendit: & inita cum Attalo rege societate bellum aduersus Acheum renouauit. Etoli & si pacem inicio gratissimam habuere: quod bellum longe aliter q̃ spes eorum fuerat successisset & proinde Agelaum naupactiũ ducem elegerunt: cuius precipua opera pax fuerat secuta: procedente tamen tempore grauiter Agelaum accusare: ac de eo non mediocriter conqueri ceperunt. ꝙ eius causa õnes utilitates quas extrinsicus permultas habebãt ammisissent: quando quidẽ non aliquã ꝑuĩcie partẽ sed uniuersam plane greciam pacificasset. Verum tamen Agelaus equo animo huiusmodi iniuriam ferens impetũ eorum reprimebat. Exquo illi quoq; contra eorum naturam tẽporare iracundiam suam sunt coacti. Philippus rex cum post factam pacem soluta classe in Macedoniã nauigaret: Scerdilaide ĩ itinere obuians: qui sub ꝑtextu debite sibi pecunie: cuius rei gratia naues in Leucade uti supra diximus ceperat: tunc Pelagonie quoq; opidum nomine Pisseum ĩ predã uerterat: & cõplures Daretidis ciuitates Antipatriã: Chrisondionem: Gertontem: preterea etiam non paruam Macedonie partem sibi partim hortatu: partim uiribus asciuerat: extemplo copias in terram posuit: omni studio ad predictas ciuitates recuperandas intentus. Omnino autẽ bellũ aduersus Scerdilaidã gerere decreuit: per necessarium existimans illyrium ditioni sue subiicere cũ ad alias res gerẽdas tũ maxime ad trãsfretationẽ ĩ italiã. Quã opinionem Demetrius confirmare regi nitebatur: uidisse se in sónis inquiens Philippum hec omnia molientem. quod nó tam philippi gratia faciebat q̃ odio Romanorum: & ꝙ per eum modum recuperaturum se loca quibus circa pharum spoliatus fuerat: arbitrabatur. Philippus itaq; admotis copiis predictas omnes ciuitates occupauit. In Dassaretide enim cepit Creonium & Gerontem. Circa Lychnidiam paludẽ Enchelanas: Ceracem: Sationẽ: Boios.

Pyssum
Antipat
Chryso
Gerton
Creoniu
Lychni
Enchel
Cerac
Satio
Boios

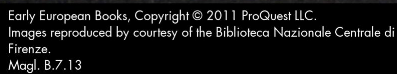
In Calcecinorum uero prouintia Bantiam. Apud Pisantinos Orgyssum. Quibus peractis copias in hiberna dimisit. Erat autē hec hyems: qua Hānibal precipua italie loca depopulatus ī Dānia hyemabat: Romani uero Aulum Terentium: & L. Emiliū consules nouis comitiis creauerant. Philippus dum in hibernis esset ratus naues sibi opus fore non tam ad naualem pugnam: quippe impotentem se omnino mari esse aduersus Romanos arbitrabatur: quam ad transfretationem copiarum in Italiam: centum lembos parauit. quod ante eum nemo fere regum Macedonie fecerat. Aduenіente deinde estate: & Macedonibus remigio leuiter exercitatis: cū copiis soluit. Sub idem tempus Antiochus taurum transcendit. Philippus facto per euripum & Maleam itinere ad loca que sunt circa Cephalloniam & Leucadem uenit. Vbi castris in terrā positis uallo ac fossa ea diligenter muniuit: si quidē romāo4 classem mirum in modū formidabat. Vbi uero eam iuxta lilybeū esse per exploratores didicit. animo auctus ceptum iter prosequitꝰ cursu Apolloniam uersus directo Cumq; iam iis locis appropinquasset que sunt circa Loium amnem iuxta Apolloniam pter fluentem: quidam ex lembis qui ultimo loco sequebantur delati in insulam que Sason dicitur: estq; in ingressu ionici sinus noctu ad Philippū uenerūt: dicētes allocutos se quosdā fuisse a siculo freto nauigantes: hos nunciasse quinqueremes romanorum a se circa Rhegium relictas Apolloniam & ad Scerdilaidā cursum tenere. Philippus ratus ob id classem iam non lōge abesse subito terrore correptus & collectis ancoris inhibere remos ac conuertere iter iussit. trepideq; & nullo seruato ordine retrocedens: postridie Cephalloniam appulit ne nocte quidem cursum dirimente. Hic recreatis parūper animis aliquandiu constitit: simulans se urgētibus certis peloponnesiacis rebus eo reuersum esse. Accidit autem omnē eum timorem esse falsum. Etenim Scerdilaidas cū audiuisset Philippum per hyemem magnam multitudinem lemborum edificasse aduentum eius per mare ueritus auxilium romanorū per legatos implorauit. Romani decem naues ex classe que lilybei erat misere he iuxta Rhegium transeuntes fuerunt uise. Quarum timore nisi frustra correptus rex fugisset: & iis potiri facile poterat: & peroportunum ad res illyricas tempus habere. Romanis rursus ingent

clade iuxta cannas ab Hãnibale affectis: & fere ad internitionẽ
usq; ꝓfligatis. Nũc aũt iam timore ꝑculsus: tutã qdem uerũ tñ
turpissimã fugã in Macedoniã fecit. Sub idẽ tꝑus Prusias quoq; Prusias
rẽ mẽoria dignissimã gessit. Galli quos ex Europa rex Attalus
bello aduersus Acheũ ĩ asiã trãsfretauerat: cũ ob mẽoratas a nobis
superius suspitiões a ꝑdicto rege discessissẽt: uniuersas bellesponti
ciuitates cupide nimiũ ac crudeliter depopulabãt. Hi cũ ad ex/
tremũ Eliensiũ quoq; urbem obsidiõe cinxissẽt: egregium sane
facinus cõmissũ fuit ab his q Alexandriã colebãt. Siqdẽ Themi/
ste duce cũ quatuor milibus hominũ aduersus illos misso: nõ solũ
Eliensium obsidionem dissoluerunt: uerum etiam gallos ex omni
troade expulere: partim ꝓhibentes eis commeatũ: partim omnis
eorum conatus impedientes. Galli Arisba oppido in Abydenorũ Arisba
regione capto: reliquũ iã uicinis ciuitatibus insidiabant: bellũq;
aduersus omnes gerebãt. Cõtra quos Prusias cũ copiis ꝓfectus
ĩito mox prelio exercitũ eoꝝ ꝓfligauit: filios fere oẽs atq; uxo/
res passi nulla sexus aut etatis rõe habita ĩterfecit. castra diripi
a militibus passus ẽ. Quibus pactis maxĩo tiore ac ꝑiculo belle/
spõtũ liberauit: optimũq; posteris exẽplũ reliqt: ne barbaritã
facile ex Europa ĩ Asiã trãsfretarẽt. hec igit̃ ea tẽpestate ĩ gre/
tia atq; Asia gerebãt̃. In Italia uero post ꝓfligatũ cãnẽsi ꝑlio
rõanoꝝ exercitũ q̃plurĩe ciuitates ad cartagi-ẽses deferere sicuti
supioribus libris mẽorauius. ueꝝ nos qdẽ narrationẽ eoꝝ tẽpoꝝ
hoc loco termĩabius: qñ qdẽ satis ostẽsũ ẽ: quo ĩ statu res Asiatice
& grece forẽt cẽtesĩa & q̃dragesĩa olympiade. Quibus ĩ sequẽti
libro breuiter ac summatim repetitis: orationem deinceps ad
Romanoꝝ rẽ publicã sicuti ab initio statuimus: conuertemus.

Aspicis illustris lector quicunq; libellos
Si cupis artificum nomina nosse: lege.
Aspera ridebis cognomina teutona: forsan
Mitiget ars musis inscia uerba uirum.
Cõradus suueynheym: Arnoldus pãnartzq; magistri
Rome impresserunt talia multa simul.

M.CCCC.LXXIII.

die iouis ultima decembris.

Esemplare completo, di cc. 156, con antica numerazione che omette la prima carta, manoscritta, e l'ultima, bianca.

Gennaio 1921